

85,5

INTERNATIONAL

Т. М. ЦИГАНКОВА
Т. Ф. ГОРДЕЄВА

МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ

ORGANIZATIONS

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Т. М. ЦИГАНКОВА

Т. Ф. ГОРДЕЄВА

МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ

Навчальний посібник

Видання друге, перероблене і доповнене

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України*

Київ 2001

Рецензенти:

О. Г. Білорус, чл.-кор. НАНУ, д-р екон. наук, проф.
(Ін-т світової екон. і міжнар. відносин НАНУ)

А. Г. Гончарук, заст. міністра екон. України, канд. екон. наук
(М-во екон. України)

Гриф надано Міністерством освіти і науки України
Лист № 14/18.2-183 від 27.02.01

Циганкова Т. М., Гордєєва Т. Ф.

Ц 94 Міжнародні організації: Навч. посібник. — Вид. 2-ге, перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2001. — 340 с.
ISBN 966-574-274-4

Навчальний посібник містить інформацію про роль і місце міжнародних організацій в інституційному середовищі міжнародного бізнесу, історію виникнення та етапи розвитку міжнародних організацій, механізм функціонування їх як суб'єктів міжнародних економічних відносин. Розглядаються історія створення, сучасна структура та напрямки діяльності основних економічних міжнародних організацій, правові основи їх функціонування, методи та прийоми прийняття рішень, участь України в діяльності міжнародних організацій. У навчальному посібнику представлені неурядові і міждержавні організації, а також організації системи ООН та міжнародні організації з регулювання міжнародної торгівлі. Особлива увага приділяється системі міжнародних валютно-кредитних інституцій. Додаток містить стильну інформацію про міжнародні економічні організації, розглянуті в посібнику.

Для викладачів, студентів, наукових співробітників та практичних працівників, що працюють або планують працювати в сфері міжнародних економічних відносин.
Бібліогр. 156 назв.; 41 табл.; 30 рис.

ББК 66.4 (о)

Навчальне видання

ЦИГАНКОВА Тетяна Михайлівна
ГОРДЄЄВА Тамара Федорівна

МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ

Навчальний посібник

Видання друге, перероблене і доповнене

Редактор *А. Невзгляд*. Художник обкладинки *Т. Зяблицева*. Технічний редактор *Т. Піхота*.
Коректор *О. Уляницька*. Графіка *Т. Матвієнко*. Верстка *Т. Мальчевської*

Підписано до друку 23.08.01. Формат 60×84/16. Папір офсет. № 1. Гарнітура Таймс. Друк офсетний.
Умов. друк. арк. 19,76. Умов. фарбовідб. 20,20. Обл.-вид. арк. 22,49. Наклад 4000 прим. Зам. № 1-227.

ВАТ «Іспичкова друкарня наукової книги»,

Київ, вул. Багатовулицька, 17-21

Видавництво КНЕУ

03680, вул. М. Коцюбинського, 54/1

Свідоцтво про реєстрацію № 235 від 07.11.2000

Тел. (044) 458-00-66; (044) 446-64-58

E-mail: publ@kneu.kiev.ua

© Т. М. Циганкова,
Т. Ф. Гордєєва, 2001, зі змінами
© КНЕУ, 2001

ISBN 966-574-274-4

63 9638

ПЕРЕДМОВА

З умовах інтегрування України у світову економічну систему питання інституціонального забезпечення цього процесу набувають особливого значення. Ефективність розвитку міжнародних економічних відносин нашої країни залежатиме від погодження дій не тільки з іншими країнами, а й з їхніми об'єднаннями через систему міжнародних організацій.

Протистояння і взаємне нерозуміння в роки «холодної війни» зробили неможливим результативне функціонування багатьох міжнародних організацій. Переломним став період 1989—1990 років, коли за відомих змін політичного й ідеологічного життя стали можливими кардинальні зміни у двосторонніх та багатосторонніх відносинах різних країн. Нині виникли передумови створення нової моделі співіснування і співробітництва народів, особливо в економічній сфері. Реалізувати ці можливості й покликані міжнародні організації.

Сьогодні Україна — учасник понад 100 міжнародних організацій, тимчасовий член Ради Безпеки ООН, ініціатор створення неформального об'єднання держав ГУУАМ, один з ініціаторів створення Організації Чорноморського економічного співробітництва, контрибутор безпеки в Південно-Східній Європі.

За сучасних умов володіння знаннями з питань міжнародних організацій, місця і ролі їх у міжнародному житті набуває особливого значення передусім для осіб, що працюють або планують працювати в складній і динамічній сфері міжнародного економічного співробітництва.

Дисципліна «Міжнародні організації» є складовою частиною підготовки економіста міжнародного профілю. Метою даного навчального посібника є здобуття студентами знань щодо історії та конкретних умов виникнення міжнародних організацій; методів, інструментів, структури та видів їхньої діяльності; особливостей та перспектив участі України в міжнародних інститутах, а також набуття навичок практичного використання здобутих теоретичних знань.

Для засвоєння матеріалу посібника студенти повинні володіти базовими поняттями та концепціями політичної економії, міжнародної економіки, міжнародного права, міжнародних фінансів та маркетингу.

Автори будуть щиро вдячні за відгуки і пропозиції щодо вдосконалення структури та змісту посібника, які можна надсилати за адресою:

03680, м. Київ,
просп. Перемоги, 54/1,
Київський національний економічний
університет, кафедра міжнародного
менеджменту

ІНСТИТУЦІЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ

1.1. МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ В СИСТЕМІ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

Регулювання міжнародних економічних відносин (МЕВ) у сучасних умовах здійснюється на основі міжнародних договорів, рішень міждержавних економічних конференцій, міжнародних звичаїв та рішень міжнародних організацій. Особливість останніх полягає в тому, що вони є одночасно і суб'єктами міжнародних економічних відносин (нарівні з фізичними, юридичними особами та державами), і частиною механізму регулювання цих відносин.

Об'єктивна необхідність у регулюванні зовнішньоекономічних зв'язків між країнами впливає із зростаючої взаємозалежності і взаємозв'язку національних економік і відповідної інтенсифікації розвитку економічних відносин між країнами; неузгодженості національних законодавств різних країн, що потребує створення такого механізму регулювання міжнародних економічних відносин, який би забезпечував збалансовану координацію національних правових режимів.

Механізм регулювання міжнародних економічних відносин має два взаємопов'язані рівні: національний та міжнародний, кожному з яких властива певна система принципів, інституційно-правових структур, інструментів та методів управління (рис. 1.1).

Так, елементами регулювання міжнародних економічних відносин є:

— **принципи управління** як фундаментальні правила, що характеризують певну «ідеологію» підходу до міжнародних відносин в економічній сфері;

— **інституційно-правові структури** як сукупність міжнародних та національних норм, правил, звичаїв та угод, що регламентують здійснення співробітництва;

— **інструменти та методи управління** як сукупність конкретних заходів впливу на окремі процеси, наприклад валютні кур-

си, субсидії, митні тарифи, квоти і ліцензії на експорт та імпорт, система встановлення цін на товари й послуги для міжнародного обміну тощо.

Рис. 1.1. Місце міжнародних організацій у системі регулювання МЕВ

Як зазначалося, регулювання міжнародних економічних відносин здійснюється на двох взаємопов'язаних, але нерівноцінних рівнях: національному та міжнародному.

Національному рівню відповідає система дій держави (уряду), що спрямована на регулювання зовнішньоекономічних відносин і використовує названі вище елементи (принципи, методи, інструменти). На **міжнародному рівні** здійснюється погоджений вплив двох або більше держав на економічні відносини між країнами взагалі або на окремі форми їх (міжнародну торгівлю, міжнародну

міграцію робочої сили, експорт та імпорт капіталу тощо). Цей рівень механізму регулювання являє собою систему координації зовнішньоекономічних політик кожної з країн та окремих дій, які потребують колективного міжнародного регулювання.

Координація економічних дій — це процес погодження певних параметрів національних економічних політик з метою регулювального впливу на світогосподарські, регіональні чи функціональні зв'язки. Об'єктами координації можуть бути:

— цілі (погодження загальних, спільних, конкуруючих, взаємопідпорядкованих цілей);

— інформація (обмін, оприлюднення, зберігання тощо);

— інструменти економічної політики;

— час, масштаби та форми проведення конкретних заходів, дій.

Залежно від кількості сторін, які беруть у цьому участь, координація міжнародної економічної діяльності може бути двосторонньою або багатосторонньою.

Двостороння (білатеральна¹) координація включає угоди та домовленості між двома суб'єктами МЕВ, які досягаються безпосередніми переговорами між партнерами.

Багатостороння координація забезпечує погодження різних аспектів міжнародної економічної діяльності щонайменше трьома суб'єктами з різних країн.

Координація економічної політики залежно від засобів здійснення може бути двох видів: **дискретна** та **інституціональна**.

Дискретна координація (або співробітництво типу *ad hoc*²) — це узгодження, яке досягається шляхом так званих дискретних (окремих) дій, коли в кожному конкретному випадку держави домовляються самостійно використовувати деякі заходи, інструменти, методи для досягнення належної єдності дій.

Інституціональна координація — це погодження, яке виробляється на підставі визначеного інституту, тобто з використанням встановлених уже законів, правил, норм, звичаїв та практики, організаційних структур. Отже, в поняття «міжнародні інститути» входять дві складові:

1) організаційні структури, тобто самі міжнародні організації, установи, конференції тощо;

2) сукупність законів, норм, правил, угод та ін.

При цьому міжнародні організації виступають водночас і як продуценти, і як користувачі сукупності законів та норм.

¹ Лат.: *bi* — два; *latus* — бік, сторона.

² Лат.: спеціальний, влаштований для цієї мети.

Об'єктивна необхідність посилення інституціональної координації, тобто розвитку міжнародних організацій, пояснюється сукупністю вагомих чинників, як-от:

— зростаюча кількість проблем, що виникають на перетині кількох сфер: валютних відносин і торгівлі, торгівлі та фінансових ринків тощо;

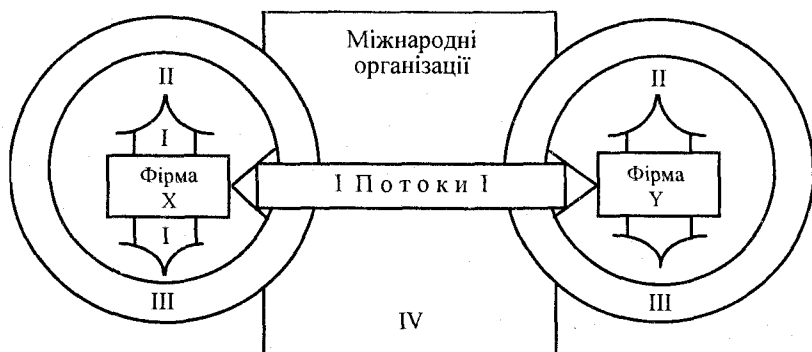
— тривалий період узгодження за використання дискретної координації;

— велика кількість учасників переговорного процесу, що ускладнює досягнення консенсусу;

— залежність учасників переговорів та урядових осіб від тиску виборців і громадської думки в країні;

— складність та дорожнеча інформаційного забезпечення взаємодії.

Серед суб'єктів системи регулювання міжнародних економічних відносин найбільш зацікавленими в існуванні міжнародних організацій, установ та конференцій є, зрозуміло, держави (уряди), оскільки, використовуючи досвід та відповідний арсенал методів впливу, міжнародні інститути допомагають різним країнам координувати свої дії на світовій арені. Міжнародні організації необхідні також для нормального існування та динамічного розвитку компаній, які в різних формах беруть участь у міжнародному бізнесі і під час здійснення комерційних операцій натрапляють на внутрішні та міжнародні обмежники (рис.1.2), які є різними у різних країнах та регіонах.

- I — Потоки (товари, послуги, інформація, фінансові й трудові ресурси);
- II — Внутрішні обмежники (національне середовище фірми);
- III — Міжнародні обмежники (міжнародне середовище);
- IV — Міжнародні організації.

Рис. 1.2. Місце міжнародних організацій у міжнародному бізнесі

Очевидно, що саме потреби міжнародного бізнесу історично були першопричиною розвитку міжнародних організацій, про що свідчить літопис створення основних із них: 1814 р. — Центральна комісія судноплавства по Рейну; 1865 р. — Міжнародний телеграфний союз; 1875 р. — Міжнародний комітет з мір і вагів; 1883 р. — Міжнародний союз з охорони прав промислової власності; 1890 р. — Міжнародний союз для публікації митних тарифів; 1919 р. — Міжнародна організація підприємців; 1920 р. — Міжнародна торговельна палата; 1926 р. — Міжнародна організація зі стандартизації та ін.

Характерною рисою сучасного етапу розвитку міжнародних організацій є розширення їхньої компетенції і ускладнення структури. Загальна кількість міжнародних організацій наближується до 5 тисяч, з яких понад 400 — міжурядові. Організації економічного напрямку становлять найбільшу частку — понад 50 % усіх міждержавних організацій. З недержавних — найбільше таких засновано в комерції та промисловості, а також у системах охорони здоров'я і медицини.

1.2. ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА ЕТАПИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Перші міжнародні міжурядові організації як одна зі стабільних форм регулювання міжнародних відносин з'явилися порівняно недавно — у середині XIX сторіччя. Однак їх виникненню передував досить тривалий процес розвитку міжнародного спілкування, в ході якого формувалися об'єктивні суспільні потреби у створенні спеціальних міжнародних органів, які б регулювали дедалі більш складні багатосторонні відносини між державами в різних сферах діяльності. Умовно можна виокремити п'ять основних стадій виникнення та розвитку міжнародних організацій:

1. Епоха рабовласницьких держав.
2. Період феодальної роздробленості.
3. Епоха великих географічних відкриттів, промислових революцій та формування світового ринку.
4. Період між Першою та Другою світовими війнами.
5. Сучасний етап.

Епоха рабовласницьких держав. Ще в IV—VI ст. до н.е. у Стародавній Греції існувало два типи міжнародних інститутів — сіммахії та амфікціонії. Сіммахії — це союзи (коаліції) держав, які мали спільні військово-політичні цілі. Амфікціонії були релігійно-політичними союзами племен та міст зі спільним святилищем, скарбницею, правилами ведення війн.

Період феодальної роздробленості характеризується тим, що об'єднання постійно ворогуючих між собою держав формувалися передовсім під час виникнення загрози з боку сильнішого спільного ворога (наприклад, половці та монголо-татари для феодальної Русі).

Водночас на світовій арені почали з'являтися торговельні союзи. Прикладом такого торговельного об'єднання є один із найвідоміших союзів цього типу — Ганза, що існував з XIV по XVII ст. До нього входили північнонімецькі міста Любек, Штраль-зунд, Росток, Вісмар, Гамбург та ін. Міста—члени союзу намагалися зосередити в себе усю посередницьку торгівлю між Західною, Північною та Східною Європою. Вони мали власне військо та флот, що дозволяло їм охороняти власні комерційні інтереси і навіть вести війни з іншими державами. Ганзейський союз мав торговельні контори в Новгороді, Пскові, Смоленську, Каунасі, Бергені, Стокгольмі, Брюгге, Лондоні та ін.

Третій етап розвитку характеризується появою цілої низки організацій, яким уже були притаманні риси сучасних міжнародних установ: наявність погоджених цілей, постійного органу, порядку роботи та ін.

Деякі західні автори ведуть історію міждержавних організацій від так званого Священного союзу, створеного російським царем Олександром I, австрійським імператором Францем I та пруським королем Фрідріхом-Вільгельмом III у вересні 1815 р. після падіння імперії Наполеона I.

Іноді спеціалісти віддають першість Центральній комісії судноплавства по Рейну, яка була організована Віденським конгресом 1814 — 1815 рр., а на постійній основі почала працювати з 1831 р.

Стабільне зростання кількості міжнародних організацій з середини XIX ст. пов'язане з розвитком зв'язку, транспортної мережі, фінансів, міжнародної торгівлі. У цей час з'являються такі організації, як Дунайська комісія (1856 р.), Всесвітній поштовий союз (1874), Європейська конференція з розкладів пасажирських потягів (1874), Міжнародний телеграфний союз (1875), Міжнародний союз з охорони промислової власності (1883) та ін.

Період між Першою та Другою світовими війнами ознаменований появою першої у світі міжнародної організації універсального типу з широкою (неспеціалізованою) компетенцією — Ліги Націй. Створена в 1919 р. з ініціативи американського президента Вільсона, Ліга Націй являла собою:

- міжнародну організацію;
- асоціацію урядів;
- метод організації міжнародного життя.

У цей період триває створення функціональних та галузевих організацій; загальна кількість міжнародних організацій збільшилася втричі (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

ДИНАМІКА СТВОРЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Роки Організація	1910— 1914	1925— 1929	1935— 1939	1945— 1949	1956— 1957	1966— 1967	1972— 1973	1990	2000
Загальна кількість міжнародних організацій	212	464	618	962	1117	2134	2750	4300	5000
Недержавні організації	192	426	570	862	985	1995	2470	4000	—
Міждержавні організації	20	38	48	100	132	199	280	300	—

Сучасний етап розвитку МО починається з 1945 року. Йому властиві такі риси:

— збільшення впливу міжнародних організацій на міжнародне життя, зокрема економічне;

— посилення ролі недержавних організацій у вирішенні світових проблем (через систему консультацій);

— поява і вже понад 50-річне успішне функціонування універсальної організації глобального типу — Організації Об'єднаних Націй;

— утворення інших функціональних організацій глобального типу — Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Генеральної угоди з тарифів та торгівлі; Всесвітньої торговельної організації;

— формування мережі міжнародних організацій наднаціонального типу, які інституціонально забезпечують діяльність регіональних інтеграційних угруповань;

— посилення позиції ООН завдяки створенню системи «спеціалізованих установ» у складі шістнадцяти міждержавних організацій;

— розширення сфери діяльності міжнародних організацій;

— значне збільшення кількості як міждержавних, так і недержавних міжнародних організацій.

Узагальнюючи розглянуті етапи виникнення та розвитку міжнародних організацій, можна з'ясувати історичні тенденції, логіку формування сучасного розуміння сутності міжнародної організації (рис. 1.3).

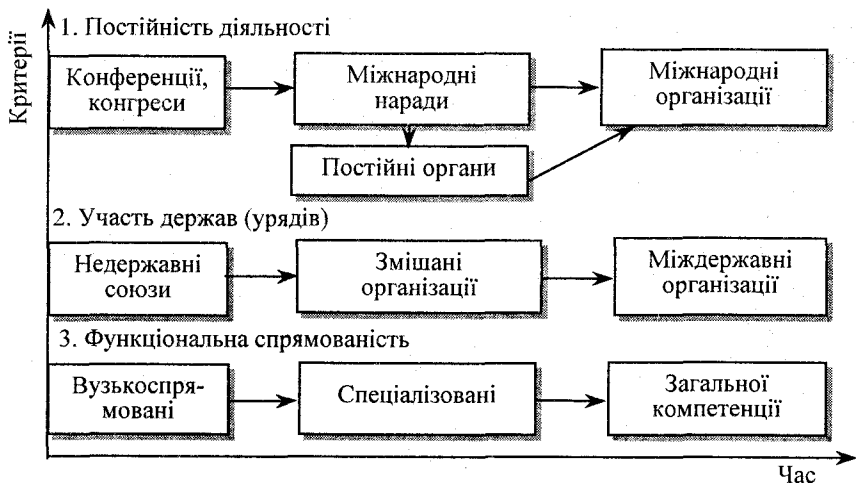

Рис. 1.3. Історичні тенденції зміни сутності міжнародних організацій

Постійність діяльності. Спочатку конференції і конгреси відбувалися через необхідність вирішення конкретної проблеми. З часом у практику ввійшли періодичні міжнародні наради, коли створювались більш-менш постійні органи, які займалися питаннями скликання та обслуговування конгресів і конференцій, а іноді здійснювали інші функції у перервах між конференціями. Саме ці органи і започаткували майбутні постійно діючі організації.

Участь держав (урядів). Виникненню міждержавних (міжурядових) організацій, як правило, передувало створення неурядових союзів (асоціацій, спілок), членами яких були або національні організації, або окремі фізичні та юридичні особи з різних країн.

Функціональна спрямованість. Багато організацій і зараз орієнтовані на вирішення вузького кола питань, але дедалі більше стає міжнародних інституцій, які, вирішуючи навіть функціональні питання, не можуть абстрагуватися від політичних, регіональних, економічних проблем. Тому більшість організацій у своїй діяльності тяжіють до ширшої компетенції, не згадуючи вже про спеціально створювані організації широкої компетенції.

1.3. СУТНІСТЬ СУЧАСНОЇ МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Стосовно сутності міжнародної організації серед спеціалістів існують два підходи: звужений (інституціональний) та розширений. Відповідно до першого трактування **міжнародна організація**

ція — це стабільний інститут багатосторонніх міжнародних відносин, який створюється, щонайменше, трьома сторонами (державами) і має погоджені учасниками цілі, компетенцію та свої постійні органи, а також інші специфічні політико-організаційні норми (статут, процедура, членство, порядок прийняття рішень).

Якщо виходити з самого визначення, а також з міжнародних юридичних норм, то належність до міжнародних організацій визначають такі критерії:

— об'єднання різнонаціональних сторін (держав, юридичних та фізичних осіб);

— погоджені, спільні, постійні цілі;

— наявність міжнародного установчого документа;

— постійні організаційні інституції;

— політико-організаційні норми;

— юридична рівність учасників;

— відповідність цілей створення та діяльності загальновизна-ним принципам і нормам міжнародного права.

При цьому всі міжнародні організації є різними, а елементами, що відрізняють одну від одної, є: сфера діяльності, цілі, характер компетенції, організаційна структура, членство, процедурні аспекти.

Представники другого підходу твердять, що **міжнародна організація** — це будь-яка група або асоціація, яка у своїй діяльності виходить за межі однієї країни і має постійну структуру органів. Таке розширене тлумачення припускає віднесення до міжнародних організацій транснаціональних корпорацій, так званих «революційних груп» і навіть кримінальних угруповань.

Крім того, в західній літературі часто використовується термін «міжнародний інститут» у трьох значеннях:

— міжнародної конференції (конгресу);

— міжнародної комісії (комітету);

— міжнародної організації.

Усі ці установи, безумовно, мають родову спільність: міжнародна сфера діяльності, міжнародний характер компетенції та відповідний механізм здійснення регулювання міжнародних відносин. А відрізняються вони своїм місцем та правовим станом у системі міжнародних відносин. Міжнародні конференції та міжнародні комісії, як правило, не є суб'єктами міжнародного права, а міжнародні організації — так.

Сучасні міжнародні конференції можна класифікувати за складом учасників, за географічним охопленням, цілями, рівнем і термінами скликання (рис. 1.4).

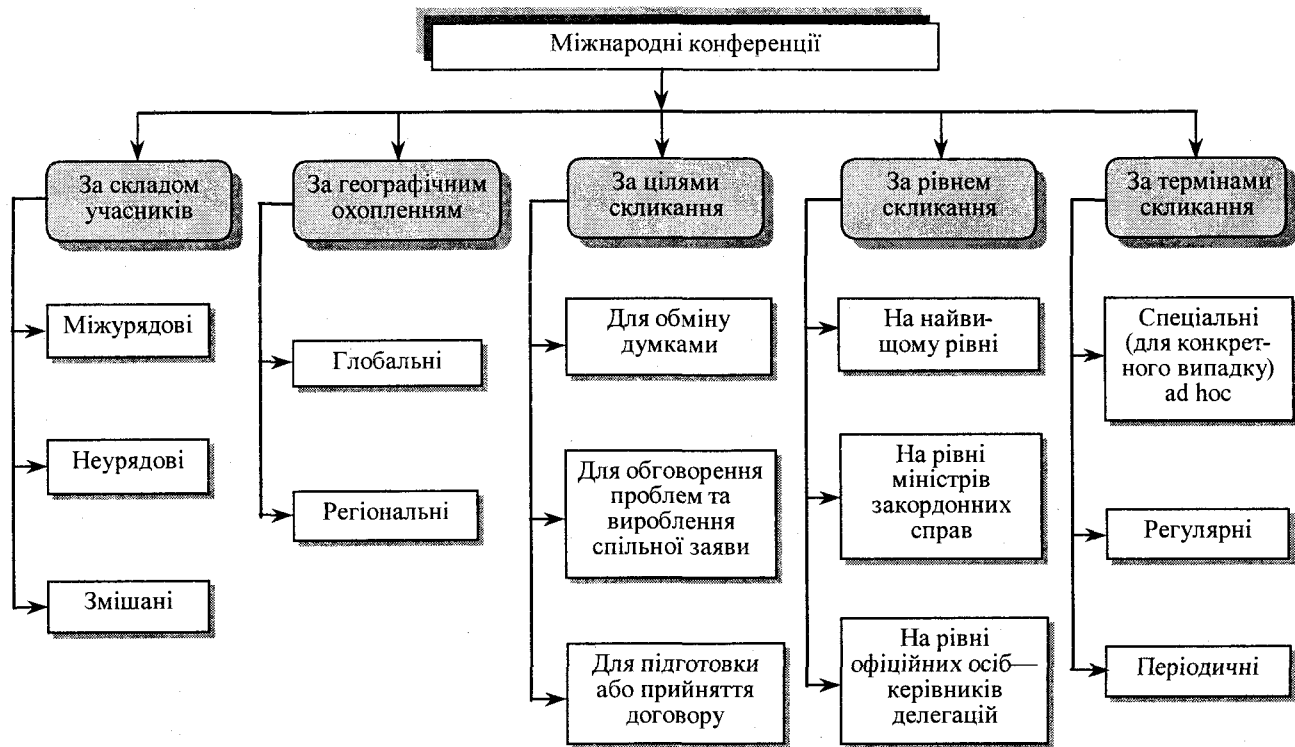

Рис. 1.4. Систематизація міжнародних конференцій

Міжнародні конференції є тимчасовими міжнародними органами, діяльність яких не регулюється міжнародно-правовими нормами через відсутність міжнародної правосуб'єктності. Робота конференцій будується згідно з власними правилами процедури і регулюється тимчасовими організаційними структурами.

Міжнародні комісії та комітети створюються зазвичай на основі міжнародної угоди, їхня діяльність має постійний характер, вони створюють певні механізми для її забезпечення, а тому більш, ніж конференції, схожі на міжнародні організації.

1.4. ТИПІЗАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Проблеми класифікації міжнародних організацій пов'язані не стільки з великою кількістю їх, скільки з існуванням безлічі різних ознак, за якими можлива класифікація. Тому доцільніше вести мову не про класифікацію, а про типізацію організацій. При цьому треба виділити найважливіші критерії, на основі яких може бути запропонована найзручніша та наймісткіша типологізація.

Міжнародні організації можна розрізнити щонайменше за трьома базовими критеріями: членство держав, географічне охоплення, компетенція. Крім того, характеристику можна доповнити ознаками юридичного статусу, характеру діяльності, періоду функціонування та порядку вступу до організації (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

ТИПІЗАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Критерії типізації	Типи організацій
Членство держав	1) міждержавні (міжурядові) 2) недержавні 3) змішані
Географічне охоплення	1) глобальні (всесвітні) 2) регіональні 3) субрегіональні
Компетенція (функціональне охоплення, спрямованість)	1) універсальні (загальної компетенції) 2) спеціальні (вузької компетенції)
Характер повноважень (юридичний статус)	1) міжнародні 2) наднаціональні
Характер діяльності	1) регулювальні 2) контрольні 3) координаційно-інформаційні 4) консультативні
Період функціонування	1) тимчасові 2) постійні
Порядок вступу до організації	відкриті закриті

Від характеристик (ознак) організації залежить її роль і місце в системі міжнародних відносин.

Найвагомішим критерієм типізації міжнародних організацій визнано членство держав, згідно з яким організації поділяються на міждержавні (МДО) та недержавні (НДО). **Міжнародні міждержавні організації** — це об'єднання держав, які створені на основі міжнародної угоди, оформлені в систему постійно діючих органів, мають визначену та погоджену мету, міжнародну правосуб'єктність і засновані згідно з нормами міжнародного права.

Міжнародні недержавні організації — організаційно оформлені за спільними або близькими соціальними, політичними, економічними, ідейними, професійними та іншими інтересами об'єднання різних громадських угруповань з різних країн.

Деякі організації не можуть бути прямо віднесені до МДО чи НДО. Наприклад, Міжнародна організація праці як міждержавна організація складається з представників урядів, але також включає представників професійних спілок та робітників, або Інтерпол — недержавна асоціація понад 100 країн, в якій, проте, беруть участь як поліцейські професійні органи, так і державні установи. Організації такого типу прийнято називати змішаними. Офіційний же стан організації визначає наявність установчої угоди між країнами — у міждержавних організацій або її відсутність — у недержавних.

Іншим важливим критерієм типізації організацій є географічне охоплення. За ним вирізняють глобальні, регіональні та субрегіональні організації:

— **глобальні** — це організації, членами яких є представники всіх (чи майже всіх) країн світу або регіонів.

— **регіональні** — це організації, в роботі яких бере участь велика кількість представників певного регіону;

— **субрегіональні** — організації, утворені з представників невеликої кількості одного або різних регіонів (Центральноєвропейська ініціатива, Організація Чорноморського економічного співробітництва).

Поширеною серед неспеціалістів є думка, що міждержавні організації обов'язково мають глобальний характер. Фактично ж тільки третину всіх МДО можна віднести до категорії справді глобальних. Більшість МДО — це регіональні, субрегіональні і навіть білатеральні організації. Зазначимо, що регіоналізм історично був найвагомішим чинником, що вплинув на появу і розвиток цих організацій. Це зумовлено тим, що на регіональному рівні об'єктивно формуються інтенсивніші зв'яз-

ки між сусідніми країнами, виникає необхідність та можливість створення митних союзів, військових альянсів. Крім того, витрати на участь у регіональних організаціях, як правило, менші, ніж у глобальних.

Не всі країни однаково представлені в системі міждержавних організацій. Найменша кількість МДО створена в Азії, Африці та Латинській Америці, що пояснюється як відносною молодістю цих держав, так і недостатніми фінансовими можливостями. До двадцяти країн, які беруть участь у найбільшій кількості МДО, належать усі країни Західної Європи, Північної Америки, а також Австралія. Аналогічні характеристики й у системи недержавних організацій. Лише четверта частина з 4 тис. сучасних НДО мають глобальний характер, приблизно 25 % недержавних організацій розміщені в європейському регіоні, що, безумовно, пов'язано з розвитком ЄС.

Щодо компетенції, тобто функціональної спрямованості, організації поділяють на універсальні та спеціальні.

Універсальні — організації, які охоплюють широке коло відносин між членами (економічних, політичних, культурних тощо); це багатоцільові установи.

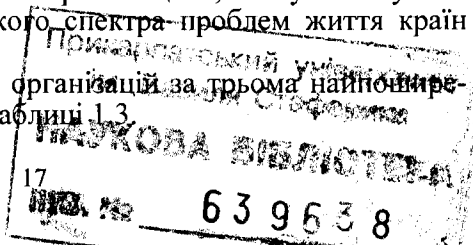
Спеціальні — організації, які мають обмежені цілі, створені для співробітництва в одній галузі (наприклад праці, охорони здоров'я, цивільної авіації тощо) або охоплюють певний напрям діяльності (політику, науку, культуру, релігію тощо).

У загальній кількості МДО та НДО спеціальні організації переважають над універсальними. З міждержавних тільки кілька мають широкий спектр політичних, економічних та соціальних цілей. Більшість з них мають функціональну спеціалізацію: економічну, військову, технічну, соціально-культурну. За останніми даними, організації економічного характеру становлять найбільшу кількість — понад половину всіх міждержавних організацій.

Недержавні організації є спеціальними за своєю сутністю, оскільки обслуговують специфічні інтереси клієнтів: комерційні, релігійні, соціальні, культурні, професійні та ін.

Створені спочатку як спеціалізовані, деякі організації пізніше можуть розширювати сферу своєї діяльності. Так, ЄЕС, який у 60-ті роки був суто економічною організацією, поступово був залучений до вирішення широкого спектра проблем життя країн Західної Європи.

Класифікація міжнародних організацій за трьома найповнішими критеріями подана в таблиці 1.3.

ОСНОВНІ ТИПИ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

		Функціональна спрямованість			
		Універсальні	Спеціалізовані		
Географічне охоплення	Глобальні	Організація Об'єднаних Націй	Міжнародний валютний фонд Всесвітня торговельна організація	МДО	Членство
		Всесвітня федерація асоціацій сприяння ООН Асамблея громадян світу	Всесвітня федерація наукових працівників Міжнародна асоціація економічних наук Міжнародна торговельна палата	НДО	
	Регіональні	Організація американських держав Організація африканської єдності Асоціація країн Південно-Східної Азії	Дунайська комісія Арабська поштова спілка Міжамериканський банк розвитку	МДО	
		Європейський рух Організація солідарності народів Азії та Африки	Тихоокеанська туристська організація	НДО	

За характером повноважень усі міжнародні організації поділяють на міжнародні та наднаціональні.

Міжнародні організації — це утворення конфедеративного типу. Конфедерація — форма державного устрою, за якої держави, що входять у конфедерацію, повністю зберігають свою незалежність, мають власні органи державної влади та управління; для координації дій з метою досягнення спільної цілі вони створюють спеціальні спільні органи.

Наднаціональні організації — це утворення федеративного типу. Федерація — форма державного устрою, за якої держави, що входять у федерацію, мають як власні конституції, законодавчі, виконавчі та судові органи, так і наддержавні органи влади для вирішення спільних проблем.

Елементи наднаціональності можуть виявлятися: у праві зобов'язувати країни-учасниці без їхньої згоди і проти їхньої згоди виконувати прийняті більшістю голосів рішення; у праві надавати певні правомочності або вимагати виконання певних обов'язків від національних юридичних та фізичних осіб або державних

органів країн-учасниць без безпосередньої трансформації цих правомочностей чи обов'язків у внутрішньодержавне право та ін. Термін «наднаціональний» уперше використано в установчих документах Європейського об'єднання вугілля та сталі (ЄОВС) у 1951 році.

Кожна міжнародна організація виконує певні функції: регулювальну, контрольну, координаційно-інформаційну, консультативну. Пріоритетна щодо форм і методів роботи організації функція визначає характер її діяльності.

Залежно від термінів функціонування, зазначених в установчих документах, організації поділяються на **тимчасові та постійно діючі**. Поняття «тимчасова» треба сприймати умовно: багато міжнародних організацій засновано на угодах строком на 10 — 20 років, який можна продовжувати згідно з процедурою організації. З іншого боку, якщо протягом 10 років не відбулося жодної пленарної сесії, організацію вважають такою, що припинила своє існування. При цьому датою завершення її діяльності вважається дата закриття останнього пленарного засідання.

За порядком вступу міжнародні організації поділяються на **відкриті**, членом яких може стати будь-яка держава на свій розсуд, і **закриті**, які можуть приймати нового члена лише за згодою першопочаткових засновників та за дотримання ним деяких інших умов.

На практиці частіше використовуються синтезовані (змішані) класифікації. Фахівці Інституту міжнародних відносин Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, наприклад, пропонують таку класифікацію міжнародних організацій: організаційні структури широкого профілю; спеціалізовані організації системи ООН; регіональні організації; угоди, які регулюють торгівлю певними видами товарів; вузькоспеціалізовані агентства.

Класифікація міжнародних економічних і фінансових організацій, запропонована французьким економістом М. Пebro, відбиває європейський погляд на сучасну картину міжнародних організацій. Так, на міжнародну економіку і фінанси впливають: всесвітні організації (ООН, Бреттон-Вудські інститути, ГАТТ—ВТО); організації, створені з ініціативи Заходу (Організація економічного співробітництва і розвитку, «Велика сімка»); європейські організації (Європейський Союз, Європейський банк реконструкції і розвитку та ін.); органи регіонального або двостороннього співробітництва з країнами «третього світу» та Східної Європи.

Ключові терміни

Координація економічних дій

- багатостороння
- двостороння
- дискретна
- інституціональна

Механізм регулювання МЕВ

- інституційно-правові структури
- інструменти та методи управління
- принципи управління
- національний рівень
- міжнародний рівень

Міжнародна комісія

Міжнародна конференція

Міжнародна організація

Міжнародні організації

- міждержавні
- недержавні
- глобальні
- регіональні
- субрегіональні
- універсальні
- спеціальні
- міжнародні
- наднаціональні
- тимчасові
- постійно діючі
- відкриті
- закриті

Контрольні запитання і завдання

1. Які елементи і рівні має механізм регулювання МЕВ?
2. У чому полягає суть процесу координації економічних дій?
3. Поясніть сутність та особливості білатеральної, багатосторонньої, дискретної та інституціональної координації економічних дій у міжнародних відносинах?
4. Назвіть та охарактеризуйте основні стадії виникнення та розвитку міжнародних організацій.
5. Які риси притаманні сучасному етапові розвитку міжнародних організацій?
6. Назвіть критерії, за якими можна визначити історичні тенденції зміни сутності міжнародних організацій.
7. Дайте визначення міжнародної організації і назвіть критерії, які дозволяють віднести організацію до категорії «міжнародна».
8. Яке значення має термін «міжнародний інститут» у контексті міжнародної організації?
9. Які типи міжнародних конференцій ви знаєте?
10. Назвіть критерії типізації, відповідні типи та приклади міжнародних організацій.

Запитання для обговорення

1. Якими є, на Ваш погляд, перспективи розвитку інституціональної координації і чому?
 2. Як можна пояснити динаміку створення міжнародних організацій? Який прогноз щодо їх кількості найбільш реальний і чому?
 3. Чому в міжнародні організації вступають:
 - а) держави;
 - б) юридичні особи;
 - в) фізичні особи?
 4. Як пояснити те, що найменша кількість міждержавних організацій створена в Азії, Африці та Латинській Америці?
-

МЕХАНІЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

2.1. ПРАВО МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Останнім часом у поняття «міжнародне право» в широкому розуміння включаються: міжнародне приватне право, міжнародне публічне право і право міжнародних організацій. Усі ці міжнародно-правові системи, які регулюють різноманітні міжнародні відносини, тісно пов'язані і взаємодіють з національними правовими системами. Міжурядові організації впливають на розвиток міжнародно-правових систем через участь у процесі правотворення, який включає два види діяльності — правотворчість і правовикористання.

Міжурядові організації, так само як і держави, є суб'єктами міжнародного публічного права.

Право міжнародної організації — органічно взаємопов'язаний комплекс правових принципів і норм, які забезпечують існування та діяльність організації.

Обов'язок членів організацій дотримуватись відповідних норм обумовлений фактом членства в організації. Невиконання окремих норм права організації передбачає застосування певних санкцій.

Джерелами права міжнародної організації є:

- статuti або угоди про їх створення;
- домовленості щодо регламенту, правил процедури;
- окремі акти, які встановлюють статус персоналу;
- домовленості з урядами країн перебування; угоди з іншими міжнародними організаціями.

Правові норми, пов'язані з діяльністю міжнародних організацій, умовно можна поділити на три групи:

1. «Внутрішнє право» («власне право») — норми, які регламентують діяльність самих міжнародних організацій, визначають характер функцій та правовий стан різних категорій персоналу, регулюють порядок вирішення майнових, фінансових та інших питань (рис. 2.1).

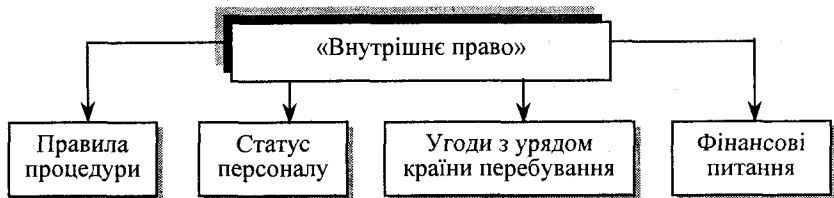

Рис. 2.1. Коло питань, що їх регулює «внутрішнє право» міжнародної організації

Правила процедури регулюють: умови та порядок вступу й виходу з організації; організаційну структуру; функції, права та обов'язки органів різного рівня; порядок, методи та технічні прийоми прийняття рішень; документообіг та ін. З поняттям статусу персоналу пов'язані такі питання: правовий стан персоналу, трудові відносини, умови життя, гарантії, привілеї та імунітети. Угоди з урядом країни перебування в частині внутрішнього режиму організації стосуються умов акредитації та статусу персоналу.

Джерела формування бюджету, методологія розрахунку розмірів внесків членів організації, напрями використання бюджету, порядок прийняття рішень з фінансових питань тощо — фінансова частина «внутрішнього права».

2. «Зовнішнє право» — норми, які фіксують місце міжнародної організації в загальній системі міжнародних відносин: правовий інструмент, за допомогою якого міжнародна організація забезпечує свій статус у конкретних умовах її місцеперебування, зв'язки з державами та іншими міжнародними і національними організаціями (рис. 2.2).

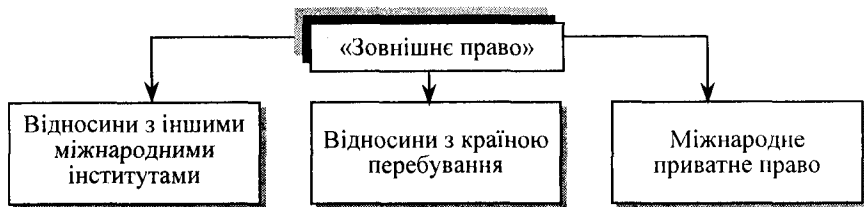

Рис. 2.2. Коло питань, що їх регулює «зовнішнє право» міжнародної організації

Відносини з іншими міжнародними інститутами стосуються найрізноманітніших організаційних, фінансових, політичних, правових питань, передбачених статутами міжнародних організацій

та пізнішими угодами й домовленостями. Відносини з країною перебування (в частині зовнішнього права) стосуються режиму перебування, діяльності штаб-квартири, привілеїв та імунітетів організації в цілому. І нарешті, питання міжнародного приватного права: придбання нерухомості (в тому числі землі) та рухомого майна, отримання власності і матеріальних цінностей від інших міжнародних організацій; укладання контрактів на здійснення робіт, оренду транспортних засобів тощо; відкриття та використання рахунків у банках, отримання позичок; участь у судових справах, інші аспекти.

3. Частиною правових норм, що становлять правову основу діяльності міжнародної організації, можуть бути норми, які забезпечують участь деяких організацій у процесі міжнародної нормотворчості (це стосується передусім недержавних організацій та ООН).

2.2. МЕХАНІЗМИ ВПЛИВУ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА КРАЇНИ-ЧЛЕНИ

Кожна міжнародна міжурядова організація створює власну правову систему. Що стосується системи ООН, то в цих організаціях правові системи суттєво уніфіковані через тісний взаємозв'язок і співробітництво між ними. Уніфікації зазнали практично всі сторони діяльності міжурядових організацій системи ООН — відповідальність держав-членів, контрактне право, відносини з неурядовими організаціями тощо.

Міжнародні організації, як правило, побудовані на принципі суверенної рівності держав-членів, про що свідчить положення про представництво — «одна держава — один голос» і право добровільного виходу з організації. Але з цього правила є винятки. Міжурядові організації на основі згоди держав можуть користуватися засобами, що обмежують державний суверенітет, наприклад, з певних питань приймаються рішення, обов'язкові для держави-члена, незалежно від її думки, або застосовуються примусові заходи (санкції) до держав-членів, або вимагається надання інформації з питань внутрішнього життя тощо. Таким чином, держави обмежують добровільно свій суверенітет, передаючи певні повноваження міжнародній організації, тобто втрачають право здійснювати заходи, які є компетенцією міжнародної організації. Проте при цьому не відбувається заміщення суверенних прав держав повноваженнями організації. Тобто міжнародна ор-

ганізація не обмежує суверенітет держав більше, ніж це робить міжнародне право, яке базується на згоді держав.

В доповнення до типізації міжнародних організацій (див. п. 1.4, табл. 1.2) залежно від розподілу повноважень між міжнародною організацією і її державами-членами виділяються такі типи міжнародних організацій: 1) міждержавні організації, що виконують координуючі функції; 2) міжнародні організації, що виконують окремі наднаціональні функції; 3) повністю наднаціональні організації.

В організаціях першого типу перерозподілена компетенція залишається спільною для держави й організації. В організаціях другого типу конкретні питання передаються виключно у ведення міжнародної організації. До таких питань належать глобальні проблеми сучасності, що потребують особливих механізмів регулювання. В установчих документах цих організацій встановлюється компетенція, що стосується певних сфер державної влади і обмежує функції держави в цих сферах. Члени організації зобов'язані підкорятися її рішенням всупереч своїй незгоді з рішеннями. До організацій, що виконують окремі наднаціональні функції, належать Міжнародний валютний фонд і Група Всесвітнього банку. Їхня наднаціональність поширюється на сферу валютно-фінансових проблем, що належать, за статутом, до їхньої компетенції. Елементи наднаціональності притаманні й діяльності Ради Безпеки ООН. Вони стосуються виключного права приймати рішення про застосування примусових заходів з використанням збройних сил за відсутності подібного права у держав (виняток — право на самооборону). Тенденції розвитку наднаціональних елементів сьогодні притаманні багатьом міждержавним організаціям системи ООН.

В установчих документах міжнародних організацій третього типу встановлюється досить широка компетенція, що стосується всіх основних компонентів держави (території, населення, влади) й обмежуються функції держав-членів у питаннях, які заторкують ці компоненти. Основними особливостями повністю наднаціональної міжнародної організації є:

1) право міжнародної організації на втручання в питання, що належать до внутрішньої компетенції держави згідно з її конституцією;

2) повноваження організації на створення з метою регулювання цих питань: а) правил, обов'язкових для держав-членів; б) механізмів контролю і примусу до дотримання цих правил;

3) покладання широких повноважень з визначення правил і налагодження контролю за їх дотриманням на непередставницькі органи, тобто міжнародних службовців;

4) право організації своїми рішеннями зобов'язувати й уповноважувати фізичних і юридичних осіб держав-членів.

Прикладом міжнародної організації повністю наднаціонального типу є Європейський Союз, який в особі своїх головних органів — Європейської ради, Європейського парламенту, Ради Європейського Союзу і Європейської комісії — уповноважений створювати правила-регламенти і директиви, обов'язкові для країн-членів. Крім того, у складі Європейського Союзу є Європейський суд, який контролює дотримання регламентів і директив і має повноваження на примус держав-членів до їх виконання.

Суперечностей між основними принципами міжнародного права (поважання державного суверенітету, невтручання у внутрішні справи) і членством держав у наднаціональних організаціях не існує в тому разі, якщо статuti організацій передбачають добровільність виходу з організації.

Таким чином, поява елементів наднаціональності в компетенції міжнародної організації не суперечить розвиткові держав як суверенних утворень.

2.3. ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ У МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ

Термін «рішення міжнародної організації» має загальне значення. В статутах організацій зазвичай розкривається його суть та обирається конкретна правова форма; постанова, рекомендація, рішення, резолюція, висновок, звернення тощо. Так, ОЕСР (Організація економічного співробітництва і розвитку) приймає три види рішень: 1) постанови, які є обов'язковими для членів організації за винятком держав, що утрималися від голосування, і держав, національні конституції яких не дозволяють прийняти цю постанову; 2) рекомендації, які мають консультативний характер; 3) резолюції — у вигляді звернення до країни (міжнародної організації) чи інформативного документа. В ЄС передбачено чотири юридичні форми рішень: директиви (зобов'язують країни щодо кінцевого результату, але дають можливість самостійно вибрати шляхи та засоби його досягнення), пропозиції (обов'язкові для всіх країн-членів), рішення (обов'язкові для країн, які заявили про зацікавленість у них) і рекомендації, що не мають обов'язкової сили.

Крім того, рішення міжнародних організацій можуть бути класифіковані за такими критеріями: юридична сила, адресат, географічна спрямованість, метод їх прийняття і сфера питань, до яких належить рішення (рис. 2.3).

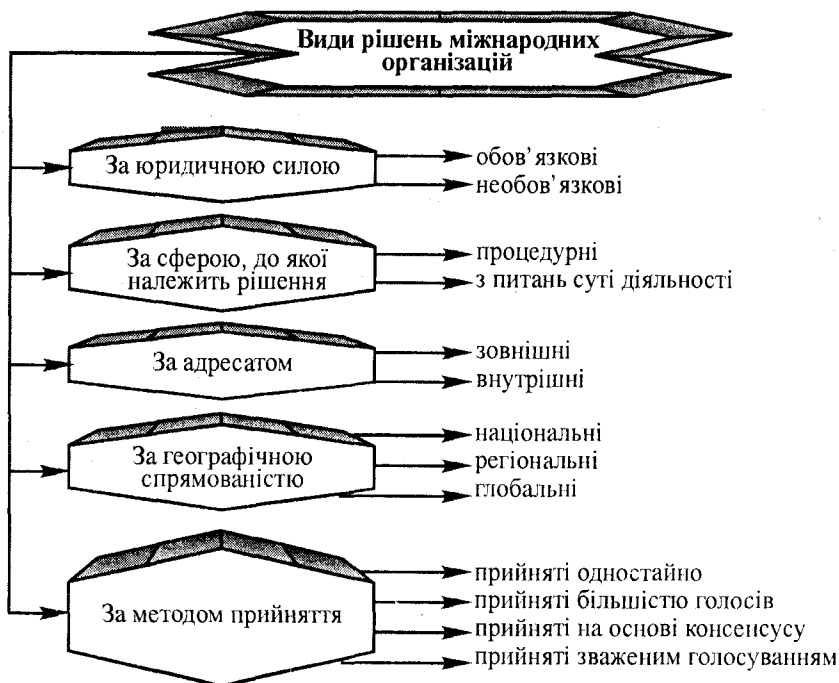

Рис. 2.3. Види рішень міжнародних організацій

Прийняття рішень є одним із найважливіших етапів діяльності міжнародної організації. Процес прийняття рішень може мати принципово різний характер у міждержавних та недержавних організаціях, міжнародних інститутах різної політичної та функціональної спрямованості. Практика діяльності міжнародних організацій свідчить, що основними етапами процедури прийняття рішень є:

- 1) постановка питання;
- 2) розгляд питання та розробка рішення;
- 3) прийняття рішення (голосування, консенсус).

На стадії постановки питання пропозиція про обговорення і прийняття рішень одним із органів міжнародної організації може бути внесена:

— членом міжнародної організації;

- групою членів цієї організації;
- іншим органом цієї міжнародної організації;
- іншою міжурядовою або неурядовою міжнародною організацією (при цьому неурядовим організаціям, на відміну від міжурядових, таке право надається на основі одностороннього рішення міжурядової організації).

Ініціативи або пропозиції, результатом яких стає прийняття рішення, можуть бути подані в таких формах:

- пропозиція обговорити питання і прийняти рішення (тобто без наявності готового проекту рішення);
- подання готового проекту рішення.

Зазначимо, що готові проекти рішень дуже рідко подаються в той чи інший орган міжурядової організації іншою міжурядовою інституцією і практично ніколи — неурядовою. Передбачається, що орган міжнародної організації, який уповноважений прийняти рішення, повинен самостійно підготувати такий проект.

Розгляд питання та розробка рішення — найважливіший, а інколи і найтриваліший етап, що його організує і повністю відповідає за його результативність орган міжнародної організації, який розробляє проект рішення. Цей етап також об'єктивно поділяється на кілька взаємопов'язаних стадій:

- викладення (з'ясування) позицій країн-учасниць або членів організації;
- пошук взаємоприйнятних рішень з використанням механізму офіційних та неофіційних зустрічей, консультацій, дискусій, обговорень та ін.;
- створення допоміжних органів для підготовки проекту рішення (робочі та редакційні групи);
- передача проекту рішення в орган, який прийматиме рішення, для попереднього ознайомлення з ним та затвердження.

Останнім етапом є сама процедура прийняття рішення, яка формується на основі обраного способу та технічного прийому прийняття рішень. У практиці діяльності міжнародних організацій існує чотири методи прийняття рішень: одностайний, мажоритарний (за більшістю голосів), консенсусний, метод «зважених» голосів (рис. 2.4).

У загальному розумінні одностайність — це позитивне голосування всіх без винятку за запропоноване рішення. У статутах міжнародних організацій цей метод конкретизується, що привело до появи понять «абсолютна одностайність», «відносна одностайність», «кваліфікована» одностайність та «одностайність захищених сторін (членів)».

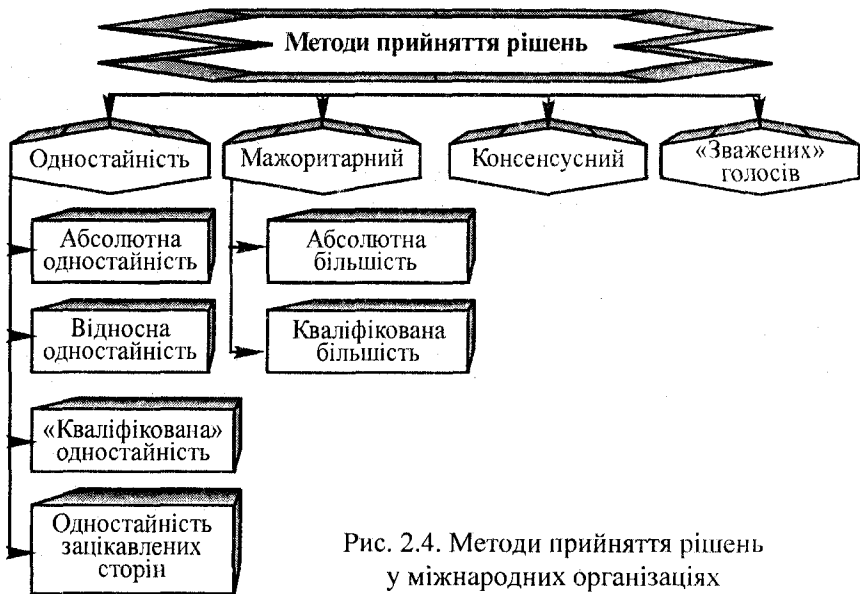

Рис. 2.4. Методи прийняття рішень у міжнародних організаціях

Абсолютна одностайність — позитивне голосування всіх членів міжнародної організації. При цьому рішення не може бути прийняте, якщо один з членів організації був відсутній або утримався від голосування.

Відносна одностайність — позитивне голосування членів міжнародної організації, за якого голоси тих, хто утримався, не беруться до уваги під час визначення результатів голосування (рішення можна прийняти одностайно навіть голосами меншості).

«Кваліфікована» одностайність (одностайність великих держав) — діючий у Раді Безпеки ООН принцип голосування, який передбачає одностайність не всіх членів Ради, а тільки її постійних членів — Росії, США, Франції, Великобританії та Китаю.

Одностайність зацікавлених сторін — позитивне голосування тільки зацікавлених сторін, тобто тих, кого це питання безпосередньо стосується.

Мажоритарний метод, тобто прийняття рішень за більшістю голосів, також має різновиди:

— **абсолютна (проста) більшість** — прийняття рішень абсолютною більшістю в 50 % голосів плюс один голос від загальної кількості членів організації, або 50 % голосів плюс один голос від загальної кількості присутніх, які беруть участь у голосуванні;

— «кваліфікована» більшість — прийняття рішень визначеною статутом організації кваліфікованою більшістю (наприклад дві третини) голосів.

За використання мажоритарного методу обов'язково обговорюються наслідки голосування для меншості — обов'язок виконувати ці рішення або можливість діяти самостійно.

Консенсусний метод прийняття рішень з'явився в практиці передусім неурядових міжнародних організацій в середині 60-х років. На сьогодні ще немає єдиного погляду на те, що таке «консенсус». Це пояснюється тим, що консенсус має різноманітні форми і за змістом часто збігається з такими поняттями, як «без голосування», «без дискусії», «одностайно». Найчастіше під консенсусом розуміють такий метод розробки і прийняття рішень, коли не виникає заперечень з боку хоча б одного члена організації проти прийняття конкретного акта або документа. Отже, консенсус — це:

1) процес досягнення спільного рішення через розробку попередньо погодженого погляду;

2) процедура прийняття рішення без голосування і за відсутності у більшості випадків формально внесених заперечень.

«Зважене» голосування — метод прийняття рішень, за якого члени організації мають неоднакову кількість голосів залежно від зазначених у статуті показників (критеріїв): участь у фінансуванні організації, економічний потенціал, обсяг зовнішньої торгівлі тощо.

Одна й та сама міжнародна організація може користуватися різними методами залежно від ступеня погодженості позицій учасників.

За оцінкою експертів, нині за частотою застосування в міжнародних організаціях методи прийняття рішень поділяються так: мажоритарний та консенсусний — 72 %, одностайності — 15 %, «зваженого» голосування — 13 %. Найтрадиційнішим і найпоширенішим у сучасних міжнародних організаціях є мажоритарний метод.

Процес прийняття рішення закінчується процедурою, після якої рішення юридично визнається прийнятим або відхиленням. Для цього використовуються спеціальні технічні процедури прийняття рішень (рис. 2.5).

Акламація (лат. *acclamatio* — крик, вигук) — прийняття або відхилення рішення без голосування, на основі реакції учасників (вигуків, реплік та ін.). Цей технічний прийом використовується в комітетах Генеральної Асамблеї ООН, у багатьох недержавних організаціях.

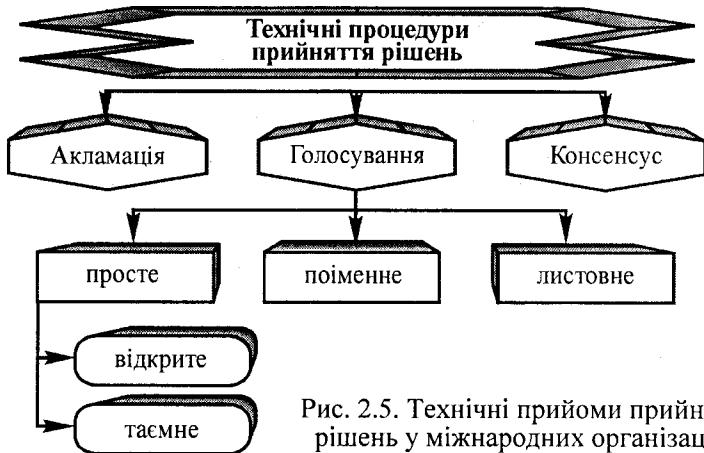

Рис. 2.5. Технічні прийоми прийняття рішень у міжнародних організаціях

Голосування як процес виявлення думки (ставлення) при вирішенні питань у міжнародних організаціях буває просте і поіменне. Просте голосування (тобто без фіксації позиції голосуючої сторони) може провадитись таємно чи відкрито. **Просте таємне** голосування, засноване на використанні анонімних анкет, дозволяє повністю зберегти в таємниці позицію члена організації з даного питання. В результатах простого відкритого голосування також не фіксується, якому членові організації належить «за» чи «проти». **Просте відкрите** голосування підняттям рук або вставанням застосовується за вирішення будь-яких питань, якщо статутом не встановлено інше або жоден з представників держав-членів не вимагає поіменного голосування.

Поіменне голосування, як правило, провадиться в таких випадках: для вирішення спірних питань; для вирішення питань, що мають принциповий характер; для здійснення морального тиску на іншу сторону.

Техніка поіменного голосування така:

1. Визначається послідовність голосування. Поіменне голосування проходить в алфавітному порядку назв країн-учасниць, починаючи з країни, яка визначається згідно з жеребкуванням. Порядок назв будується за алфавітом офіційної мови організації, а якщо в організації затверджено кілька офіційних мов, то проводиться додаткове жеребкування для визначення мови.

2. Викликають кожного члена організації (країни-учасниці), і її представник відповідає «так», «ні» чи «утримуюсь». Відповіді фіксуються в документах засідання.

3. Підбиваються підсумки голосування і оприлюднюється остаточне рішення.

Останній прийом голосування — **листовно** — передбачає отримання письмових відповідей на попередньо розіслані листи-анкети. Цим прийомом, як правило, користуються недержавні організації та невеликі організації країн, що розвиваються.

Консенсус як технічний прийом прийняття рішень складається з таких дій: зачитується вголос погоджений текст документа, констатується відсутність заперечень, рішення оголошується прийнятим.

2.4. МІЖНАРОДНІ СЛУЖБОВЦІ

Термін «міжнародні службовці» означає сукупність осіб, на яких покладено завдання забезпечити функціонування міжнародних організацій. Їхня професійна діяльність присвячена міжнародній за своєю природою меті, на них поширюється особливий правовий режим. Найвідомішим є визначення міжнародного службовця як особи, якій представниками кількох держав або органом, що діє від їхнього імені, доручено на основі міждержавної угоди і під контролем цих держав або цього органу здійснювати постійно і на підставі особливих юридичних правил певні функції в спільних інтересах усіх даних держав.

Отже, статус міжнародного службовця визначають три основні ознаки:

1) перебування на службі міжнародної адміністрації, яка підпорядкована не одній державі, а сукупності держав-членів;

2) діяльність заради досягнення цілей та в ім'я інтересів міжнародної спільноти в цілому; територіально обмежена компетенція не суперечить поняттю міжнародного службовця;

3) робота в міжнародній організації повний робочий час і на постійній основі, повна віддача власних сил і здібностей для виконання покладених на нього функцій (технічні експерти, члени арбітражних комісій, адміністративних трибуналів, комісій з примирення не є міжнародними службовцями).

Характеризуючи статус міжнародного службовця, слід брати до уваги такі аспекти, як призначення, стан, обов'язки та права (рис. 2.6).

Право призначення міжнародних службовців належить тільки конкретній міжнародній організації і здійснюється зазвичай її генеральним секретарем або директором. Уряди безпосередньо беруть участь у процесі призначення міжнародних службовців тільки високого рангу (членів міжнародних судів, генеральних секретарів та ін.).

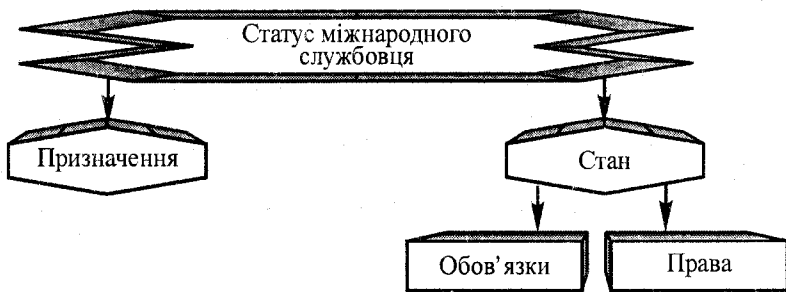

Рис. 2.6. Елементи статусу міжнародного службовця

Відбір міжнародних службовців провадиться з урахуванням двох базових принципів: наявність відповідних особистих рис (працездатність, компетентність, сумлінність та ін.) і необхідність збалансованого регіонального представництва.

Правовий стан міжнародного службовця може визначатися або на підставі контракту, складеного між ним та організацією, або виходячи із затвердженого організацією статусу персоналу. В ООН, ЄС прийнято останній спосіб. Правовий стан фактично регулює структуру та рівень обов'язків прав міжнародного службовця.

Основні обов'язки міжнародного службовця полягають у такому: виконувати доручені функції і зосереджувати всі сили на роботі; не брати участі у діяльності, не сумісній зі станом міжнародного службовця; берегти професійну таємницю; діяти тактовно, з необхідною стриманістю; утримуватися від участі у політичній діяльності; не консультуватися і не отримувати рекомендацій (вказівок) від будь-якого уряду чи влади.

Серед прав міжнародного службовця можна назвати: отримання заробітної плати, грошової допомоги, пенсії; користування податковими привілеями; гарантований правовий захист через систему незалежних адміністративних трибуналів.

2.5. ІНСТИТУТ ПОСТІЙНИХ ПРЕДСТАВНИЦТВ ДЕРЖАВ ПРИ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ

Для забезпечення повноцінної участі країн-членів у роботі міжнародної організації створений апарат постійних представництв. Правові основи інституту постійних представництв при міжнародних організаціях були закладені ще в Статуті ООН у

повоєнний період та інших міжнародно-правових актах. Резолюція за № 257, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 3 грудня 1948 р., присвячена саме інституту постійних представництв. Сьогодні діяльність постійних представників та постійних представництв при міжнародних організаціях регламентується Віденською Конвенцією про представництво держав у їхніх відносинах з міжнародними організаціями універсального характеру від 14 березня 1975 р. Конвенція тлумачить поняття «міжнародна організація універсального характеру» як «ООН, її спеціалізовані установи, Міжнародне агентство з атомної енергії і будь-яка аналогічна організація, членський склад і відповідальність якої має широкий міжнародний характер». Тобто будь-яка регіональна або субрегіональна організація у відносинах з державами-членами та при їхній згоді може застосовувати положення Конвенції 1975 року.

У Конвенції 1975 р. постійне представництво країни визначається як «місія постійного характеру, яка направляється для того, щоб представляти її при цій організації». Постійні представництва при міжнародних організаціях входять до системи зарубіжних органів зовнішніх зносин і є складовою частиною дипломатичної служби держави, як і посольства.

Конвенція 1975 р. регламентує процедуру заснування постійного представництва при міжнародній організації статтею 5, суть якої полягає в тому, що: а) держави-члени можуть, якщо це допускається правилами організації, заснувати постійні представництва для виконання необхідних функцій; б) держави, що не є членами організації, можуть, якщо це допускається правилами організації, заснувати постійні комісії спостерігачів; в) організація повідомляє державу перебування про заснування представництва попередньо. Питання щодо створення постійного представництва країна вирішує самостійно, керуючись своєю суверенною волею і практичними міркуваннями (наприклад фінансовими, кадровими тощо). Відсутність постійного представництва при Організації ніяк не відбивається на правах і обов'язках, передбачених членством в організації. Виняток становить лише членство у Раді Безпеки ООН.

Права держави щодо заснування постійного представництва при Організації повинні забезпечуватися самою Організацією і державою, на території якої знаходиться штаб-квартира або відділення цієї Організації. Основою цього є двостороння угода між Організацією та державою її перебування. Угода автоматично поширюється на всі держави-члени даної міжна-

родної організації, що бажають відкрити при ній постійне представництво.

Згідно зі статтею 6 Конвенції 1975 р. основними напрямками роботи постійного представництва є:

— забезпечення представництва надсилаючої держави при Організації;

— підтримка зв'язку між надсилаючою державою та Організацією;

— ведення переговорів з Організацією та в її рамках;

— з'ясування суті діяльності Організації та повідомлення про неї уряду надсилаючої держави;

— забезпечення участі надсилаючої держави в діяльності Організації;

— захист інтересів надсилаючої держави по відношенню до Організації;

— сприяння реалізації цілей та принципів Організації шляхом співробітництва з нею та в її рамках.

На відміну від дипломатичного представництва (посольства) діяльність постійного представництва при міжнародній організації здійснюється на тристоронній основі: держава, що надсилає представництво, — Організація — країна перебування штаб-квартири Організації або її відділення. Постійне представництво не акредитується, на відміну від посольства, при державі перебування, оскільки створюється виключно для підтримання зв'язків з Організацією. Однак воно повинно користуватися всіма привілеями та імунітетами, що визначаються міжнародно-правовим чином. На практиці ці привілеї та імунітети надаються представництву державою перебування і залежать як від внутрішнього законодавства країни перебування, так і від стану політичних відносин між двома державами.

Незважаючи на те, що Конвенція передбачає здійснення функцій постійного представництва в рамках взаємовідносин з Організацією, реальна діяльність представництва іноді охоплює сфери поза рамками відносин з Організацією. Це стосується передусім постійних представництв держав при ООН. Наприклад, вони можуть встановлювати і підтримувати контакти з органами зовнішніх зносин або представниками тих держав, з якими відсутні дипломатичні відносини, або за дорученням своїх урядів можуть вести переговори і підписувати угоди про встановлення дипломатичних відносин тощо.

Процедура призначення глави постійного представництва і надання йому повноважень аналогічна призначенню глави дип-

ломатичного представництва. Згідно зі статтею 11 Конвенції держава-член може уповноважити свого постійного представника діяти як делегат в одному або кількох органах організації. Держава, яка не є членом Організації, може уповноважити свого постійного спостерігача бути делегатом-спостерігачем в одному або декількох органах Організації, якщо це допускається правилами Організації. Глава представництва уповноважений укладати угоди з Організацією.

У складі постійного представництва, окрім його глави, передбачається наявність дипломатичного, адміністративно-технічного та обслуговуючого персоналу. До складу постійних представництв при спеціалізованих організаціях включаються експерти, фахівці, науковці та практичні спеціалісти в зазначеній галузі, які не є професійними, ранговими дипломатами, але мають під час роботи дипломатичний статус, оскільки виконують представницькі функції. Кількісний склад представництва повинен відповідати функціям Організації, потребам даного представництва, обставинам і умовам, що існують у державі перебування.

Місцезнаходження представництва, як правило, збігається з місцезнаходженням Організації. Проте, якщо це допускається правилами Організації і держава перебування не має заперечень, надсилаюча держава може заснувати своє представництво або відділення представництва в іншому місті, ніж те, де знаходиться штаб-квартира Організації. Представництво, як і дипломатичне посольство, має право користуватися прапором та емблемою надсилаючої держави на фасадах своїх приміщень, а для глави представництва це правило поширюється на його резиденцію та засоби пересування.

Країна — не член міжнародної організації може надсилати своїх спостерігачів для участі в роботі органів Організації, якщо це дозволяється її правилами. Іноді таким державам дозволяється акредитувати місії постійних спостерігачів. Наприклад, при ООН такі місії мають Ватикан, Швейцарія, Організація визволення Палестини. Місія спостерігача не дає йому права брати безпосередню участь у діяльності організації, тобто спостерігач не може брати участь у голосуванні при прийнятті рішення в будь-якому з органів Організації, однак він має право обговорювати питання та висловлювати свої думки і, таким чином, впливати на прийняття рішень.

Ключові терміни

Акламація	Методи прийняття рішень
Більшість	— одностайний
— абсолютна	— мажоритарний
— кваліфікована	— консенсусний
Віденська Конвенція про представництво держав	— метод «зважених» голосів
«Внутрішнє право»	Міжнародні службовці
Глава постійного представництва	Місія постійного спостерігача
Голосування	Наднаціональна міжнародна організація
— просте таємне	Одностайність
— просте відкрите	— абсолютна
— поіменне	— відносна
— листове	— «кваліфікована»
«Зовнішнє право»	— зацікавлених сторін
Консенсус	Постійне представництво країни при міжнародній організації
	Право міжнародної організації

Контрольні запитання і завдання

1. Дайте визначення права міжнародної організації та назвіть його джерела.
2. Які питання регулює «внутрішнє право»?
3. Які питання регулює «зовнішнє право»?
4. Які типи міжнародних організацій можна виділити залежно від розподілу повноважень між організаціями та їхніми членами? Якими є характерні риси міжнародних організацій цих типів?
5. Назвіть критерії класифікації та відповідні види рішень міжнародних організацій.
6. Які основні етапи процесу прийняття рішень у міжнародних організаціях і в чому їх суть?
7. Дайте визначення абсолютної, відносної, «кваліфікованої» одностайності та одностайності зацікавлених сторін.
8. Найпоширенішим на сьогодні є мажоритарний метод прийняття рішень. У чому його суть? Яка різниця між абсолютною та кваліфікованою більшістю?
9. Дайте визначення термінам «консенсус» і «консенсусний» метод прийняття рішень.
10. Розкрийте суть методу «зважених» голосів.

11. Охарактеризуйте технічні прийоми прийняття рішень у міжнародних організаціях.

12. Які ознаки визначають належність особи до міжнародного службовця. Дайте визначення цього поняття.

13. З яких елементів складається поняття «статус міжнародного службовця»?

14. Які міжнародні документи регламентують діяльність постійних представників і постійних представництв при міжнародних організаціях?

15. Дайте визначення постійного представництва країни при міжнародній організації згідно з Віденською Конвенцією 1975 року.

16. Розкрийте суть процедури заснування постійного представництва при міжнародній організації.

17. Назвіть основні напрями роботи постійного представництва.

18. Охарактеризуйте кадровий склад постійного представництва.

19. Які права має місія спостерігача при міжнародній організації?

Запитання і завдання для обговорення

1. Відомо, що за юридичною силою більшість рішень міжнародних організацій не є обов'язковими. Чим тоді пояснюється зростаючий вплив цих інститутів на розвиток світової економіки?

2. Чим відрізняється вибір методу та технічного прийому прийняття рішення? Як це може вплинути на процес прийняття рішення?

3. Який із двох базових принципів відбору міжнародних службовців (наявність відповідних особистих рис чи за ознакою географічного розподілення посад) стане пріоритетним у майбутньому?

4. Порівняйте діяльність дипломатичного представництва держави (посольства) і постійного представництва держави при міжнародній організації.

МІЖДЕРЖАВНІ ЕКОНОМІЧНІ ОРГАНІЗАЦІЇ

3.1. СУТНІСТЬ І ВИДИ МІЖДЕРЖАВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Сутність міжнародних міждержавних організацій визначається офіційною участю в їхній діяльності держав та урядів, а також важливістю завдань, що їх покликані вирішувати ці організації. Держави сьогодні беруть участь у міжнародних організаціях з метою раціонального вирішення практичних проблем, які не можуть бути розв'язані зусиллями однієї країни, для ефективного об'єднання потенціалів зацікавлених сторін. Однак, коли виникає певна проблема, першим кроком урядів є не створення організації, а спроба врегулювання ситуації за допомогою договорів або неформальних *ad hoc* угод, що, як відомо, є значно дешевшим. Але якщо проблема виникатиме періодично або потребуватиме постійного врегулювання, то виникає необхідність у створенні організації. При цьому слід зазначити, що міждержавні організації не завжди є інструментом співробітництва. Іноді вони являють собою форум для вирішення конфліктів та міждержавних незгод.

Уряди, як правило, розглядають членство в міжнародних організаціях як один із головних засобів здійснення своєї зовнішньополітичної програми, оскільки:

— в структурі міністерств закордонних справ усіх країн є відділи, які займаються питаннями співробітництва з міжнародними організаціями;

— членські внески в міжурядові організації становлять окрему (і дедалі більш відчутну) статтю державних витрат на зовнішню політику;

— при багатьох міжурядових організаціях створені спеціальні постійні представництва держав.

Участь у міжнародних організаціях, у свою чергу, накладає на держави визначені й офіційно зафіксовані обов'язки, а в деяких випадках робить для них обов'язковими рішення, що їх приймає організація. Вище були розглянуті різні типи міждержавних організацій (див. табл. 1.2). Крім того, можна виділити два види між-

державних економічних організацій залежно від широти їхньої компетенції — загальноекономічного та галузевого характеру.

Загальноекономічні організації орієнтовані на налагодження координації та співробітництва країн для вирішення широкого кола іноді не тільки економічних, а й політичних, соціально-культурних, екологічних та інших проблем. Орієнтація **галузевих організацій** значно вужча — координація міжнародного економічного співробітництва в окремій галузі чи сфері діяльності. Як правило, держави більше схильні до співпраці з міждержавними організаціями, що мають вузьку функціональну спрямованість і чітко визначені цілі, ніж з організаціями широкого профілю. Найвпливовішими серед міждержавних організацій загальноекономічного характеру є Європейський Союз (ЄС), Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), Ліга арабських держав (ЛАД), Економічна співдружність держав Західної Африки (ЕКОВАС), Латиноамериканська економічна система (ЛАЕС), Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН), Азіатсько-Тихоокеанське економічне співробітництво (АТЕС) та ін.

Серед галузевих економічних організацій виокремлюють ті, що сприяють міжнародному співробітництву в галузі промислового розвитку та будівництва, — Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку (ЮНІДО), Організація країн—експортерів нафти (ОПЕК), Європейське співтовариство з атомної енергії (Євратом), Європейське об'єднання вугілля та сталі (ЄОВС), Міжнародна асоціація з бокситів (МАБ), Міжнародна рада з олова (МРО); у галузі сільського господарства та переробної промисловості — Продовольча та сільськогосподарська організація Об'єднаних Націй (ФАО), Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку (МФСР); у сфері транспорту і засобів зв'язку — Міжнародна організація цивільної авіації (ІКАО), Міжнародна морська організація (ММО), Організація співробітництва залізниць (ОСЗ), Європейська конференція міністрів транспорту (ЄКМТ), Європейське космічне агентство (ЄКА), Всесвітній поштовий союз (ВПС), Міжнародний союз електрозв'язку (МСЕ), Арабська поштова спілка (АПС); у галузі фінансів та кредиту — Міжнародний валютний фонд (МВФ), Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР), Африканський банк розвитку (АФБР), Банк міжнародних розрахунків (БМР); у галузі міжнародної торгівлі — Всесвітня торговельна організація (ВТО), Європейська асоціація вільної торгівлі (ЄАВТ), Генеральна угода з тарифів та торгівлі (ГАТТ).

3.2. ОСНОВНІ ФУНКЦІЇ МІЖДЕРЖАВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Міжнародні міждержавні організації виконують певні функції, тобто сукупність дій і процесів діяльності, спрямованих на здійснення завдань організації. Основною функцією будь-якої міждержавної організації є пошук та виявлення сфери спільних інтересів країн-членів, а також досягнення їхньої згоди щодо спільних завдань і дій. Крім того, кожна міжнародна організація виконує певні спеціальні функції — регулювальну, оперативну, контрольну, інформативну, консультативну, які саме і розкривають її сутність, форми її роботи, особливості діяльності та пріоритетні завдання.

Регулювальна функція — встановлення для держав, міжнародних організацій або їхнього персоналу певних стандартів, норм, правил поведінки, які мають морально-політичне чи юридичне значення.

Оперативна функція — це реалізація персоналом організації за допомогою засобів, якими вона володіє, прийнятих рішень виконавчого характеру. Різновидом оперативної функції є **контрольна** — виявлення фактичного стану справ у сферах діяльності організації і зіставлення з еталонами, які відображені в установчих документах або актах органів самої організації. Стосовно країн—членів організації контрольна функція може здійснюватися двома способами: 1) збір та опрацювання інформації («м'який» міжнародний контроль); 2) інспекція на місці.

Інформаційна функція пов'язана з наданням членам організації обумовленої раніше інформації у вигляді статистичних зведень, коментарів, тематичних або галузевих оглядів, щорічних звітів та ін. Збір, переопрацювання, систематизація, збереження і надання інформації є однією з найважливіших сфер діяльності будь-якої організації.

Консультативна функція передбачає створення механізму надання членам організації консультативних послуг з питань діяльності організації (наприклад, система щорічних, спеціальних та періодичних консультацій Міжнародного валютного фонду).

У реалізації регулювальної та контрольної функції безпосередню участь беруть держави — члени міжнародної організації, а в реалізації оперативної — сама міжнародна організація.

Названі вище функції міжнародних міждержавних організацій взаємозалежні і взаємопов'язані. Вони повинні здійснюватися в суворій відповідності із статутними принципами діяльності організації, а також компетенцією її структурних підрозділів.

3.3. ПОРЯДОК УТВОРЕННЯ МІЖНАРОДНИХ МІЖДЕРЖАВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Міжнародна міждержавна організація створюється на основі узгодженого волевиявлення держав, зафіксованого або в міжнародному договорі (угоді), або в рішенні вже існуючої організації. Процедура створення міжнародної організації складається з: 1) прийняття установчого документа; 2) формування структури організації; 3) скликання головного органу.

Існування міжнародної організації найчастіше починається з укладання угоди і прийняття установчого документа, який у різних організаціях має різну назву, наприклад Статут (ООН), Конвенція (ВОІВ) тощо. Як правило, для цього скликається міжнародна конференція, на якій виробляється і приймається текст установчого документа організації. Датою створення організації вважається дата, коли цей документ набрав чинності. Другий спосіб утворення міжнародної організації, в основу якого покладено прийняття рішення іншої міжнародної організації, передбачає узгоджене волевиявлення держав через голосування за установчу резолюцію, яка набирає чинності з моменту її прийняття. Цей спосіб використовується ООН, зокрема під час створення автономних організацій із статусом допоміжного органу Генеральної Асамблеї (ЮНКТАД — 1964 р., ПРООН — 1965 р.).

Установчі документи міжнародних організацій визначають їхню компетенцію, тобто об'єкт або сферу діяльності, та повноваження, необхідні для виконання завдань.

Формування структури міжнародної організації здійснюється спеціально утвореними підготовчими органами на основі окремої міжнародної угоди або додатка до статуту організації, що створюється, або на основі резолюції іншої міжнародної організації. Ці документи визначають склад підготовчого органу, його компетенцію і функції, які полягають у розробці проектів правил процедури майбутніх органів організації, створенні штаб-квартири, складанні порядку денного для головних органів, підготовці документів і рекомендацій, що стосуються порядку денного, тощо. Саме так створювались ЮНЕСКО, ФАО, МАГАТЕ та інші міжнародні організації.

Скликання головних органів і початок функціонування завершують процес створення міжнародної організації.

Держави, що не є членами міжнародної організації, можуть надсилати своїх спостерігачів для участі в роботі органів органі-

зації, якщо це допускається її правилами, і створювати місії постійних спостерігачів.

Припинення існування організації відбувається також шляхом узгодженого волевиявлення держав-членів, яке здійснюється на основі підписання протоколу про розпуск (Варшавський договір — протокол про розпуск від 1 червня 1991 р., РЕВ — протокол про розформування організації від 28 червня 1991 р.).

Фінансові кошти міжнародної організації складаються переважно з внесків держав-членів і витрачаються на спільні потреби.

Сукупність органів міжнародної організації, з якої складається її організаційна структура, створюється на основі установчого документа міжнародної організації і наділяється відповідною компетенцією, повноваженнями і функціями. Для кожного органу визначається відповідна внутрішня структура, склад, порядок прийняття рішень, в установчих документах визначається його правовий статус.

Міжурядові органи складаються з представників держав-членів, які мають повноваження діяти від імені своїх урядів. Міжпарламентські органи складаються з учасників, які або обираються населенням країн-членів шляхом загальних прямих виборів (Європейський парламент), або призначаються національними парламентами (Парламентська асамблея Ради Європи). Адміністративні органи складаються з посадових осіб, що перебувають на службі в міжнародній організації і підпорядковані тільки їй. Арбітражні, судові органи і комітети експертів складаються з осіб — спеціалістів, яким надані певні повноваження.

3.4. УСТАЛЕНІ ОРГАНІЗАЦІЙНІ СТРУКТУРИ МІЖНАРОДНИХ МІЖДЕРЖАВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Сучасні міждержавні організації мають досить складну організаційну структуру, адекватну цілям і масштабам діяльності. Водночас майже всі вони мають у своїй структурі три типи органів: вищі, виконавчі та адміністративні. У структурі деяких можуть працювати також комітети, комісії та юридичні органи (табл. 3.1).

Вищі органи мають сесійний характер діяльності і формуються на рівноправних засадах, тобто з представників усіх держав-членів. Збираючись, як правило, один-два рази на рік, представники країн вирішують такі питання: прийом і виключення з організації, а також призупинення членства в ній; формування виконавчих органів і вибори їхніх голів; розгляд і прийняття рішень

щодо мети діяльності; розгляд відповідних звітів; встановлення принципів формування й використання бюджету; перегляд статутних документів та стратегії діяльності.

Виконавчі органи, що мають постійний характер діяльності, повинні забезпечити безперервність роботи організації між засіданнями вищих органів шляхом контролю за виконанням рішень вищих органів, підготовки рішень наступної сесії, вирішення бюджетних питань, питань стосовно персоналу. Вони формуються вищими органами обранням до них представників усіх (ЄС, АСЕАН та ін.) або певної кількості (МВФ, МБРР та ін.) держав-членів.

Таблиця 3.1

ХАРАКТЕРИСТИКА ОРГАНІВ МІЖДЕРЖАВНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Тип органів	Принцип формування	Найпоширеніші назви	Компетенція	Характер діяльності
Вищі	На рівноправних засадах	Асамблея Сесія Конференція	Загальна політика організації і її принципи Перегляд статуту — членство в організації Формування виконавчих органів Обрання голови Розгляд звітів Бюджетна політика Питання діяльності	Сесійний
Виконавчі	На засадах представництва	Рада Директорат Комісія Комітет	Контроль за реалізацією рішень вищих органів Підготовка засідань вищих органів Розробка бюджету Питання щодо персоналу	Постійний
Адміністративні	Географічне представництво Кваліфікація	Секретаріат	Представництво у зовнішніх стосунках Публікації Розробка звітів	Постійний
Комітети, комісії	Географічне представництво Кваліфікація		Вирішення конкретної проблеми	Тимчасовий Постійний
Юридичні органи		Суд Трибунал Арбітраж	Розв'язання різного роду конфліктів	Постійний

Критеріями формування цих органів є справедливе географічне представництво, розмір фінансового внеску, специфічні інтереси тощо.

Адміністративні органи (секретаріати) повинні висвітлювати діяльність організації в засобах масової інформації, організовувати конференції, конгреси та інші заходи, складати звіти, публікувати документи організації. Секретаріати мають власну внутрішню структуру: вищі посадові особи, спеціалісти й обслуговуючий персонал.

3.5. ДІЯЛЬНІСТЬ ОСНОВНИХ МІЖДЕРЖАВНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

3.5.1. Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР)

Організація економічного співробітництва і розвитку — ОЕСР (Organization for Economic Cooperation and Development — OECD) була створена в 1961 р. на основі Конвенції про її створення і в політичному, організаційному та юридичному відношеннях стала наступницею Організації європейського економічного співробітництва, заснованої в 1948 р. для реалізації «плану Маршалла». Нині ОЕСР — єдина офіційна міжнародна економічна організація широкого профілю, яка об'єднує не тільки кількісно значну й відносно однорідну групу держав, а й практично всі індустріально розвинуті країни.

Згідно з Конвенцією щодо створення ОЕСР її основними цілями є: сприяння розвитку світової економіки забезпеченням оптимального економічного розвитку, зростання зайнятості і підвищення рівня життя за збереження фінансової стабільності держав-членів; сприяння економічному та соціальному добробуту в регіоні ОЕСР шляхом координації політики держав-членів; координація допомоги держав ОЕСР країнам, що розвиваються.

До складу організації входять 29 країн: Австралія, Австрія, Бельгія, Великобританія, Греція, Данія, Ірландія, Ісландія, Іспанія, Італія, Канада, Люксембург, Мексика, Нідерланди, Німеччина, Нова Зеландія, Норвегія, Польща, Португалія, Республіка Корея, США, Туреччина, Угорщина, Фінляндія, Франція, Чехія, Швеція, Швейцарія і Японія.

У роботі ОЕСР беруть участь Комісія ЄС (згідно з протоколом, підписаним одночасно з Конвенцією про створення ОЕСР), а також представники ЄАВТ, ЄОВС і Євроатому.

За роки існування ОЕСР перетворилась в один із основних центрів розробки погодженої економічної стратегії держав-членів щодо широкого кола як внутрішніх, так і зовнішніх проблем господарського розвитку. Це відбилося у розгалуженій організаційній структурі, яка складається з ради, виконавчого комітету, комітетів, робочих груп та експертних комісій, міжнародного секретаріату, департаментів, центру зі співробітництва з європейськими перехідними економіками, інших автономних і напіваавтономних органів.

Вищим органом ОЕСР є Рада, до складу якої входить по одному представникові від кожної країни. Раз на рік відбувається сесія Ради на рівні міністрів іноземних справ і фінансів (зовнішньої торгівлі) країн-учасниць. Рішення Ради приймаються консенсусом і, як правило, мають характер рекомендацій. Безпосередньо Раді підпорядковані виконавчий та бюджетний комітети. Постійними членами виконавчого комітету, що складається з 14 членів, є представники держав «Великої сімки» (США, Канада, Франція, Німеччина, Великобританія, Італія, Японія), решта сім членів щорічно призначаються на ротаційній основі. Він контролює діяльність ОЕСР і готує засідання Ради.

Понад 150 комітетів, робочих груп та експертних комісій займаються широким колом економічних та соціальних проблем. Умовно їх можна поділити на кілька груп:

— комітети та комісії, що займаються розробкою загально-економічної політики на чолі з відповідним комітетом, який здійснює моніторинг країн—учасниць ОЕСР за загальноекономічним та фінансовим станом;

— комітети, що в тісному контакті з ГАТТ—ВТО, ЮНКТАД та іншими організаціями розглядають питання світової торгівлі та торговельної політики;

— органи керування розвитком самих країн-членів (промисловість, сільське господарство, підготовка кадрів та ін.);

— комітети та комісії з координації діяльності ОЕСР для надання допомоги країнам, що розвиваються, та європейським країнам з перехідною економікою.

Важливу роль у діяльності ОЕСР відіграє Комітет сприяння розвитку, який є спеціалізованим комітетом і займається розглядом питань і політики надання допомоги державам-членам; забезпечення необхідного обсягу ресурсів, які можуть бути надані країнам, що розвиваються; надання підтримки країнам з метою забезпечення їхнього стабільного розвитку. В 1993 р. до списку країн, що отримують офіційну допомогу розвитку, були включені країни Центральної і Східної Європи. В 1995 р. був прийня-

тий документ «Партнерство в галузі розвитку в світі, що змінився», в якому визначені основні напрями зусиль держав-членів з підтримки стабільного економічного розвитку.

У 1990 р. в структурі секретаріату ОЕСР було створено новий підрозділ — центр зі співробітництва з європейськими перехідними економіками, яким керує директор у ранзі помічника Генерального секретаря. Центр створено з метою розв'язання таких проблем:

— планування і координація діяльності ОЕСР для підтримки економічних реформ у країнах Центральної та Східної Європи (ЦСЄ);

— організація діалогу між ОЕСР та країнами ЦСЄ, а також вивчення можливостей залучення їх до діяльності ОЕСР;

— стимулювання співробітництва ЦСЄ з міжнародними організаціями;

— підготовка керівних кадрів для країн ЦСЄ.

Діяльність Центру відбувається у двох основних напрямках: 1) загальна робоча програма для 13 країн (Албанія, Болгарія, Естонія, Казахстан, Латвія, Литва, Монголія, Росія, Румунія, Словачія, Словенія, Угорщина, Україна); 2) спеціальна програма, що пропонує рамочні умови співробітництва з ОЕСР країнам, які успішно здійснюють ринкові реформи.

Центр організовує і проводить семінари з таких питань: економічний розвиток і структурна перебудова; конкуренція; ринок праці; банки і соціальна політика; банківська справа і фінансова система; оподаткування, торгівля, інвестиції, промисловість, сільське господарство; енергетика, освіта; навколишнє середовище; статистика.

Секретаріат очолює Генеральний секретар, який призначається Радою на п'ять років. У його складі працюють 13 директорів, які за своєю спеціалізацією відповідають основним комітетам з економіки, статистики, охорони навколишнього середовища, співробітництва в галузі розвитку, торгівлі, фінансів тощо.

Фінансування організації здійснюється за рахунок внесків її членів.

ОЕСР має офіційні відносини з багатьма міжнародними організаціями, зокрема з МОП, ЮНЕСКО, МВФ, ВТО, ЮНКТАД.

У рамках ОЕСР створено кілька автономних організацій: Міжнародне енергетичне агентство (1974 р.), Агентство з ядерної енергії (1972 р.), Центр досліджень і нововведень у галузі освіти (1968 р.), Центр розвитку ОЕСР (1962 р.).

ОЕСР регулярно розповсюджує аналітичні та статистичні матеріали (в тому числі на електронних носіях), спеціальні монографії, журнали, серійні видання, економічні звіти та прогнози, технічні та статистичні бюлетені, матеріали конференцій тощо.

За час існування організації обсяг зовнішньої торгівлі її країн-членів збільшився більше ніж у 40 разів (див. табл. 3.2). Як видно з таблиці, сукупний імпорт постійно перевищував сукупний експорт, причому найбільша величина сальдо припадає на 80-ті роки, після чого спостерігається тенденція до його зменшення.

Таблиця 3.2

ЗОВНІШНЯ ТОРГІВЛЯ КРАЇН ОЕСР¹

(млрд дол.; у поточних цінах)

Показник	Роки					Коефіцієнт зростання 1960 р. = 1,0
	1960	1970	1980	1990	1997	
Оборот	179,3	474,3	2799,3	5206,0	7726,7	43,1
Експорт (фоб)	87,7	230,6	1311,3	2534,1	3835,9	43,7
Імпорт (сиф)	91,6	243,7	1488,0	2671,9	3890,8	42,5
Сальдо	-3,9	-13,1	-176,7	-137,8	-54,9	
Коефіцієнт покриття імпорту експортом, %	95,7	94,6	88,1	94,8	98,6	

3.5.2. Європейський Союз (ЄС)

3.5.2.1. Історія і цілі створення ЄС

Договір про створення Європейського Союзу (European Union — EU) було підписано в 1992 р. в Маастрихті (Нідерланди) керівниками держав і урядів 12 держав — членів Європейського співтовариства. 1 листопада 1993 р. договір набрав чинності. 2 жовтня 1997 р. була підписана Амстердамська угода, яку можна розглядати як удосконалений варіант раніше підписаної Маастрихтської угоди. Підписанню угод про ЄС передував досить тривалий процес побудови європейської інтеграційної моделі (див. табл. 3.3) і відповідних інститутів Європейського Союзу, тобто органів управління самою наднаціональною організацією. У 1946 р. в своїй історичній промові у Цюриху (Швейцарія) прем'єр-міністр Великобританії у роки війни Уїнстон Черчілль заявив про необхідність створення «свого роду Сполучених Штатів Європи». Влітку 1947 р. почав діяти американський «план Маршалла» для відбудови економіки Європи. Надання допомоги пропонувалося всім державам континенту, але прийняли її тільки країни Західної Європи.

¹ Устинов И. Н. Мировая торговля: Статистико-аналит. справочник. — М.: Экономика, 2000. — С. 141.

**ХРОНОЛОГІЯ УТВОРЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ — ЄС
(EUROPEAN UNION — EU)**

Дата	Подія
1947 р.	План Маршалла для економічного відродження Європи після Другої світової війни
1948 р.	Створення митного союзу Бенілюкс
1948 р.	Створення Організації європейського економічного співробітництва (ОЕСС) для керівництва виконанням плану Маршалла
1949 р.	Створення Ради Європи в Страсбурзі.
18 квітня 1951 р.	Підписання в Парижі Договору про заснування Європейського об'єднання вугілля і сталі (ЄОВС)
25 березня 1957 р.	Підписання в Римі угод про заснування Європейського економічного співтовариства (ЄЕС) і Європейського співтовариства з атомної енергії (Євратом)
1967 р.	Злиття ЄОВС, ЄЕС і Євратом у Європейське співтовариство — ЄС (European Community — EC)
1968 р.	Завершення створення митного союзу
1 січня 1973 р.	Вступ до Європейського співтовариства Данії, Ірландії і Сполученого Королівства Великобританії
червень 1979 р.	Перші вибори Європейського парламенту прямим загальним голосуванням
Січень 1981 р.	Вступ до Європейського співтовариства Греції
Січень 1986 р.	Вступ до Європейського співтовариства Португалії і Іспанії
3 жовтня 1990 р.	Об'єднання Німеччини
7 лютого 1992 р.	Підписання Маастрихтської угоди про створення Європейського Союзу — ЄС (European Union — EU)
Травень 1992 р.	Підписання Угоди про Європейський економічний простір між Європейським співтовариством і Європейською асоціацією вільної торгівлі
1 листопада 1993 р.	Набрання чинності Маастрихтської угоди про створення Європейського Союзу
1 січня 1995 р.	Вступ до Європейського Союзу Австрії, Фінляндії та Швеції
2 жовтня 1997 р.	Підписання Амстердамської угоди про Європейський Союз
1 січня 1999 р.	Початок завершальної стадії створення Економічного і валютного союзу (ЕВС). В 11 країнах ЄС введено в обіг єдину грошову одиницю — євро, в якій до 2002 р. здійснюватимуться безготівкові розрахунки

У період з 1945 до 1950 р. були створені: Організація європейського економічного співробітництва (1948 р.) для керівництва виконанням «плану Маршалла» (пізніше перетворена в ОЕСР — Організацію економічного співробітництва і розвитку) і Рада Європи (1949 р.). Починаючи з 1948 р., як модель нового виду економічного співробітництва між країнами почав діяти митний союз Бенілюксу, який об'єднав Бельгію, Нідерланди та Люксембург.

Перші конкретні кроки на шляху до нового союзу були зроблені з ініціативи міністра національного планування Франції Жана Моне, який запропонував передати керівництво виробництвом вугілля та сталі єдиному наднаціональному органу. План створення Європейського об'єднання вугілля та сталі, оприлюднений 9 травня 1950 р. міністром закордонних справ Франції Робером Шуманом, полягав у переведенні ключових для військової індустрії галузей під міжнародний контроль за допомогою договору, який мав би з погляду міжнародного права обов'язковий характер. Італія і країни Бенілюксу одразу підтримали цю ідею, і 18 квітня 1951 р. було підписано Паризький договір між Францією, Німеччиною, Італією, Бельгією, Нідерландами та Люксембургом. Автор проекту Робер Шуман запропонував, щоб промисловість кожної країни-члена була передана під спільну Верховну адміністрацію, дев'ять членів якої були б повністю незалежними від країн-членів договору у виконанні своїх функцій. Парламентська асамблея ЄОВС почала функціонувати 10 серпня 1952 р. на чолі з французьким державним діячем Жаном Моне — першим президентом вищого керівництва Європейського об'єднання вугілля і сталі. До її складу входило 78 делегатів, які призначалися парламентами країн-членів. Повноваження Парламентської асамблеї полягали в нагляді за діяльністю Верховної адміністрації через заслуховування річних звітів і у випадку необхідності відправки її у відставку. На пропозицію Нідерландів і Бельгії була заснована Рада міністрів, яка складалася з шести членів шістьох країн-членів і призначалася для гармонізування національних інтересів країн і дій Верховної адміністрації. Для нагляду за законністю розпоряджень Верховної адміністрації створювався Суд справедливості. Для консультування органів ЄОВС у їхній повсякденній роботі був створений Консультативний комітет, до складу якого входили управлінці, наймані працівники, споживачі, дилери тощо, які призначалися Радою міністрів на дворічний термін. Структура управління ЄОВС стала прообразом структури управління Європейського Союзу.

Шість країн — засновників ЄОВС продовжили свою діяльність і схвалили 29 травня 1956 р. доповідь бельгійського державного діяча Поля Генрі Спаака з проблем всеохоплюючого економічного союзу і союзу в галузі мирного використання ядерної енергії. Це привело до підписання «шісткою» 25 березня 1957 р. Римських угод, які заснували Європейське економічне співтовариство (ЄЕС) і Європейське співтовариство з атомної енергії (Євратом). Спочатку всі ці співтовариства мали окремі органи управління. Із злиттям вищого керівництва ЄОВС і Комісії ЄЕС було створено у 1967 р. інституційний прообраз сучасного Європейського співтовариства, відомого як ЄС.

Наступне розширення співробітництва пов'язане як зі вступом нових членів, так і зі співробітництвом з іншими міжнародними організаціями: вступ Данії, Ірландії, Сполученого Королівства Великобританії і Північної Ірландії в ЄЕС (січень 1973 р.); Греції (січень 1981 р.); Іспанії і Португалії (січень 1986 р.), Австрії, Фінляндії, Швеції (січень 1995 р.); підписання угоди (травень 1992 р.) про спільний економічний простір між ЄЕС і Європейською асоціацією вільної торгівлі (ЄАВТ), яка формує найбільший у світі ринок (380 млн споживачів).

1 листопада 1993 р. набрала чинності Угода про Європейський Союз. Відповідно до цієї Угоди засновується політичний і економічний союз, який означає проведення спільної економічної і зовнішньої політики, а також політики в галузі безпеки і співробітництва у соціальній сфері. Крім того, запроваджується єдине європейське громадянство, підвищується роль Європейського парламенту, розширюються повноваження органів ЄС. Положення Маастрихтської угоди були розвинуті й доповнені Амстердамською одноіменною угодою (1997 р.). Доповнення стосувалися питань принципів демократії, прав людини, соціальної політики, міждержавного співробітництва в сфері внутрішніх справ і юстиції, боротьби із злочинністю, тероризмом, наркобізнесом, корупцією, расизмом. Розширені повноваження Європейського парламенту в прийнятті законодавчих актів ЄС. Амстердамський саміт затвердив Пакт стабільності й зростання, який наголошував на першочерговості створення сприятливих умов для економічного зростання і нових робочих місць.

На сьогодні ЄС являє собою найвищий ступінь європейської економічної і політичної інтеграції. До його складу входять 15 держав: Австрія, Бельгія, Великобританія, Греція, Данія, Ірландія, Іспанія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Німеччина, Порту-

галія, Фінляндія, Франція, Швеція. Населення Європейського Союзу становить 325 млн. чоловік, ВВП — 4414 млрд дол., ВВП на душу населення — 13 594 дол., частка в світовій торгівлі — 21 %.

Європейський Союз базується на трьох засадах:

1) Європейське співтовариство (ЄОВС, ЄЕС, Євратом) з доповненнями та формами співробітництва, передбаченими угодою про Європейський Союз (Маастрихтська й Амстердамська угоди);

2) спільна зовнішня політика і політика у сфері міжнародної безпеки;

3) співробітництво у внутрішній та правовій політиці.

Якщо європейські договори 50-х років уклалися для сприяння економічному зростанню, підвищенню життєвого рівня з метою запобігти війні, зміцнити мир і свободу, то цілями Європейського Союзу стали:

— утворення тісного союзу народів Європи;

— сприяння збалансованому та довгостроковому економічному прогресу, особливо завдяки створенню простору без внутрішніх кордонів;

— посилення економічного та соціального співробітництва;

— утворення економічного та валютного союзу і створення в перспективі єдиної валюти; утвердження власної ідентичності в міжнародній сфері, особливо шляхом проведення спільної зовнішньої політики і політики в сфері безпеки, а в перспективі — спільної оборонної політики;

— розвиток співробітництва у сфері юстиції та внутрішніх справ;

— збереження та примноження спільних надбань.

Європейський Союз планує своє подальше розширення. Число його членів намічається довести з 15 до 26. На приєднання до ЄС претендують Болгарія, Угорщина, Кіпр, Латвія, Литва, Польща, Румунія, Словачія, Словенія, Чехія, Естонія. Але, за оцінками Комісії Євросоюзу, з усіх перелічених держав виставленим критеріям (стабільності функціонування національних інститутів, наявності ринкової економіки, конкурентоспроможності на внутрішньому ринку Євросоюзу, готовності прийняти на себе в повному обсязі зобов'язання, пов'язані з членством в ЄС) поки що жодна не відповідає повністю. У грудні 1997 р. Європейська рада остаточно затвердила список першочергових кандидатів, до якого увійшли Кіпр, Угорщина, Польща, Словенія, Чехія і Естонія. За оцінкою експертів, перші кандидати вступають у ЄС не раніше 2005 року.

3.5.2.2. Створення економічного і валютного союзу

Перехід до **економічного і валютного союзу (ЕВС)**, передбачений Угодою про Європейський Союз, є заключним етапом формування цілісної господарської системи в ЄС. Загальними цілями ЕВС є:

— реалізація жорстко скоординованої, тобто спільної економічної політики держав-членів, що передбачає визначення основних орієнтирів і ряду кількісних макроекономічних показників, якими повинні керуватися національні уряди, а також контроль з боку органів ЄС за дотриманням цих показників і застосування санкцій до держав-порушниць;

— забезпечення ефективного функціонування єдиного внутрішнього ринку і проведення загальної економічної політики в ЄС за допомогою єдиної грошово-кредитної системи, ключовими елементами якої повинні стати євро і Європейський центральний банк, який має ті самі функції, які раніше виконувалися національними центральними банками;

— зміцнення валютної стабільності в міжнародному плані, покликане нейтралізувати негативний вплив на ЄС зовнішніх валютних потрясінь; перетворення євро в одну з найважливіших резервних валют і зміцнення її позицій відносно долара.

У ЕВС з 31 грудня 1992 р. усунуті практично всі обмеження на пересування факторів виробництва, здійснена гармонізація економічної політики країн-членів і створений спільний ринок.

Основними напрямками діяльності **економічного союзу** в рамках ЄС є такі:

— повна ліквідація внутрішніх обмежень на пересування товарів, капіталу, послуг і трудових ресурсів; створення спільного ринку, економічного і валютного союзів; створення єдиного внутрішнього ринку;

— проведення спільної торгової політики; встановлення єдиних зовнішніх тарифів;

— здійснення спільної політики в галузі риболовства, сільського господарства і транспорту; розробка і проведення єдиної аграрної політики;

— гармонізація систем правового забезпечення; зближення законодавств країн-членів;

— розробка і проведення єдиної антимонопольної політики; забезпечення режиму захисту від недобросовісної конкуренції;

— проведення єдиної промислової політики; сприяння проведенню наукових досліджень, удосконаленню технологій, ство-

ренню транс'європейських мереж; сприяння підвищенню конкурентоспроможності країн-членів;

— розробка і здійснення єдиної політики в галузі енергетики, туризму, транспорту;

— гармонізація національних валют, створення єдиної валюти;

— проведення єдиної політики в галузі охорони навколишнього середовища;

— здійснення єдиної політики в соціальній сфері; сприяння високому рівню зайнятості і соціального захисту, розвитку охорони здоров'я;

— сприяння забезпеченню високого рівня освіти і професійної підготовки;

— забезпечення правового захисту виробників і споживачів товарів.

У межах ЄС створений розгалужений механізм узгодження економічної політики. Він включає: зустрічі голів урядів і держав (тричі на рік); щорічне проведення понад 60 сесій Ради міністрів у складі керівників зовнішньополітичних та інших відомств; постійне функціонування Комісії ЄС та інших комісій. Інструментами реалізації економічної політики є: індикативне планування; встановлення єдиних цін; квотування виробництва, субсидування тощо.

Формування валютного союзу передбачало три етапи:

1) 1 липня 1990 р. — 31 грудня 1993 р. — лібералізація ринків капіталів і посилення координації і співробітництва в рамках Комітету управляючих центральних банків; досягнення стабільності цін і валютних курсів; посилення координації економічної політики держав-членів.

2) 1 січня 1994 р. — 1 січня 1999 р. — створення Європейського валютного інституту на базі Комітету керуючих центральних банків, підготовка до створення Європейського центрального банку.

3) з 1 січня 1999 р. — введення в обіг єдиної грошової одиниці — євро:

— 1 січня 1999 р. — 31 грудня 2001 р. євро повинна обслуговувати лише безготівкові розрахунки;

— з 1 січня 2002 р. євро вводиться як готівкові гроші;

— з 1 липня 2002 р. євро повинна стати єдиним законним платіжним і розрахунковим засобом.

Для приєднання до валютного союзу згідно з вимогами Маастрихтської угоди країни-члени повинні задовольняти певні вимоги (критерії конвергенції), а саме:

— національні законодавства мають відповідати Угоді про ЄС;

—рівень інфляції не повинен перевищувати показники трьох найбільш стабільних держав ЄС більше ніж на 1,5 %;

—державна заборгованість може становити не більш як 60 % ВВП;

—дефіцит державного бюджету не може перевищувати 3 % ВВП;

—відсоткові ставки по банківських кредитах можуть перевищувати показники трьох найбільш стабільних країн лише на 2 відсоткових пункти;

—кандидати на вступ до ЄВС мають підтримувати стабільність національних грошових одиниць і не повинні протягом двох років за власною ініціативою здійснювати девальвацію.

До середини 1998 р. 11 країн з 15 членів ЄС виконали вимоги Угоди про ЄС і стали членами валютного союзу, запровадивши єдину європейську валюту — євро. Великобританія, Данія, Швеція і Греція не увійшли до складу ЄВС. Великобританія і Данія не увійшли за власним бажанням; Швеція повинна привести своє законодавство у відповідність з Угодою про ЄС і виконати умову про підтримку стабільності курсу національної валюти; Греція спочатку не відповідала декільком вимогам, а саме: рівню інфляції, бюджетного дефіциту і відсоткових ставок. Вона стала членом валютного союзу з 1 січня 2001 р. У 1998 р. було засновано Європейську систему центральних банків (ЄСЦБ) на чолі з Європейським центральним банком (ЄЦБ).

Перехід до ЄВС завершує етап формування цілісної господарської системи в ЄС. ЄВС покликаний стимулювати зростання і структурну перебудову європейської економіки, підняти її конкурентоспроможність на світових ринках, що повинно сприяти скороченню безробіття і розв'язанню інших гострих соціальних проблем. Про надзвичайну важливість цих проблем свідчить динаміка темпів зростання ВВП та промислового виробництва в ЄС. Тенденція до зниження темпів економічного зростання у найрозвинутіших країнах сучасного світу, яка виявилася в 70-ті та 80-ті роки, продовжувала діяти і в останньому десятиріччі ХХ століття. За цими показниками ЄС збільшив відставання від США. В останнє десятиріччя в економіці ЄС спостерігалися елементи стагнації, зниження її конкурентоспроможності на світових ринках, технологічне відставання від США та Японії. Як видно з таблиці 3.4, середньорічні темпи приросту зовнішньої торгівлі ЄС також мали негативну тенденцію.

Проте на тлі негативних явищ є і певні позитивні моменти. По-перше, стійке зближення рівнів економічного розвитку країн,

що входять у ЄС. У 1960 р. найвищий і найнижчий показники виробництва ВВП на душу населення (відповідно Швеції і Португалії) відносились як 3,1 : 1; у 1970 р. (ті самі держави) — як 2,4 : 1; у 1980 р. (ФРГ і Португалія) — як 2,1 : 1; і в 1997 р. (Данія і Греція) — як 1,75 : 1. По-друге, абсолютні загальні обсяги зовнішньої торгівлі та обсяги торгівлі на душу населення ЄС у період з 1960 р. зростали (див. табл. 3.5, 3.6).

Таблиця 3.4

СЕРЕДНЬОРІЧНІ ТЕМПИ ПРИРОСТУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ЄС¹
(у поточних цінах, %)

Роки Показник	1960—1970	1970—1980	1980—1990	1990—1995	1995—1997
Оборот	10,3	19,7	6,6	3,1	1,6
Експорт (фоб)	10,3	19,4	7,0	3,5	1,7
Імпорт (сіф)	10,2	19,19	6,1	2,6	1,4

Таблиця 3.5

ЗОВНІШНЯ ТОРГІВЛЯ ЄС
(млрд дол.; у поточних цінах)

Роки Показник	1960	1970	1980	1990	1997	Коефіцієнт зростання 1960 р. = 1,0
Оборот	100,6	266,4	1603,7	3015,6	4068,9	40,4
Експорт (фоб)	48,2	128,4	753,9	1479,1	2090,8	43,4
Імпорт (сіф)	52,4	138,0	849,8	1536,5	1978,1	37,8
Сальдо	-4,2	-9,6	-95,9	-57,4	112,7	
Коефіцієнт покриття імпорту експортом, %	92,0	93,0	88,7	96,3	105,7	

Таблиця 3.6

ОБСЯГ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ НА ДУШУ НАСЕЛЕННЯ ЄС
(дол.; у поточних цінах)

Роки Показник	1960	1970	1980	1990	1997	Коефіцієнт зростання 1960 р. = 1,0
Оборот	338,6	824,4	4734,6	8252,0	10901,3	32,2
Експорт (фоб)	162,2	397,3	2225,7	4047,4	5601,6	34,5
Імпорт (сіф)	176,4	427,0	2508,9	4204,5	5299,7	30,0

¹ Устинов И. Н. Мировая торговля: Статистико-аналит. справочник. — М.: Экономика, 2000. — С. 141.

3.5.2.3. Основні органи ЄС

Основними органами Європейського Союзу є Європейська рада, Європейська комісія, Європейська рада міністрів, Європейський парламент, Європейський суд, Економічний і соціальний комітет, Комітет регіонів та Рахункова палата, Європейський інвестиційний банк (ЄІБ).

Європейська рада — керівний політичний орган, що існує з 1974 р. і включає глав держав або урядів, міністрів закордонних справ, а також голову Європейської комісії разом з одним зі своїх заступників. На засіданнях ЄР головує глава держави або уряду країни, яка на цей час користується правом головування у раді міністрів (раді Європейського Союзу). Рішення ЄР не мають обов'язкового характеру, але вони дають потужні політичні імпульси та накреслюють магістральні напрями подальшого розвитку. Маастрихтська угода проголошує, що «Європейська рада виступатиме рушійною силою Союзу і віднині визначатиме пріоритети загальної політики Європейського Союзу». Сесії Європейської ради проводяться, як мінімум, двічі на рік.

Європейська комісія — Комісія ЄС (КЄС) — є виконавчим органом ЄС. Вона складається із 20 членів, незалежних від урядів своїх держав. До складу комісії входять по два представники від Франції, Німеччини, Італії, Великобританії, Іспанії і по одному від кожної з решти країн. Члени Комісії призначаються на п'ятирічний термін, мандат кожної Комісії збігається з виборчим терміном Європейського парламенту. Головними робочими мовами Комісії є англійська, французька та німецька. Проте всі офіційні документи повинні бути перекладені й надруковані 11 офіційними мовами. Як член колективного органу, кожен член комісії керує одним або кількома напрямками діяльності (аналогічно міністру уряду) і відповідає за роботу певного адміністративного департаменту — генерального директорату, що працює з відповідною галуззю. Роль комісії полягає у забезпеченні виконання положень договорів про ЄС, підготовці законодавчих ініціатив (після прийняття вони стають постановами та директивами), необхідних для досягнення певних цілей, і гарантії виконання затверджених законопроектів.

Завдання КЄС стисло можна сформулювати так: ініціатива, контроль і виконання. У тих випадках, коли держави не виконують затверджені законодавчі акти, комісія може вжити санкцій, аж до вчинення справи у Європейському суді.

Голова Європейської комісії — Романо Проді.

Європейська рада міністрів (Рада Європейського Союзу) — переважно політичний орган, що затверджує або коригує пропозиції Європейської комісії, якій доручено виконання рішень Ради міністрів. В ЄС існує одна Рада міністрів, яка, проте, частково змінює назву і склад залежно від питань, що розглядаються: сільське господарство, фінанси, освіта, внутрішні або закордонні справи. У європейському контексті міністри країн ЄС у цілому підзвітні парламентам своїх країн, але ті рішення, які вони приймають у складі Ради міністрів ЄС, не можуть бути змінені країнами—членами ЄС.

Законодавчі акти ЄС мають форму постанов і директив. Постанови є обов'язковими для виконання і стають частинами національних законодавств. Директиви також обов'язкові, але вони залишають за державами право вибору методів виконання.

Держави-члени мають різну кількість голосів (пропорційно їхньому розміру). Так, Німеччина, Франція, Італія та Великобританія мають по 10 голосів, Австрія і Швеція — 4; Данія, Фінляндія та Ірландія — 3; Люксембург — 2.

Кожна держава по черзі головує у Раді міністрів протягом шести місяців.

Європейський парламент — представницька асамблея держав—членів ЄС, що має законодавчі й наглядові повноваження. Головними обов'язками Європарламенту є:

- схвалення, відхилення, внесення змін у законодавство ЄС;
- схвалення призначень до КЄС;
- ухвалення разом з Радою ЄС рішень з бюджетних питань;
- схвалення угод з державами—нечленами ЄС;
- постановка питань перед Комісією та Радою;
- прийняття петицій від громадян;
- призначення захисника прав людини.

Маастрихтська та Амстердамська угоди значно розширили права Європарламенту. Зокрема, Парламент отримав повноваження висловлювати недовіру Комісії — органу ЄС з найбільшими повноваженнями, розширені можливості Парламенту у формуванні бюджету ЄС.

Європарламент обирається строком на п'ять років і складається з 626 депутатів. Число депутатів від кожної країни (квоти представництва) залежать від чисельності населення країни і становлять: Німеччина — 99; Великобританія, Італія, Франція — по 87; Іспанія — 64; Голландія — 31; Бельгія, Греція, Португалія — по 25; Швеція — 22; Австрія — 21; Данія, Фінляндія — по 16; Ірландія — 15; Люксембург — 6.

У Європарламенті функціонують профільні комітети із зовнішніх справ та безпеки; сільського господарства, риболовства та розвитку села; транспорту і туризму; довкілля, охорони здоров'я і захисту споживача; економічних і фінансових проблем, індустріальної політики; досліджень, технологічного розвитку і енергії; культури, молоді, освіти, засобів масової інформації; розвитку і співпраці; зовнішньоекономічних відносин; внутрішніх справ і громадянських свобод; юридичних питань і прав громадян; бюджетних питань; соціальних проблем, зайнятості і ділового середовища; регіональної політики, стосунків з регіональною та місцевою владою; інституціональних питань; прав жінок; петицій. Крім того, створюються тимчасові комітети. Представництва постійних комітетів розміщені у Брюсселі.

Парламент працює в сесійному режимі. Сесії відбуваються щомісяця протягом одного тижня у французькому місті Страсбурзі, Секретаріат працює у Люксембурзі.

Президія Європарламенту складається з Голови, його заступників та квесторів, на яких покладаються адміністративні та фінансові справи. Депутати об'єднуються в групи відповідно до їхніх політичних переконань. За результатами виборів у червні 1999 р. серед 626 депутатів — 224 презентують Європейську народну партію (об'єднання консервативних партій), 180 — Партію європейських соціалістів; 43 — Європейську ліберальну, демократичну і реформістську партію, 17 — Союз за Європу, 13 — Європейський радикальний альянс.

Європарламент має п'ять прерогатив: право на осуд (критику); право на консультацію, співробітництво і спільне рішення; право відмовляти у прийнятті до ЄС; право схвалювати бюджет; право на запит до Ради і Комісії у письмовій та усній формах.

Європейський суд. Оскільки Союз побудовано на основі юридично обов'язкових договорів, він суттєво відрізняється від інших міжнародних організацій. Статті договорів про ЄС і законодавчі акти, які ґрунтуються на них, стають частиною національного законодавства держав-членів, вони визначають верховенство закону співтовариства над законом країн-учасниць. Суд розглядає спори між державами-членами, між Союзом і країнами ЄС, між інститутами, фізичними особами або спільними органами і Союзом; висловлює свою думку щодо міжнародних угод. Хоча суд не наділений примусовими повноваженнями, але в переважній більшості випадків сторони беруть до виконання рішення суду, виходячи з концепції дотримання спільних інтересів. Європейський суд складається із п'ятнадцяти суддів (по одному

від кожної країни) і дев'яти генеральних прокурорів, які призначаються за спільною згодою держав строком на шість років. Ротація половини складу суддів відбувається кожних три роки. Місцезнаходження Європейського суду — Люксембург.

Економічний і соціальний комітет — інституція, що має консультативний характер і складається з 222 працівників. Він репрезентує різні думки, але не має юридичної можливості безпосередньо впливати на кінцеве рішення, чим і відрізняється від Європарламенту. Всі члени комітету поділяються на три групи: підприємці, трудящі, представники різних сфер. Жоден європейський закон будь-якого ступеня важливості не буде прийнятий без узгодження з Комітетом. З моменту свого заснування Комітет ухвалив понад 300 пропозицій, кожна з яких була опублікована в офіційному бюлетені Європейського співтовариства. З комітетом обов'язково консультиуються під час розгляду таких питань, як аграрна політика, вільне пересування громадян, вільне надання послуг, право іноземців на професійну діяльність тощо. На вимогу Європарламенту, Комісії і Президії Ради Комітет здійснює постійний контроль за внутрішнім ринком з метою виявлення порушень. Двічі на рік він організовує форум Спільного ринку країн-членів для аналізу поточного стану.

Комітет регіонів — консультативний орган, створений у 1994 р., який забезпечує представництво регіональних та місцевих спільнот у процесі прийняття рішень Союзом. Так само, як економічний і соціальний комітет, комітет регіонів складається з 222 членів, які призначаються на чотири роки і мають право на повторне призначення. Без консультації з комітетом не вирішуються питання освіти, культури, охорони здоров'я, фондів регіонального розвитку, проектування транс'європейських мереж тощо. Робота комітету базується на діяльності восьми постійних комісій і чотирьох підкомісій.

Рахункова палата — колегіальний орган, який існує з 1975 р. і забезпечує зовнішній контроль спільних європейських фінансів і консультативний розгляд фінансових та бюджетних проектів ЄС. Керівний орган Палати — колегія з 15 членів (по одному від кожної держави-учасниці), які призначаються строком на шість років. Штат Палати становить приблизно 300 осіб.

Процес прийняття рішень в ЄС здається, на перший погляд, надто ускладненим, проте закладений у ньому механізм перевірок і противаг є суттєвим для демократичного процесу, котрий повинен ґрунтуватися на відкритій дискусії, консультаціях і консенсусі.

Починає розробку законопроектів Європейська комісія або з власної ініціативи або на прохання Європарламенту чи Європей-

ської ради міністрів, яка не може прийняти рішення без офіційної пропозиції з боку КЕС. Пропозиції надходять до Ради міністрів, а потім передаються до Європарламенту. Там вони потрапляють до відповідних комітетів, де до проектів вносяться поправки і вони проходять попереднє обговорення перед тим, як про них буде повідомлено на черговому засіданні парламенту в Страсбурзі.

Водночас проекти передаються до економічного та соціального комітету, або до комітету регіонів. Ці суто консультативні органи висловлюють свою думку для того, щоб Європейська рада міністрів взяла її до відома.

Думки парламенту та названих вище комітетів повідомляються КЕС, яка на підставі цих думок вносить поправки до законопроекту. Потім проект рішення знову потрапляє до Європейської ради міністрів і парламенту для другого читання. Пропозиція знову розглядається на рівні комітетів, голосується на щомісячній пленарній сесії парламенту і повертається до Ради міністрів, яка і приймає остаточне рішення. У ході всього цього процесу КЕС може внести зміни або поправки до своєї пропозиції. Після прийняття рішення саме Європейська комісія організує контроль його виконання.

Європейський інвестиційний банк — ЄІБ (European Investment Bank — EIB) — фінансовий інститут Європейського співтовариства, заснований у 1958 р. згідно з Римською угодою. Статут ЄІБ є складовою частиною Угоди про ЄС (див. докладно п. 7.5.1).

Крім розглянутих вище органів ЄС має в своєму складі такі організації та установи:

— Управління з удосконалення внутрішнього ринку (товарні знаки, зразки, моделі) — Іспанія;

— Європейський валютний інститут і Європейський центральний банк — Німеччина;

— Європейське бюро ветеринарної і фітосанітарної інспекції (Ірландія);

— Європейське управління з контролю за поширенням наркотиків — Португалія;

— Європол з підрозділом по боротьбі з наркотиками — Нідерланди;

— Європейська агенція з охорони здоров'я та охорони праці — Іспанія;

— Європейська агенція з експертизи медичних препаратів — Великобританія;

— Європейська агенція з охорони навколишнього середовища — Данія;

— Європейський фонд освіти — Італія;

— Європейський центр розвитку професійної освіти — Греція;
— Центр перекладів ЄС, Апеляційний суд європейських патентів — Бельгія.

ЄС поступово трансформується з міжнародної організації, з економічного та політичного союзу західноєвропейських країн в об'єднання держав з єдиною валютою, громадянством, кордонами, єдиною зовнішньою і внутрішньою політикою. Європарламент з кожним роком перебирає повноваження головної законодавчої інституції на території 15 країн, Європейська комісія дедалі більше нагадує наднаціональний уряд.

3.5.2.4. Україна і ЄС

Європейське співтовариство визнало Україну як незалежну державу у 1991 році. Україна відкрила представництво і посольство у Брюсселі, а Європейська комісія, відповідно, — представництво в Києві. Україна стала правонаступницею Угоди про торгівлю та комерційне й економічне співробітництво, укладеної між СРСР та Європейським співтовариством у грудні 1989 р. У Люксембурзі 14 червня 1994 р. була підписана Угода про партнерство і співробітництво між Україною і ЄС (УПС). Вона була ратифікована Верховною Радою України 10 листопада 1994 р. Процес ратифікації Угоди парламентами країн—членів ЄС тривав набагато довше, і тому вона набула чинності тільки 1 березня 1998 р. У зв'язку із затягуванням процесу ратифікації 1 червня 1995 р. сторони уклали Тимчасову угоду, що набула чинності 1 лютого 1996 р. і містила всі положення основної угоди щодо доступу на товарний ринок, правил конкуренції та розв'язання спорів. Уже в листопаді 1994 р. держави—члени ЄС погодили спільну позицію щодо України. З березня 1995 р. почав діяти спільний комітет, утворений сторонами і призначений для моніторингу економічного і торговельного співробітництва. 6 грудня 1996 р. Радою міністрів ЄС був прийнятий План дій щодо України. На зустрічі з членами Національної академії наук України комісар ЄК у Києві сер Бріттен, оцінюючи роль ЄС для реформ в Україні і роль України для ЄС, підкреслив: «Україна займає центральне місце між Європою і Росією, що надає їй великої значущості в очах ЄС... У розв'язанні складного завдання перетворення України Євросоюз відіграє лише роль «каталізатора», що сприяє здійсненню трансформації суспільства».

УПС визначає наміри та зобов'язання сторін щодо забезпечення партнерства та взаєморозуміння, викладені в 109 статтях, 5 додатках, одному протоколі та декількох спільних деклараціях.

Цілями партнерства, проголошеними Угодою між Співтовариством і Україною, є:

—забезпечення у відповідних межах політичного діалогу між сторонами, який сприятиме розвитку тісних політичних відносин;

—сприяння розвитку торгівлі, інвестицій і гармонійних економічних відносин між сторонами;

—створення основ взаємовигідного економічного, соціального, фінансового, цивільного, науково-технічного та культурного співробітництва;

—підтримка зусиль України до зміцнення демократії й розвитку її економіки та завершення переходу до ринкової економіки.

В Угоді сформульовані положення щодо доступу на товарний ринок, правил конкуренції та розв'язання спорів. Вона визначає 28 напрямів розвитку співпраці, серед яких: сприяння інвестиціям та їх захист, державні закупівлі, видобувна промисловість і виробництво сировини, наука та технології, космічна промисловість, ядерна безпека, транспорт, фінансові послуги і грошово-кредитна політика, боротьба з відмиванням грошей, регіональний розвиток, малі та середні підприємства, освіта і професійна підготовка, захист споживачів, митна справа. Угода регламентує і поліпшує умови торгівлі товарами, визначає положення, що впливають на підприємницьку діяльність та інвестиції, зокрема створення і діяльність компаній, транскордонні послуги, рух капіталів, конкуренцію, захист інтелектуальної, промислової і комерційної власності тощо. Згідно з Угодою утворена Рада з питань співробітництва, засідання якої проводяться раз на рік або в разі потреби.

УПС укладено на початковий період тривалістю 10 років. По завершенні цього терміну її дія продовжується, якщо одна або обидві сторони не захочуть припинити дію Угоди.

ЄС є найбільшим інвестором і другим після Росії торговельним партнером України, а також найбільшим донором безоплатної фінансової допомоги.

Значну матеріальну допомогу було надано Україні для підтримки перехідного періоду у вигляді макрофінансової допомоги (підтримка балансу платежів) шляхом надання позик. На 1998 р. сума допомоги становила 285 млн єкю. Вона спрямовувалась на впровадження заходів у межах економічних реформ, на вдосконалення ядерної політики, на гуманітарну допомогу, пов'язану з проблемами, які виникли внаслідок Чорнобильської катастрофи, на технічну допомогу всіх видів. Каналами надання допомоги слугували Програма TACIS та інші спеціальні програми. Таблиця 3.7 містить дані про суми фінансової допомоги Україні протягом 1991—1997 рр.

Таблиця 3.7

ДОПОМОГА ЄС УКРАЇНІ¹

(витрати в млн єкю)

Показник	Роки									
	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	Всього	
1. Позики (макроекономічна допомога)										285.0
2. Гранти	28.1	70.2	72.5	55.7	51.3	77.3	40.0	43.5	438.6	
<i>A. За Програмами TACIS²</i>	24.5	48.2	42.0	27.0	32.0	27.4	30.8	35.5	267.4	
Реструктуризація та розвиток підприємств	1.4	17.5	12.4	4.3	10.7	10.3	14.0	10.7	81.2	
Сільське господарство та продовольство	7.6	11.6	10.5	5.0	4.0	0.0	1.8	1.5	42.0	
Енергетика та навколишнє середовище	6.1	8.0	5.4	12.0	6.9	6.3	8.5	9.6	62.8	
Транспорт та телекомунікації	4.8	8.1	3.5	0.0	0.0	0.0	2.0	1.8	20.2	
Розвиток людських ресурсів	4.6	3.0	6.4	4.0	7.0	7.8	3.0	8.0	43.8	
Залишок			3.8	1.7	3.4	3.0	1.5	3.9	17.3	
<i>B. Механізми</i>	Даних немає	Даних немає	Даних немає	Даних немає	4.0	11.2	9.2	8.0	32.4	
Темпус (TEMPUS)			0.5	3.3	3.8	4.8	4.0	4.0	20.4	
Бангкок			2.3	0.8	0.9	0.0	1.3	3.9	Даних немає	9.3
Демократія (DEMO) і Lien						1.0		0.5	1.5	
Інші						1.5	5.2	3.5	10.2	
C. Ядерна безпека	3.6	22.0	30.5	24.5	13.4	37.5	Даних немає	Даних немає	131.4	
<i>D. Гуманітарна допомога</i>				4.2	1.9	1.3	7.4			
<i>E. Міждержавні програми</i>	Даних немає	Даних немає	Даних немає	Даних немає	Даних немає	Даних немає	Даних немає	Даних немає	Даних немає	
Усього (I + II)	28.1	70.2	72.5	140.7	251.3	77.3	40.0	43.5	723.6	

¹ Оцінка програми діяльності ЄС в Україні: Кінцевий звіт. — Т. 1: Основний звіт. — 1998. — Листопад.² Посилання на сектори діяльності Програми TACIS може не бути точним, оскільки з 1997—1998 рр. у Програмі дій використовуються різні класифікації секторів.

З таблиці видно, що обсяг двох основних форм допомоги Україні, секторних програм у межах річних Програм TACIS і програм з ядерної безпеки, швидко збільшувався протягом перших трьох років діяльності ЄС в Україні, і в 1993 р. досяг максимального рівня — 73,8 млн екю. В 1994 р. спостерігався різкий спад виділення коштів TACIS у всіх секторах, крім енергетики і навколишнього середовища. Починаючи з 1995 р., рівень фінансування був майже такий самий, як до 1994 р., але фінансування обмежувалося такими секторами, як реструктуризація та розвиток підприємств, енергетика й навколишнє середовище і людські ресурси.

Частка України в загальному обсязі фінансування. Програми TACIS зросла з 7 % у 1991 р. до майже 13 % у 1996 р. Це збільшення узгоджується із загальною політикою ЄС вважати Україну пріоритетним партнером серед усіх країн СНД.

Таблиця 3.8 містить дані про Програму TACIS, без устаткування і споруд. З таблиці видно, що найбільшу частку фінансування одержав сектор реструктуризації і розвитку підприємств — 81 млн. екю, або 30 % усієї суми, розміщеної в Україні протягом 1991—1997 рр., а в 1997 р. — навіть 45 %. Зменшення, яке спостерігається в 1998 р., пояснюється перенаправленням втручання TACIS на користь реформ у сфері створення і розвитку закладів.

Таблиця 3.8

ТЕХНІЧНА ДОПОМОГА TACIS УКРАЇНІ ПО СЕКТОРАХ, %¹

Галузь	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	Усього
Реструктуризація та розвиток підприємств	6	36	29	16	33	37	45	30	30
Сільське господарство та продовольство	31	24	25	19	13		6	4	16
Енергетика та навколишнє середовище	25	17	13	44	22	23	28	27	23
Транспорт та комунікації	20	17	8				6	5	8
Розвиток людських ресурсів	19	6	15	15	22	19	10	23	16
Інше			9	6	11	11	5	11	11
Усього	100	100	100	100	100	100	100	100	100

¹ Оцінка програми діяльності ЄС в Україні: Кінцевий звіт. — Т. 1: Основний звіт. — 1998. — Липень.

Серед інших секторів, на яких було зосереджено увагу Програми, протягом усього періоду основними бенефіціарами були енергетика й охорона довкілля (62,8 млн єку, або 23 % загальної суми протягом 1991—1998 рр.). По двох секторах (сільське господарство і продовольство, транспорт та комунікації) спостерігається зменшення обсягів коштів, що свідчить про зниження уваги до них у Програмі по країні. Однак значні фінансові ресурси були надані Україні у формі устаткування і споруд, що не відображено даною таблицею. Велика частка устаткування («Темпус», «Lien» та «Демократія») віднесена до діяльності в межах розвитку людських ресурсів.

Стратегія інтеграції України до ЄС була затверджена Указом Президента України від 11 червня 1998 року. Для стимулювання економічних відносин між Україною і ЄС потрібно усунути торговельні бар'єри та перешкоди для інвестицій, як це було обумовлено в Угоді про партнерство і співробітництво між Україною і ЄС. Олександр Бродський, заступник голови Національного агентства з питань розвитку та європейської інтеграції, на експертному обговоренні «Стратегія ЄС щодо України: крок до інтеграції чи лише подовження партнерства?» зазначав, що Національна програма інтеграції України в ЄС передбачає 17 напрямів, які заплановано реалізувати в три етапи. Перший етап — 2000 р., другий — 2001—2003 рр., третій — 2004—2007 рр. Наріжним каменем програми є гармонізація українського та європейського законодавства. Пан Бродський інформував учасників обговорення, що до 2007 р. в Україні можна буде створити умови для вступу країни до ЄС. Богдан Гаврилишин, голова Наглядової ради Міжнародного центру перспективних досліджень, вважає, що Україна не має іншої альтернативи, крім інтеграції в Європейський Союз. Розроблена стратегія інтеграції України до ЄС має забезпечити входження держави до європейського політичного, економічного і правового простору та отримання на цій основі статусу асоційованого члена ЄС, що є головним зовнішньополітичним пріоритетом України у середньостроковому вимірі.

Економічна інтеграція та розвиток торговельних відносин між Україною та ЄС передбачають лібералізацію та синхронізоване відкриття ринків ЄС та України, взаємне збалансування торгівлі, надання на засадах взаємності режиму сприяння інвестиціям з ЄС в Україну та українським експортерам — на ринках ЄС, запровадження спільного правового поля і єдиних стандартів у сфері конкуренції та державної підтримки виробників, ліквідацію обмежень розвитку конкуренції та обмеження застосування засобів

протекціонізму тощо. Пріоритет на найближчі роки в галузевій співпраці віддається сфері транс'європейських транспортних, електроенергетичних та інформаційних мереж, співробітництву в галузі юстиції, боротьбі з організованою злочинністю, митній справі, науково-дослідній сфері, промисловій і сільськогосподарській кооперації тощо.

Загальна стратегія ЄС щодо України ухвалена Європейською радою під час Гельсінського самміту 10—11 грудня 1999 р. Стратегія розрахована на чотири роки і є унікальним спеціальним документом, що закладає засади співпраці з державою, яка не є безпосереднім претендентом на вступ до Союзу. Основні положення Стратегії стосуються підтримки України з боку ЄС в економічній, політичній, культурній сферах, а також у галузі юстиції і внутрішніх справ. ЄС настійливо закликає Україну посилити заходи, спрямовані на побудову функціонуючої ринкової економіки шляхом потужніших структурних, економічних та адміністративних реформ у рамках комплексної програми реформування, узгодженої з Міжнародним валютним фондом. ЄС активізуватиме діяльність у напрямку з'єднання українських транспортних систем із транс'європейськими мережами. Серед конкретних проєктів: INOGATE (міжнародний транзит нафти і газу в Європу) та TRACECA (транспортний коридор «Європа — Кавказ — Центральна Азія»).

3.5.3. Європейська асоціація вільної торгівлі (ЄАВТ)

3.5.3.1. Мета та діяльність ЄАВТ

Європейська асоціація вільної торгівлі — ЄАВТ (European Free Trade Association — EFTA) створена у 1960 р. на основі Стокгольмської конвенції. На відміну від ЄС, ЄАВТ є регіональним економічним угрупованням зі збереженням суверенних прав країн-членів і відсутністю наднаціональних інститутів. Великобританія, котра спочатку не приєдналася до шести країн Європейського співтовариства, з власної ініціативи організувала ЄАВТ, членами якої у різні роки були Австрія, Великобританія, Данія, Ісландія, Ліхтенштейн, Португалія, Норвегія, Фінляндія, Швейцарія, Швеція. В подальшому Австрія, Великобританія, Данія, Португалія, Фінляндія, Швеція вийшли з ЄАВТ і приєдналися до Європейського співтовариства. Сьогодні ЄАВТ налічує чотири країни-учасниці.

Штаб-квартира організації знаходиться в Женеві. В Брюсселі діє відділення організації.

Мета організації:

— сприяти стійкому зростанню економіки, фінансової стабільності, раціональному використанню ресурсів;

— сприяти розширенню світової торгівлі і послідовному усуненню торгових бар'єрів;

— розвивати торгівлю в умовах добросовісної конкуренції;

— сприяти забезпеченню повної зайнятості населення, підвищенню рівня життя в країнах-членах.

У торгівлі між країнами-членами ЄАВТ скасовані всі мита, але зберігаються зовнішні митні тарифи.

Обсяги зовнішньої торгівлі країн ЄАВТ зростають, але при цьому суттєво уповільнились темпи її зростання (див. табл. 3.9). Якщо для періоду 1960—1970 рр. середньорічні темпи приросту зовнішньої торгівлі ЄАВТ становили 10,7 %, 1970—1980 рр. — 19,2, то для періоду 1980—1990 рр. — 6,7 %, 1990—1997 рр. — лише 2,2 %, а за 1995—1997 рр. — навіть 0,6. ЄАВТ надає можливість використовувати режим вільної торгівлі між різними економічними угрупованнями, регіонами та окремими країнами. Як твердять західні експерти, ЄАВТ — унікальне явище на європейському просторі, оскільки, з одного боку, є своєрідним трампліном для вступу в ЄС, з іншого — об'єднує й ті країни, які на першому етапі не виявляють бажання набути членства в ЄС.

Таблиця 3.10

ЗОВНІШНЯ ТОРГІВЛЯ ЄАВТ¹

(у млрд дол.; у поточних цінах)

Показник \ Рік	1960	1970	1980	1990	1997	Коефіцієнт зростання 1960 р. = 1,0
Оборот	4,6	18,1	103,4	198,0	230,7	34,8
Експорт (фоб)	2,8	7,8	49,1	99,4	122,1	43,2
Імпорт (сиф)	3,8	10,3	54,3	98,6	108,6	28,6
Сальдо	-1,0	-2,6	-5,2	0,8	13,5	
Коефіцієнт покриття імпорту експортом, %	74,5	75,0	90,5	100,9	112,5	

¹ Устинов И. Н. Мировая торговля: Статистико-аналит. справочник. — М.: Экономика, 2000. — С. 126.

Починаючи з 1973 р., ЄАВТ і ЄС мають угоду про вільну торгівлю промисловою продукцією, а також можливість торгувати деякими видами сільськогосподарської продукції на сприятливих умовах. У 1984 р. ЄАВТ і ЄС домовилися створити єдиний економічний простір і поширити співробітництво на такі галузі, як економіка, валютна й промислова політика, дослідження та технології, охорона навколишнього середовища, риболовство, виробництво сталі та транспорт. Тоді ЄАВТ віддавала перевагу у торгівлі країнам—членам ЄС в обмін на можливість мати пільги країн—членів ЄС, але не брала участі у роботі його інститутів.

Усвідомлюючи вигідність зв'язків з ЄАВТ, сьогодні з нею співпрацюють багато держав ЦСЄ та Середземномор'я. Починаючи з 1992 р., з ЄАВТ формалізували свої відносини понад 20 країн. Уклали угоду про вільну торгівлю з ЄАВТ Польща, Угорщина, Словаччина, Чехія, Румунія, Болгарія, Словенія, які стали асоційованими членами ЄАВТ, а також Естонія, Латвія, Литва та інші. Так, починаючи з 1993 р., після того, як набула чинності Угода про вільну торгівлю між Румунією і ЄАВТ, практично вся румунська продукція, що відвантажується до країн ЄАВТ, не обкладається митом. В той же час до деяких товарів, які імпортуються до Румунії з країн—членів ЄАВТ, митні тарифи застосовуються на загальних умовах, що сприяє захисту внутрішнього ринку Румунії. Дія Угоди про вільну торгівлю між Латвією і ЄАВТ, яка набула чинності у 1998 р., сприяє постійному зростанню обсягів взаємної зовнішньої торгівлі.

Україна поставила за мету інтегруватися до ЄАВТ. Вона розглядає цю організацію як інструмент не лише інтеграції до ЄС, а й приєднання до ВТО. Генеральний секретар ЄАВТ К'єрттанан Йоханссон запропонував Україні розпочати переговори щодо підписання Декларації про співробітництво.

3.5.3.2. Організаційна структура ЄАВТ

В організаційній структурі ЄАВТ виділяються: Рада, постійні комітети та секретаріат.

Рада — вищий орган, що контролює дотримання положень Конвенції, має повноваження приймати рішення з усіх питань політики ЄАВТ, пов'язаних з Конвенцією, може вносити поправки в її текст за певних умов. Рада утворюється з представників країн-членів. Кожна країна делегує до Ради одного представника, який має один голос. Рішення, як правило, приймаються на основі одноголосності, за винятком окремих випадків, коли Конвенція

дозволяє приймати рішення більшістю голосів. Рада збирається двічі на місяць на рівні голів постійних делегацій в ЄАВТ і двічі на рік на рівні міністрів.

У ЄАВТ Радою утворені й функціонують ряд **постійних комітетів** (економічний, з питань походження товарів і митних питань, торгівлі, консультативний, комітет парламентарів, бюджетний, економічного розвитку, сільського господарства і рибальства) і спеціальні групи експертів. Консультативний комітет, до складу якого входять представники промисловості, торгівлі, профспілок та інших секторів, функціонує самостійно. Комітет парламентарів виконує роль дорадчого органу і центру обміну інформацією між ЄАВТ і національними парламентами.

Секретаріат, яким керує Генеральний секретар та його заступник, не володіє виконавчою владою. Він забезпечує роботу Ради, комітетів і робочих груп. Секретаріат складається з шести відділів, які займаються питаннями торгової політики, права, інтеграції, друку й інформації, адміністрації.

Відділення у Брюсселі відповідає за підтримку постійних контактів з ЄС, займається всіма питаннями, пов'язаними з Європейським економічним простором.

3.5.4. Європейський економічний простір (ЄЕП)

Європейський економічний простір (ЄЕП) створений у травні 1992 р. в результаті дворічних переговорів між ЄАВТ та ЄС, які підписали угоду про Європейський економічний простір (ЄЕП), що утворив величезний ринок. Угода набрала чинності в 1994 р., і її положення застосовуються на практиці 18 державами-учасницями. Згідно з підсумками проведеного в 1992 р. референдуму Швейцарія не ратифікувала цієї угоди.

Угода про ЄЕП передбачала вільне пересування товарів, послуг, капіталів та людей; узгодження політики в галузі економіки, наукових досліджень, споживання, навколишнього середовища, соціальної політики, освіти; створення правової системи для реалізації спільних норм і правил.

У рамках ЄЕП були укладені двосторонні угоди між країнами—членами ЄС і ЄАВТ про імпорту певних видів сільськогосподарської продукції; двосторонні угоди про риболовство між ЄС і Ісландією, між ЄС і Норвегією; прийняті дві декларації про спрощення прикордонного контролю і активізацію політичного діалогу.

Спільними органами ЄЄП є: Рада ЄЄП — вищий політичний орган і Об'єднаний комітет ЄЄП, який відповідає за поточні справи. Крім того, функціонують два дорадчих органи: Консультативний комітет ЄЄП і Об'єднаний парламентський комітет.

3.5.5. Центральноевропейська ініціатива (ЦЄІ)

Центральноевропейська ініціатива (ЦЄІ) започаткована у Будапешті в листопаді 1989 р. представниками чотирьох держав: Австрією, Югославією (СФРЮ), Італією та Угорщиною.

Італія, як член НАТО і ЄС, запропонувала створити регіональну організацію як для налагодження співробітництва у політичній і соціально-економічній сфері, так і, в кінцевому підсумку, для зміцнення стабільності в регіоні, особливо заходу Східної Європи.

Мета ЦЄІ — подолання розмежувальних ліній, зміцнення стабільності й безпеки у центрі континенту, сприяння інтеграційним процесам у Європі, забезпечення необхідної підготовки країн-учасниць до вступу у ЄС. У 1990 р. до ЦЄІ приєдналася Чехословаччина, у 1991 р. — Польща, у 2000 — Югославія. На сьогодні учасницями Ініціативи є 17 країн (Австрія, Албанія, Білорусь, Болгарія, Калія, Молдова, Польща, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Україна, Хорватія, Чехія, Македонія, Югославія).

Голови урядів країн-учасниць Ініціативи збираються на щорічні конференції. В рамках Ініціативи функціонують спеціалізовані робочі групи.

Україна розпочала контакти з ЦЄІ з 1992 року. 15 червня 1993 р. діючому тоді голові ЦЄІ міністру закордонних справ Угорщини Г. Есенськи було передано офіційного листа МЗС, у якому від імені уряду було заявлено про бажання України стати членом ЦЄІ. Але це питання так і не було тоді вирішене. Проте Україна домоглася-таки з часом статусу асоційованого члена. Вона, як і Білорусь, Болгарія та Румунія, 24 червня 1994 р., поряд з іншими членами, була присутня в Римі на першому засіданні членів Асоційованої ради ЦЄІ на рівні старших посадових осіб. На цьому засіданні було підтверджено бажання України брати участь у робочих групах ЦЄІ з питань транспорту, енергетики, культури, інформації, екології, зв'язку, малого і середнього підприємництва, науки і технології, культури, міграції і статистики. У 1995 р. Україна вже активно співпрацювала у 14 робочих групах ЦЄІ і конкретно в 34 програмах.

Україна стала повноправною учасницею ЦЄІ у 1996 році. У зв'язку з цим була створена Міжвідомча комісія з питань співробітництва України в рамках ЦЄІ.

Основними напрямками діяльності, що цікавлять Україну в ЦЄІ, є транспорт, охорона довкілля, наука і технології, боротьба з організованою злочинністю та тероризмом, проблеми національних меншин і міграції, молодіжний обмін, прикордонна співпраця. Конкретні проекти: допомога регіонам, що постраждали внаслідок аварії на ЧАЕС, створення транспортного коридору «Трієст — Любляна — Будапешт — Київ», модернізація аеронавігаційної служби України, розвиток малого і середнього підприємництва. Україна сподівається на підтримку учасниками ЦЄІ її проекту транспортування каспійської нафти в Європу.

У листопаді 2000 р. в Будапешті відбувся черговий саміт глав урядів країн—членів ЦЄІ і одночасно — Економічний форум ЦЄІ. Саміт продемонстрував, що країни Центральноєвропейської ініціативи є не пасивними свідками, а активними учасниками розвитку європейських інтеграційних процесів. Важливого значення набуває прагнення ЄС до вироблення з ЦЄІ спільних дій, спрямованих на поглиблення регіональної і міждержавної співпраці. Для України участь у діяльності ЦЄІ є унікальною можливістю для підготовки до набуття у майбутньому повноправного членства в ЄС. Адже Україна розглядає свою участь в ЦЄІ під кутом зору загальної спрямованості на утвердження її як впливової європейської держави, а також як важливий елемент успішної реалізації своєї стратегічної мети — гармонійного входження до європейських та євроатлантичних структур.

3.5.6. Рада держав Балтійського моря (РДБМ)

Рада держав Балтійського моря — РДБМ (Council of Baltic Sea States — CBSS) створена у 1992 р. за ініціативою Німеччини і Данії як координуючий орган країн Балтійського регіону. До складу Ради увійшли 11 держав: Німеччина, Данія, Ісландія, Латвія, Литва, Норвегія, Польща, Російська Федерація, Фінляндія, Швеція, Естонія. РДБМ співробітнічає з Європейською комісією.

Мета РДБМ — сприяння регіональному співробітництву держав Балтійського моря, підтримання стосунків з іншими державами і міжнародними організаціями.

У Копенгагенській декларації (1992 р.) визначені такі галузі співробітництва в межах РДБМ: підтримка нових демократичних

інститутів; економічна і технічна допомога; гуманітарні питання й охорона здоров'я; охорона навколишнього середовища; енергетика; культура і освіта; транспорт і зв'язок; туризм; інформація.

У 1996 р. держави-учасниці прийняли запропоновану Швецією програму дій у регіоні Балтійського моря, яка стосувалася питань регіонального миру, економічного розвитку, екологічної стратегії щодо зменшення забруднення Балтійського моря та інших водних артерій, солідарності і співробітництва в різних сферах, створення інформаційної служби для боротьби з організованою міжнародною злочинністю. Згідно з робочою програмою ЄС країни Балтійського регіону беруть участь у наданні технічної допомоги державам СНД і Грузії і у програмі допомоги Польщі й Угорщині з структурної перебудови економіки. В 1993 р. в м. Рига (Латвія) відкрився Єврофакультет, заснований Радою, який надає можливість отримати освіту і підвищити кваліфікацію в галузі управління, менеджменту, права і економіки. З Єврофакультетом співробітничать університети Гамбурга, Гельсінкі, Кіля, Монстера, Осло, Норвезька школа менеджменту, Стокгольмська школа економіки.

Структуру РДБМ складають:

- 1) зустрічі голів урядів, які відбуваються нерегулярно;
- 2) Рада міністрів закордонних справ, яка є керівним органом, збирається на щорічні зустрічі (голокування в Раді здійснюється по черзі міністрами закордонних справ країн-учасниць);
- 3) Комітет вищих посадових осіб, який здійснює керівництво і координує діяльність та прийняття рішень у періоди між сесіями Ради;
- 4) Комісар з демократичних інститутів і прав людини, включаючи права меншин (ця посада запроваджена з 1994 року);
- 5) Робочі групи з різних напрямів діяльності (демократичні інститути, ядерна безпека, економічне співробітництво тощо).

У вересні 1999 р. у м. Ялта за ініціативою Президента України відбулася зустріч глав держав Міжмор'я (Балто-Чорноморського простору) під гаслом: «Балто-Чорноморське співробітництво: до інтегрованої Європи XXI століття — без розділювальних ліній». У ній взяли участь представники двадцяти двох країн регіону, а також представники міжнародних організацій та інституцій: ОБСЄ, НАТО, Ради Європи, ЄС, Ради держав Балтійського моря, ОЧЕС, ЦЄІ та СНД.

Метою саміту було обговорення низки питань, пов'язаних із співробітництвом країн Балто-Чорноморського простору в різних сферах діяльності, в тому числі економічній, обмін інформацією і

досвідом щодо проведення реформ, інтеграції до європейських і євроатлантичних структур тощо.

На саміті були визначені перспективні напрями співробітництва, зокрема:

— реалізація спільних проектів у галузі енергетики, транспорту, зв'язку, екології та ін.;

— співпраця в межах трансатлантичних, загальноєвропейських і регіональних (субрегіональних) структур та ініціатив.

Особливо перспективним визнано розвиток співпраці між РДБМ і ОЧЕС.

Україна нещодавно набула статусу спостерігача в РДБМ. А оскільки вона також є активним членом ОЧЕС, то перед нею відкриваються гарні перспективи набути в співробітництві РДБМ і ОЧЕС провідної ролі.

3.5.7. Співдружність Незалежних Держав (СНД)

3.5.7.1. Історія створення, цілі та принципи діяльності СНД

Співдружність Незалежних Держав — СНД (Commonwealth of Independent States — CIS) створена на основі Угоди про створення Співдружності Незалежних Держав, підписаної вищими керівниками Республіки Білорусь, Російської Федерації та України 8 грудня 1991 р. в Біловезькій пущі. В столиці Казахстану Алмата 21 грудня 1991 р. на нараді глав нових незалежних держав було підписано Протокол до Угоди, в якому зазначалося, що Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Росія, Таджикистан, Туркменистан, Узбекистан і Україна на рівноправних засадах утворюють Співдружність Незалежних Держав. Пізніше до Співдружності приєдналася і Грузія. Членство в організації є добровільним і кожний з учасників має право призупинити чи припинити своє членство в СНД, повідомивши про це її учасників за рік (стаття 10 Угоди).

Верховна Рада України ратифікувала Угоду про створення СНД вже 12 грудня 1991 р. 22 січня 1993 р. був прийнятий Статут СНД, в якому визначені цілі і принципи СНД, а також порядок вступу до Співдружності, забезпечення колективної безпеки і військово-економічного співробітництва, врегулювання конфліктів, економічного, соціального і правового співробітництва та міжпарламентських контактів.

Цілями Співдружності проголошені:

- співробітництво в політичній, економічній, екологічній, гуманітарній і культурній галузях;
- сприяння всебічному і збалансованому економічному і соціальному розвитку держав-членів у межах загального економічного простору, а також міждержавному співробітництву й інтеграції;
- забезпечення прав людини і основних свобод відповідно до загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права та документів ОБСЄ;
- співробітництво з метою забезпечення миру і безпеки, прийняття ефективних заходів до скорочення озброєння і військових витрат, ліквідації ядерної зброї та інших видів озброєння;
- мирне врегулювання суперечок і конфліктів між державами-членами.

Основними принципами діяльності організації та її членів були визнані:

1) суворе дотримання взятих на себе міжнародних зобов'язань; 2) невтручання у внутрішні справи; 3) дотримання територіальної цілісності й недоторканості кордонів СНД; 4) суворе дотримання міжнародних норм у сфері прав людини й основних свобод, включаючи права національних меншин; 5) об'єктивне висвітлення громадсько-політичного життя в засобах масової інформації держав-членів, недопущення поширення повідомлень, які могли б стати причиною міжнаціональної ворожнечі; 6) заборона діяльності політичних партій та угруповань, що пропагують ідеї фашизму, расизму.

Україна є асоційованим членом СНД. Вона не підписала Статут СНД через те, що деякі його положення суперечать українському законодавству. Україна ставиться до СНД як до організації з дорадчими функціями і віддає перевагу двосторонньому співробітництву перед багатостороннім.

3.5.7.2. Організаційна структура СНД

Співдружність не має наддержавних повноважень. Усі органи СНД мають виключно консультативні та координуючі функції. В структурі організації функціонують такі органи: Рада глав держав, Рада глав урядів, Міждержавний економічний комітет, Рада міністрів закордонних справ, Міжпарламентська асамблея, Координаційно-консультативний комітет, Рада міністрів оборони, Штаб координації військового співробітництва, Рада командувачів прикордонними військами, Міждержавний банк, Комісія з питань прав

людини, Рада міністрів внутрішніх справ, Економічний суд, Органи галузевого співробітництва, Виконавчий секретаріат СНД.

Офіційним місцем перебування координуючих органів СНД є м. Мінськ (Білорусь), де знаходяться Виконавчий секретаріат, Економічний суд СНД та деякі галузеві органи. Всього в рамках СНД створено понад 90 статутних, міждержавних, міжгалузевих і галузевих органів, з них Україна бере участь у 58. Більшість органів СНД знаходиться в Росії. В Україні працюють такі органи СНД: Робоча група Міждержавної науково-технічної ради, Міждержавна рада з науково-технічної інформації та Рада з питань туризму. Українська частка у фінансуванні СНД становить 14 %.

Рада глав держав, у якій представлені всі 12 держав-членів, є вищим органом, який збирається двічі на рік для прийняття рішень з принципових питань діяльності організації. За ініціативою будь-кого з членів можуть скликатися позачергові засідання Ради. Рішення приймаються консенсусом. Проте будь-яка з держав-членів може заявити про свою незацікавленість тим чи іншим питанням і не брати участі в його розгляді. Тому ухвалені рішення можуть стосуватися не всіх членів СНД.

Рада глав урядів втілює у життя рішення вищого органу, координує співробітництво органів виконавчої влади держав-членів в економічній, соціальній, військовій та інших галузях. Рішення приймаються на основі консенсусу. Так само, як і в Раді глав держав, будь-яка держава може відмовитися брати участь у розгляді того чи іншого питання. Рада глав держав і Рада глав урядів можуть проводити спільні засідання.

Рада міністрів закордонних справ, виконуючи рішення Ради глав держав, координує зовнішньополітичну діяльність країн-членів, включаючи діяльність країн СНД у міжнародних організаціях. Засідання відбуваються не менш як один раз на три місяці, позачергові — за рішенням Ради глав держав, а також на пропозицію одного з членів, яку підтримали два інших.

Координаційно-консультативний комітет СНД — постійний виконавчий і координаційний орган, створений у квітні 1993 р., складається з постійних повноважних представників (по два від кожної держави-члена) і координатора комітету, який призначається Радою глав держав. Комітет розробляє пропозиції з питань співробітництва в політичній, економічній та інших галузях, сприяє реалізації економічної політики держав-членів (співробітництво в торговельній, бюджетній, грошово-кредитній, валютній та митній галузях), займається питаннями створення загальних ринків робочої сили, капіталу і цінних паперів.

Для координації економічної діяльності у сферах цінової, податкової та бюджетної політики спочатку було створено **Економічний союз**, куди Україна і Туркменистан входили на правах асоційованого члена. Восени 1994 р. його було перетворено на **Міждержавний економічний комітет (МЕК)**, до президії якого увійшли віце-прем'єри держав—учасниць СНД. Україна увійшла до МЕК на повних правах.

Міжпарламентська асамблея держав—учасниць СНД (МПА) створена Угодою від 27 березня 1992 р. як консультативний орган для обговорення питань і розгляду проектів документів, які представляють спільний інтерес. Спочатку цю Угоду підписали керівники парламентів семи країн СНД. Молдова і Туркменистан були відсутні на зустрічі. Азербайджан та Україна виступили спостерігачами. Пізніше до Угоди приєдналися й інші країни. Україна стала членом МПА 3 березня 1999 р., коли Верховна Рада прийняла відповідну постанову. В роботі 13-ї сесії МПА, яка відбулася 2-3 квітня 1999 р., українська парламентська делегація вперше взяла участь як повноправний член.

МПА СНД складається з парламентських делегацій країн СНД, склад яких оновлюється перед кожним новим засіданням МПА, і приймає виключно рекомендаційні акти. Всі делегації мають рівні права, кожна з них має один голос, рішення приймаються консенсусом, керівники делегацій голосують по чергово.

Основними органами МПА є :

а) Рада МПА СНД (складається з керівників парламентських делегацій);

б) Комісії МПА: 1) з правових питань; 2) з питань економіки та фінансів; 3) з питань соціальної політики та прав людини; 4) з питань навколишнього середовища; 5) з питань безпеки;

в) Секретаріат Ради — постійно діючий орган (складається з експертів та технічних працівників).

Однією з головних функцій МПА є уніфікація законодавчої бази і зближення національних законодавств, що здійснюється розробкою рекомендаційних (модельних) законодавчих актів, які потім пропонуються на затвердження національним парламентам. Висувалась пропозиція щодо формування МПА прямими виборами громадян країн СНД (на зразок Європарламенту), але вона не мала підтримки. Проте ідея перетворення Асамблеї на щось більше, ніж просто «консультативний інститут», не відкинута, про що свідчить прийняття 26 травня 1995 р. у Мінську Конвенції про МПА СНД, де передбачається, зокрема, що МПА матиме повноваження укладати міжнародні договори від імені

держав-учасниць. Пленарні засідання МПА відбуваються не менш як двічі на рік. Місце роботи МПА — Санкт-Петербург, Таврійський палац.

Органами координації військового співробітництва є **Рада міністрів оборони**, яка безпосередньо підпорядкована Раді глав держав і відповідає за військову політику і визначення структури збройних сил держав-членів, **Штаб координації військового співробітництва країн СНД** (колишнє Верховне командування об'єднаних збройних сил), який координує військове співробітництво і здійснює керівництво об'єднаними збройними силами, а також групами військових спостерігачів та колективними миротворчими силами, **Рада командувачів прикордонними військами**, яка координує дію прикордонних військ. Україна участі в цих структурах не бере.

Міждержавний банк керує питаннями платіжного обігу та кліринговими розрахунками між державами-членами.

Виконавчий секретаріат СНД здійснює організаційну та технічну підготовку засідань Ради глав держав, Ради глав урядів і Міждержавного економічного комітету, а також, за необхідності, й інших органів. До його компетенції входить підготовка пропозицій для реалізації рішень, підготовка відповідних документів (переважно з економічних та соціальних питань), збір та опрацювання інформації для глав держав і Міждержавного економічного комітету, правова експертиза проектів документів, що готуються для керівних органів СНД.

Координаційне бюро Виконавчого секретаріату знаходиться в Мінську.

3.5.7.3. Міжнародні договори в рамках СНД

24 вересня 1993 р. держави-члени підписали Договір про створення Економічного союзу. Основними цілями створеного союзу були визначені: формування умов стабільного розвитку економічних сторін, поетапне створення спільного економічного простору на базі ринкових відносин, створення рівних можливостей і гарантій для всіх господарських суб'єктів, вирішення різноманітних соціально-економічних завдань. Досягнення цієї мети передбачає забезпечення вільного руху товарів, послуг, капіталів і робочої сили, узгоджену грошово-кредитну, податкову, зовнішньоекономічну, митну і валютну політику. Сторони погодились, що Економічний союз створюється поступовим поглибленням інтеграції, координацією дій у здійсненні економічних реформ че-

рез міждержавну асоціацію вільної торгівлі, митний, валютно-грошовий союзи. З метою створення міждержавної асоціації вільної торгівлі країни домовились у своїх взаємовідносинах забезпечити послідовне зниження і відміну митних зборів, податків, а також кількісних обмежень, гармонізацію митного законодавства, спрощення митних процедур, уніфікацію форм митної документації для ведення митної статистики, поетапне зближення тарифів на перевезення вантажів і пасажирів, транзитних тарифів за дотримання принципу свободи транзиту, недопущення несанкціонованого реекспорту в треті країни.

Розвитком положень цих домовленостей стало підписання 15 квітня 1994 р. головами держав Договору про створення Асоціації вільної торгівлі. Росія ініціювала створення Митного і Платіжного союзів, до яких, крім неї, спочатку увійшли Білорусь і Казахстан (січень 1995 р.), а після завершення зустрічі голів урядів у Москві (3 листопада 1995 р.) до них приєдналися Киргизстан, Узбекистан і Таджикистан. Україна до цих структур не увійшла.

29 березня 1996 р. був підписаний Договір про поглиблення інтеграції в економічній і гуманітарній галузях між Росією, Білоруссю, Казахстаном і Киргизстаном, у якому визначені головні завдання поетапного поглиблення інтеграції в економіці, науці, освіті, культурі, соціальній сфері. Серед них: формування єдиного економічного простору для забезпечення ефективного функціонування спільного ринку товарів, послуг, капіталів, робочої сили, розвитку єдиних транспортних, енергетичних, інформаційних систем, гармонізація законодавства, створення рівних можливостей отримання освіти й доступу до досягнень науки і культури тощо.

Виходячи з реальної ситуації, відповідно до програми діяльності Уряду, два зовнішніх відомства — Міністерство закордонних справ і Міністерство зовнішніх економічних зв'язків і торгівлі — розробили Концепцію розвитку відносин України з країнами СНД. В ній стверджується, що створення ефективних умов торговельно-економічних зв'язків у відносинах з цими країнами для забезпечення доступу до ресурсів та ринків збуту країн СНД, а також залучення інвестицій і ресурсів для реформування економіки України є необхідним чинником стабілізації вітчизняного виробництва. Звідси — й потреба участі України в діяльності Економічного союзу (відповідно до статусу асоційованого членства) з приділенням основної уваги формуванню зони вільної торгівлі, розвитку взаємовигідної кооперації, співпраці щодо створення об'єктів у третіх країнах, підвищення конкурентоспроможності продукції на ринках цих країн, створення спільних підпри-

емств, фінансово-промислових груп. Україна однією з перших ратифікувала Угоду про сприяння розвитку виробничої кооперації підприємств і галузей держав—учасниць СНД, укладеної у грудні 1993 р., якою передбачалося взаємне незастосування ввізного та вивізнього мита, податків, акцизів і кількісних обмежень щодо товарів, які поставляються кооперацією.

Практика показує, що ідею поступової інтеграції за зразком Європейського співтовариства в СНД досить складно реалізувати. Великі розбіжності в характері і темпах процесів перетворень у державах СНД роблять фактично неможливою їхню взаємодію на основі єдиних економічних правил. За офіційними даними, діє лише 130 з більш як 800 угод, укладених у рамках СНД. Багато з них є декларативними або рекомендаційними і підписані лише частиною держав-членів. Сучасною тенденцією в розвитку співдружності стало створення ряду субрегіональних угруповань у складі декількох членів СНД: Центральноазіатський Союз (Казахстан, Киргизстан, Узбекистан, Таджикистан), Митний Союз (Білорусь, Казахстан, Киргизстан, Росія, Таджикистан), Союз Білорусі та Росії, ГУУАМ, створене за ініціативою України в 1997 р. у Страсбурзі спочатку як неформальне об'єднання держав — до якого увійшли Грузія, Україна, Азербайджан та Молдова, а в 1999 р. приєднався Узбекистан. При створенні ГУУАМ оптимально використані чинники географічної близькості, спільності проблем, господарських та культурних зв'язків, сучасного стану взаємної торгівлі. ГУУАМ створений з метою економічного співробітництва країн-членів, забезпечення транспортних коридорів і комунікаційних систем між Азією і Європою, що йдуть в обхід Росії. Крім того, передбачається вироблення узгоджених позицій у міжнародних організаціях, а також консультації із Заходом з питань безпеки. ГУУАМ отримала офіційний статус міжнародної організації 7 червня 2001 р. на основі Хартії підписаної президентами всіх країн-членів в м. Ялта (Україна).

3.5.8. Організація Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС)

3.5.8.1. Історія створення і цілі ОЧЕС

25 червня 1992 р. у Стамбулі глави 11 держав і урядів (Азербайджану, Албанії, Вірменії, Болгарії, Греції, Грузії, Молдови, Росії, Румунії, Туреччини та України) підписали Декларацію про Чорноморське економічне співробітництво — ЧЕС (Black Sea

Economic Cooperation — BSEC), — яка визначала загальні рамки діяльності цього міждержавного об'єднання.

У документі були визначені такі цілі організації: 1) перетворення Чорного моря в море миру та добробуту шляхом розвитку дружніх та добросусідських відносин; 2) поглиблення двостороннього та багатостороннього співробітництва як між країнами-членами, так і з іншими заінтересованими країнами; 3) сприяння економічному, технологічному і соціальному прогресу, а також вільному підприємництву; 4) охорона специфічних економічних інтересів держав-учасниць, особливо країн, які перебувають на етапі переходу до ринкової економіки; 5) використання всіх можливостей для розвитку та диверсифікації їхнього співробітництва в економіці, промисловості, науці, технології й охороні навколишнього середовища. Зокрема, в Декларації зазначається підтримка приватного бізнесу, безперешкодного руху товарів, послуг та капіталів, створення вільних економічних зон, обміну інформацією комерційного характеру, новими технологіями, реального узгодження програм захисту Чорного моря від забруднення.

З часом статус спостерігача в ЧЕС отримали Польща, Ділова рада ЧЕС, Туніс, Ізраїль, Єгипет, Словаччина, Італія, Австрія, Франція та Німеччина.

5 червня 1998 р. під час Ялтинського саміту глав держав/урядів країн—учасниць ЧЕС було підписано Статут Організації Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС), який набув чинності 1 травня 1999 року.

У Статуті зазначено, що держави-члени співпрацюють у таких сферах: торгівля та економічний розвиток; банківська справа і фінанси; зв'язок; енергетика; транспорт; сільське господарство і агропромисловість; охорона здоров'я і фармацевтика; охорона навколишнього середовища; туризм; наука і техніка, обмін статистичними даними та економічною інформацією; співробітництво між митними та іншими прикордонними органами; людські контакти; боротьба з організованою злочинністю, незаконною торгівлею наркотиками, зброєю та радіоактивними матеріалами, з усіма видами тероризму та нелегальною міграцією тощо.

Декларація Ялтинського саміту визначила такі напрями подальшої діяльності ЧЕС:

— лібералізація та гармонізація режимів зовнішньої торгівлі згідно з практикою ВТО із подальшим приєднанням усіх членів ОЧЕС до ВТО;

— створення зони вільної торгівлі в рамках ОЧЕС;

—активізація співробітництва між діловими колами країн— членів ОЧЕС, залучення приватного сектора до конкретних проєктів у межах ЧЕС;

—започаткування фінансової діяльності Чорноморського банку торгівлі і розвитку;

—розвиток співробітництва з ЄС, ВТО, ОБСЄ, ЦЕІ, ООН, СЕК, ЮНІДО, Радою держав Балтійського моря тощо;

—поглиблення співробітництва ОЧЕС з ЄС, поступове створення Євро-Чорноморського економічного простору.

Економічне співробітництво в ОЧЕС орієнтоване передусім на розвиток підприємництва і ділових зв'язків на державному рівні забезпеченням умов для вільного пересування товарів та послуг, здійсненням інвестицій.

Процеси співробітництва в Організації ЧЕС здійснюються на міждержавному, міжпарламентському та підприємницькому рівнях. Цьому сприяє структура Організації, до якої входять: Рада міністрів закордонних справ держав-членів; Постійний міжнародний секретаріат, постійні та тимчасові робочі групи, Парламентська асамблея; Ділова рада, Чорноморський банк торгівлі і розвитку.

3.5.8.2. Основні органи ОЧЕС

Головним керівним органом ОЧЕС є періодичні **Засідання Ради міністрів закордонних справ**. Кожне таке Засідання, як правило, організується країною—учасницею ОЧЕС по закінченні її піврічного головування в цій організації. До компетенції Ради міністрів входять:

—затвердження і зміна Регламенту (всіх правил процедур);

—формування організаційної структури; заснування допоміжних органів у межах ОЧЕС, доручення їм завдань, визначення, зміна або анулювання їхніх мандатів;

—розгляд справ, переданих допоміжними органами, і прийняття відповідних рішень;

—прийняття рішень стосовно членства і статусу спостерігача;

—обговорення інших питань.

Головування в Організації ЧЕС здійснюється міністрами закордонних справ країн-учасниць в алфавітному порядку (англійською мовою) з інтервалом у шість місяців. Відповідно до статуту ОЧЕС, діючий голова координує усю діяльність у межах ОЧЕС та забезпечує належне виконання прийнятих резолюцій і рішень.

Головним виконавчим органом Організації є **Постійний міжнародний секретаріат**, який очолює **Генеральний секретар** (з

квітня 1997 р. — представник Болгарії В. Байчев). З жовтня 1997 р. на посаді заступника Генерального секретаря Постійного міжнародного секретаріату ОЧЕС працює представник України А. П. Кононенко.

В ОЧЕС сьогодні функціонують близько двадцяти робочих та спеціальних експертних груп, які працюють на постійній основі і займаються питаннями з різних галузей діяльності: організаційними, банківської та фінансової діяльності, транспорту, зв'язку, торгівлі та промислового розвитку, сільського господарства, обміну економічною інформацією і статистичними даними, екології, реалізації технічної допомоги, науки і технології, туризму, переміщення громадян, енергетики, охорони здоров'я і фармацевтики, надання допомоги у надзвичайних ситуаціях, боротьби зі злочинністю. Крім постійних робочих груп створюються також тимчасові робочі групи експертів з конкретних питань. За Україною закріплено роль координатора діяльності робочих груп з питань торгівлі та економічного розвитку, захисту довкілля, банківської та фінансової діяльності.

Міжпарламентські зв'язки в ОЧЕС реалізуються в рамках **Парламентської асамблеї ЧЕС (ПАЧЕС)**, створеної у лютому 1993 р. за ініціативою Президента Туреччини. 16 лютого 1993 р. дев'ятьма країнами (Азербайджаном, Албанією, Вірменією, Грузією, Молдовою, Росією, Румунією, Туреччиною, Україною) була підписана Спільна декларація ПАЧЕС. Болгарія і Греція беруть участь у діяльності цієї організації з 1995 р. Цілями ПАЧЕС визначено захист прав людини, незалежність держав-членів та зміцнення демократії.

Найвищим органом ПАЧЕС є Нарада представників парламентів країн-учасниць. Робочими органами ПАЧЕС є Секретаріат, Бюро (Президент, чотири віце-президенти і казначей) та три робочі комітети: 1) з економічних, комерційних, технологічних та екологічних питань; 2) з політичних та законодавчих питань; 3) з питань культури, освіти та громадських справ.

Ділова рада ЧЕС — це міжнародна неурядова організація, яка була створена у 1992 р. представниками ділових кіл країн—членів ЧЕС. Після підписання Угоди про перетворення ЧЕС на міжнародну економічну регіональну організацію 5 червня 1998 р. у м. Ялті Ділова рада (ДР) стала бізнес-складовою ОЧЕС. Вона має офіційний статус спостерігача в ОЧЕС, що дає їй право брати участь у роботі всіх структур від імені бізнес-представників регіону. Метою ДР є:

—сприяння поліпшенню бізнес-середовища в регіоні ЧЕС;

— створення необхідних умов для розвитку приватного сектора економік країн, які беруть безпосередню участь у різних сферах економічного співробітництва чорноморського регіону.

ДР здійснює свою діяльність за такими основними напрямками: розробка і реалізація конкретних проектів; налагодження прямих зв'язків і інформаційного обміну; лобіювання інтересів ділових кіл у структурах ЧЕС; надання інформаційно-консультативних послуг і допомоги в пошуках партнерів; сприяння в комерційній діяльності; організація конференцій, семінарів, виставок тощо; залучення до роботи ділових кіл різних країн, які мають практичні інтереси в регіоні ЧЕС.

На 13-й нараді міністрів закордонних справ країн—учасниць ОЧЕС (м. Тбілісі, 30 квітня 1999 р.) було підтримано пропозицію ДР створити мережу обміну діловою інформацією ОЧЕС.

Вищим органом ДР є Рада директорів, засідання якої проходять за участі асоційованих членів, учасників-партнерів та спостерігачів.

У 1993 р. було прийнято рішення про створення Чорноморського банку торгівлі і розвитку — ЧБТР (Black Sea Trade and Development — BSTDB), — який розпочав свою операційну діяльність 1 червня 1999 р. Урочиста церемонія інаугурації ЧБТР відбулася 21 червня 1999 р. в м. Салоніки (Греція), де знаходиться центральний офіс Банку (див. докладно п. 7.4).

В Афінах з 1998 р. функціонує **Міжнародний центр чорноморських досліджень**. У системі органів ЧЕС працюють регіональні галузеві центри: Чорноморський регіональний енергетичний центр, створений 1994 р., Ветеринарний центр, створений рішенням 5-ої наради міністрів закордонних справ у 1995 р., Центр ЧЕС з обміну статистичними даними та екологічною інформацією, Балканський центр малих та середніх підприємств у регіоні ЧЕС. Крім того, в Одесі на базі Національної академії наук України створюється регіональний центр екологічної спрямованості «Екоморсфера», в Росії на базі Морського центру МНС створюється Міжнародний рятувальний морський центр. Для реалізації стратегічної мети Організації ЧЕС, яка полягає в інтеграції до Європи через входження до спільної економічної зони ЄС—ЧЕС, розроблено Платформу співробітництва між ЧЕС та ЄС. Робочою групою з питань інвестиційної діяльності підготовлений документ «Основні принципи інвестиційного співробітництва в регіоні ЧЕС», що був розроблений за ініціативою української сторони. На конференції офіційних осіб портів Чорного моря введено в дію Асоціацію портів Чорного та Азовського морів.

Перспективними для країн-членів проектами ОЧЕС вважає:
— об'єднання електромереж у єдину систему Чорноморського енергетичного кільця;

— розвиток регіональних транспортних коридорів, поєднаних із загальноєвропейською транспортною мережею; створення транспортного кільця навколо Чорного моря з виходом на транс'європейські магістралі, транспортні мережі Центральної і Північної Європи, Центральної Азії, країн Близького та Середнього Сходу; створення коридору «Чорне море — Балтійське море (Одеса—Гданськ)»;

— розвиток трубопровідного транспорту;

— прокладання ліній оптиковолоконного зв'язку;

— програми з охорони навколишнього середовища регіону Чорного моря, в тому числі проект по боротьбі з нафтовими забрудненнями Чорного моря, який передбачає створення ефективних засобів і оперативної техніки запобігання подібним випадкам, створення екологічної моделі і визначення небезпечних зон у Чорноморському басейні, розробка екологічно чистої технології очищення берегових зон. Україна виступила з ініціативою створення міжнародного центру ОЧЕС «Чиста вода», який займатиметься проблемами Чорного моря;

— створення зони вільної торгівлі в Чорноморському регіоні;

— взаємодія країн Причорномор'я і Середземномор'я.

Штаб-квартира організації знаходиться в Стамбулі (Туреччина). Україну в ОЧЕС представляє посол України в Турецькій республіці.

3.5.9. Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН)

Асоціація держав Південно-Східної Азії — АСЕАН (Association of South East Asian Nations — ASEAN) — була створена п'ятьма державами (Бруней, Індонезія, Малайзія, Таїланд, Філіппіни) у 1967 р., які підписали Бангкокську декларацію. В 1976 р. цю декларацію було доповнено Угодою про дружбу і співробітництво в Південно-Східній Азії і Декларацією АСЕАН, підписаною в Балі. У 1992 р. була підписана Сінгапурська декларація, спрямована на поглиблення економічного і політичного співробітництва і інтеграції в регіоні, а також збільшення числа членів. В організацію додатково вступили В'єтнам, Камбоджа, Лаос, Сінгапур. Спостерігачами в організації є М'янма і Папуа—Нова Гвінея.

Для країн АСЕАН характерне інтенсивне нарощування обсягів зовнішньої торгівлі (див. табл. 3.10). З 1960 р. до 1997 р. ім-

порт зріс майже у 100 разів, а експорт — у більш як 80 разів. Протягом останнього десятиріччя зберігається тенденція від'ємного зовнішньоторговельного сальдо.

Таблиця 3.10

ЗОВНІШНЯ ТОРГІВЛЯ АСЕАН¹

(млн дол.; у поточних цінах)

Показник	Рік					Коефіцієнт зростання 1960 р. = 1,0
	1960	1970	1980	1990	1997	
Оборот	7787	13991	136892	299955	698497	89,7
Експорт(фоб)	4190	6369	72584	141111	339442	81,0
Імпорт (сіф)	3597	7622	64308	158944	359055	99,8
Сальдо	593	-1253	8276	-17733	-19813	
Коефіцієнт покриття імпорту експортом, %	116,53	83,6	112,9	88,8	94,5	

Цілі організації: сприяння регіональному співробітництву в економічній, соціальній та культурній сферах з метою зміцнення миру в регіоні; прискорення економічного зростання, соціального прогресу та культурного розвитку в регіоні на основі спільних дій у дусі партнерства і рівноправ'я; заохочення активного співробітництва та взаємної підтримки в економічній, соціальній, культурній, технічній, науковій та адміністративній сферах; взаємодія у сфері науки й освіти, сільського господарства, промисловості та ін.; сприяння тісному співробітництву з міжнародними регіональними організаціями.

Вищим органом АСЕАН є Конференція глав держав та урядів, яка збирається раз на три роки. Центральний керівний орган — щорічна Зустріч міністрів закордонних справ, яка проходить в одній із країн-учасниць, а головуючого обирають відповідно до порядку назв країн за англійським алфавітом. Виконавчим органом є Постійний комітет, який складається з міністра закордонних справ країни, яка головує в АСЕАН у даний період, та послів інших держав. Комітет здійснює поточну роботу між нарадами міністрів іноземних справ і збирається кілька разів на рік. Зустрічі міністрів економіки, а також інших міністрів готують спеціально створені комітети: з науки та технології, з соціального розвитку та ін. Секретаріат АСЕАН очолює Генеральний секретар, якого обирають

¹ Устинов І. Н. Мировая торговля: Статистико-аналит. справочник. — М.: Экономика, 2000. — С. 252.

через кожних три роки. Крім того існують національні секретаріати на чолі з генеральними директорами для координації поточної роботи і підготовки рішень АСЕАН. Зовнішні зв'язки організації підтримують одинадцять комітетів, які складаються з керівників дипломатичних представництв і знаходяться в столицях третіх країн: Берліні, Брюсселі, Вашингтоні, Веллінгтоні, Женеві, Канберрі, Лондоні, Оттаві, Парижі, Сеулі, Токіо.

На сучасному етапі Асоціація спрямовує свою діяльність на поглиблення регіональної інтеграції та прийом з цією метою нових членів. Згідно з Сінгапурською декларацією, планується: створення до 2003 р. Азіатської зони вільної торгівлі (АФТА); встановлення загального пільгового митного тарифу на деякі види продукції; створення регіону миру, свободи і нейтралітету, а також зони, вільної від ядерного озброєння; поглиблення співробітництва, особливо з Австралією, Канадою, Європейським Союзом, Республікою Корея, Японією, Новою Зеландією та США; поглиблення співробітництва в таких нових для АСЕАН сферах, як безпека, фінанси, телекомунікації, туризм, транспорт, сільське господарство, навколишнє середовище; зміцнення інститутів АСЕАН.

Для реалізації цих завдань був створений регіональний форум АСЕАН, офіційною метою якого є утвердження цілей та принципів Договору про дружбу та співробітництво в Південно-Східній Азії як загальновизнаного кодексу поведінки. Членами форуму є: члени АСЕАН, країни—партнери АСЕАН по діалогу (Австрія, Європейський Союз, Японія, Республіка Корея, Канада, Нова Зеландія, США), країни—партнери АСЕАН по консультаціях (Китай, Росія). Штаб-квартира організації знаходиться в Джакарті (Індонезія).

3.5.10. Азіатсько-Тихоокеанське економічне співробітництво (АТЕС)

Азіатсько-Тихоокеанське економічне співробітництво — АТЕС (Asian-Pacific Economic Cooperation — АРЕС) — створене в 1989 р. з метою підтримання зростання і розвитку країн-учасниць. Членами організації є: Австралія, Бруней, Гонконг, Індонезія, Канада, Китай, Кирибаті, Малайзія, Маршаллови острови, Мексика, Нова Зеландія, Папуа—Нова Гвінея, Південна Корея, Росія, Сінгапур, США, Таїланд, Тайвань, Філіппіни, Чилі, Японія.

Створення організації має сприяти зростаючій економічній взаємозалежності держав Азіатсько-Тихоокеанського регіону (АТР) у сфері послуг, капіталу, технологій; зміцненню відкритої багатосторонньої торгової системи; підвищенню ступеня лібера-

лізації торгівлі та інвестицій в АТР; зміцненню і стимулюванню розвитку приватного сектора; використанню принципів вільного ринку для збільшення переваг регіонального співробітництва.

Частка країн АТЕС у світовому ВВП становить 60 %, у світовій торгівлі — 40, в золото-валютних резервах — 80 %.

АТЕС є форумом держав регіону. Організація має консультативний статус. В її рамках виробляються правила ведення торгівлі, інвестиційної і фінансової діяльності; проводяться зустрічі галузевих міністрів і експертів з питань співробітництва в різних галузях (енергетика, риболовство, транспорт і телекомунікації, туризм, охорона навколишнього середовища). Всі рішення приймаються на основі консенсусу.

Основними органами АТЕС є Міністерські зустрічі, Комітет з торгівлі та інвестицій, Тихоокеанський діловий форум, робочі групи.

На Міністерських зустрічах міністрів закордонних справ і міністрів економіки визначаються найважливіші напрями і характер діяльності АТЕС. Міністри фінансів, торгівлі, малих і середніх підприємств, екології тощо проводять зустрічі окремо.

Комітет з торгівлі та інвестицій створено в 1993 р. за рішенням Міністерської зустрічі. Його завданнями є сприяння підвищенню економічної активності, розвитку співробітництва в галузі лібералізації і розширення торгівлі, усуненню перешкод для інвестицій, створення сприятливих умов для вільного руху товарів, послуг і технологій у регіоні.

Тихоокеанський діловий форум і робочі групи, що складаються з представників держав-членів, займаються регулюванням підприємницької діяльності в країнах—членах АТЕС. Тихоокеанський діловий форум вивчає і виявляє методи і засоби, що сприяють розширенню торгівлі та інвестицій у регіоні, складає відповідні звіти і подає їх безпосередньо Міністерській зустрічі. До складу Тихоокеанського ділового форуму входять по два представники ділових кіл, включаючи одного представника від малого і середнього бізнесу, від кожного члена АТЕС.

Робочі групи (їх усього 10) сформовані за такими напрямками: аналіз статистичних даних про торгівлю й інвестиції; сприяння торгівлі; інвестиціям; науковим розробкам у промисловості й технологіях; регіональне співробітництво в галузі енергетики; збереження морських ресурсів; телекомунікації; транспорт; туризм; риболовство. Робочі групи визначають конкретні сфери співробітництва і вибір відповідних проектів. Економічними питаннями займаються робочі групи, до складу яких входять: Комі-

тет з торгівлі та інвестицій, що включає підкомітет із стандартизації і підкомітет з митних процедур, а також Економічний комітет, у складі якого — група з малого і середнього підприємництва.

Перша зустріч лідерів країн-членів відбулася в 1993 р. в Сіетлі (США). На зустрічі на найвищому рівні, яка проходила в 1994 р. в Багорі (Індонезія), було прийнято рішення про створення зони вільної торгівлі й лібералізації інвестиційної сфери до 2020 р., а для промислово розвинутих країн — до 2010 р. Передбачається поступове поетапне зменшення бар'єрів на шляху торгівлі й інвестицій і сприяння вільному руху товарів, послуг і капіталу. Зниження митних тарифів відбуватиметься відповідно до угод у рамках ГАТТ/ВТО.

АТЕС співпрацює з іншими організаціями АТР, а саме: АСЕАН, Тихоокеанською конференцією з економічного співробітництва, Південно-Тихоокеанським форумом.

3.5.11. Ліга арабських держав (ЛАД)

Ліга арабських держав, або Арабська ліга, — ЛАД (League of Arab States — LAS), була утворена в 1945 р. сімома арабськими державами (Єгипет, Ірак, Ємен, Ліван, Саудівська Аравія, Сирія, Трансйорданія — назва Йорданії до 1946 р.) з метою поглиблення зв'язків між державами-членами в різних сферах (економіка, фінанси, транспорт, культура, охорона здоров'я), координації дій для захисту національної безпеки і забезпечення незалежності та суверенітету, реалізації спільних інтересів держав-членів. Крім названих вище країн до складу Арабської ліги сьогодні входять: Алжир, Бахрейн, Джибуті, Катар, Коморські Острови, Кувейт, Лівія, Мавританія, Марокко, Об'єднані Арабські Емірати, Оман, Палестина, Сомалі, Судан, Туніс.

Організація має таку структуру: Рада ЛАД, Комітети, Генеральний секретаріат, інститути й організації, Рада з економічних питань, Об'єднана рада оборони, Постійна військова комісія. Рада, як вищий орган ЛАД, складається з представників держав-членів, має два засідання на рік і приймає рішення, як правило, одноголосно. Комітети, як форум для обговорення широкого кола галузевих та функціональних питань, відкриті для всіх держав-членів, а також для інших арабських країн, які прагнуть до поглиблення міжарабського співробітництва. Генеральний секретаріат, очолюваний Генеральним секретарем (п'ятирічний мандат від Ради), втілює в життя рішення Ліги. ЛАД заснувала ряд інститутів та спеціалізованих організацій: Арабська організація з освіти, культури та науки; Арабська організація менеджменту;

Арабська організація праці; Рада арабської економічної єдності, Арабський фонд економічного та соціального розвитку, Арабський банк економічного розвитку в Африці, Арабський інститут супутникового зв'язку, Арабська організація аграрного розвитку, Арабська організація стандартизації та метрології, Арабська академія морського транспорту, Рада з цивільної авіації арабських країн, Об'єднання арабських радіостанцій, Арабська поштова спілка, Арабський союз телекомунікацій, Арабський валютний фонд, Арабська організація охорони здоров'я, Арабський інститут нафти та ін. Рада з економічних питань, Об'єднана рада оборони, постійна військова комісія, які складаються з голів та представників відповідних національних установ, створені і діють на основі Пакту про спільну оборону та співробітництво.

Штаб-квартира організації знаходиться в Каїрі (Єгипет).

3.5.12. Рада арабської економічної єдності (РАЕС)

Рада арабської економічної єдності — РАЕС (Council of Arab Economic Unity — CAEU), — створена в 1964 р. державами—членами ЛАД. До складу організації входять 12 держав: Єгипет, Ірак, Йорданія, Ємен, Кувейт, Лівія, Мавританія, Об'єднані Арабські Емірати, Палестина, Сирія, Сомалі, Судан. Метою організації є створення спільного ринку, в якому існує вільний рух товарів, капіталу і робочої сили. Діяльність РАЕС спрямована на уніфікацію законодавства країн-членів, узгодження економічної політики і координацію в усіх найважливіших галузях економіки, створення спільних арабських компаній. У межах РАЕС для координації підприємницької діяльності та обміну знаннями і досвідом створені такі спеціалізовані об'єднання підприємців: Арабський союз текстильної промисловості (Сирія), Арабський союз із цементу і будівельних матеріалів (Сирія), Арабська федерація з цукру (Судан), Арабська федерація виробників хімічних добрив (Кувейт), Арабська федерація машинобудування (Ірак), Арабська федерація виробників рибної промисловості (Ірак), Арабська федерація харчової промисловості (Ірак), Арабська федерація з судноплавства (Ірак) та ін.

3.5.13. Карибське співтовариство і Карибський спільний ринок (КАРІКОМ)

Карибське співтовариство і Карибський спільний ринок — КАРІКОМ (Caribbean Community and Common Market — CARICOM) створені в 1973 р. на основі Карибської асоціації вільної

торгівлі і мають на меті: сприяння економічному співробітництву на засадах механізмів спільного ринку; координацію зовнішньої політики держав-членів; створення спільних інститутів і співробітництво в таких галузях, як охорона здоров'я, освіта, культура, комунікації і промисловість.

Спільний ринок тлумачиться як складова частина Карибського співтовариства. Договір про створення КАРИКОМ був оформлений після підписання ряду декларацій держав—членів Карибського співтовариства: про структурну політику і тіснішу інтеграцію країн-членів (1984 р.), про розвиток місцевого і регіонального підприємництва в країнах-членах (1985 р.), про раціональне природокористування і охорону навколишнього середовища Карибського басейну, про подальший розвиток інтеграції (1989 р.), про розвиток країн Карибського басейну до 2000 р. і далі (1991 р.).

У КАРИКОМ об'єдналися такі країни: Антігуа і Барбуда, Багамські Острови, Барбадос, Беліз, Домініка, Гренада, Гайана, Монтсеррат, Сент-Кітс і Невіс, Сент-Люсія, Сент-Вінсент і Гренадини, Сурінам, Тринідад і Тобаго, Ямайка. Асоційованими членами є: Віргінські Британські Острови і Острови Теркс і Кайкос.

Організаційно КАРИКОМ складається з таких структурних підрозділів: Конференції глав урядів, Бюро конференції, Комітету голів центральних банків; Ради Карибського співтовариства; Секретаріату; Парламентської асамблеї.

Договір про створення КАРИКОМ передбачає економічне і політичне співробітництво країн, узгодження їхніх позицій з найважливіших міжнародних і економічних питань. Договором передбачається ліквідація мита і кількісних обмежень; встановлення загального митного режиму; проведення єдиної торговельної політики і спільної політики в сільському господарстві; координація грошової і фінансової політики; ліквідація обмежень на вільне пересування людей, капіталу; співробітництво в галузі туризму, транспорту і зв'язку. Для країн, що розвинуті менше, встановлений 10-річний строк для лібералізації торгівлі. З 1976 р. реалізується програма розвитку продовольчої бази, яка має на меті досягнення самозабезпечення молочними, м'ясними і рибопродуктами.

Інтеграційна політика організації націлена на глибоку економічну інтеграцію і функціональну кооперацію в різних сферах, а також на зовнішньополітичне співробітництво. Останнє здійснюється через посилення міжнародних контактів, особливо з латиноамериканськими країнами, а також через встановлення зв'язків з міжнародними організаціями та угрупованнями, передусім з Північноамериканською угодою про вільну торгівлю (НАФТА).

Обсяги зовнішньої торгівлі країн КАРИКОМ мають тенденцію до зростання (див. табл. 3.11). Пік зростання спостерігався в 1980 р., тобто через сім років після створення цієї міжнародної організації. Імпорт суттєво перевищує експорт, і це перевищення з часом зростає.

Таблиця 3.11

ЗОВНІШНЯ ТОРГІВЛЯ КАРИКОМ¹

(в млн дол.; у поточних цінах)

Показник \ Рік	1960	1970	1980	1990	1997	Коефіцієнт зростання 1960 р. = 1,0
Оборот	1482	3092	26136	11041	17401	11,7
Експорт (фоб)	627	1156	12797	4463	6224	9,9
Імпорт (сиф)	855	1936	13339	6578	11177	13,1
Сальдо	-228	-780	-542	-2115	-4953	
Коефіцієнт покриття імпорту експортом, %	73,3	59,7	95,9	67,8	55,7	

Для фінансового забезпечення діяльності КАРИКОМ у 1969 р. був створений Карибський банк розвитку, а в 1973 р. — Карибська інвестиційна корпорація, засновниками якої виступили більш розвинуті країни (Барбадос, Гайана, Тринідад і Тобаго, Ямайка). З 1991 р. функціонує Карибський інвестиційний фонд, призначений для забезпечення розвитку підприємництва в регіоні.

Ключові терміни

Азіатсько-Тихоокеанське співробітництво (АТЕС)
 Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН)
 ГУУАМ
 Європейська асоціація вільної торгівлі (ЄАВТ)
 Європейський економічний простір (ЄЕП)
 Європейський Союз (ЄС)

Організація Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС)
 — Рада міністрів закордонних справ
 — Постійний міжнародний секретаріат
 — Генеральний секретар
 — Ділова рада
 — Парламентська асамблея ЧЕС (ПАЧЕС)

¹ Устинов И. Н. Мировая торговля: Статистико-аналит. справочник: — М.: Экономика, 2000. — С. 253.

- Амстердамська угода
- Економічний і валютний союз (ЕВС)
- Економічний і соціальний комітет ЄС
- Європейська комісія (КЕС)
- Європейська Рада
- Європейське економічне співтовариство
- Європейське об'єднання вугілля та сталі
- Європейський валютний союз (ЕВС)
- Європейський інвестиційний банк (ЄІБ)
- Європейський інвестиційний фонд
- Європейський парламент
- Європейський суд
- Комітет регіонів ЄС
- Маастрихтська угода
- Рада міністрів ЄС
- Рахункова палата ЄС
- Карибське співтовариство і Карибський спільний ринок (КАРІКОМ)
- Ліга арабських держав (ЛАД)
- Чорноморський банк торгівлі і розвитку (ЧБТР)
- Міжнародний центр чорноморських досліджень
- Рада арабської економічної єдності (РАЕЄ)
- Співдружність Незалежних Держав (СНД)
- Виконавчий секретаріат СНД
- Економічний союз країн СНД
- Координаційно-консультативний комітет СНД
- Митний союз країн СНД
- Міждержавний економічний комітет (МЕК)
- Міжпарламентська асамблея держав—учасниць СНД (МПА)
- Рада глав держав СНД
- Рада глав урядів СНД
- Рада міністрів закордонних справ країн СНД
- Рада держав Балтійського моря (РДБМ)
- Центральноєвропейська ініціати-ва (ЦЄІ)

Контрольні запитання і завдання

1. Дайте визначення міждержавної організації.
2. Які види міжнародних організацій Вам відомі? Наведіть приклади.
3. Дайте визначення основної і спеціальних функцій міждержавних організацій.
4. Опишіть процедуру створення міжнародної організації.
5. Який характер діяльності, принципи формування та компетенцію мають вищі органи міждержавних організацій? Назвіть найпоширеніші назви цих органів.
6. Охарактеризуйте виконавчі органи міждержавних організацій.
7. Яка компетенція адміністративних органів міждержавних організацій? На яких принципах вони базуються?
8. Назвіть найвпливовіші на сьогодні міждержавні економічні організації.

9. Розкрийте роль ОЕСР, яку вона відіграє в міжнародному співтоваристві.
10. Розкажіть про історію створення Європейського Союзу.
11. Охарактеризуйте організаційну структуру і основні органи Європейського Союзу.
12. На яких засадах базуються взаємовідносини України і ЄС?
13. Дайте характеристику ЄАВТ. Чому ЄАВТ — «унікальне явище» в Європі?
14. У чому полягає суть Європейського економічного простору?
15. Якими є основна мета Центральноєвропейської ініціативи і напрями співробітництва України з нею?
16. Охарактеризуйте РДБМ і відносини України з нею.
17. Які цілі, функції і структура СНД?
18. Дайте загальну характеристику ОЧЕС і особливостей співробітництва в ній на міждержавному, міжпарламентському та підприємницькому рівнях.
19. Назвіть і охарактеризуйте відомі Вам міждержавні організації загальноекономічного спрямування Азіатсько-Тихоокеанського регіону.
20. Які міждержавні організації арабських держав Ви знаєте? Охарактеризуйте цілі їх створення, сфери діяльності, основні органи та установи.
21. Дайте загальну характеристику Карибського співтовариства і Карибського спільного ринку (КАРІКОМ).

Запитання і завдання для обговорення

1. Чому уряди розглядають членство в міждержавних організаціях як один із головних засобів здійснення своєї зовнішньої політики?
2. Чим пояснити те, що більшість міждержавних економічних організацій мають регіональний та субрегіональний характер?
3. Яка міждержавна економічна організація, на Ваш погляд, буде більш впливовою — міжнародна чи наднаціональна? Чому? Наведіть приклади.
4. Чим ЄС відрізняється від типових міжнародних організацій?
5. Поясніть, у чому полягає вигідність зв'язків країн з перехідною економікою, і зокрема України, з ЄАВТ?
6. Чому, на Вашу думку, Україна намагається поглибити співробітництво з РДБМ та іншими субрегіональними угрупованнями?
7. Яку роль у системі світового господарства відіграють регіональні економічні організації?

МІЖНАРОДНІ НЕУРЯДОВІ ЕКОНОМІЧНІ ОРГАНІЗАЦІЇ

4.1. СУТНІСТЬ І ВИДИ МІЖНАРОДНИХ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Економічна та соціальна рада ООН дає таке визначення міжнародної неурядової організації: «Будь-яка міжнародна організація, створена не на основі міждержавної угоди». Установчі документи неурядових організацій не є міжнародними угодами і не регламентуються нормами міжнародного публічного права. Тому міжнародні неурядові організації є суб'єктами міжнародного приватного права. Водночас, як і міждержавні організації, вони мають свій інституціональний та договірний механізм, завдяки якому справляють належний вплив на економічні, політичні та інші міжнародні відносини.

Більшість міжнародних неурядових економічних організацій мають як установчі документи статуту, в яких відображено цілі та принципи діяльності, питання членства, склад та компетенцію структурних підрозділів, порядок прийняття рішень та їх види, бюджетні питання, форми і напрями діяльності тощо. Але не всі неурядові організації мають такий статут.

Членами міжнародних неурядових організацій на відміну від міждержавних, у роботі яких беруть участь представники урядів, є приватні особи (індивідуальне членство), національні організації (колективне членство) або і ті, і ті одночасно (індивідуальне та колективне членство). До більшості неурядових організацій входять колективні члени — національні асоціації, національні групи, національні професійні організації тощо. Деякі організації включають і представників держав, але вони мають особливий статус, і сутність неурядової організації від цього не змінюється.

Переважна більшість рішень неурядових організацій має характер необов'язкових рекомендацій з питань, які входять до компетенції організації. Обов'язковими є тільки «внутрішні» рішення (фінансові, процедурні, організаційні, дисциплінарні тощо). Незалежно від ступеня їхньої юридичної обов'язковості для

членів акти неурядових організацій не мають міжнародно-правового значення.

Бюджети неурядових організацій формуються головним чином за рахунок членських внесків, розміри яких визначаються керівними органами цих організацій за спеціальними шкалами. Додатковими джерелами фінансування можуть бути приватні пожертвування, фінансова підтримка різних фондів, урядів, інших міжнародних організацій.

Міжнародні неурядові економічні організації можна поділити на такі групи:

загальноекономічні — Європейське товариство для вивчення громадської думки і ринкової кон'юнктури (ЕСОМАР); Міжнародна торговельна палата (МТП); Спілка міжнародних ярмарків (СМЯ); Міжнародний центр з оптової торгівлі;

галузеві — Міжнародна конференція виробників електроенергії, Європейський комітет з виробництва текстильного обладнання, Міжнародний центр з хімічних добрив, Європейський меблевий союз, Міжнародна асоціація з виробництва молочних продуктів, Всесвітня асоціація туристських агентств тощо;

кооперативні — Міжнародний кооперативний альянс (МКА), Карибська кооперативна конфедерація, Скандинавське кооперативне оптове товариство тощо;

громадські організації, які вивчають економічні та соціальні питання, — Міжнародна асоціація економічних наук (МЕА), Міжнародний статистичний інститут, Міжнародна рада з вивчення проблем народонаселення, Міжнародний комітет з наукової організації праці в сільському господарстві, Міжнародний інститут з вивчення економічного життя суспільства.

Хоч міжурядові та неурядові організації мають різну спрямованість, об'єднувальним моментом для цих двох типів організацій є наявність сукупності інтересів, що виходять за межі національних кордонів. Якщо міжурядові організації є мостом між урядами, то неурядові — це міст між народами. Загалом міждержавні організації визнаються важливими суб'єктами міжнародних відносин, без огляду на те, що вони схильні виражати вузькі інтереси національних урядів. Безумовно, такі організації, як Міжнародна конфедерація акордеоністів або Всесвітня федерація кравців, не впливають на міжнародні справи. Натомість такі недержавні організації, як Римсько-католицька церква, об'єднання захисників навколишнього середовища «Green Pease», революційні групи, наприклад «Організація визволення Палестини», справляють значний вплив

на світові події, зважаючи насамперед на незалежність їхніх дій і оцінок від урядів.

У промові «Нова роль неурядових організацій» заступник Генерального секретаря ООН п. Джі в штаб-квартирі Міжнародної академії інформатизації в Санкт-Петербурзі наголосив, що «переломну роль в історії, а саме в питаннях економічного добробуту, соціального прогресу, миру і безпеки, відіграватимуть неурядові об'єднання. Уряди повинні лідирувати та створювати умови, але вони не можуть і не повинні бути єдиною рушійною силою прогресу». Зростання ролі неурядових організацій у міжнародних відносинах підтверджують такі тенденції їхнього розвитку:

— невинне зростання кількості (1945 р. — 862, 1955 р. — 985, 1965 р. — 1995, 1975 р. — 2470 і 1990 р. — майже 4000 неурядових організацій);

— посилення співробітництва у вирішенні не окремих, а глобальних проблем сучасних міжнародних відносин;

— зростання рівня і масштабів взаємодії з міжнародними міжурядовими організаціями, особливо з установами системи ООН;

— формування ширшого, менш національно обмеженого світогляду в учасників неурядових організацій, що прийнято називати «міжнародною соціалізацією»;

— зміцнення незалежності та авторитету цих організацій, що веде до певного конкурування у формах та методах діяльності з міжурядовими організаціями та урядами окремих країн.

Проте неурядові економічні організації нині все ще відіграють другорядну, допоміжну роль у координації міжнародного економічного співробітництва; мають обмежені фінансові можливості, порівняно невелику кількість персоналу.

4.2. ОРГАНІЗАЦІЙНІ СТРУКТУРИ ТА ФОРМИ ДІЯЛЬНОСТІ НЕУРЯДОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Різні за своїми цілями та складом, формами та методами діяльності, функціонально спрямованістю економічні неурядові організації мають досить схожу систему керівних органів, яка складається з таких основних видів: вищі, виконавчі, адміністративні.

Вищі органи, як і в міжурядових організаціях, вирішують найважливіші питання діяльності організації. Основною формою роботи цих органів, що мають представницький характер, є проведення сесій у терміни, визначені статутом.

Виконавчі органи забезпечують роботу організації у період між сесіями вищих органів, контролюють реалізацію рішень, готують наступні сесії. Вони формуються вищими органами неурядової організації і проводять свої засідання кілька разів на рік.

Адміністративні органи ведуть поточні справи організації: вирішують організаційні питання, представляють організацію в зовнішніх відносинах, організують документообіг, відповідають за діловодство, публікацію необхідних документів та матеріалів тощо.

Деякі міжнародні неурядові організації створюють на постійній або тимчасовій основі комітети, комісії, групи експертів або регіональні філії як допоміжні органи для вирішення певних завдань.

Серед сучасних форм діяльності міжнародних неурядових організацій можна назвати такі: прийняття постанов; організація заходів (конгресів, конференцій, семінарів, симпозіумів, засідань для обговорення актуальних проблем); проведення дослідної роботи; участь у заходах, що їх організують міжурядові організації; видання інформаційних матеріалів; організація навчання та курсів підвищення кваліфікації.

Прийняття постанов органами неурядових організацій є однією з основних форм діяльності, хоч ці рішення мають рекомендаційний характер. Підготовлені та прийняті постанови, проекти, хартії, декларації досить часто використовуються урядами або міждержавними організаціями для розробки відповідних документів.

Організація заходів. Конгреси, конференції, семінари тощо — це форуми, на яких обговорюються актуальні проблеми міжнародних відносин, виявляється ставлення до них національних організацій та окремих учасників. Уряди також використовують такі зустрічі для висловлення своєї позиції з певного питання у привітаннях (посланнях) глав держав і урядів.

Проведення дослідної роботи (збір інформації з економічних проблем та її опрацювання, підготовка доповідей, розробка рекомендацій), видання і розповсюдження інформаційних бюлетенів, оглядів, інших матеріалів — реалізація інформаційної та консультативної функцій деяких організацій.

Участь у заходах, що їх організують міжурядові організації, — це риса сучасного розвитку неурядових організацій, свідчення їхнього авторитету та впливу, подальшого вдосконалення інституціональної структури регулювання світогосподарських зв'язків. Неурядовим організаціям це дає можливість справляти додатковий вплив на перебіг деяких процесів у світовій економіці, впливати на рішення міжурядових організацій, отримувати від останніх додаткові фінансові кошти на реалізацію спільних проєк-

тів. А міжурядовим організаціям таке співробітництво дає можливість отримувати додаткову інформацію з незалежних джерел, залучати до роботи над спільними проектами висококваліфікованих спеціалістів і експертів неурядових об'єднань, використовувати форми роботи організації-партнера для досягнення спільної мети.

Правовою основою механізму взаємодії неурядових та міжурядових організацій є відповідні положення статутів останніх. Так, згідно зі статутом, Економічна і Соціальна Рада ООН, маючи безпосередні стосунки з більш ніж 600 неурядовими організаціями, надає їм консультативний статус при Раді і поділяє їх на три категорії: 1-ша категорія — організації, до компетенції яких входить більшість видів діяльності самої Ради; 2-га категорія — організації спеціальної компетенції в окремих сферах діяльності Ради; 3-тя категорія (реєстр) — організації, які в разі необхідності можуть сприяти діяльності Ради, її допоміжних органів або інших організацій ООН.

Схожі механізми взаємодії з неурядовими організаціями мають і деякі регіональні міждержавні організації. Одержання консультативного статусу залежить від міжнародного авторитету неурядової організації, заінтересованості у співробітництві з нею і дає можливість направляти спостерігачів на засідання міждержавних інституцій, консультуватися, брати участь у обговоренні питань, виступати із заявами, пропонувати питання до порядку денного, проводити спільні заходи.

Майже всі неурядові організації намагаються отримати консультативний статус при відповідних міждержавних організаціях. Крім того, певні форми співробітництва і взаємодії існують і між неурядовими організаціями.

Видання інформаційно-аналітичних матеріалів — форма роботи, що, поряд з проведенням дослідної діяльності, передбачає регулярне видання журналів, брошур, статистичних довідників, газет. Так, Асоціація міжнародних досліджень видає «Щоквартальний журнал з міжнародних досліджень», Атлантичний інститут міжнародних відносин — журнал «Атлантичні доповіді», Всесвітня асоціація з вивчення громадської думки — щоквартальний інформаційний бюлетень «Вісник» тощо.

Організація навчання та курсів підвищення кваліфікації — ця форма діяльності властива організаціям, у статутах яких зазначено як мету — поширення певних знань серед населення всіх країн. Наприклад, Віденський інститут розвитку і Міжнародна асоціація економічних наук здійснюють навчальні програми, а Міжнародний кооперативний альянс організовує навчальні поїздки кооператорів для ознайомлення з розвитком кооперації в інших країнах.

4.3. ДІЯЛЬНІСТЬ ОСНОВНИХ НЕУРЯДОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

4.3.1. Європейське товариство з вивчення громадської думки та маркетингових досліджень (ЕСОМАР)

Європейське товариство з вивчення громадської думки та маркетингових досліджень (ЕСОМАР) — це інформаційно-дослідний центр, створений у 1948 р. в Амстердамі, який нині перетворився на найавторитетнішу в світі організацію, що сприяє розвитку маркетингової діяльності фірм і проведенню маркетингових досліджень. ЕСОМАР є юридичною особою і не має комерційних інтересів, структура бюджету товариства складається з: членських внесків (60 %), доходів від проведення конгресів та семінарів (17 %), процентів по вкладах у банках, виторгів від продажу власних видань, надходжень від рекламодавців (23 %).

Метою діяльності ЕСОМАР є встановлення контактів між маркетингологами фірм різних країн, поширення найефективніших методів маркетингових досліджень, а також встановлення і дотримання етичних норм і правил маркетингової діяльності. Членами організації можуть бути тільки спеціалісти з маркетингу. Членство є індивідуальним і платним. У загальній кількості членів (майже 3000) консультантів-маркетингологів — 66 %, замовників послуг — 34 %.

Основною формою діяльності ЕСОМАР є проведення щорічних конгресів, на яких заслуховується 30 — 40 доповідей з дослідження найефективніших методів маркетингової діяльності фірм. Семінари відбуваються 5—6 разів на рік із більш спеціальних проблем. У роботі конгресів і семінарів беруть участь як члени організації, так і представники інших країн і континентів.

Вищим органом організації є конгрес (скликається щорічно), виконавчим — рада, головою якої є президент, що виконує функції офіційного представника у взаємовідносинах з іншими організаціями. Поточне керівництво здійснює секретаріат. ЕСОМАР видає журнал «European Research» (6 разів на рік), матеріали конгресів та семінарів, довідник «ЕСОМАР handbook» з міжнародних національних маркетингових організацій та термінологічні словники з маркетингу.

Членами ЕСОМАР від України є керівники деяких фірм, що займаються маркетинговими дослідженнями, а саме — Київського міжнародного інституту соціології, Socis-Gallup International, USM, «Міжнародний консалтинг і інформація».

4.3.2. Міжнародна асоціація економічних наук

Міжнародна асоціація економічних наук — об'єднання національних асоціацій економістів, створене в 1950 р. з ініціативи ЮНЕСКО. Метою організації є поширення економічних знань, розширення особистих контактів і поліпшення взаєморозуміння між вченими різних країн через організацію наукових конференцій і конгресів, проведення спільних або паралельних досліджень. Статут передбачає тільки колективне членство національних наукових асоціацій або комітетів, а приватні особи можуть брати участь у роботі конференцій.

Керівними органами організації є рада і виконавчий комітет. Рада складається з представників національних асоціацій, з котрих терміном на три роки обирається президент, і визначає загальну політику організації. Виконавчий комітет (президент, віце-президент, казначей, дев'ять членів зі складу ради) керує організацією між сесіями і щорічно проводить засідання виконкому. Для підготовки конференцій і розробки програм виконком створює комітети кількістю у три — п'ять спеціалістів. Секретаріат знаходиться в Парижі. Організація має консультативний статус при ЕКОСОП ООН (реєстр), ЮНЕСКО (категорія В).

4.3.3. Міжнародний кооперативний альянс (МКА)

Міжнародний кооперативний альянс (МКА) засновано в 1895 р. у Лондоні представниками кооперативного руху 14 країн: Австралії, Австро-Угорщини, Аргентини, Бельгії, Великобританії, Данії, Індії, Італії, Нідерландів, Росії, Сербії, США, Франції і Швейцарії. Ініціаторами створення альянсу були прибічники так званого християнського соціалізму в кооперативному русі — Великобританія і Франція, які розглядали кооперацію як засіб встановлення соціального миру.

Сучасні цілі, проголошені статутом, — сприяння розвитку кооперації в усіх країнах; пропаганда принципів і методів кооперативного руху, захист і представництво його інтересів; встановлення і розвиток взаємних контактів, співробітництво між кооперативами різних країн. До альянсу входить майже 170 національних і 7 міжнародних кооперативних організацій.

Основними формами діяльності альянсу є організація конгресів, проведення засідань, семінарів, участь у діяльності ООН та її спеціалізованих установ, заходах міждержавних організацій.

Керівні органи МКА — конгрес, центральний комітет, виконавчий комітет. Конгрес, який скликається один раз на чотири роки, визначає політику і розробляє програму діяльності. Центральний комітет виконує функції представницького керівного органу в період між конгресами, він обирає президента, двох віцепрезидентів, членів виконавчого комітету і призначає директора. Виконавчий комітет керує діяльністю альянсу між засіданнями центрального комітету. Поточною роботою керує секретаріат. Штаб-квартира МКА знаходиться в Лондоні.

Організація має консультативний статус при ЕКОСОП ООН (категорія 1), ЮНЕСКО (категорія А), МОП, ФАО, Дитячому фонді ООН, ЮНІДО, МАГАТЕ, ЮНКТАД.

4.3.4. Європейський діловий конгрес (ЄДК)

Європейський діловий конгрес (ЄДК) — міжнародна суспільно-політична недержавна організація, що об'єднує підприємства, асоціації і союзи підприємців країн—учасниць Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ). ЄДК створена 8—9 грудня 1997 р. в Бонні (Німеччина) на установчій конференції політичних діячів, бізнесменів і банкірів з 37 країн ОБСЄ. Президентом ЄДК представники 51 європейської компанії, асоціації і банку обрали Рема Вяхірева (Росія), віцепрезидентом — члена правління «Дойче банку» Г. Круппа. На думку організаторів, ЄДК повинен відігравати роль форуму для обговорення актуальних питань розвитку загальноєвропейського економічного співробітництва і підтримки конструктивного діалогу найвпливовіших представників ділового світу регіону ОБСЄ з урядами країн—учасниць Організації. Ідею створення ЄДК активно підтримали такі компанії, як «Сіменс», «Рургаз», «Дойче банк», «Креді Ліоне», «Газ де Франс» тощо.

Вперше ідея створення організації, яка сприятиме економічному співробітництву, формуванню оптимальних умов для діалогу між політичними і діловими колами країн ОБСЄ, між органами ОБСЄ і представниками бізнесу країн з перехідною економікою, пролунала на Будапештському саміті ОБСЄ у грудні 1994 р. В ході наступних економічних форумів ОБСЄ (Прага, 7—9 червня 1995 р.; Женева, 22—23 січня 1996 р., Прага, березень 1996 р.) ця ідея була підтримана їх учасниками. 30 жовтня 1996 р. у Відні відбувся «круглий стіл» за участі ділових кіл дев'ятнадцяти країн ОБСЄ, на якому було прийняте рішення про проведення у другій

половині 1997 р. установчої конференції з питання створення Європейського ділового конгресу.

Відповідно до Статуту членами ЄДК можуть бути підприємства, союзи і об'єднання підприємств, а також їх партнери з країн—учасниць ОБСЄ, які визнають Статут ОБСЄ. Кожна країна ОБСЄ може бути представлена в ЄДК не більш як десятьма членами. Статут передбачає можливість асоційованого членства. Асоційовані члени наділяються правами і обов'язками, передбаченими Статутом, за винятком права голосувати на сесіях Загальних зборів і бути вибраними до керівних органів ЄДК. Кількісні обмеження не поширюються на асоційованих членів, які, відповідно, сплачують 50% вступних і членських внесків.

Відповідно до Статуту цілями ЄДК є: сприяння економічному співробітництву в регіоні ОБСЄ і економічному розвитку держав—учасниць ОБСЄ, створення оптимальних умов для діалогу між політичними і діловими колами, а також захист прав і законних інтересів своїх членів і надання їм допомоги з метою підвищення ефективності діяльності.

Пріоритетними напрямками діяльності ЄДК визначені: законодавство, банківська і фінансова сфери, енергетика, екологія та охорона здоров'я, інформація і комунікації, безпека підприємництва.

Обов'язками ЄДК є:

— сприяння прийняттю законодавчих актів і міжнародних угод, які відповідають інтересам підприємств, участь у розробці проектів відповідних актів і угод;

— представлення інтересів підприємств в ОБСЄ, урядових інстанціях, міжнародних організаціях, участь у сесіях, форумах та інших заходах, які проводяться ними;

— співробітництво з урядовими, державними, комерційними та іншими установами й організаціями на міжнародному і регіональному рівнях;

— сприяння забезпеченню оптимальних умов для налагодження особистих контактів, проведення ділових зустрічей і ефективного обміну інформацією між представниками ділових кіл;

— сприяння своїм членам у консолідації ресурсів для реалізації великих економічних проектів;

— організація конференцій, симпозіумів, семінарів з актуальних проблем підприємницької діяльності і здійснення інформаційно-видавничої діяльності.

Принципова відмінність ЄДК від інших численних міжнародних суспільних неурядових структур, які діють у регіоні ОБСЄ, полягає в тому, що він об'єднує безпосередніх учасників ринку.

4.3.5. Римський клуб

Римський клуб — об'єднання вчених, громадських діячів і представників ділових кіл світу, які займаються вивченням глобальних проблем. Створений у 1968 р. з ініціативи групи вчених, що брали участь у міжнародній зустрічі в Римі. Діяльність клубу здійснюється в основному через організацію досліджень, тематика яких включає широкий спектр питань (валютні проблеми, новий міжнародний економічний порядок, природні ресурси, екологія та ін.). Результати досліджень оприлюднюються у вигляді так званих доповідей Римського клубу, в обговоренні яких беруть участь його члени. Так, спеціалістам-міжнародникам в Україні добре відома книга члена правління клубу Богдана Гаврилишина «Дороговкази в майбутнє» (доповіді Римському клубу, 1979 р.).

Римський клуб не має ні штатних наукових співробітників, ні власного статуту, ні свого друкованого органу. Керівний орган — виконком, який щорічно організовує засідання клубу в різних містах світу. Секретаріат клубу знаходиться в Римі.

4.3.6. Дакарський клуб

Дакарський клуб — об'єднання представників громадсько-політичних і ділових кіл держав Африки та Західної Європи — засновано в 1974 р. у Дакарі (Сенегал).

Дакарський клуб — це неофіційний форум для дискусій та спільного пошуку спеціалістами з питань розвитку шляхів вирішення міжнародних економічних проблем, особливо у сфері промислового розвитку африканських країн та їхніх відносин з промислово розвинутими країнами.

Членство в клубі індивідуальне. Для керівництва діяльністю клубу між сесіями створено ініціативний комітет (вісім членів). Президент клубу, якого обирають на три роки, входить до складу цього комітету. Штаб-квартира знаходиться в Дакарі.

Ключові терміни

Дакарський клуб
Європейський діловий конгрес (ЄДК)
Європейське товариство з вивчення громадської думки та маркетингових досліджень (ЕСОМАР)

Контрольні запитання і завдання

1. Дайте визначення міжнародної неурядової організації.
2. Хто може бути членом міжнародних неурядових організацій?
3. Які види міжнародних неурядових організацій Вам відомі? Наведіть приклади.
4. Організуйте типові організаційні структури неурядових організацій.
5. Які форми діяльності притаманні сучасним неурядовим економічним організаціям?
6. Назвіть тенденції розвитку міжнародних неурядових організацій.
7. Охарактеризуйте існуючий механізм співробітництва між неурядовими та міждержавними організаціями.
8. Назвіть найвпливовіші на сьогодні міжнародні неурядові організації.

Запитання для обговорення

1. Якими є перспективи розвитку міжнародних неурядових організацій у міжнародній сфері?
 2. Якими шляхами, на Ваш погляд, вдосконалюватиметься механізм співробітництва між неурядовими та міждержавними організаціями?
-

ООН ТА МІЖНАРОДНЕ ЕКОНОМІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО

5.1. ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ, ЦІЛІ ТА ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ ООН

Світова громадськість широко відзначила в 1995 р. 50-річний ювілей Організації Об'єднаних Націй — організації, яка була і залишається головним світовим центром координації зусиль з підтримання миру, зміцнення безпеки, розвитку міжнародного співробітництва.

За 2500 років від початку писаної історії людство пережило майже 1600 збройних конфліктів. Тому ідея міжнародної організації безпеки має давню історію. Проте перша спроба виявилася невдалою, бо створена 1919 р. Ліга Націй не виконала своєї місії — не змогла вберегти світ від війни. Страхіття Другої світової війни примусили народи замислитися над своїм майбуттям і висунули на чільне місце необхідність створення таких умов співіснування, які б назавжди ліквідували навіть можливість виникнення нової світової війни. Спочатку організацію було створено як інструмент попередження передовсім збройних конфліктів, а нині вона займається вирішенням питань соціальних та економічних реформ у світі, захистом довкілля, проблемами біженців, гуманітарної допомоги тощо.

«Об'єднані Нації» — назва, яка була запропонована президентом США Франкліном Д. Рузвельтом. Вперше вона була використана у «Декларації Об'єднаних Націй» від 1 січня 1942 р., коли представники 26 держав зобов'язалися від імені своїх урядів продовжувати спільну боротьбу проти країн, що розв'язали Другу світову війну. Далі хронологія створення організації була такою:

— жовтень 1943 р. — у Москві проходить конференція союзних держав (СРСР, США, Великобританії, Китаю), які в Декларації, прийнятій 30 жовтня, проголосили «необхідність заснування у можливо короткий строк спільної міжнародної організації для підтримки міжнародного миру і безпеки, що базується на принципі суверенної рівності всіх миролюбних держав...»;

— серпень — жовтень 1944 р. — представники Радянського Союзу, Китаю, Великобританії, Сполучених Штатів Америки в Думбартон-Оксі готують концепцію та пропозиції щодо створення організації;

— 25 квітня — 26 червня 1945 р. — у Сан-Франциско проходить Конференція Об'єднаних Націй, присвячена створенню міжнародної організації; обговорюється проект Хартії ООН;

— 26 червня 1945 р. — підписання Статуту ООН представниками 50 країн;

— 26 жовтня 1945 р. — Статут ООН було ратифіковано Радянським Союзом, Китаєм, Великобританією, Сполученими Штатами Америки та Францією.

Цей день вважається офіційною датою створення ООН і щорічно відзначається як День Організації Об'єднаних Націй. На вересень 2000 р. членами ООН були 189 держав. Європейська штаб-квартира ООН розташована в Женеві, хоча Швейцарія не є членом ООН.

Спочатку уявлення про обсяг компетенції нової міжурядової організації у держав не збігалися. З радянського боку нова організація розглядалась тільки як організація для підтримки міжнародного миру і безпеки, а для розв'язання питань економічних, соціальних та інших пропонувалося створити спеціальні організації. Представники західних держав з самого початку розглядали ООН як організацію широкої компетенції, яка сприятиме не тільки миру і безпеці, а й співробітництву держав у галузі економіки, соціального забезпечення, науки, культури тощо. При цьому передбачалося, що компетенція організації в обох сферах повинна бути однаковою. В кінцевому підсумку після усунення цієї суперечності було прийняте компромісне рішення про наділення ООН функцією координації міждержавного соціально-економічного співробітництва.

Статутом ООН визначено такі цілі організації:

— підтримувати міжнародний мир та безпеку;

— розвивати дружні відносини між націями на основі поважання принципу рівноправ'я і самовизначення народів;

— здійснювати співробітництво для розв'язання міжнародних проблем економічного, соціального, культурного і гуманітарного характеру та для заохочення й розвитку поваги до прав людини й основних свобод;

— організувати і погоджувати дії націй для досягнення цих спільних цілей.

Діяльність організації ґрунтується на таких принципах:

— суверенна рівність усіх держав-членів;

— вирішення країнами-членами своїх міжнародних спірних питань мирними засобами і так, щоб не загрожувати миру, безпеці та справедливості;

— утримання будь-якої держави від загрози силою або застосування сили проти інших держав;

— надання державами-членами допомоги ООН в усіх її діях, які здійснюються відповідно до Статуту, й утримання від допомоги будь-якій країні, проти якої ООН вживає заходів превентивного або примусового характеру;

— забезпечення дотримання країнами, які не є членами ООН, тих самих принципів, оскільки це необхідно для підтримання міжнародного миру і безпеки;

— невтручання у справи, які стосуються внутрішньої компетенції будь-якої держави.

На основі Статуту виникла розгалужена система багатосторонніх договорів. ООН розробляє рекомендації, конвенції, заходи, які пропонує прийняти своїм членам для подальшого включення в законодавство або введення нормативних актів.

Членами ООН можуть бути всі миролюбні держави, які беруть на себе зобов'язання дотримуватися Статуту і, на думку ООН, можуть і прагнуть ці зобов'язання виконувати. Нових членів приймає Генеральна Асамблея за рекомендацією Ради Безпеки. Статутом передбачено також призупинення прав та привілеїв держави-члена або навіть виключення за недотримання принципів Статуту.

Хартія ООН зобов'язує країни-члени регулярно сплачувати членські внески. Згідно з існуючими правилами щорічні внески в основний (так званий регулярний) бюджет організації треба вносити до 31 грудня відповідного року. Статтею 19 Статуту ООН передбачено, що країни, які не сплачують внески, можуть бути позбавлені права голосу в Генеральній Асамблеї.

Розмір внесків визначається Асамблеєю за рекомендацією комітету з внесків (18 членів). Квоти внесків розраховуються відповідно до валового національного продукту і рівня доходів на душу населення країни-члена. Тому приблизно 75 відсотків коштів надходить від десяти найбагатших країн. Асамблея встановила максимум — 25 % бюджету і мінімум — 0,01 %. Так, США сплачують у регулярний бюджет ООН 25 % його суми, Японія — 11,38 %, Німеччина — 8,9 %, Франція — 6,25 %, Великобританія — 4,86 %, Італія — 3,39 %, Канада — 3,09 %. Додатковим джерелом бюджету є добровільні внески.

Квота Радянського Союзу становила 9,99 %, України — 1,25 %, Білорусії — 0,33 %. Після розпаду СРСР для Росії було встановлено

квоту 5,68 % регулярного бюджету. В 1996 р. з урахуванням економічного стану квоту було перераховано і знижено до 4,45 %. Україна також через постійного представника при ООН звернулася до Генерального секретаря з проханням переглянути шкалу внесків та сприяти розв'язанню проблеми заборгованості. Українську квоту за період 1995-1997 рр. було знижено з 1,87 % до 1,09 % бюджету. У відповідному співвідношенні обчислюються і ставки внеску до всіх міжнародних організацій системи ООН — МОП, ЮНЕСКО та ін.

Крім відрахувань у регулярний бюджет для держав-членів встановлюються також розміри внесків відповідно до модифікованого варіанта основної шкали покриття витрат тимчасових Збройних Сил ООН. За станом на лютий 1996 р. держави-члени заборгували ООН 3,2 млрд. дол. США, з них 1,3 млрд дол. припадає на регулярний бюджет, 1,9 млрд. — на фінансування операцій для підтримання миру.

Маючи понад 70 інформаційних центрів на всіх континентах, ООН налічує 54 тис. службовців; 14 тис. співробітників працюють безпосередньо в штаб-квартирі організації у Нью-Йорку.

Офіційними мовами організації є англійська, іспанська, китайська, російська, французька. Арабська мова додана пізніше як офіційна мова Генеральної Асамблеї, Ради Безпеки і Економічної та Соціальної Ради.

Регулярний бюджет за програмами ООН затверджується Генеральною Асамблеєю один раз на два роки. У 1994 — 1995 рр. регулярний бюджет ООН становив майже 1,1 млрд., а бюджетний дефіцит — 300 млн доларів.

Останні роки ООН переживає дві взаємопов'язані кризи — фінансову і бюджетну. Перша зумовлена тим, що деякі держави-члени не виконують своїх фінансових обов'язків згідно зі статутом, друга — з необхідністю суттєвого скорочення бюджету. Отже, на порядку денному ООН стоїть питання реформування цієї організації. В доповіді Генерального секретаря ООН на 51-й сесії ГА «Оновлення ООН: програма реформ» запропоновані основні напрями оновлення, серед яких:

- створення нової структури керівництва та управління;
- забезпечення платоспроможності створенням спеціальних фондів;
- скорочення структур і підрозділів Секретаріату до п'яти їх об'єднанням, а також злиттям міжурядових органів;
- сприяння стабільному і сталому розвитку;
- підвищення ролі ГА;
- електронізація ООН.

Генеральний секретар ООН має намір скоротити в наступні роки непрограмні витрати з 38% регулярного бюджету до 25% і спрямувати зекономлені кошти у так званий «дивіденд розвитку», тобто спеціальний фонд розвитку.

У ході 52-ої сесії Генеральної Асамблеї ООН в 1997 р. схвалено кардинальні рішення щодо глибокої структурної і функціональної перебудови її системи. Генеральний секретар ООН К.Аннан ініціював розробку програми реформ, спрямованих на підвищення ефективності діяльності цієї організації, яку підтримали більшість держав-членів. Оновлення ООН є життєво важливим для її адаптації до сучасних політичних реалій.

Органи системи Організації Об'єднаних Націй можна поділити на такі основні групи: головні, допоміжні, спеціалізовані організації і установи, автономні організації.

5.2. ГОЛОВНІ ОРГАНИ ТА СТРУКТУРА ООН

Організація Об'єднаних Націй має шість головних органів: Генеральну Асамблею, Раду Безпеки, Економічну і Соціальну Раду, Раду з Опіки, Міжнародний Суд і Секретаріат (рис. 5.1).

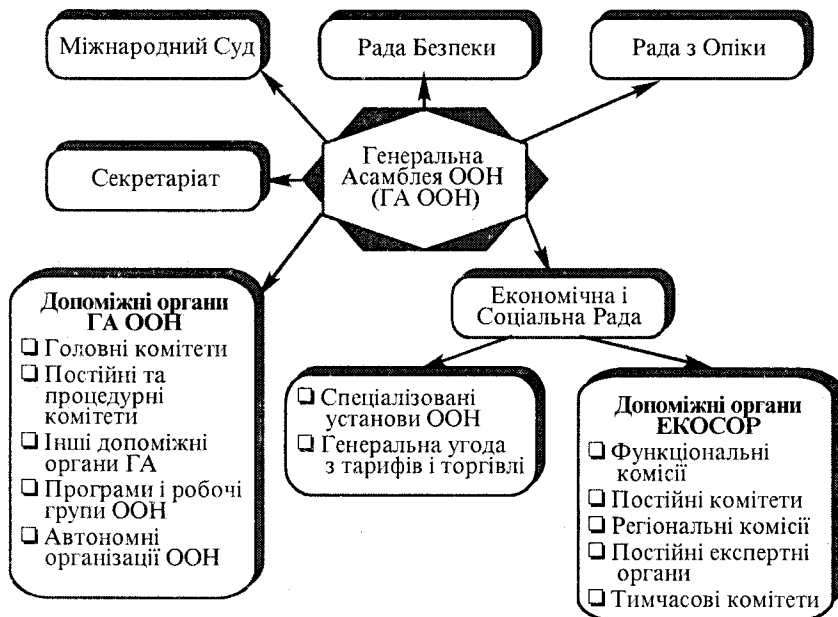

Рис. 5.1. Принципова схема структури ООН

5.2.1. Генеральна Асамблея ООН (ГА ООН)

Генеральна Асамблея — ГА (General Assembly) — є головним політичним консультативним органом ООН. Кожна держава може бути представлена в ній делегацією щонайбільше з п'яти осіб. Одна держава має в Генеральній Асамблеї один голос. Кожна країна представлена в ГА дипломатом високого рангу, але час від часу міністри закордонних справ і навіть голови держав також відвідують сесії ГА. Рішення з таких важливих питань, як підтримання миру і безпеки, прийом нових членів і бюджетні питання, потребують більшості в дві третини голосів. Рішення з інших питань приймаються простою більшістю голосів. ГА, як правило, збирається у Нью-Йорку (докладно про ГА див. п. 5.3).

5.2.2. Рада Безпеки ООН

Рада Безпеки, згідно зі Статутом, несе головну відповідальність за підтримання міжнародного миру і безпеки.

У 1965 р. кількість її членів було збільшено з 11 до 15 (перша поправка до Статуту ООН): п'ять постійних членів — Великобританія, Китай, Росія, США, Франція — і десять членів, які обираються Генеральною Асамблеєю на два роки за географічною ознакою. П'ять з десяти членів переобираються щороку.

Кожен член Ради має один голос. Для прийняття рішень з питань діяльності ООН потрібно дев'ять голосів, включаючи голоси всіх п'яти постійних членів Ради. Це і є так зване правило однаковості великих держав, або право вето. Всі п'ять постійних членів вдавалися в різні часи до права вето. Якщо постійний член не підтримує рішення, але не хоче блокувати його прийняття, він не голосує проти, а утримується при голосуванні.

На відміну від інших органів ООН, тільки Рада Безпеки має право приймати рішення, обов'язкові для виконання всіма членами ООН.

Рада Безпеки проводить свої засідання у Нью-Йорку, коли в цьому виникає необхідність.

5.2.3. Економічна і Соціальна Рада (ЕКОСОП)

Економічна і Соціальна Рада (ЕКОСОП) — головний орган з координації економічної діяльності ООН та спеціалізованих установ, пов'язаних з ООН. Важливість цього органу засвідчує

той факт, що на нього припадає майже 70 % всіх бюджетних ресурсів, а також персоналу ООН. У 1965 р. кількість членів Економічної і Соціальної Ради було збільшено з 18 до 27 і в 1973 р. — до 54 членів (друга і четверта поправки до Статуту). По регіонах представництво розподіляється так: 14 місць — квота Африки, 10 — Латинської Америки, 11 — Азії, 13 — Західної Європи й інших країн і 6 — країн Східної Європи. Членів ЕКОСОР обирають строком на три роки, щорічно по 18 членів. Кожен член Ради має один голос, рішення приймаються простою більшістю голосів.

ЕКОСОР проводить щорічно дві сесії тривалістю в один місяць: у Нью-Йорку і в Женеві. Як один із шести головних органів ООН Економічна і Соціальна Рада має такі функції і повноваження:

— обговорює міжнародні економічні й соціальні проблеми глобального і міжгалузевого характеру і розробляє рекомендації щодо політики з цих проблем для країн-членів і для системи ООН;

— проводить дослідження, складає доповіді, розробляє рекомендації з міжнародних проблем в економічній і соціальній сферах Генеральній Асамблеї, членам Організації та зацікавленим спеціалізованим установам;

— заохочує держави до дотримання прав людини і основних свобод для всіх;

— скликає міжнародні конференції і розробляє для подання Генеральній Асамблеї проекти конвенцій з питань, що входять до її компетенції;

— веде переговори зі спеціалізованими установами відносно домовленостей, угод, що стосуються взаємовідносин цих установ з ООН;

— погоджує діяльність спеціалізованих установ через консультації з ними і надання рекомендацій;

— надає послуги і допомогу (за ухвалою Генеральної Асамблеї) членам ООН, а також спеціалізованим установам на прохання останніх;

— консультує відповідні неурядові організації з питань, які входять до її компетенції.

Протягом року робота ЕКОСОР провадиться в її допоміжних органах: комісіях і комітетах, які регулярно збираються, і подають доповіді і звіти.

Механізм допоміжних органів ЕКОСОР складається з функціональних комісій, постійних комітетів, регіональних комісій, постійних експертних органів. Організаційна структура ЕКОСОР подана на рис. 5.2. Крім того, сімнадцять спеціалізованих установ, пов'язаних з ООН спеціальними угодами про співробітництво і

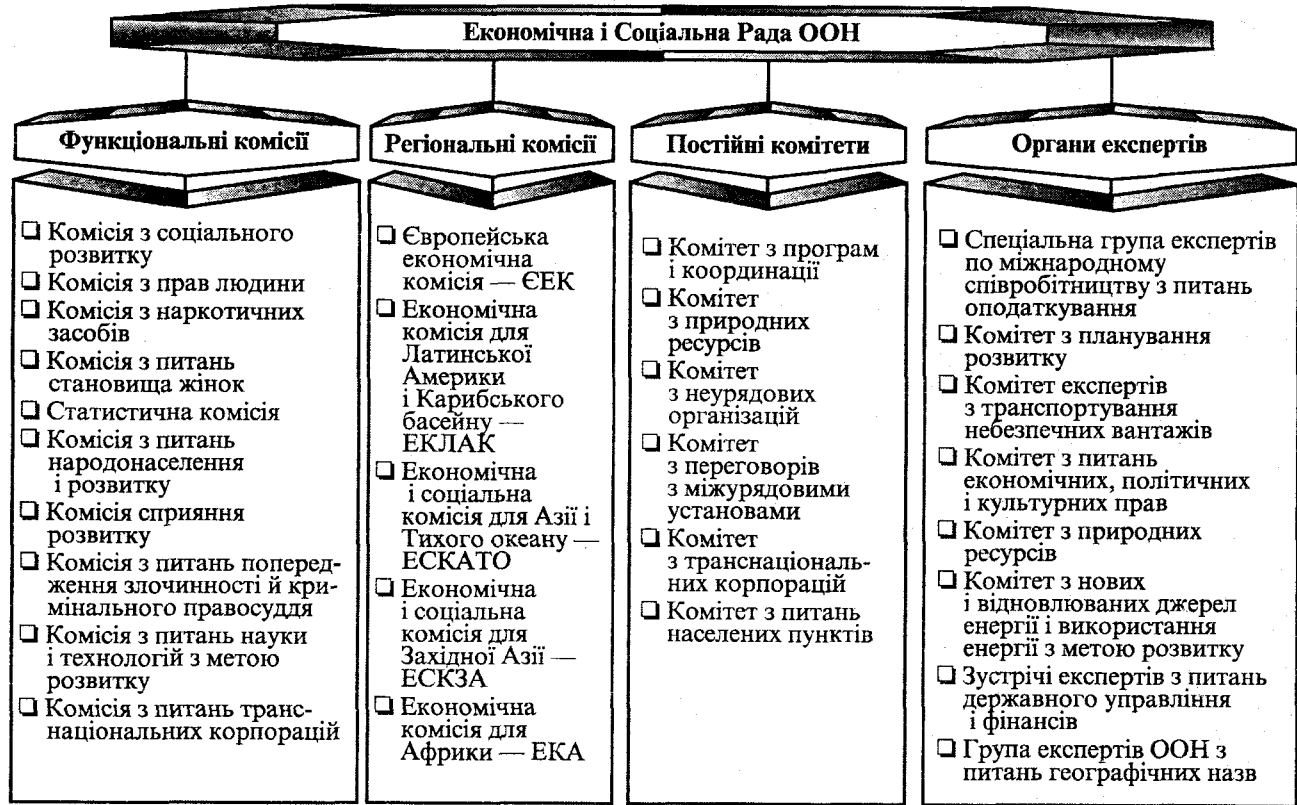

Рис 5.2. Робочі органи ЕКОСОП

координацію, взаємодіють з нею і одна з одною через координауючий апарат ЕКОСОП. Це самостійні міжнародні організації, створені на основі міжурядових угод, які мають широку компетенцію і працюють у співробітництві з ООН. Спеціалізовані установи користуються самостійністю і мають повну юридичну правоспроможність. ЕКОСОП координує їхню діяльність (див. п. 5.5.2).

5.2.4. Рада з Опіки ООН

Рада з Опіки — один із шести головних органів ООН, на який покладено завдання спостереження за управлінням підопічними територіями (територіями, що були колоніями). Рада уповноважена вимагати і розглядати звіти держав, що управляють цими територіями відносно політичного, економічного, соціального прогресу підопічних територій, розглядати (консультуючись з місцевою владою) петиції з підопічних територій і направляти туди спеціальні місії. Остання з 11 таких територій, над якими була встановлена опіка, — Палаї (група островів у Мікронезії), отримала незалежність у листопаді 1994 р. і наступного місяця стала країною — членом ООН. З цього часу Рада з Опіки формально припинила своє існування.

Змінивши свої правила процедури, вона буде тепер проводити засідання тоді і там, коли і де того вимагатимуть обставини.

5.2.5. Міжнародний Суд

Міжнародний Суд — головний судовий орган ООН, до юрисдикції якого входять усі питання, що передаються йому державами, і всі питання, передбачені Статутом ООН і чинними договорами і конвенціями. Цей орган складається з 15 суддів, яких окремо обирають Генеральна Асамблея і Рада Безпеки на дев'ять років. Судді обираються за рівнем кваліфікації, а не за національною ознакою. Проте не може бути обрано двоє суддів з однієї країни. Місцезнаходження суду — Гаага (Нідерланди). Країни-члени можуть передавати на розгляд Міжнародного Суду справи про прикордонні суперечки, право на рибну ловлю, право на корисні копалини та інші спірні питання. Генеральна Асамблея або Рада Безпеки можуть консультуватися з Міжнародним Судом з будь-якого питання.

5.2.6. Секретаріат ООН

Секретаріат — адміністративний орган ООН, який обслуговує інші органи, виконує програми і втілює в життя політику, розроблену ними. Робота Секретаріату включає: керівництво операціями з підтримування миру; організацію міжнародних конференцій з проблем світового значення; підготовку оглядів світових економічних та соціальних тенденцій і проблем; здійснення досліджень; перекладання виступів, документів; забезпечення світових засобів масової інформації відомостями про діяльність ООН.

Міжнародний персонал Секретаріату налічує 15 тисяч співробітників з більш ніж 170 країн, що працюють як у центральних установах у Нью-Йорку, так і у відділеннях по всьому світові.

Секретаріат очолює Генеральний секретар, якого призначає Генеральна Асамблея за рекомендацією Ради Безпеки. Першим Генеральним секретарем був Трюгве Лі (Норвегія), який обіймав цю посаду до 1953 року. Даг Хаммаршельд (Швеція) був Генеральним секретарем з 1953 по 1961 рік. У Тан (Бірма, нині М'янма) очолював ООН до 1971 р., його змінив Курт Вальдхайм (Австрія), який перебував на цій посаді з 1972 по 1981 рік. Хав'єр Перес де Куельяр (Перу) вступив на посаду 1 січня 1982 року. З 1992 р. Генеральним секретарем ООН був єгиптянин Бутрос Бутрос Галі. У грудні 1996 р. Секретаріат очолив представник Африканського континенту, дипломат з Гани Кофі Аннан.

5.3. СТРУКТУРА ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ГЕНЕРАЛЬНОЇ АСАМБЛЕЇ ООН

Генеральна Асамблея має такі функції та повноваження:

— розгляд принципів співробітництва для підтримування міжнародного права і безпеки;

— обговорення питань стосовно міжнародного миру і безпеки і розробка рекомендацій, крім тих випадків, коли спірне питання стосується компетенції Ради Безпеки;

— обговорення і подання рекомендацій з будь-яких питань стосовно повноважень і функцій будь-якого органу ООН;

— здійснення досліджень і розробка рекомендацій з метою сприяння міжнародному співробітництву в політиці, у розвитку і кодифікації міжнародного права, дотриманні прав людини і основних свобод, в економічній та соціальній сферах тощо;

— розробка рекомендацій щодо мирного врегулювання будь-яких ситуацій, якщо вони можуть зашкодити дружнім відносинам між державами;

— розгляд доповідей Ради Безпеки та інших органів ООН;

— розгляд і затвердження бюджету, а також визначення розмірів внесків членів ООН;

— вибори непостійних членів Ради Безпеки, членів Економічної і Соціальної Ради, членів Ради з Опіки; спільні з Радою Безпеки вибори суддів Міжнародного Суду і (за рекомендацією Ради Безпеки) призначення Генерального секретаря.

Щорічно у третій вівторок вересня відкривається **чергова сесія** Генеральної Асамблеї, яка триває приблизно до середини грудня. На початку кожної сесії Асамблея обирає нового головуючого, 21 заступника головуючого і голів сімох головних комітетів.

Сесія Генеральної Асамблеї починається з так званого загального обговорення, в ході якого держави-члени висловлюють свої думки та позиції з широкого кола питань.

Оскільки кількість питань, які пропонуються для розгляду на Асамблеї, дуже значна (100 — 150 пунктів порядку денного), вона розподіляє більшість питань між сімома головними комітетами (Main Committees): Першим (роззброєння і міжнародна безпека), спеціальним політичним комітетом, Другим (економічні й фінансові питання), Третім (соціальні, гуманітарні питання й питання культури), Четвертим (питання деколонізації), П'ятим (адміністративні та бюджетні питання), Шостим (правові питання). Кожний з комітетів займається питаннями, що належать до його компетенції і несе відповідальність перед ГА. Вони готують рекомендації та резолюції для пленарних засідань Асамблеї. Кожний комітет обирає свого голову.

Крім того, в роботі сесії беруть участь Генеральний комітет (головуючий на сесії, 21 заступник головуючого й голови сімох названих вище комітетів) і Комітет з перевірки повноважень.

Деякі питання розглядаються тільки на пленарних засіданнях, але більшість передається на розгляд комітетів. Голосування з усіх питань провадиться на пленарних засіданнях наприкінці чергової сесії, після того як комітети завершують їх розгляд і подають проекти резолюцій. У комітетах рішення приймають простою більшістю голосів. На пленарних засіданнях резолюції можуть прийматися шляхом акламації, без заперечень і без голосування, а наслідки заносяться у звіт про засідання.

Хоч рішення Асамблеї не мають обов'язкової юридичної сили для урядів, вони є вагомими, оскільки виражають думку світової громадськості з важливих міжнародних проблем, підсилену моральним авторитетом співдружності націй.

Протягом року робота ООН ґрунтується головним чином на рішеннях Генеральної Асамблеї і здійснюється комітетами та іншими органами, створеними Асамблеєю для вивчення конкретних питань і ситуацій, на міжнародних конференціях під егідою Асамблеї та Секретаріату.

Крім чергових сесій Асамблея може проводити **спеціальні сесії** на вимогу Ради Безпеки, більшості членів ООН або на вимогу одного із членів за умови приєднання до нього більшості. Так, спеціальна сесія Генеральної Асамблеї ООН з питань міжнародного економічного співробітництва відбувалась у квітні — травні 1990 року. Її було скликано з ініціативи «Групи 77», тобто представників понад 120 країн, що розвиваються, з метою обговорення ситуації, яка склалася наприкінці 90-х років: поглиблення прірви між економіками індустріально розвинутих країн та країн, що розвиваються, безперервне зростання боргів «третього світу», потреба у пом'якшенні політичної напруженості, у розвитку економічних відносин між Заходом та східноєвропейськими країнами.

Надзвичайна спеціальна сесія може бути скликана протягом 24 годин з моменту надходження вимоги від Ради Безпеки (за підтримки будь-яких дев'яти членів Ради) або більшості членів ООН, або одного з членів, якщо до нього приєдналася більшість.

6-8 вересня 2000 р. у Нью-Йорку відбувся Саміт Генеральної Асамблеї ООН, який отримав назву **Саміт Тисячоліття ООН**. Це було найбільше в історії зібрання світових лідерів. У Саміті взяли участь 150 голів держав та урядів, п'ять віце-президентів, один кронпринц, шість віце-прем'єрів, двадцять один міністр закордонних справ, які представляли більшість держав світу. За результатами Саміту було схвалено Декларацію Тисячоліття, в якій голови держав та урядів підтвердили свою відданість цілям та принципам Статуту ООН, визначили чіткі напрями діяльності ООН у новому тисячолітті: підтримання міжнародного миру і безпеки; викорінення злиденності; охорона навколишнього середовища; права людини та відповідальне урядування; зміцнення ООН.

Організаційна структура ГА подана на рис. 5.3.

Генеральна Асамблея ООН

Головні комітети

Перший — з питань роззброєння і безпеки

Спеціальний політичний комітет

Другий — з економічних і фінансових питань

Третій — з соціальних, гуманітарних та культурних питань

Четвертий — зі спеціальних питань політики і деколонізації

П'ятий — адміністративний і бюджетний

Шостий — з правових питань

Робочі і спеціальні органи

1. Міжурядові комітети
2. Робочі групи з реформ ООН
3. Консультативні органи
4. Експертні органи
5. Комітети і комісії
 - ❖ Комісія з державної служби
 - ❖ Комісія з міжнародного права
 - ❖ Комітет з інвестицій
 - ❖ Група зовнішніх аудиторів
 - ❖ Адміністративний трибунал ООН
 - ❖ Комісія з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ)
 - ❖ Об'єднаний пенсійний фонд персоналу ООН
 - ❖ Спільна інспекція

Процедурні комітети

1. Генеральний комітет
2. Комітет з перевірки повноважень

Постійні комітети

1. Консультативний комітет з адміністративних і бюджетних питань
2. Комітет з внесків

Рис. 5.3. Структура Генеральної Асамблеї ООН

В економічній галузі ГА організовує дослідження і надає рекомендації з питань сприяння розвитку міжнародного співробітництва, заохочення прогресивного розвитку міжнародного права і його кодифікації. ГА остаточно затверджує всі міжнародні конвенції з економічних питань. У структурі ГА економічними питаннями займаються: Комітет з економічних і фінансових питань; Комісія ООН з права міжнародної торгівлі (UNCITRAL); Комісія з міжнародного права; Комітет з інвестицій.

Комісія ООН з права міжнародної торгівлі — ЮНСІТРАЛ (UN Commission on International Trade Law — UNCITRAL) — створена в 1966 р. з метою сприяння гармонізації та уніфікації правових норм у міжнародній торгівлі. З 1973 р. в Комісії працюють 36 осіб, які обираються на 6 років. Комісія складається з: 9 представників — членів від країн Африки; 7 — від країн Азії; 5 — від східноєвропейських країн; 6 — від країн Латинської Америки і Карибського басейну; 9 — від країн Західної Європи і США. Комісія співпрацює з ЮНКТАД (див. п.6.2.2).

Комісія з міжнародного права — КМП (International Law Commission — ILC) утворена у 1947 р. з метою сприяння міжнародному співробітництву і розвитку міжнародного права та його кодифікації. Як правило, сферою компетенції комісії є міжнародне публічне право, але вона може займатися і питаннями міжнародного приватного права. Комісія готує проекти з питань, які вона визначає або самостійно, або які передані їй Генеральною Асамблеєю чи ЕКОСОП. Після завершення розробки проекту статей з конкретного питання ГА, як правило, скликає міжнародну конференцію повноважних представників для втілення проекту статей у конвенцію, до якої потім можуть приєднуватися країни. На основі проектів Комісії були прийняті такі конвенції з економічних питань: Конвенція про риболовство й охорону ресурсів відкритого моря; Міжнародна конвенція про право міжнародних договорів; Міжнародна конвенція про право договорів між державами і міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями. Комісія складається з 34 представників країн-членів, які розподіляються таким чином: 8 — від країн Африки; 7 — від країн Азії; 3 — від країн Східної Європи; 6 — від країн Латинської Америки і Карибського басейну; 8 — від країн Західної Європи і США; 2 — на правах ротації від різних країн. Члени Комісії — визнані авторитетні спеціалісти.

Комітет з інвестицій (Investment Committee) створений у 1947 р. для сприяння Секретаріату в розміщенні інвестицій з коштів пенсійного фонду та інших трастових і спеціальних фондів, які перебувають під контролем ООН. Кількість членів — дев'ять.

5.4. РЕГІОНАЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ КОМІСІЇ

Регіональні економічні комісії ЕКОСОП — це органи, які мають на меті сприяння економічному й соціальному співробітництву країн певного регіону. Такі комісії допомагають урядам країн

регіону у виборі шляхів і методів регіонального співробітництва, займаються науково-дослідною діяльністю, вивчають проблеми розвитку та поглиблення регіональної інтеграції, займаються питаннями підготовки та підвищення кваліфікації кадрів, поширюють інформацію про взаємодію держав в економічній та соціальній сферах, розробляють рекомендації щодо підвищення результативності співробітництва.

Свою діяльність регіональні комісії погоджують з ЕКОСОП, а також її спеціалізованими установами. Щорічно через ЕКОСОП комісії звітують про свою діяльність перед Генеральною Асамблеєю.

Організаційна структура регіональних комісій досить складна і розгалужена, що зумовлюється конкретними цілями і завданнями діяльності. Як правило, у структуру входять робочі органи, адміністративні утворення, наукові установи, центри з підготовки кадрів та численні комісії. Секретаріати всіх регіональних комісій є складовою частиною Секретаріату ООН.

Нині під егідою ООН діє п'ять регіональних комісій: ЄЕК — Європейська економічна комісія, ЕСКАТО — Економічна і соціальна комісія для Азії і Тихого океану, ЕКЛАК — Економічна комісія для Латинської Америки і країн Карибського басейну, ЕКА — економічна комісія для Африки, ЕСКЗА — Економічна і соціальна комісія для Західної Азії.

5.4.1. Європейська економічна комісія (ЄЕК)

Європейська економічна комісія — ЄЕК (United Nations Economic Commission for Europe — UN/ECE). Створена у 1947 р. як тимчасовий орган ООН з економічного відродження Європи. Комісія в 1951 р. була наділена повноваженнями здійснювати свою роботу на постійній основі. Штаб-квартира Комісії знаходиться в Женеві (Швейцарія). У складі ЄЕК — 55 держав-членів. В її роботі мають право брати участь як спостерігачі або консультанти представники будь-якої країни — члена ООН, міжурядових і міжнародних організацій.

ЄЕК відрізняється від інших чотирьох регіональних комісій тим, що це — найстаріший регіональний орган ООН, і тим, що об'єднує в основному промислово розвинуті країни. Це єдиний загальноєвропейський форум у системі ООН, що охоплює майже всі європейські країни, а також США, Канаду та Ізраїль.

Вищим органом Комісії є пленарна сесія, яка скликається щорічно, зазвичай на рівні заступників міністрів. На пленарній сесії розглядається загальна економічна політика в регіоні і приймаю-

ться рішення, що спрямовуватимуть майбутню діяльність усіх органів Комісії. У роботі сесії беруть участь представники дипломатичних служб, а також відомств, відповідальних за економічну політику країн-учасниць. Поточною діяльністю Комісії керує Секретаріат на чолі з виконавчим секретарем, який призначається Генеральним секретарем ООН. До складу Секретаріату входять: група з системних даних, економічна довідкова служба, відділ загального економічного аналізу, відділи економічного аналізу і прогнозування, торгівлі й техніки, енергетики, транспорту, навколишнього середовища і населених пунктів, сільського господарства і лісоматеріалів, статистичний відділ.

У структурі ЄЕС також діє понад 100 допоміжних робочих, галузевих і спеціальних органів та установ. Структура Комісії подана на рис. 5.4.

Рис. 5.4. Структура ЄЕК

Комітет з розвитку торгівлі визначає політику в галузі торгівлі в регіоні. До його компетенції належать питання з проблем внутрішньорегіональної та міжрегіональної торгівлі; довгострокові угоди про економічне співробітництво та торгівлю; компенсацій-

на торгівля; перепони на шляхах розвитку торгівлі; інформація про ринки, маркетинг та ділові зв'язки; удосконалення процедур світової торгівлі; розробка стандартів ООН/ЕДІФАКТ (Правила електронного обміну даними ООН в управлінні, торгівлі та на транспорті); міжнародна договірна практика в галузі промисловості тощо.

Комітет з питань внутрішнього транспорту (КВТ ЄЕК ООН) займається питаннями міжнародного співробітництва в галузі транспорту і зв'язку, координації залізничного, автомобільного та водного транспорту. До його компетенції належать питання шляхового руху і безпеки, впливу транспорту на навколишнє середовище, а також розробка міжнародних стандартів на конструкцію автотранспорту, суден, вагонів та контейнерів, питання спрощення процедур міжнародної торгівлі. У КВТ розроблено і підписано більш як 50 конвенцій і угод, у тому числі: Угода про міжнародні перевезення небезпечних вантажів, Угода про міжнародні перевезення швидкопсувних харчових продуктів і про спеціальні засоби, призначені для цих перевезень; Угода про дорожні знаки і сигнали, Угода 1958 р. про прийняття однакових умов офіційного затвердження та про взаємне визнання офіційного затвердження предметів устаткування і частин механічних транспортних засобів, Митна конвенція про міжнародне перевезення вантажів.

У складі КВТ на постійній основі працюють три основні робочі групи (з питань автомобільного транспорту, водного транспорту та залізничного транспорту), які мають розгалужену структуру допоміжних робочих груп.

Комітет з енергетики займається питаннями міжнародного співробітництва і координації діяльності в галузі електроенергетики, газу та вугілля і має відповідні робочі групи.

Комітет з сільського господарства займається вивченням і розв'язанням проблем розвитку районів, що перебувають у несприятливих умовах; раціонального використання ґрунтів і водних ресурсів; енергозбереження в сільському господарстві; охорони навколишнього середовища, а також узгодження і розробки стандартів, що застосовуються в міжнародній торгівлі у регіоні ЄЕК на конкретні види сільськогосподарської продукції, в тому числі на швидкопсувні продукти. В роботі Комітету беруть участь представники провідних міжнародних організацій (ЄС, ФАО, ЮНКТАД, ВООЗ, ОЕСР тощо). У складі Комітету працюють робочі групи і групи експертів, серед яких на постійній основі функціонують робочі групи з питань якості й стандартизації, із статистики харчових продуктів; з насінневої картоплі тощо.

Охорона навколишнього середовища є важливою складовою діяльності ЄЕК, а з 1991 р. ці питання набули першочергового значення в роботі всіх органів Комісії. В ЄЕК створені Програма дій у галузі навколишнього середовища в Центральній і Східній Європі, Програма захисту навколишнього середовища в Європі, Загальноєвропейська стратегія з біологічної і ландшафтної різноманітності.

Традиційно пріоритетними в діяльності Комісії в останні десятиріччя є такі напрями: сприяння розвитку європейської торгівлі, довгострокове економічне планування і прогнозування, науково-технічне співробітництво і захист довкілля. Якщо раніше головним завданням Комісії було сприяння співробітництву між країнами різних соціально-політичних систем, то нині спеціалісти ЄЕК особливу увагу приділяють розробці рекомендацій і проєктів допомоги в ринковому реформуванні економіки країн Східної Європи і СНД. Потреби і пріоритети країн з перехідною економікою враховані в плані дій Комісії як самостійний напрям діяльності. В рамках технічного сприяння країнам з перехідною економікою проводяться міжнародні конференції і форуми, технічні семінари, консультативні наради, ознайомчі поїздки, різні проєкти і місії тощо. В рамках Секретаріату ЄЕК створена спеціальна Координуюча група з оперативної діяльності, до компетенції якої входить виявлення і задоволення потреб країн з перехідною економікою та координація оперативної діяльності в ЄЕК в цілому.

ЄЕК співпрацює як з установами ООН (ФАО, ЮНІДО, МВФ, МБРР), так і з багатьма урядовими і неурядовими міжнародними організаціями (ЄС, ЄАВТ, ОЕСР, ІСО, СНД, ОЧЕС тощо).

ЄЕК щорічно звітує перед ЕКОСОП, яка координує роботу Комісії і керує нею, затверджує її робочі програми. Адміністративний бюджет Комісії складається за рахунок регулярного бюджету ООН, а для окремих проєктів залучаються позабюджетні кошти.

5.4.2. Економічна і соціальна комісія для Азії і Тихого океану (ЕСКАТО)

Економічну і соціальну комісію для Азії і Тихого океану — ЕСКАТО (United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific — ESCAP) — було створено в 1947 р. під назвою «Економічна комісія для Азії і Далекого Сходу» з ме-

тою відновлення післявоєнної економіки цього регіону. Нинішню назву Комісія одержала в 1974 році. Комісія складається з 49 держав-членів і 10 членів, які мають статус асоційованого членства (не мають права голосу). Серед членів Комісії — такі країни, як Австралія, Великобританія, Нідерланди, Нова Зеландія, Сінгапур, Росія, США, Японія, Південна Корея та ін. Серед країн, що розвиваються, найактивнішу участь у діяльності ЕСКАТО беруть Індія, Філіппіни, Бангладеш, Малайзія, В'єтнам. Проблеми діяльності Комісії пов'язані зі специфічними особливостями регіону діяльності: висока густота населення (55 % населення Земної кулі), бідність (з понад 800 млн чол., які живуть у злиднях, 60 % мешкають у регіоні Комісії), цивілізаційна нерівність (значна різниця в рівнях доходів на душу населення) та ін.

Основна діяльність ЕСКАТО спрямована на сприяння комплексному розвитку країн Азії, Далекого Сходу та Тихого океану, розвитку промисловості, сільського господарства і транспорту в цих країнах; координацію національних програм і планів розвитку; рішення питань соціального розвитку, ліквідації неграмотності і злиднів, розвитку житлового будівництва, народонаселення, міграції робочої сили, навколишнього середовища, розвитку інвестиційної діяльності, передачі технологій, приватизації і підприємництва, участі в якості підрядника-виконавця у здійсненні проектів, що фінансуються ПРООН.

Вищим органом є щорічна пленарна сесія. Секретаріат ЕСКАТО знаходиться в Бангкоку (Таїланд). До його складу входять: управління з координації і контролю програм; відділи: сільського господарства і розвитку сільських районів; планування розвитку; промисловості, населених пунктів і навколишнього середовища; міжнародної торгівлі і туризму; судноплавства, портів і внутрішніх водних шляхів; природних ресурсів; народонаселення; соціального розвитку; статистики; транспорту і зв'язку; технічного співробітництва; адміністративний; об'єднана група з транснаціональних корпорацій. Структура ЕСКАТО подана на рис. 5.5.

Постійні комітети ЕСКАТО вивчають економічні й соціальні проблеми з метою розробки відповідних рекомендацій.

Конференції ЕСКАТО присвячуються актуальним питанням регіонального розвитку і проводяться на рівні міністрів країн-членів. На конференції в 1991 р. була прийнята регіональна Стратегія соціального розвитку до 2000 р. і на подальший період, спрямована на поліпшення якості життя населення регіону.

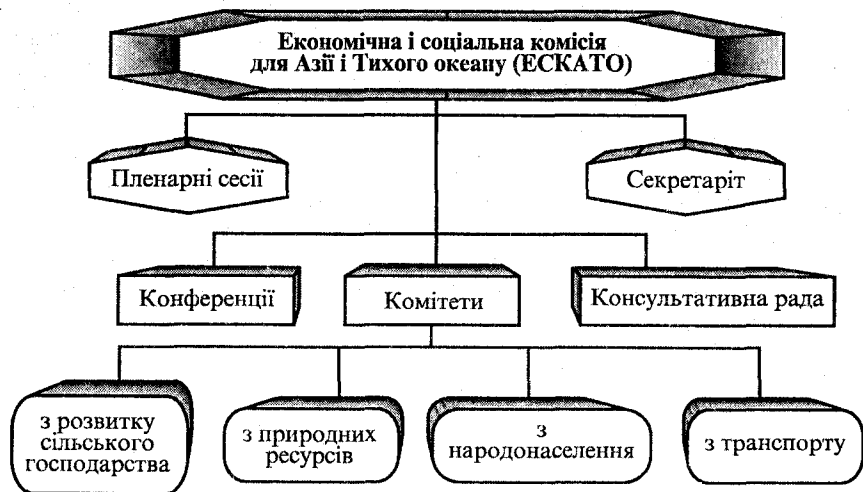

Рис. 5.5. Структура ЕСКАТО

В рамках ЕСКАТО налагоджене субрегіональне співробітництво в окремих галузях між невеликими групами країн:

1) прийнята Бангкокська угода 1976 р. про лібералізацію внутрішньорегіональної торгівлі між сімома країнами — Бангладеш, Китаєм, Індією, Республікою Корея, Лаосом, Папуа — Новою Гвінеєю, Шрі-Ланкою;

2) створено спільний фонд співробітництва для фінансування проектів у галузі розвитку з Республікою Кореєю;

3) створено в 1957 р. міжурядовий орган — Комітет з Меконгу (Таїланд), до якого увійшли Камбоджа, Лаос, Таїланд та В'єтнам, для спільної роботи в галузі сприяння, координації, нагляду і контролю за плануванням, проведенням досліджень і реалізацією проектів освоєння водних ресурсів басейну нижнього Меконгу;

4) розроблена спеціальна програма для країн Центральної Азії (Казахстану, Киргизстану, Таджикистану, Туркменистану та Узбекистану) спільно з ЄЕК/ООН (СПЕКА) для допомоги в розвитку інститутів ринкового господарства і підприємництва.

5.4.3. Економічна комісія для Латинської Америки і країн Карибського басейну (ЕКЛАК)

Економічну комісію для Латинської Америки і країн Карибського басейну — ЕКЛАК (United Nations Economic Commission for Latin America and Caribbean) — було створено в 1948 р. з метою

постійного сприяння економічному та соціальному розвитку регіону. Членами комісії є 33 держави регіону, а також 8 промислово розвинутих держав: Великобританія, Іспанія, Італія, Канада, Нідерланди, Португалія, США і Франція. Швейцарія бере участь у роботі, користуючись консультативним статусом. У роботі Комісії беруть участь сім асоційованих членів. Штаб-квартира ЕКЛАК знаходиться в Сантьяго (Чилі). Комісія має філії в Мехіко, Вашингтоні, Ріо-де-Жанейро, Монтевідео, Боготі та Порт-оф-Спейні.

ЕКЛАК є виконавчим органом, який займається питаннями здійснення (виконання) регіональних, субрегіональних, міжгалузевих проектів, що фінансуються ПРООН.

Вищий орган — пленарна сесія, яка скликається раз на два роки в одній із країн Латинської Америки і Карибського басейну. В період між сесіями Комісії працюють комітети. Виконавчим органом є секретаріат, до складу якого входять: відділ з планування та оперативного обслуговування програм; спільний сільськогосподарський відділ ЕКЛАК/ФАО; відділ економічного розвитку; центр економічного прогнозування; спільна група ЕКЛАК/ЦТК з транснаціональних корпорацій; спільний відділ ЕКЛАК/ЮНІДО з промислової техніки; група з питань науки і техніки; відділ міжнародної торгівлі і розвитку; відділ статистики і кількісного аналізу; відділ транспорту і зв'язку; відділ документації і публікацій тощо. Структура ЕКЛАК наведена на рис. 5.6.

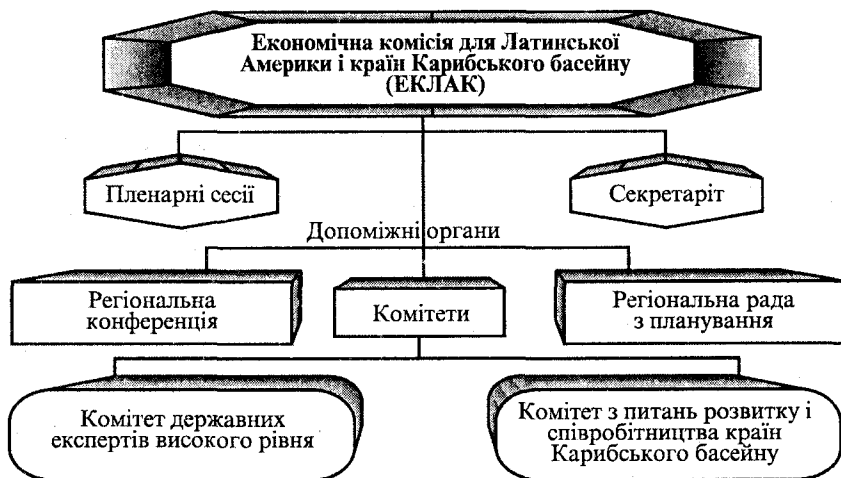

Рис. 5.6. Структура ЕКЛАК

Комітет державних експертів високого рівня аналізує реалізацію в регіоні міжнародної стратегії розвитку. Комітет з розвитку і співробітництва країн Карибського басейну сприяє інтеграції національних економік. Регіональна конференція займається питаннями залучення жінок у процес економічного і соціального розвитку Латинської Америки і Карибського басейну. Регіональна рада з планування розробляє директиви для роботи Інституту економічного і соціального планування Латинської Америки і Карибського басейну (ІПЕС), створеного в 1962 р. для проведення досліджень, надання консультаційних послуг і сприяння співробітництву між службами планування країн регіону.

Комісія вивчає економічні і соціальні процеси, які відбуваються в країнах регіону; надає консультативну допомогу державам у розробці й реалізації проектів індустріального та аграрного характеру; проводить дослідження в різних сферах, особливо таких, як валютне та клірингове співробітництво, регіональне експортування готових виробів; сприяє поглибленню інтеграції між країнами регіону.

За сприяння Комісії створені такі інтеграційні об'єднання, як Латиноамериканська асоціація вільної торгівлі, Центральноамериканський спільний ринок.

Особлива гострота боргової ситуації в Латинській Америці призвела до того, що імперативом діяльності Комісії в останні роки стали аналіз стану зовнішньої заборгованості регіону та визначення засобів для зменшення боргового тягаря.

5.4.4. Економічна комісія для Африки (ЕКА)

Економічна комісія для Африки — ЕКА (United Nations Economic Commission for Africa — ECA), — заснована 1958 р., є найбільшою за своїм складом регіональною комісією — 53 африканські держави. Крім того, в роботі Комісії мають право брати участь як спостерігачі або консультанти представники будь-якої іншої країни — члена ООН, органів і спецустанов ООН, міжурядових і неурядових організацій, акредитованих при ООН.

Вищим органом Комісії є конференція міністрів, яка проходить двічі на рік у штаб-квартирі в Аддис-Абебі (Ефіопія). Допоміжним органом конференції є технічний підготовчий комітет, до якого входять відповідальні працівники урядових установ держав-членів. Комітет скликається напередодні сесій, до його функцій входить вивчення підготовлених секретаріатом ЕКА досліджень і розробка рекомендацій конференції міністрів. Крім того, періодично на рівні міністрів проводяться зустрічі з окремих

проблем економічного розвитку, зокрема фінансів, економічного планування, планування розвитку, соціальних питань, торгівлі, транспорту і комунікацій, ресурсів тощо.

Секретаріат як виконавчий орган забезпечує проведення конференцій і керує допоміжними органами ЕКА. До його складу входять: галузеві відділи — планування, торгівлі і фінансів, промисловості, сільського господарства, соціального розвитку, природних ресурсів, транспорту, зв'язку та туризму, державної адміністрації, управління і людських ресурсів, статистики, народонаселення, а також чотири функціональних відділи — координації політики і програм розвитку, економічного співробітництва, технічного співробітництва та адміністративний. Структура ЕКА подана на рис.5.7.

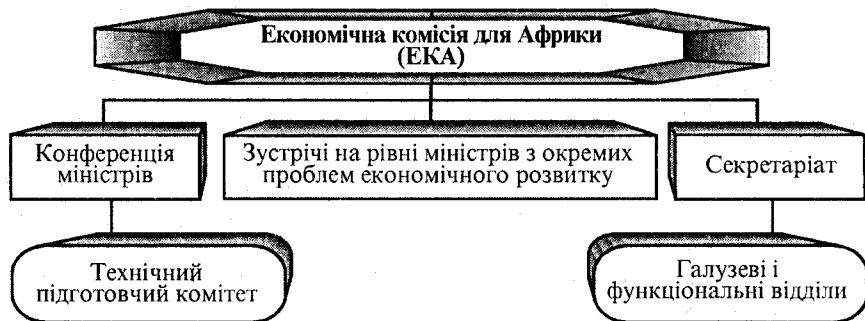

Рис. 5.7. Структура ЕКА

Для розробки і здійснення програм розвитку й економічного співробітництва 1977 р. створено п'ять субрегіональних центрів, які розміщені в Лусаці (Замбія), Яунді (Камерун), Танжері (Марокко), Ніамеї (Нігер), Гізенії (Бурунді). Якщо в перші роки діяльності ЕКА основну увагу приділяла збору, аналізу і поширенню інформації, організації форумів з обміну досвідом, дослідницькій діяльності, то нині Комісія прагне сприяти налагодженню міжафриканської кооперації в гідроенергетиці, розвитку наземного та повітряного транспорту, промислового будівництва, ефективного використання природних ресурсів, організації внутрішньоафриканських платіжних, клірингових та валютних механізмів тощо. Під егідою ЕКА створені й успішно діють понад 20 економічних організацій.

Нині основна діяльність Комісії спрямована на розвиток і поглиблення інтеграційних процесів у регіоні з метою припинення подальшого загрузання Африки у трясовину економічної кризи.

5.4.5. Економічна і соціальна комісія ООН для Західної Азії (ЕСКЗА)

Економічну і соціальну комісію ООН для Західної Азії — ЕСКЗА (United Nations Economic and Social Commission for Western Asia — ESCWA) — було створено 1973 р. на заміну Бюро ООН з економічних і соціальних питань у Бейруті (ЮНЕСКОБ), що існувало з 1963 р. під егідою ЕКОСОП. Секретаріат ЕСКЗА у 1979 р. було переведено з Бейрута (Ліван) до Багдада (Ірак). Членами ЕСКЗА є 12 арабських держав: Бахрейн, Єгипет, Ірак, Йорданія, Ємен, Катар, Кувейт, Ліван, Об'єднані Арабські Емірати, Оман, Саудівська Аравія, Сирія, а також Організація визволення Палестини.

Організаційна структура Комісії майже аналогічна структурі інших регіональних комісій ООН: вищий орган ЕСКЗА — щорічні сесії, виконавчий орган — Секретаріат, допоміжні органи — галузеві і функціональні відділи.

Основними напрямками діяльності ЕСКЗА визнано: здійснення погоджених дій країнами-членами для економічного розвитку країн Західної Азії і зміцнення економічних відносин як між країнами регіону, так і з іншими державами; вивчення економічних і соціальних проблем у регіоні; збір, оцінка і поширення економічної, технічної і статистичної інформації; надання країнам регіону дорадчих і консультативних послуг.

5.5. МІЖУРЯДОВІ УСТАНОВИ, ЗВ'ЯЗАНІ З ООН

5.5.1. Групи міжнародних установ

Спеціалізовані органи і міжурядові установи, пов'язані з ООН, можуть бути поділені на три групи (див. рис. 5.8):

- 1) програми і робочі органи ООН;
- 2) спеціалізовані установи ООН;
- 3) автономні організації, пов'язані з ООН.

Перша група об'єднує структурні одиниці, які є складовою органів Генеральної Асамблеї ООН.

Організації другої і третьої груп пов'язані спеціальними угодами з ООН.

Спеціалізовані установи ООН і міжурядові організації, зв'язані з ООН

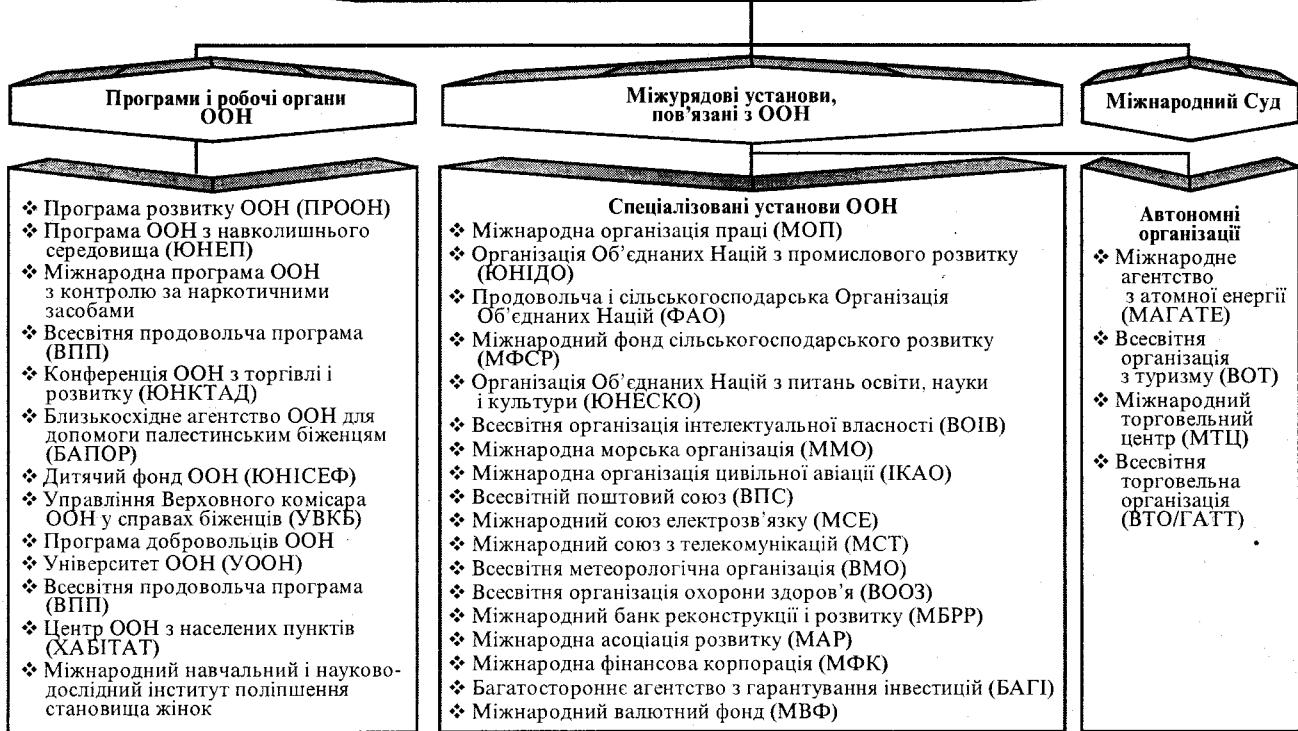

Рис. 5.8. Спеціалізовані органи і міжурядові установи, пов'язані з ООН

Друга група установ підпорядкована безпосередньо ЕКОСОР. Ці організації взаємодіють з ООН і одна з одною через Економічну і Соціальну Раду і щорічно подають свої звіти і доповіді. Рада уповноважена укладати зі спеціалізованими установами угоди про умови їхніх зв'язків з ООН і подавати такі угоди на затвердження Генеральній Асамблеї.

До третьої групи входять: 1) МАГАТЕ і ВОТ, які мають угоди з Генеральною Асамблеєю, а не з ЕКОСОР і тому не входять у групу спеціалізованих установ; 2) Міжнародний торговий центр ЮНКТАД/ВТО — МТЦ, пов'язаний з ООН через Конференцію ООН з торгівлі і розвитку (ЮНКТАД); 3) Всесвітня торговельна організація ВТО, утворена на основі ГАТТ, яка, входячи в систему Об'єднаних Націй, структурно належить до ЕКОСОР, але не має з нею спеціальної угоди, як інші спеціалізовані установи, а пов'язана з ООН через угоду про створення спільного з ЮНКТАД органу МТЦ і угоду про співробітництво з Всесвітнім банком і Міжнародним валютним фондом.

5.5.2. Спеціалізовані установи ООН

5.5.2.1. Міжнародна організація праці (МОП)

Міжнародна організація праці — МОП (International Labour Organization — ILO), Женева (Швейцарія) — створена в 1919 р. відповідно до Версальського договору як автономна установа, пов'язана з Лігою Націй. Додатком до Статуту МОП стала Філадельфійська декларація 1944 р., яка сформулювала сучасні цілі і завдання МОП. Штаб-квартира організації знаходиться в Женеві (Швейцарія).

У 1946 р. організація стала першою спеціалізованою установою, зв'язаною з ООН, а в 1969 р. на честь півстолітнього ювілею МОП було присуджено Нобелівську премію миру. Об'єднуючи на рівноправних засадах уряди, підприємців і трудящих, МОП має такі цілі: забезпечення повної зайнятості і зростання рівня життя, заохочення економічних і соціальних програм, що сприяють дотриманню основних прав людини, охороні життя і здоров'я трудящих, заохочення співробітництва між підприємцями і трудящими, забезпечення миру через соціальну справедливість. Для досягнення цілей МОП використовує три взаємодоповнюючі методи: встановлення міжнародних норм і контроль за їх дотриманням; технічне співробітництво; дослідна робота, підготовка документації і поширення інформації. Членами МОП є 171 держава. Україна — член МОП з 1954 р.

Головними органами МОП є Міжнародна конференція праці, що проводиться щорічно, Адміністративна рада, що обирається на три роки, і Міжнародне бюро праці. Міжнародна конференція праці розглядає соціальні і трудові проблеми, приймає конвенції і розробляє рекомендації, встановлюючи таким чином міжнародні трудові стандарти в таких галузях, як свобода асоціацій, заробітна плата, тривалість робочого дня і умови праці, винагорода трудящих за їхню працю, соціальне страхування, сплачувана відпустка, охорона праці, служби наймання робочої сили і робоча інспекція. Конвенції підлягають запровадженню в життя країнами, що їх ратифікували. Рекомендації встановлюють лише орієнтири для національної політики, законодавства і права. Найважливішими конвенціями МОП є: «Про свободу асоціації і захист права на організацію» (1948, 1949 рр.), «Про скасування примусової праці» (1930, 1957 рр.), «Про дискримінацію в галузі праці і зайнятості» (1958 р.), «Про рівну винагороду» (1951 р.), «Про політику в галузі зайнятості» (1964 р.), «Про мінімальні норми соціального забезпечення» (1952 р.), «Про трудящих-мігрантів» (1949, 1975 рр.) та ін. Адміністративна рада як виконавчий орган МОП формулює політику та програму організації, керує діяльністю конференцій і комітетів і контролює діяльність Міжнародного бюро праці. Вона складається з 56 постійних членів, 28 з яких представляють уряди, 14 — підприємців, 14 — робітників. Міжнародне бюро праці виконує обов'язки постійного секретаріату МОП і складається з адміністративного відділу, центру досліджень і документації та координаційного центру.

У МОП працюють галузеві комітети і проводяться технічні наради, де розглядаються умови праці в окремих галузях (вугільній, металургійній, хімічній, нафтовій тощо).

Під егідою МОП функціонують Міжнародний інститут з вивчення соціально-трудова проблем (м. Женева) і Міжнародний центр з підвищення професійно-технічної підготовки (м. Турін, Італія). МОП співпрацює з ЮНЕСКО, ФАО та іншими організаціями ООН з суміжних питань на основі укладених з ними угод.

5.5.2.2. Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку (ЮНІДО)

Організацію Об'єднаних Націй з промислового розвитку — ЮНІДО (United Nations Industrial Development Organization — UNIDO) — було засновано в 1967 р. рішенням Генеральної Асамблеї ООН як центральний координуючий орган у сфері допомоги промислового розвитку країн, що розвиваються. Цілями ЮНІДО

е: сприяння промислового розвитку і співробітництву на глобальному, регіональному, національному і галузевому рівнях; сприяння індустріалізації країн, що розвиваються, в тому числі в галузі розробки природних ресурсів і розвитку інфраструктури; надання допомоги країнам з перехідною економікою і країнам, що розвиваються, в реструктуризації і приватизації в промисловості; надання технічної допомоги. ЮНІДО сприяє налагодженню і зміцненню контактів між розвинутими країнами і країнами, що розвиваються, заохочує діяльність, яка сприяє залученню інвестицій, підтримуючи процес передачі технології країнам, що розвиваються, і обміну технологіями. В рамках ЮНІДО створено Банк промислової і технологічної інформації по проектах, який може надавати необхідну країнам інформацію на їхній запит. Консультативна діяльність ЮНІДО полягає в проведенні конференцій, нарад, зустрічей представників промисловості, профсоюзів, споживачів. Крім того, проводяться засідання груп спеціалістів конкретних галузей промисловості з проблем промислового розвитку в регіоні, з питань зміцнення співробітництва фінансових, технічних і наукових установ розвинутих країн і країн, що розвиваються, тощо. Особлива увага приділяється промислового співробітництву на рівні підприємств з використанням механізму цільових фондів і програми промислового інвестування. В 1997 р. обсяг технічної допомоги, наданої ЮНІДО всім країнам світу, становила близько 100 млн доларів.

Головними органами ЮНІДО є:

— Генеральна конференція, яка проводиться один раз на два роки і визначає принципи і політику діяльності ЮНІДО, затверджує бюджет, здійснює контроль за використанням фінансових ресурсів;

— Рада з промислового розвитку (РПР), що складається з 53 членів ЮНІДО (33 — представники країн, що розвиваються, 15 — від розвинутих країн, 5 — від країн з перехідною економікою), яка розробляє принципи і політику ЮНІДО, розглядає і приймає програму діяльності Організації, обговорює питання координації діяльності системи ООН у галузі промислового розвитку, контролює ефективність використання ресурсів Організації, готує і подає на розгляд Генеральної Асамблеї ООН через ЕКОСОП щорічну доповідь про діяльність ЮНІДО;

— Секретаріат;

— Представництва ЮНІДО на місцях.

Допоміжними органами ЮНІДО є Комітет з програм і бюджету в складі 27 членів і технічні комітети.

До складу ЮНІДО входять 168 держав. Україна також є членом цієї організації з 1985 р. Штаб-квартиру ЮНІДО розміщено у Відні (Австрія).

5.5.2.3. Продовольча і сільськогосподарська Організація Об'єднаних Націй (ФАО)

Продовольчу і сільськогосподарську Організацію Об'єднаних Націй — ФАО (Food and Agricultural Organization — FAO) — зі штаб-квартирою в Римі (Італія) засновано 16 жовтня 1945 року. Цей день щорічно відзначається як Всесвітній день продовольства. У своїй діяльності організація прагне сприяти поліпшенню харчування і якості життя, вдосконаленню виробництва і розподілу продовольства та іншої сільськогосподарської продукції, поліпшенню умов життя сільського населення, розвитку світової економіки і боротьбі з голодом.

Вищим керівним органом ФАО є Конференція ФАО, яка проводиться один раз на два роки для визначення політики і затвердження бюджету і програми діяльності ФАО. Конференція обирає Раду, яка діє як керівний орган ФАО в період між сесіями Конференції. У складі Ради функціонують три головних комітети (з програм; з фінансів; із законодавства і права) і п'ять спеціалізованих комітетів (з питань сільськогосподарських продуктів; сільського господарства; риболовства; лісництва; всесвітньої продовольчої безпеки). Секретаріат, який очолює Генеральний директор, має сім департаментів: сільського господарства, риболовства, лісництва, розвитку, економічної і соціальної політики, загальних питань і інформації, управління і фінансів.

ФАО має п'ять регіональних відділень: для Африки, для Азіатсько-Тихоокеанського регіону, для Європи, Латинської Америки і Карибського басейну, для Близького Сходу.

У складі ФАО — 174 держави-члени і одна міжнародна організація — ЄС.

5.5.2.4. Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку (МФСР)

Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку — МФСР (International Fund for Agricultural Development — IFAD) — заснований у 1977 р. і має дві мети: збільшення виробництва продовольства, поліпшення умов харчування і боротьба з бідністю через планування і фінансування проектів для підвищення дохо-

дів населення; мобілізація фінансових коштів для збільшення виробництва продовольства і поліпшення харчування в найменш розвинутих країнах. Члени організації (160) можуть бути поділені на три категорії: 1) 22 країни, що є членами ОЕСР; 2) 12 країн, що є членами ОПЕК; 3) інші — 126 країн, що розвиваються. МФСР фінансується за рахунок внесків держав-членів, а також спеціальних внесків держав-членів.

Фонд надає кредити на пільгових умовах для здійснення проєктів і програм розширення масштабів і удосконалення систем виробництва продовольства в країнах — членах Фонду. Банк Фонду надає три види позик: 1) безпроцентні позики з терміном погашення 50 років і початком погашення через 10 років із щорічним комісійним збором за послуги розміром 1%; 2) проміжні позики із щорічною ставкою 4%, терміном погашення 20 років з відстрочкою платежів 5 років; 3) звичайні позики із щорічною відсотковою ставкою 8%, терміном погашення 15—18 років, включаючи відстрочки платежів на три роки.

Основними донорами є члени МФСР 1-ї і 2-ї категорій. Кількість проєктів, у яких бере участь МФСР, на початок 1997 р. становило 461 для 110 країн, що розвиваються. Місцезнаходження — Рим (Італія).

Вищим органом МФСР є Рада управляючих. Поточне керівництво Фондом здійснюється Виконавчою радою, яка затверджує позики і субсидії для фінансування проєктів. Головою Ради є Голова Фонду.

5.5.2.5. Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО)

Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури — ЮНЕСКО (United National Educational, Scientific and Cultural Organization — UNESCO) — заснована в 1946 р. 20 державами, нині налічує вже 183 країни-члени. Україна є членом ЮНЕСКО. Цілі організації: сприяння забезпеченню миру і безпеки через заохочення міжнародного співробітництва в сфері освіти, науки і культури; забезпечення поваги до законності та справедливості, прав людини й основних свобод незалежно від раси, статі, мови або релігії згідно зі Статутом ООН.

У рамках ЮНЕСКО здійснюється багато програм і заходів, у тому числі: технічної допомоги; «Наука, технологія і суспільство»; міжнародна програма розвитку комунікацій; загальна програма інформації; міжурядова програма з інформатики тощо.

Керівними органами ЮНЕСКО є: Генеральна конференція, Виконавча рада і Секретаріат.

Місцезнаходження — Париж (Франція).

5.5.2.6. Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ)

Всесвітню організацію інтелектуальної власності — ВОІВ (World Intellectual Property Organization — WIPO) — було засновано в 1970 р. у ході реалізації Конвенції про створення такої організації, підписаної у Стокгольмі в 1967 р. Попередниками ВОІВ є Паризька конвенція з охорони промислової власності (1883) і Бернська конвенція з охорони літературних та художніх творів (1886).

Інтелектуальна власність включає дві основні сфери: промислову власність (захист прав на винаходи, товарні знаки, промислові зразки і моделі) та авторські права (на літературні, музичні, художні, фотографічні, кінематографічні й аудіовізуальні твори).

Організацію створено з метою охорони інтелектуальної власності в усьому світі через співробітництво між державами-членами і міжнародними організаціями у сфері інтелектуальної власності. Членами організації є 156 країн, у тому числі Україна. Членом ВОІВ може бути будь-яка держава, яка є членом Паризького або Бернського союзів, а також будь-яка держава, що є членом ООН або однієї із спеціалізованих установ системи ООН, або МАГАТЕ, Статуту Міжнародного Суду, або держава, яку запросила Генеральна Асамблея ВОІВ приєднатися до Конвенції про створення ВОІВ.

Джерелами фінансування ВОІВ є збори, які сплачують приватні користувачі міжнародних реєстраційних послуг, а також внески урядів країн-членів.

Керівними органами ВОІВ є: Генеральна Асамблея, до якої входять держави-учасниці Конвенції, що є також членами будь-якого з союзів; Конференція, що складається з держав-членів, незалежно від того, чи є вони членами якогось із союзів чи ні, і скликається на чергові сесії Генеральним директором; Комітет з координації, що складається з 58 членів від держав — учасниць Конференції 1967 р., які є одночасно членами Виконавчого комітету Паризького або Бернського союзу, Генеральної Асамблеї, Конференції, Генерального директора. Допоміжними органами ВОІВ є Постійний комітет з інформації про промислову власність і функціональні комітети (бюджетний комітет, комітет з оренди і утримання приміщень, постійний комітет з розвитку співробіт-

ництва в галузі промислової власності, постійний комітет з розвитку співробітництва в галузі авторського права і суміжних прав). Секретаріатом керівних органів ВОІВ і союзів є Міжнародне бюро, яке очолює Генеральний директор. До складу Міжнародного бюро входять чотири служби: служба договору про патентну кооперацію, служба міжнародної реєстрації товарних знаків, служба міжнародного депонування промислових зразків і моделей, служба міжнародної реєстрації позначень походження товару. З метою забезпечення приватних осіб і організацій посередницькими і арбітражними послугами в суперечках з правових питань інтелектуальної власності в 1994 р. був створений Арбітражний центр ВОІВ.

Місцезнаходження — Женева (Швейцарія).

5.5.2.7. Міжнародна морська організація (ММО)

Міжнародна морська організація — ММО (International Maritime Organization — IMO) — заснована в 1958 р. згідно з конвенцією, розробленою в 1948 р. на Морській конференції ООН у Женеві. В 1982 р. змінила свою первісну назву «Міжурядова морська консультативна організація» на сучасну. В її складі — 155 держав-членів.

Завдання організації — заохочення співробітництва урядів з технічних питань міжнародного торговельного судноплавства, сприяння виробленню найефективніших стандартів (з безпеки на морі, морської навігації), запобігання і боротьба із забрудненням моря плавзасобами, боротьба із забрудненням довкілля. Україна є членом ММО.

Вищим органом ММО є Асамблея, яка визначає політику організації, приймає програму і бюджет. Між сесіями Асамблеї керує і координує роботу ММО Рада. У складі ММО функціонують п'ять комітетів: з безпеки на морі (з 1978 р.), з правових питань (з 1967 р.), із захисту морського середовища (з 1973 р.), з технічного співробітництва (з 1972 р.), із забезпечення морського судноплавства, а також Секретаріат, що складається з шести відділів: безпеки судів, морського середовища, правових питань і міжнародних зв'язків, конференцій, технічного співробітництва, управління.

Місцезнаходження — Лондон (Великобританія).

5.5.2.8. Міжнародна організація цивільної авіації (ІКАО)

Міжнародна організація цивільної авіації — ІКАО (International Civil Aviation Organization — ICAO), — створена в 1947 р., налічує 185 країн-членів. Україна є членом ІКАО. Організація зай-

мається широким колом питань, пов'язаних з прогресом цивільної авіації: розробка принципів і техніки міжнародного повітряного сполучення; забезпечення безпечного і планомірного розвитку цивільної авіації; задоволення потреб у безпечних, регулярних, ефективних і економічних повітряних перевезеннях; заохочення створення, будівництва та експлуатації цивільних літаків; сприяння безпеці польотів на міжнародних авіалініях; спрощення митних, імміграційних і санітарних правил; запобігання зайвим витратам як наслідком надмірної конкуренції; підготовка проектів міжнародних повітряних конвенцій.

Вищим органом ІКАО є Асамблея, до якої входять представники всіх країн-членів, виконавчим органом — Рада, до складу якої входять представники 33 країн. В ІКАО працюють сім комітетів: з повітряного транспорту, із спільної підтримки авіанавігаційних служб, з фінансів, з кадрів, правовий, з контролю за протиправним втручанням у міжнародні повітряні перевезення, з технічного співробітництва. У складі Секретаріату працюють п'ять бюро: з аеронавігації, з повітряного транспорту, з технічного співробітництва, правове, з адміністрації і послуг. ІКАО має шість регіональних бюро: у Бангкоці, Дакарі, Лімі, Мехіко, Найробі, Парижі.

Місцезнаходження — Монреаль (Канада).

5.5.2.9. Всесвітній поштовий союз (ВПС)

Всесвітній поштовий союз — ВПС (Universal Postal Union — UPU) — заснований на підставі рекомендацій Бернської конвенції (1875 р.). З 1878 р. має сучасну назву. Правовою базою організації є система угод між державами-членами. Цілями організації і її 189 членів, у тому числі й України, є поглиблення міжнародного співробітництва, заохочення розвитку зв'язків між народами забезпеченням ефективної роботи поштових служб, надання технічної допомоги для вдосконалення поштового обслуговування (на прохання держави-члена). З метою взаємного обміну кореспонденцією держави-члени утворюють єдину поштову територію і гарантують свободу руху кореспонденції по всій території ВПС.

5.5.2.10. Міжнародний союз електров'язку (МСЕ) та Міжнародний союз з телекомунікацій (МСТ)

Міжнародний союз електров'язку (МСЕ) заснований у 1865 р. як Міжнародний телеграфний союз. Сучасну назву має з 1934 року. У 1994 р. було прийнято новий Статут організації. Сучасні за-

вдання організації полягають у підтримці й поглибленні міжнародного співробітництва для поліпшення і раціонального використання електрозв'язку, технічній допомозі країнам, що розвиваються, у сприянні розвитку технічних засобів та їхній оптимальній експлуатації для підвищення ефективності електрозв'язку, в заохоченні співробітництва з іншими міжнародними організаціями. Україна є членом МСЕ разом з іншими 183 країнами. Місцезнаходження МСЕ — Женева (Швейцарія).

У 1994 р. створений Міжнародний союз з телекомунікацій — МСТ (International Telecommunication Union — ITU), — метою якого є підтримка і розширення міжнародного співробітництва в галузі використання телекомунікацій всіх видів; сприяння країнам, що розвиваються, в галузі телекомунікацій; сприяння розвитку технічних засобів та їх оптимальній експлуатації. Членами МСТ є 187 країн.

5.5.2.11. Всесвітня метеорологічна організація (ВМО)

Всесвітня метеорологічна організація — ВМО (World Meteorological Organization — WMO) — заснована в 1950 р., а 23 березня — день заснування — щорічно відзначається як День метеорології. Статутом організації визначені такі цілі: сприяння глобальному співробітництву для здійснення метеорологічних, гідрологічних і географічних спостережень; створення й експлуатація метеорологічних центрів і служб; створення й експлуатація систем для швидкого обміну інформацією; широке впровадження і стандартизація метеорологічних спостережень; розширення використання метеорології в авіації, судноплаванні, для вирішення проблем водних ресурсів, у сільському господарстві тощо; заохочення метеорологічних досліджень і підготовки кадрів, а також участь у координації міжнародного співробітництва. Серед 179 членів організації є й Україна. Місцезнаходження ВМО — Женева (Швейцарія).

5.5.2.12. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ)

Всесвітня організація охорони здоров'я — ВООЗ (World Health Organization — WHO) — найбільша спеціалізована установа ООН. Її представляють 190 членів, у тому числі й Україна. Була створена у 1948 р., а день заснування — 7 квітня — щорічно відзначається як Всесвітній день здоров'я. До функцій організації входять: коор-

динація міжнародної системи охорони здоров'я; консультування і допомога; співробітництво з ООН, її спеціалізованими установами, державними органами охорони здоров'я, профспілками та іншими організаціями; сприяння в укладанні угод і розробці нормативів і рекомендацій; співробітництво в розробці і впровадженні міжнародних стандартів з діагностики, якості продуктів харчування, біологічних і фармацевтичних препаратів; підтримка у створенні національних систем охорони здоров'я; організація й утримання необхідних адміністративних і технічних служб; надання технічної і консультативної допомоги в надзвичайних ситуаціях; удосконалення системи освіти у сфері медицини й охорони здоров'я; поліпшення умов харчування і житлових умов, санітарії, умов праці та інших аспектів гігієни довкілля; участь у ліквідації епідемічних, ендемічних та інших захворювань; охорона здоров'я матері і дитини; боротьба за психічне здоров'я і гармонію в міжлюдських стосунках; заохочення співробітництва між науковими інститутами та професійними групами з метою вдосконалення охорони здоров'я. Місцезнаходження ВООЗ — Женева (Швейцарія).

До 17 спеціалізованих установ ООН належить також група валютно-кредитних організацій: Міжнародний валютний фонд (МВФ), Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР), Міжнародна фінансова корпорація (МФК), Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій (БАГІ) (див. розділ 7).

Діяльністю двох організацій — МАГАТЕ і ВОТ — керує Генеральна Асамблея ООН.

5.5.2.13. Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ)

Міжнародне агентство з атомної енергії — МАГАТЕ (International Atomic Energy Agency — IAEA) — засноване в 1957 р., працює під егідою ООН і налічує 124 країни-члена, включаючи Україну. МАГАТЕ має на меті сприяння ширшому використанню атомної енергії для підтримки миру, здоров'я і добробуту в усьому світі, а також забезпечення того, щоб допомога, яка надається самою організацією (або на її вимогу), не використовувалась у воєнних цілях.

Агентство має Міжнародну систему ядерної інформації у Відні, яка охоплює інформацію з усього світу про використання досягнень ядерної науки і технології, економічні й екологічні аспекти інших джерел енергії, Систему інформації про енергетичні реактори, Міжнародну систему інформації по сільськогосподарських науках і технологіях та ін.

Місцезнаходження МАГАТЕ — Відень (Австрія).

5.5.2.14. Всесвітня організація з туризму (ВОТ)

Всесвітня організація з туризму — ВОТ (World Tourism Organization — WTO) заснована у 1975 р. як спадкоємець Міжнародного союзу офіційних туристських організацій і налічує нині 130 країн — дійсних членів, одного спостерігача (Ватикан), 4 асоційованих члени і 329 членів, що приєдналися. В останню категорію входять урядові й міжурядові організації, що займаються туризмом, а також комерційні організації та асоціації, наприклад авіакомпанії, готелі, ресторани, банки, дослідні інститути, видавничі групи тощо.

Генеральна Асамблея ООН за згодою ЕКОСОП у 1977 р. визнала за ВОТ статус міжурядової автономної організації, відповідальної за розвиток туризму в світі. ВОТ є єдиною організацією в світі, в компетенцію якої включаються всі аспекти туризму в усьому світі. Метою створення організації були: сприяння розвитку туризму як засобу економічного розвитку і міжнародного взаєморозуміння; надання технічного сприяння в підвищенні якості туристичних послуг; дотримання інтересів країн, що розвиваються, в галузі туризму.

У жовтні 2000 р. Україну з офіційним візитом відвідав Генеральний секретар ВОТ Франческо Франжіаллі. У зустрічах з керівниками держави він наголошував на перспективності туристичної галузі в Україні, зокрема в розвитку екотуризму, зеленого туризму та сільського туризму, запропонував надати Україні технічну допомогу з боку ВОТ для розвитку цієї галузі.

Місцезнаходження ВОТ — Мадрид (Іспанія).

Решта міжурядових установ, зв'язаних з ООН, буде детально розглянута далі: Міжнародний торговельний центр — МТЦ (ЮНКТАД/ВТО) — в п.6.2.3, Всесвітня торговельна організація (ВТО) — у п.6.7.

5.6. ПРОГРАМИ І РОБОЧІ ОРГАНИ ООН

Нині до цієї групи спеціалізованих органів ООН належить 14 структурних одиниць, які є складовою частиною органів Генеральної Асамблеї ООН, тобто не мають статусу автономних організацій. Це програми і робочі органи ООН (Programmes and Bodies of the United Nations) (див. рис. 5.8).

5.6.1. Програма розвитку ООН (ПРООН)

Програма розвитку ООН — ПРООН (United Nations Development Programme — UNDP) — один із значних міжнародних каналів надання багатосторонньої технічної і передінвестиційної допомоги — почала своє функціонування з 1966 р. Вона об'єднала «Розширену програму технічної допомоги ООН» і Спеціальний фонд. Основна мета програми — сприяння прискоренню економічного і соціального розвитку країн, що розвиваються, шляхом надання їм технічної допомоги в національних планах розвитку по лінії ООН. Під «технічною допомогою» в ООН розуміють здійснення як невеликих термінових програм, так і виконання комплексних проектів. «Проект» — це комплекс взаємопов'язаних видів діяльності, спрямованих на досягнення конкретної мети в межах визначеного бюджету, терміну виконання і з єдиним органом управління. ПРООН орієнтує свої програми на викорінення злиднів, створення робочих місць, поліпшення становища жінок та охорону довкілля.

Проекти ПРООН включають: 1) проведення оглядів і досліджень можливості здійснення проектів і оцінки інших потенційних можливостей зростання виробництва і збуту товарів і послуг; 2) розширення і розвиток систем освіти, розвиток професійної і технічної підготовки, ліквідацію неписьменності; 3) створення можливостей для застосування сучасних методів і технологій виробництва; 4) зміцнення національних систем планування соціально-економічного розвитку.

Допомога ПРООН надається тільки на прохання урядів. Проекти включаються до національних і регіональних планів.

Проекти відрізняються значною диференціацією як за вартістю, так і за термінами: від кількох тисяч до кількох мільйонів доларів, від кількох тижнів до восьми-десяти років. ПРООН, як правило, фінансує не більше половини вартості проекту, друга частина фінансується країною — отримувачем допомоги.

Нині ПРООН є найбільшою організацією, що фінансується за рахунок добровільних внесків. Країни самі визначають розмір і форму таких внесків. Основними донорами Програми з групи промислово розвинутих країн є: США, Японія, Нідерланди, Данія, Швеція, Німеччина, Норвегія; з країн, що розвиваються, — Індія, Китай, Саудівська Аравія, Таїланд.

Джерелами фінансування технічного сприяння по лінії ПРООН, як правило, є:

— центральний бюджет Програми;

—багатосторонні цільові фонди, що управляються ПРООН спільно з іншими міжнародними організаціями (Глобальний екологічний фонд, Багатосторонній фонд Монреальського протоколу, Фонд розвитку ООН для жінок, Фонд ООН з капітального розвитку тощо);

—додаткові ресурси (бюджетні кошти самої держави-отримувача, виділені на дво- чи багатосторонній основі «непрацюючі» позикові кошти тощо).

Понад 80% бюджету ПРООН спрямовуються в країни з річним доходом на душу населення 750 доларів або менше.

Крім програм по окремих країнах реалізуються також регіональні й міжрегіональні проекти, але їхня частка в загальному обсязі діяльності невелика. Програма практично ніколи не здійснює виконання проектів самостійно, а передає їх відповідним спеціалізованим установам чи регіональним комісіям ООН. Діяльність програми охоплює зараз понад 175 країн, у яких здійснюється понад 6500 проектів. Річний бюджет ПРООН становить 1 млрд дол. США.

Виконавча рада є керівним органом програми. Вона складається з представників 36 країн, які обираються строком на три роки. Рішення Виконавчої ради приймаються на основі консенсусу. Головною посадовою особою Програми є Адміністратор, який призначається Генеральним секретарем ООН строком на чотири роки і затверджується Генеральною Асамблеєю.

5.6.2. Програма добровольців ООН

Програма добровольців ООН була заснована в 1971 р. Генеральною Асамблеєю і перебуває під керуванням ПРООН. Програма направляє спеціалістів-добровольців відповідного фаху для здійснення програм, які потребують виконання робіт на середньому і вищому рівнях складності. Спеціалісти-добровольці працюють у проектах, які здійснюються за допомогою ПРООН і спеціалізованих установ ООН, а також у національних програмах розвитку, затверджених урядами. Добровольці направляються в країну тільки на прохання і за згодою її уряду.

5.6.3. Конференція ООН з торгівлі і розвитку (ЮНКТАД)

Конференція ООН з торгівлі й розвитку (ЮНКТАД) заснована в 1964 р. в Женеві як постійний орган Генеральної Асамблеї. Нині ЮНКТАД — головний орган Генеральної Асамблеї, в якому

проходять обговорення і переговори з питань міжнародного економічного співробітництва. Завдання конференції полягають у сприянні міжнародній торгівлі, особливо країн, що розвиваються (див. розділ 6.2.1).

5.6.4. Програма ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП)

Програма ООН з навколишнього середовища — ЮНЕП (United Nations Environment Programme — UNEP). Конференція ООН з питань людського середовища в Стокгольмі (1972 р.) проголосила, що кожна людина має право на здорове навколишнє середовище, а тому зобов'язана захищати та поліпшувати стан довкілля для майбутніх поколінь. 5 червня (дата початку Стокгольмської конференції) відзначається як Всесвітній день довкілля для майбутніх поколінь. Пізніше Генеральна Асамблея створила програму ЮНЕП, штаб-квартира якої знаходиться в Найробі (Кенія). Головне завдання програми — сприяти вжиттю заходів з охорони довкілля і поширенню знань про навколишнє середовище в усьому світі. ЮНЕП координує діяльність усіх установ ООН, пов'язаних з проблемами охорони довкілля, і працює спільно з урядами, науковими і діловими колами і неурядовими організаціями. В діяльності ЮНЕП виділено шість пріоритетних глобальних напрямів: населені пункти й охорона здоров'я, збереження екологічних систем суходолу, довкілля і розвиток, океани, енергія, стихійні лиха.

У Програмі діє Система моніторингу глобального довкілля, яка надає інформацію про клімат, атмосферу, океани, відновлення ресурсів, різноманітні забруднення довкілля та його наслідки. Система охоплює понад 140 країн світу.

Керівним органом є Рада керуючих (58 членів), яка обирається на три роки. Робота Ради проходить як на пленарних засіданнях, так і в двох комітетах: з проблем програмної діяльності і з фінансових питань. Для фінансування діяльності створено фонд довкілля, який формується на добровільних засадах. Секретаріат ЮНЕП готує сесії ради управляючих, координує програмну діяльність, здійснює адміністративне керівництво фондом. ЮНЕП має регіональні філії та бюро в різних містах світу.

Основним джерелом багатостороннього кредитування екологічних проектів у країнах, що розвиваються, став Всесвітній фонд охорони довкілля, яким керують Всесвітній Банк, ПРООН і ЮНЕП.

5.6.5. Всесвітня продовольча програма (ВПП)

Всесвітня продовольча програма — ВПП (World Food Programme — WFP) — створена спільно ООН і ФАО в 1962 р. з метою надання багатосторонньої продовольчої допомоги для підтримки проектів розвитку, надання та координації надзвичайної допомоги, що надається в рамках ООН. Допомога надається переважно країнам з низьким рівнем доходу на душу населення і таким, що відчувають суттєву нестачу продовольчих ресурсів або у випадку надзвичайних ситуацій через стихійні лиха. ВПП підпорядкований Міжнародний продовольчий резерв для надзвичайних ситуацій, обсяг якого становить 500 000 т зерна.

ВПП приймає пожертвування від країн-донорів у формі товарів, послуг і грошових коштів та розподіляє їх серед країн-отримувачів по проектах, ухвалених Комітетом з політики і програм продовольчої допомоги. Головними донорами Програми є США (500 млн дол.), ЄС (235 млн дол.), Німеччина, Нідерланди, Японія та ін.

У рамках ВПП створено Міжнародну інформаційну систему з продовольчої допомоги (INTERFAILS) для контролю і координації світових потоків продовольчої допомоги, яка містить інформацію про строки, джерела і канали фінансування; умови постачання; види продовольчих резервів; типи товарів і способи їх транспортування; статистичні дані.

Керівним органом ВПП є Комітет з політики і програм продовольчої допомоги, до компетенції якого входять розробка загальних напрямів продовольчої допомоги; реалізація програм і проектів; виконання функцій форуму для міждержавних консультацій по національних і міжнародних програмах продовольчої допомоги. Комітет підзвітний ЕКОСОП і Раді ФАО. Секретаріат реалізує програми ВПП, використовуючи адміністративні служби ФАО, ООН та інших міжурядових організацій.

5.7. УКРАЇНА В ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ

5.7.1. Історичний аспект

Україна була однією з держав — засновниць Організації і стала повноправним членом ООН з дня її заснування.

Велика роль у створенні ООН належить колишньому СРСР, який виніс на своїх плечах основний тягар Другої світової війни.

У серпні — вересні 1944 р. на пропозицію СРСР відбулися попередні переговори представників Радянського Союзу, США та Великобританії, внаслідок яких було розроблено «Пропозиції щодо створення Всесвітньої міжнародної організації безпеки», які й стали основою Статуту ООН.

На Ялтинській конференції (7 лютого 1945 р.) радянська делегація внесла пропозицію, щоб кілька радянських республік були запрошені на конференцію Об'єднаних Націй як засновники міжнародної організації безпеки. Сторони підтримали цю пропозицію стосовно УРСР і БРСР, і було прийнято рішення, що установча конференція Об'єднаних Націй відкриється 25 квітня 1945 р. у Сан-Франциско.

Український уряд наполегливо і цілеспрямовано готувався до цієї конференції. Було складено меморандум, у якому всебічно висвітлювався історико-культурний розвиток українських земель, неспростовно, з посиланням на численні факти доводилось законне право України як однієї з держав, що найбільше потерпіли від фашистської агресії, брати участь у створенні нової міжнародної організації.

У перші дні роботи конференції у Сан-Франциско радянська делегація порушила питання про включення УРСР та БРСР до складу держав — засновниць ООН. Цю пропозицію було прийнято, і 6 травня 1945 р. українська делегація на чолі з народним комісаром закордонних справ УРСР Дмитром Мануїльським прибула до Сан-Франциско. Д. Мануїльський очолив на конференції комітет, де була сформульовані преамбула, цілі й принципи Статуту ООН. З ініціативи УРСР до Статуту було включено ряд важливих положень, зокрема положення про сприяння міжнародному співробітництву у вирішенні економічних і соціальних проблем, про загальну повагу і дотримання прав та основних свобод людини незалежно від расової належності, статі, мови і релігії.

25 червня 1945 р. дев'яте пленарне засідання конференції схвалило Статут ООН, Статут Міжнародного Суду та Угоду про підготовчу комісію, а 26 червня відбулося підписання установчого акта цієї організації — Статуту ООН. 22 серпня 1945 р. Президія Верховної Ради Української РСР ратифікувала Статут ООН. З моменту створення ООН і до дня проголошення незалежності України ООН була фактично єдиною трибуною, через яку міжнародна громадськість отримувала інформацію про історію і культуру українського народу. Представників України не раз обирали на високі пости у різних органах ООН.

Новий етап участі незалежної України в міжнародних організаціях почався з 24 серпня 1991 року. Цього ж року, вперше за 45 років членства в ООН, делегація України брала участь у роботі сесії ГА ООН, керуючись тільки інтересами власної держави.

Сучасними пріоритетними сферами діяльності ООН для України є:

— розробка ефективних підходів до зміцнення міжнародної та регіональної безпеки;

— більш повне залучення ООН до процесу роззброєння, зокрема ядерного, зниження військового протистояння у різних регіонах світу, проведення конструктивного діалогу з проблем конверсії, участь у формуванні нових і зміцненні існуючих регіональних структур безпеки, налагодження співробітництва з ними;

— використання досвіду ООН для розв'язання соціально-економічних проблем, експертної допомоги в інтересах державного будівництва України, сприяння переходу до ринкової економіки;

— використання унікальних можливостей ООН для ведення діалогу з представниками інших держав.

Перебуваючи у вересні 1995 р. у Києві, Генеральний секретар ООН Бутрос Бутрос Галі зазначив: «У тому, що стосується Організації Об'єднаних Націй, роль України є унікальною і важливою. Я впевнений, що в найближчому майбутньому ми зміцнимо наші відносини, особливо у сфері інформації».

5.7.2. Сучасне співробітництво

Органи ООН беруть активну участь у проведенні економічних і соціальних реформ в Україні. Так, Представництво ООН разом із ПРООН, ЮНКТАД та МТЦ фінансували ряд заходів для сприяння інтеграції України у світову економіку. Проведені «круглі столи» і семінари, присвячені міжнародній торгівлі, торговельному праву та приватизації. ПРООН разом з представництвом Всесвітньої ради кредитних спілок фінансували проєкт, спрямований на підготовку українців до управління місцевими кредитними спілками. Програма розвитку ООН в Україні має своє представництво, яке ініціювало ряд проєктів, спрямованих на розвиток та підтримку системи управління, стале зростання добробуту й захист людини, поліпшення стану довкілля, серед яких такі проєкти: Стратегічна ініціатива подолання бідності в Україні; Проєкт розвитку та інтеграції Криму; Екологічні мережі; Створення регіонального екологічного центру; Підтримка економічних і соціальних реформ в Україні; Підтримка малого та серед-

нього бізнесу в Україні; Професійне навчання для безробітних; Посилення потенціалу Кабінету Міністрів України в управлінні зовнішніми ресурсами; Сприяння співробітництву з іншими країнами; Посилення потенціалу Міністерства закордонних справ України; Підтримка Центрів захисту споживачів і багато інших. Спільно з МОП ПРООН реалізує програми навчання безробітних, з програмою ООН-СНІД веде роботу в галузі запобігання поширенню епідемії СНІДу тощо. Тісно співпрацюють з Україною і інші організації ООН. ЮНІДО сприяє пошукові інвесторів для українських підприємств. ІКАО налагодило стосунки з Київським міжнародним університетом цивільної авіації. Представництво ООН в Україні ввело до свого штату радника з питань усталеного розвитку, який допомагає урядовим і неурядовим організаціям у розвитку програми оздоровлення та захисту навколишнього середовища України. Через Глобальний фонд доквілля в Україні впроваджуються проекти: Менеджмент доквілля в басейні Дунаю та Програма доквілля Чорного моря. Державний комітет України з гідрометеорології увійшов до глобальної телекомунікаційної системи спостереження за погодою (ВМО) для того, щоб мати можливість обміну даними спостережень за кліматом і погодою та обміну прогнозами. Україна бере активну участь у роботі переважної більшості організацій та установ ООН (див. табл. 5.1).

Таблиця 5.1

УЧАСТЬ УКРАЇНИ В ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ

Орган ООН	Участь України
ООН	Член ООН з моменту заснування (1945 р.)
Генеральна Асамблея	Представники України обиралися заступниками голови в 1970, 1981 та 1991 рр., головою — в 1997 р.
Рада Безпеки	Обрана на період 2000—2001 рр.
Комітет з питань внесків	Український експерт працював у 1995—1997 рр.
Комісія ООН з питань роззброєння	Складається з усіх членів ООН
Комітет з питань використання космічного простору в мирних цілях	Обрана членом у 1990 р.
Комітет з питань здійснення невід'ємних прав палестинського народу	Член з моменту заснування (1975 р.)

Орган ООН	Участь України
Комітет з питань інформації	Член з моменту заснування (1978 р.)
Спеціальний комітет з питань міжнародного тероризму	Член з моменту заснування (1972 р.)
Конференція ООН з торгівлі і розвитку (ЮНКТАД)	Член Ради з питань торгівлі й розвитку з 1972 р.
Програма розвитку ООН (ПРООН)	Обрана до Ради керуючих у 1995 р.
Фонд ООН допомоги дітям (ЮНІСЕФ)	Обрана до Ради керуючих у 1995 р.
Програма ООН з охорони довкілля (ЮНЕП)	Член Ради в 1981—1988, 1990—1993 рр.
Консультативний комітет Програми допомоги ООН у галузі викладання, вивчення, поширення та більш широкого визнання міжнародного права	Була членом до 1995 р.
Конгрес ООН з питань запобігання злочинності та поводження з правопорушниками	Бере участь з 1960 р.
Економічна і Соціальна Рада ООН (ЕКОСОП)	Була членом у 1977—1979, 1989—1991, 1993—1995 рр.
• Комітет з питань програм і координації	Обиралася на трирічний термін до 31 грудня 1996 р.
• Комітет з питань науки і техніки в цілях розвитку	Була членом у 1972—1975, 1980—1983, 1991—1994, 1995—1998 рр.
• Статистична комісія	Обиралася на чотирирічний термін до 31 грудня 1996 р.
• Комісія з наркотичних засобів	Обиралася на чотирирічний термін до 31 грудня 1997 р.
• Комісія з питань сталого розвитку	Обиралася на трирічний термін до 31 грудня 1997 р.
• Європейська економічна комісія (ЄЕК)	Член з 1947 р., працює в 15 спеціалізованих органах, експертних групах тощо
• Підкомісія з питань попередження дискримінації і захисту меншин	Український експерт був обраний у 1995 р.
Міжнародний Суд ООН	Член з 1945 р.

Орган ООН	Участь України
Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ)	Член з 1957 р., обиралася до Ради керуючих у 1990—1992, 1993—1995, 2000—2002 рр.
Організація ООН з промислового розвитку (ЮНІДО)	Член з 1985 р., обиралася до Ради промислового розвитку в 1987—1991 рр.
Організація ООН з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО)	Член з 1954 р.
Міжнародна організація праці (МОП)	Член з 1954 р., з 1990 р. обиралася членом шести промислових комітетів
Всесвітній поштовий союз (ВПС)	Член з 1947 р., обиралася членом Виконавчої ради на період 1974—1979, 1995—1999 рр.
Міжнародний союз електрозв'язку (МСЕ)	Член з 1947 р., обрана членом Ради на період 1995—1999 рр.
Всесвітня метеорологічна організація (ВМО)	Член з 1951 р., включаючи членство в Європейській метеорологічній організації та двох технічних комісіях
Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ)	Член з 1970 р.
Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ)	Член у 1948—1949 рр., членство поновлено з 1992 р.
Міжнародна організація цивільної авіації (ІКАО)	Приєдналася до Чиказької конвенції і стала членом організації в 1992 р.
Міжнародний валютний фонд (МВФ)	Член з 1992 р.
Міжнародний банк реконструкції і розвитку (МБРР)	Член з 1992 р.
Міжнародна фінансова корпорація (МФК)	Член з 1993 р.
Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій (БАГІ)	Член з 1996 р.
Міжнародна морська організація (ММО)	Член з 1994 р.

Ключові терміни

Всесвітній поштовий союз (ВПС)	Міжнародна організація праці (МОП)
Всесвітня метеорологічна організація (ВМО)	Міжнародна організація цивільної авіації (ІКАО)
Всесвітня організація з туризму (ВОТ)	Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ)
Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ)	Міжнародний союз електротехніки (МСЕ)
Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ)	Міжнародний союз телекомунікацій (МСТ)
Всесвітня продовольча програма (ВПП)	Міжнародний Суд
Генеральна Асамблея ООН (ГА ООН)	Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку (МФСР)
Економічна і соціальна комісія для Азії і Тихого океану (ЕСКАТО)	Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО)
Економічна і соціальна комісія для Західної Азії (ЕСКЗА)	Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку (ЮНІДО)
Економічна і соціальна Рада ООН	Програма добровольців ООН
Економічна комісія для Африки (ЕКА)	Програма ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП)
Економічна комісія для Латинської Америки і країн Карибського басейну (ЕКЛАК)	Програма розвитку ООН (ПРООН)
Європейська економічна комісія (ЄЕК ООН)	Продовольча і сільськогосподарська Організація Об'єднаних Націй (ФАО)
Комісія з міжнародного права	Рада Безпеки
Комісія ООН з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ)	Рада з Опіки
Комітет з інвестицій	Секретаріат
Конференція ООН з торгівлі і розвитку (ЮНКТАД)	Сесія ГА
Міжнародна морська організація (ММО)	

Контрольні запитання і завдання

1. Охарактеризуйте хронологію створення ООН.
2. Назвіть цілі ООН. На яких принципах ґрунтується діяльність організації?
3. Хто може бути членом ООН? Як визначаються розміри внесків учасників? Наведіть приклади.

4. Як формується і використовується бюджет ООН?
5. Які напрями оновлення ООН запропоновані Генеральним секретарем ООН на 51-й сесії ГА ООН?
6. Охарактеризуйте склад та напрями діяльності головних органів ООН.
7. Накресліть та опишіть принципову схему структури ООН.
8. Як побудована робота Генеральної Асамблеї ООН?
9. Розкрийте сутність регіональної економічної комісії ООН. Назвіть і охарактеризуйте існуючі регіональні економічні комісії системи ООН.
10. Які групи міжурядових установ, зв'язаних з ООН, виділяються в ООН і які організації їх утворюють?
11. Назвіть і охарактеризуйте організації, що належать до групи спеціалізованих установ ООН. У чому полягає особливість їхнього статусу і діяльності?
12. Які структурні одиниці належать до групи «програми і робочі органи ООН»? У чому полягає особливість їхнього статусу і діяльності?
13. Охарактеризуйте основні напрями співробітництва України й ООН та участі України в діяльності ООН.

Запитання і завдання до обговорення

1. Як Ви оцінюєте місце і роль ООН у системі міжнародного економічного співробітництва?
 2. Якими є особливості діяльності регіональних економічних комісій? Чому? Наведіть приклади.
 3. Існує декілька проєктів реформування системи ООН. З чим, на Ваш погляд, це пов'язано? Як Ви уявляєте найефективнішу модель ООН?
-

МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА РЕГУЛЮВАННЯ СВІТОВОЇ ТОРГІВЛІ

6.1. СИСТЕМА МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ З РЕГУЛЮВАННЯ СВІТОВОЇ ТОРГІВЛІ

Торговельна політика і проблеми світової торгівлі є об'єктом діяльності багатьох регіональних, галузевих, глобально-універсальних інститутів, як міжурядових, так і неурядових. Усі вони створюють систему міжнародних організацій, що здійснюють координацію і багатостороннє регулювання міждержавних торгово-економічних відносин (рис. 6.1).

Основні напрями діяльності в цій сфері передбачають створення договірно-правової основи торговельно-економічних відносин, включаючи найважливіші принципи та норми; вироблення домовленостей щодо застосування на національному рівні комплексу торговельно-політичних засобів впливу на міждержавні зв'язки; сприяння досягненню домовленостей і розв'язанню спірних проблем; обмін інформацією і досвідом організації торговельно-економічних зв'язків.

До групи **глобально-універсальних** організацій належать такі, які географічно і за характером діяльності в сфері торгівлі тяжіють до глобальних (всесвітніх) і універсальних (загальної компетенції) організацій. У міжнародній торгівлі до глобально-універсальних належать: три органи ООН — Конференція ООН з торгівлі і розвитку (ЮНКТАД), Комісія ООН з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ), Міжнародний торговельний центр; міжурядові організації — Всесвітня митна організація (ВМО), Бюро міжнародних виставок (БМВ); неурядові організації — Міжнародна торговельна палата (МТП), Спілка міжнародних ярмарків (СМЯ).

До **регіональних організацій** торговельного спрямування належать усі регіональні економічні угруповання, оскільки спільною рисою цих наддержавних організацій є інституціональне закріплення вже існуючого (або бажаного) ступеня розвитку інтеграції. Відомо, що регіональне інтеграційне угруповання проходить у своїй еволюції обов'язкові стадії торговельної інтеграції: зону преференційної торгівлі, зону вільної торгівлі і митний союз.

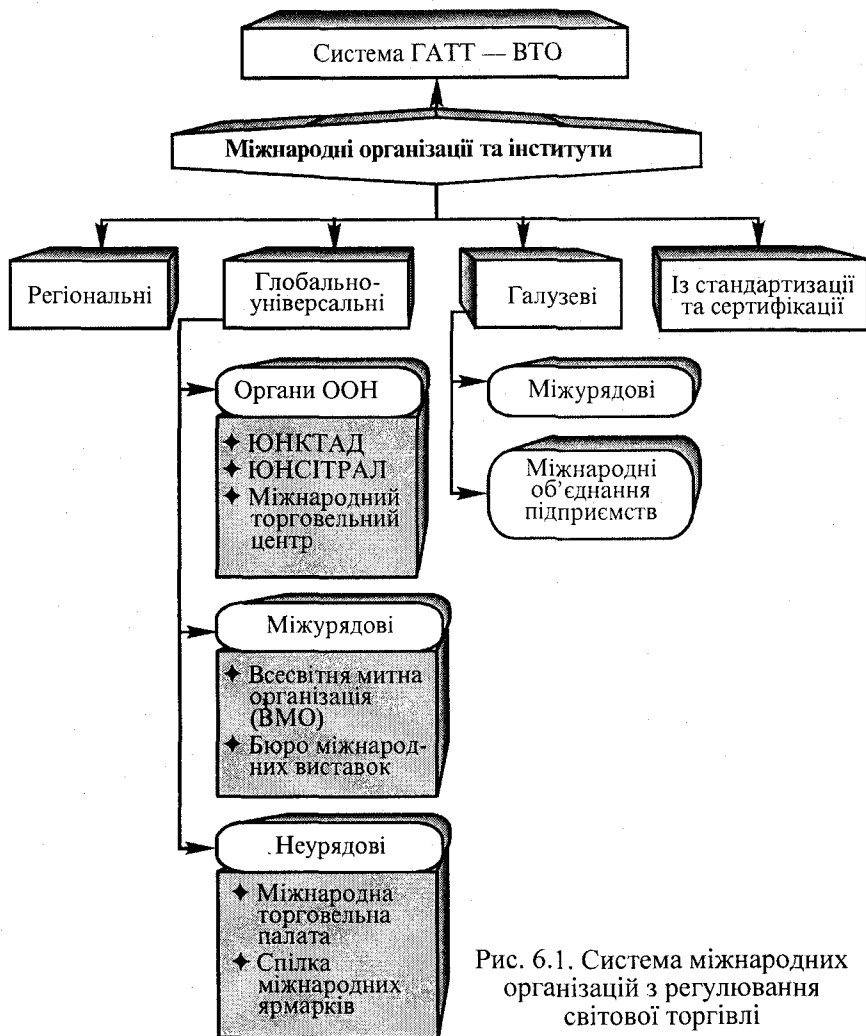

Рис. 6.1. Система міжнародних організацій з регулювання світової торгівлі

На наступних стадіях розвитку економічної інтеграції, як-от спільний ринок та економічний союз, торговельні проблеми, як свідчить досвід ЄС, не тільки не зникають, а й ускладнюються. Поміж регіональних організацій з найбільш розвинутою торговельною функцією можна назвати Північноамериканську зону вільної торгівлі (НАФТА), Центральноамериканський спільний ринок (ЦАСР), Латиноамериканську асоціацію інтеграції (ЛАІ), Південний спільний ринок (МЕРКОСУР), Митний та еконо-

мічний союз Центральної Африки (МЕСЦА), Спільний ринок Східної і Південної Африки (СРСПА) та ін.

Галузеві організації, об'єктом діяльності яких є окремі галузі світової торгівлі, можна поділити на міжурядові і неурядові. На окремих світових товарних ринках важливу роль відіграють міжнародні товарні організації, метою яких є спостереження за реалізацією міжнародних товарних угод, і міждержавні організації країн-виробників, країн-експортерів і країн—імпортерів сировини, метою яких є посилення національного контролю над природними ресурсами і стабілізація цін на ринках сировинних товарів. До міжурядових галузевих організацій належать: у промисловості — Організація країн — експортерів нафти (ОПЕК), Міжнародна рада з олова, Асоціація країн — експортерів залізної руди (АПЕФ), Міжурядова рада країн — експортерів міді (СИПЕК), Світова енергетична конференція тощо; у сільському господарстві — Міжнародна комісія з рису, Міжнародна угода з зерна, Міжнародний комітет з чаю, Міжнародна угода з цукру та ін.; у транспорті і зв'язку — Міжнародний комітет залізничного транспорту, Арабський поштовий союз тощо. Численні недержавні галузеві організації існують у формі міжнародних спілок виробників (підприємств, картелів, міжнародних асоціацій): Міжнародна конференція виробників електроенергії; Міжнародна спілка підприємств газової промисловості; Міжнародна федерація торговців сталлю, трубами і металами; Міжнародна асоціація з виробництва мила та миючих засобів; Міжнародна асоціація власників підприємств з виробництва шпалер; Картель з радіоапаратури; фосфатний, содовий, сірниковий, калійний, азотний, нафтовий, алюмінієвий, трубний, електроламповий картелі та сотні аналогічних об'єднань в усіх сферах виробництва.

До групи міжнародних організацій із стандартизації і сертифікації належать організації, сферою компетенції яких є розробка міжнародних стандартів продукції в різних галузях, її сертифікація та консультативна і інформаційна діяльність. На глобальному рівні питаннями стандартизації і сертифікації продукції займаються Міжнародна організація із стандартизації (ІСО) і Міжнародна електротехнічна комісія (МЕК), на регіональному — Європейський комітет із стандартизації (СЕН), Європейський комітет із стандартизації в електротехніці (СЕНЕЛЕК), Міжскандинавська організація із стандартизації (ІНСТА), Міжнародна рада із стандартизації, метрології, сертифікації (НДР) тощо.

6.2. ГЛОБАЛЬНО-УНІВЕРСАЛЬНІ ТОРГОВЕЛЬНІ ОРГАНІЗАЦІЇ

6.2.1. Конференція ООН з торгівлі і розвитку (ЮНКТАД)

Конференція ООН з торгівлі і розвитку — ЮНКТАД (United Nations Conference on Trade and Development) — створена в 1964 р. як головний орган Генеральної Асамблеї з питань міжнародного економічного співробітництва. Відомо, що Генеральна угода з тарифів і торгівлі була укладена поза організаційними структурами і впливом ООН. Крім того, з моменту заснування ГАТТ працювала насамперед в інтересах промислово розвинутих країн. Тому створення ЮНКТАД вирішувало всі проблеми: доповнення структури ООН органом, що відповідає за розвиток світової торгівлі, і можливість надання підтримки країнам, що розвиваються, в налагодженні торговельно-економічних відносин з іншими державами. ЮНКТАД охоплює практично всі економічні й правові аспекти сучасної міжнародної торгівлі і пов'язані з нею питання економічного розвитку.

Діяльність ЮНКТАД спрямована на:

- регулювання торгових і економічних відносин між державами шляхом розробки концепцій і принципів розвитку світової торгівлі;

- розробку заходів регулювання міжнародної торгівлі сировинними товарами за допомогою укладання міжнародних товарних угод, створення дослідницьких груп з сировинних товарів тощо;

- розробку заходів і засобів торгової політики і економічного співробітництва, серед яких — створення загальної системи преференцій при імпорті товарів з країн, що розвиваються, яка почала діяти в 1976 р.; заходи для усунення тарифних бар'єрів тощо;

- сприяння розвитку економічного співробітництва між країнами, що розвиваються, шляхом організації переговорів щодо створення глобальної системи преференцій між країнами, що розвиваються; розробки програми дій світового співтовариства для сприяння подоланню економічного відставання найменш розвинутих країн;

- проведення нарад експертів, представників урядів, дипломатичних переговорних конференцій з метою узгодження політики урядів і регіональних економічних угруповань з питань розвитку світової торгівлі та інших проблем. У 1992 р. держави — члени ЮНКТАД уклали Картахенську угоду (ЮНКТАД—УІІІ), в

якій визначені заходи у взаємопов'язаних галузях — фінансів, торгівлі, сировинних товарів, технології і послуг тощо;

— регулювання обмежувальної ділової практики розробкою Кодексу узгоджених на багатосторонній основі принципів і правил щодо контролю за обмежувальною діловою практикою і різних заходів з регулювання діяльності транснаціональних корпорацій;

— аналітичну роботу з проблем глобалізації і розвитку, інвестицій, розвитку підприємств і технологій, міжнародної торгівлі товарами і послугами, розвитку інфраструктури в сфері послуг;

— сприяння координації діяльності в рамках ООН з питань міжнародної торгівлі, підготовка документів для Генеральної Асамблеї, ЕКОСОП та інших організацій;

— співробітництво з міжнародними економічними організаціями (ВТО, МТЦ та іншими);

— сприяння технічному співробітництву (ЮНКТАД є організацією — виконавцем ПРООН), обміну інформацією і проведенню консультацій.

Членами ЮНКТАД є 185 держав — членів ООН і три члени, що представляють спеціалізовані агентства. Членство ЮНКТАД відкрите для будь-якої держави — члена ООН, спеціалізованих установ системи ООН і МАГАТЕ.

У сучасних умовах уряди країн, що розвиваються, звертаються по допомогу до ЮНКТАД з метою вирішення таких проблем:

— необхідність (з погляду країни) збільшити свої надходження від експорту товарів і послуг, що є головним джерелом надходжень для фінансування розвитку;

— стабілізація та зміцнення міжнародних ринків сировинних товарів, продаж яких забезпечує майже 80 — 90% експортного виторгу більшості таких країн; збільшення експортних надходжень завдяки ширшій участі країн у переробці сировинних товарів; зменшення залежності країн від експорту сировини шляхом диверсифікації виробництва;

— розширення експортних можливостей країн завдяки мобілізації внутрішніх і зовнішніх ресурсів, включаючи сприяння процесу залучення іноземних капіталовкладень; створення належних умов для проведення відповідної національної політики в сфері торгівлі;

— зменшення тягара заборгованості;

— надання особливої підтримки і допомоги найменш розвинутих країнам (нині ця група налічує понад 40 найбільш розвинутих і найслабших країн світу);

— сприяння розширенню торгівлі й економічному співробітництву між країнами, що розвиваються, в доповнення до традиційних економічних зв'язків з розвинутими країнами.

Головний орган ЮНКТАД — Конференція, яка скликається раз на чотири роки, а між конференціями — Рада з торгівлі і розвитку в складі всіх держав-членів, що проводить дві сесії на рік. На одній із них (вересень — жовтень) Рада розглядає глобальні питання взаємозалежності економік, у тому числі проблеми заборгованості, а на другій — (березень — квітень) увага зосереджується на конкретних питаннях міжнародної торгівлі (протекціонізм, торговельні переговори, торгівля послугами тощо). Рада з торгівлі і розвитку щорічно через Економічну і Соціальну Раду подає доповіді-звіти Генеральній Асамблеї. З 1997 р. робочими органами Ради є комісії, що спеціалізуються на конкретних галузях: інвестиціях, технологіях і фінансових питаннях, торгівлі товарами і послугами, розвитку приватного підприємництва. Секретаріат ЮНКТАД знаходиться в Женеві. До його складу входять дві служби: координації і політики та зовнішніх зносин, функціонують дев'ять відділів (сировинних товарів; міжнародної торгівлі; сфери послуг і ефективності торгівлі; економічного співробітництва між країнами, що розвиваються, і спеціальних програм; глобальної взаємозалежності; транснаціональних корпорацій і інвестицій; науки і техніки; найменш розвинутих країн; послуг у галузі управління та оперативного-функціонального забезпечення програм) і підрозділи, що працюють спільно з регіональними комісіями ЕКОСОП. Крім того Секретаріат обслуговує Комісію з міжнародних інвестицій і транснаціональних корпорацій і Комісію з науки і техніки з метою розвитку ЕКОСОП.

Діяльність ЮНКТАД суттєво вплинула на міжнародні організації, що займаються питаннями регулювання міжнародної торгівлі (зокрема ВТО/ГАТТ, МВФ, МБРР), привернувши їхню увагу до країн, що розвиваються, і до найменш розвинутих країн. У рамках ЮНКТАД утворилася «Група 77», що складається з країн, що розвиваються, з метою захисту своїх економічних інтересів у міжнародній торгівлі.

6.2.2. Комісія ООН з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ)

Комісія ООН з права міжнародної торгівлі — ЮНСІТРАЛ (United Nations Commission on International Trade Law — UNCITRAL) — створена в 1966 р. для підвищення впливу ООН

на процес зменшення і ліквідації правових перешкод, що заважають розвиткові міжнародної торгівлі. Вона складається з 36 членів, що представляють усі географічні регіони та основні правові системи світу. До завдань ЮНСІТРАЛ належать: координація роботи міжнародних організацій з правових питань міжнародної торгівлі; сприяння ширшій участі держав в існуючих міжнародних конвенціях; розробка нових конвенцій та інших документів стосовно права міжнародної торгівлі; підготовка кадрів і надання допомоги в правовій сфері міжнародної торгівлі.

Підготовка і прийняття конвенцій, тобто законодавчих документів з уніфікації міжнародного торговельного права, — основна діяльність Комісії. Комісією прийняті численні конвенції, зокрема: Конвенція ООН про позовну давність у міжнародній купівлі-продажу товарів (1974 р.), Конвенція ООН про морські перевезення вантажів (Гамбурзькі правила, 1978 р.), Конвенція ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів (Віденська конвенція про купівлю-продаж, 1980 р.), Конвенція ООН про міжнародні переказні векселі і міжнародні прості векселі (1988 р.). Комісією прийняті Арбітражні правила ЮНСІТРАЛ (1976 р.) і правові принципи укладання міжнародних контрактів з промислового будівництва, розробляється типовий закон про електронні перекази грошових коштів.

Україна є членом ЮНСІТРАЛ і приєдналась в останні роки до багатьох конвенцій.

Комісія щорічно подає доповідь Генеральній Асамблеї, а також направляє доповідь Конференції ООН з торгівлі і розвитку з тим, щоб остання висловила свої зауваження.

6.2.3. Міжнародний торговельний центр (МТЦ)

Міжнародний торговельний центр — МТЦ (International Trade Center UNCTAD/WTO — ІТС) — створено в 1964 р. як спільний допоміжний орган ГАТТ та ООН (остання діє через ЮНКТАД). Центр допомагає країнам, що розвиваються, вирішувати питання розширення експорту, надає інформацію і консультації з питань ринків і методів збуту експортної продукції, допомагає у створенні експортних служб і підготовці відповідних кадрів. Генеральна Асамблея ООН в 1974 р. визначила правовий статус МТЦ як робочий допоміжний орган ГАТТ та ООН, що діє через ЮНКТАД. Відповідно членами МТЦ є держави — члени ВТО та ЮНКТАД. 3 серпня 1973 р. резолюція ЕКОСОП визначила статус МТЦ як центрального

органу в системі ООН з надання технічної допомоги в розвитку торгівлі, передусім експорту, країнам, що розвиваються.

Для підвищення конкурентоспроможності африканських та інших країн, що розвиваються, у міжнародній торгівлі МТЦ у 1995 р. прийняв програму технічної допомоги «Технічне співробітництво для Африки» в межах багатосторонньої торгової системи на основі «Уругвайського раунду».

Базові принципи функціонування МТЦ визначаються Генеральною радою ВТО і Радою з торгівлі і розвитку ЮНКТАД. Роль контрольно-виконавчого органу МТЦ виконує Об'єднана консультативна група — ОКГ (Joint Advisory Group on the International Trade Centre UNCTAD/WTO), — до складу якої входять представники всіх держав — членів ЮНКТАД і ВТО. У 1991 р. ОКГ визначила основні пріоритети діяльності МТЦ:

- сприяння торгівлі з метою зменшення злиднів, включаючи стимулювання експорту продукції сільських районів;
- надання допомоги найменш розвинутим країнам;
- розвиток торгового і економічного співробітництва «Південь-Південь» між країнами, що розвиваються;
- участь жінок у розвитку торгівлі;
- розвиток підприємництва в галузі експорту;
- врахування екологічних чинників у процесі розвитку експорту;
- розвиток людських ресурсів.

Діяльність ОКГ відбувається шляхом проведення щорічних сесій, на яких розглядається діяльність МТЦ і розробляються рекомендації для керівних органів ЮНКТАД і ВТО. Міжсесійна діяльність МТЦ здійснюється Секретаріатом, очолюваним директором. МТЦ не має своїх представництв у країнах і регіонах, однак кожний уряд, з яким співпрацює МТЦ, виділяє офіційних представників із зв'язків з МТЦ із службовців державного апарату.

У 1984 р. МТЦ став Виконавчим агентством ПРООН.

Фінансування діяльності МТЦ здійснюється за рахунок рівних внесків ЮНКТАД і ВТО у регулярний бюджет, добровільних внесків країн (донорського фонду) і внесків ПРООН, які утворюють позабюджетний фонд. Технічне співробітництво з країнами, що розвиваються, і країнами з перехідною економікою фінансуються за рахунок коштів ПРООН, робочі програми фінансуються Глобальним трастовим фондом (1995 р.).

Місцезнаходження МТЦ — Нью-Йорк (США).

До міжурядових організацій, що сприяють розвитку міжнародної торгівлі, належать також Всесвітня митна організація і Бюро міжнародних виставок.

6.2.4. Всесвітня митна організація (ВМО)

Всесвітня митна організація (ВМО) створена в 1995 р. як наступниця Ради митного співробітництва (РМС), заснованої в 1953 р. сімнадцятьма європейськими країнами на базі відповідної Конвенції з метою гармонізації й уніфікації митних систем, поліпшення техніки митної справи і митного законодавства. ВМО вирішує такі завдання:

— уніфікація номенклатури для класифікації товарів у митних тарифах, яка дозволяє зіставляти рівень митного обкладання і розміри взаємних поступок, а також однаково тлумачити обмеження і пільги щодо окремих товарів, що обертаються в міжнародній торгівлі;

— узагальнення митного досвіду різних країн, формування єдиної нормативної бази митної оцінки, гармонізація митних процедур (Конвенція Кіото, 1973 р.);

— організація міжнародного співробітництва із запобігання, розслідування і відвернення порушень митних правил (Конвенція Найробі, 1977 р.);

— технічне співробітництво і навчання (Сеульська декларація, 1984 р.).

Уже в 1987 р. кількість країн-учасниць перевищувала 100, а зараз ця організація має глобальний характер. Місцезнаходження ВМО — Брюссель (Бельгія).

Найвідомішим результатом діяльності організації стало прийняття в 1983 р. Конвенції з гармонізованої системи опису і кодування товарів (ГС), яка набула чинності з січня 1988 р., замінивши так звану Брюссельську товарну номенклатуру 1959 р. (БТН). ГС, на відміну від БТН, може застосовуватися не лише для встановлення митного тарифу, а й для класифікації товарів у статистиці, а також для визначення транспортних тарифів. Україна приєдналася до ГС 1 січня 1990 р., ще будучи в складі СРСР.

Постійний технічний комітет розробив до 1990 р. понад 30 рекомендацій, серед яких — інструкції з налагодження співробітництва між митними адміністраціями, забезпечення єдиних підходів відносно дозволу на безмитний імпорт, відшкодування або зменшення мита, полегшення транспортування товарів, застосування окремих конвенцій, спрощення та уніфікації митної документації та ін.

У червні 1987 р. було прийнято «Декларацію Ради про її завдання до 2000 року» (Оттавська декларація). У пошуках вирі-

шення нагальних проблем Рада визначила три основні напрями своєї діяльності:

1) забезпечення гармонізації і спрощення митних процедур, а також співробітництва між митними адміністраціями з таких питань, як широке застосування ГС, поширення правил митної оцінки ГАТТ, подальша розробка і розвиток стандартної митної документації;

2) забезпечення надійного митного контролю і боротьби з порушниками митних правил за допомогою створення міжнародної системи автоматизованого опрацювання даних, вивчення і поширення новітніх методів митного контролю, забезпечення більш тісного співробітництва в правоохоронній діяльності;

3) підвищення рівня фахової підготовки особового складу, організації і управління національних митних служб завдяки проведенню зустрічей на рівні керівників митних служб для обговорення стратегічних напрямів розвитку митної справи, розробки і підтримання регіональних програм та ініціатив з навчання персоналу, розробки типових навчальних програм і надання експертної допомоги.

Вищий орган ВМО — Сесія, яка збирається двічі на рік. Сесіям ВМО підпорядковані й підзвітні постійний технічний комітет, комітет з питань митної оцінки, номенклатурний і фінансовий комітети. Зі складу делегатів Сесія обирає терміном на один рік Президента, віце-президентів і Генерального секретаря, який формує Генеральний секретаріат.

Україна стала членом організації в 1992 р., приєднавшись до Конвенції про створення РМС.

6.2.5. Бюро міжнародних виставок (БМВ)

Бюро міжнародних виставок (БМВ) створено в 1931 р. у Парижі (Франція) для нагляду за виконанням Паризької конвенції 1928 р. стосовно впорядкування проведення міжнародних торговельно-промислових виставок. Конвенція регламентувала порядок організації офіційних виставок з метою усунення можливих розбіжностей між країнами, класифікувала виставки, визначила права й обов'язки країн (як організаторів, так і учасників), порядок присудження нагород експонентам товарів, терміни організації виставок залежно від їхньої категорії.

Країна, яка організує виставку, повинна зареєструвати її в БМВ не пізніше ніж за шість місяців до розсилання запрошень. Конвенція передбачає деякі пільги для учасників виставки: без-

митне ввезення експонатів з обов'язковим вивезенням їх, а також безмитне ввезення рекламної продукції, будівельних матеріалів, стендів та ін.

Вищий орган БМВ — Адміністративна Рада, до складу якої входять представники всіх держав-учасниць і яка збирається двічі на рік. При Раді функціонують такі комісії: класифікаційна — дає висновки щодо категорії виставки, яка реєструється; статутна; бюджетно-адміністративна; з питань реклами та пресової пропаганди. Керівництво поточною роботою здійснює директор.

Неурядові організації, як-от: Міжнародна торговельна палата, Спілка міжнародних ярмарків і Міжнародна спілка з видання митних тарифів, не тільки належать до групи глобально-універсальних організацій, але є і найстарішими міжнародними організаціями зі світової торгівлі.

6.2.6. Міжнародна торговельна палата (МТП)

Міжнародна торговельна палата — МТП (International Chamber of Commerce — ICC) — об'єднання національних організацій ділових кіл країн, зацікавлених у розвитку міжнародної торгівлі й підтриманні економічних зв'язків між окремими державами для забезпечення збуту товарів і отримання необхідної сировини і матеріалів.

Торговельні палати, які виникли з організацій купців, були створені в країнах Західної Європи ще в XVII ст. Перед Першою світовою війною торговельні (або торговельно-промислові) палати існували вже в багатьох країнах світу. Вони сприяли укладанню торговельних та інших економічних угод між різними країнами.

Торговельно-промислові палати займаються збором, опрацюванням і наданням інформації про стан розвитку промисловості в регіоні, кон'юнктуру ринків, умови доступу на них, податковий механізм, митні та інші експортно-імпортні збори та податки, умови транзиту тощо. До компетенції багатьох торговельних палат належать видача свідоцтв про походження товарів, торговельна експертиза, управління товарними біржами, питання арбітражу. Торговельно-промислові палати умовно поділяються на три типи: національні (включаючи місцеві); закордонні, які створюються національними асоціаціями торговельно-промислових кіл на території інших країн; та змішані, створені національними організаціями двох або кількох країн.

Міжнародна торговельна палата — найбільша і найвпливовіша серед змішаних торговельно-промислових палат. Її було створено в 1920 р. у Парижі (Франція) відповідно до рішення Міжна-

родної торговельної конференції, яка відбулася восени 1919 р. в Атлантик-Сіті (США). Ініціатива створення МТП належала США, Великобританії, Франції, Бельгії та Італії.

МТП об'єднує ділові кола у світовому масштабі, являючи собою найбільшу міжнародну організацію приватного підприємництва. Згідно із Статутом (доповнення 1947 р.) до МТП можуть входити колективні члени — національні або місцеві торговельні, промислові, страхові, банківські, транспортні та інші організації ділових кіл, які не займаються політичною діяльністю (це в основному національні, місцеві й закордонні торговельно-промислові палати) та індивідуальні члени — фірми, компанії, корпорації та інші юридичні й приватні особи, пов'язані з міжнародним бізнесом. Мета МТП — сприяти розширенню відносин між країнами і встановленню контактів в усіх сферах міжнародного бізнесу.

До складу МТП входять понад 1,6 тис. об'єднань підприємців (федерації промисловців, національні торговельні палати, банківські союзи тощо, які охоплюють малі й середні фірми) та понад 6 тис. великих промислових і торгових компаній — індивідуальних членів.

Основними напрямками діяльності МТП є:

- сприяння розвитку підприємництва в світі заохоченням розвитку торгівлі, інвестицій, вільного руху капіталів;
- вжиття ефективних і послідовних заходів в економічній і правовій сферах для сприяння розвитку міжнародної торгівлі;
- регулювання підприємницької діяльності: захист системи приватного підприємництва; привертання уваги до проблем бізнесу; стимулювання регулювання підприємництва самими підприємцями; підготовка таких кодексів поведінки в сфері бізнесу, які приймаються добровільно; розгляд питань, що стосуються підприємництва, банківської справи, навколишнього середовища, фінансової системи, страхування, морського і повітряного транспорту, оподаткування, міжнародних інвестицій, інтелектуальної власності, маркетингу, торгової політики;
- забезпечення гармонізації торгової практики: (1) розробка рекомендацій для поліпшення існуючої міжнародної ділової практики з банківських операцій, реклами, контейнерних перевезень, організації ярмарок; (2) розробка типових контрактів, міжнародних комерційних термінів «Інкотермс», митних правил і практичних рекомендацій у сфері кредитної документації, міжнародного кодексу рекламної практики; (3) боротьба з економічною злочинністю; розробка документа з питань боротьби з корупцією в міжнародних комерційних операціях;

• подання висновків і коментарів щодо законодавчих пропозицій і змін, які стосуються сфери діяльності МТП; доведення їх до відома громадськості;

• подання рекомендацій урядові країни, де проходить зустріч «групи семи»;

• подання в ООН та її спеціалізовані установи поглядів і думок ділових кіл розвинутих країн і країн, що розвиваються.

Характеристику основних органів МТП наведено в табл. 6.1.

Таблиця 6.1

ОРГАНИ МТП

Назва	Склад	Діяльність	Періодичність
Рада	Президент, віце-президент, экс-президент, голова фінансового комітету, голова Міжнародного арбітражного суду — члени Ради за посадою, Генеральний секретар, один-три представника кожного національного комітету	Вищий керівний орган	Двічі на рік
Виконавча рада	15-21 член, які обираються Радою, Генеральний секретар — секретар Виконавчої ради	Відповідальний за реалізацію політики МТП	Не менш як три сесії на рік, двічі разом із Радою
Фінансовий комітет	12 членів, що призначаються Радою, Голова Міжнародного арбітражного суду (за посадою), Генеральний секретар (за посадою)	Консультує Виконавчу раду з фінансових питань, готує бюджет, контролює бюджетні витрати і доходи, готує чергові доповіді Виконавчій раді	Постійно
Міжнародна штаб-квартира (Париж)	Департаменти міжнародного розвитку; комунікацій; економічної політики і співробітництва; міжнародної торгівлі і технології; адміністрації, фінансів і персоналу	Координує всю діяльність МТП	Постійно
Міжнародний арбітражний суд	Включає Міжнародну організацію з врегулювання суперечок у морських перевезеннях, Міжнародний центр експертизи	Розв'язання міжнародних торгових суперечок з допомогою арбітражу. Друкує правила зразкового виробництва й арбітражу	Постійно

Назва	Склад	Діяльність	Періодичність
Інститут міжнародного права і практики в сфері бізнесу (Париж)		Дослідження, навчання і поширення інформації серед практиків і наукових співробітників у галузі міжнародного права бізнесу. Проведення семінарів, симпозіумів, публікації з правових питань бізнесу для бізнесменів, правознавців, юристів-практиків	Постійно
Міжнародне бюро торговельних палат (МБТП)		Проведення міжнародних зустрічей для обговорення проблем, обміну досвідом і знаннями між керівними працівниками палат розвинутих країн, країн, що розвиваються, і країн з перехідною економікою. Надання технічної допомоги і забезпечення програм підготовки кадрів для країн, що розвиваються, а також країн Центральної і Східної Європи	Постійно
Всесвітня промислова рада з питань довкілля	Вищі посадові особи 90 найбільших корпорацій	Захищає інтереси ділових кіл, пов'язані з екологічними питаннями. Підтримує зв'язки з урядами і міжнародними організаціями. Забезпечує глибше розуміння екологічних проблем, пов'язаних з бізнесом, сприяє розвитку технологічного співробітництва між компаніями в розвинутих країнах і країнах, що розвиваються	Постійно

Назва	Склад	Діяльність	Періодичність
Служби МТП із боротьби з економічною злочинністю	Міжнародне морське бюро	Запобігання шахрайству в міжнародному морському транспорті і боротьба з ним	Постійно
	Бюро МТП з боротьби з підробками	Запобігання підробкам товарів з торговими марками, а також патентів, авторських прав, промислових зразків і моделей	
	Бюро з боротьби з економічною злочинністю	Боротьба з комерційними злочинами в галузі банківської справи, інвестицій, страхування тощо	
	Центр морського співробітництва	Сприяння розвитку міжнародного морського співробітництва на всіх рівнях і в усіх аспектах морської індустрії, за винятком суднобудування	
Конгрес	Беруть участь високопосадові представники компаній і організацій — членів МТП	Вищий орган МТП	Раз на три роки на запрошення національного комітету приймаючої сторони
Конференції	Голови національних комітетів і груп	Обговорення конкретних тем, які мають важливе значення для міжнародного співробітництва ділових кіл	У періоди між конгресами на запрошення національного комітету приймаючої країни

Назва	Склад	Діяльність	Періодичність
Комісії	Кожний національний комітет або група може вводити до складу комісії своїх делегатів	Питання політики МТП: міжнародна торгова політика, фінансування, міжнародний арбітраж, страхування, оподаткування, багатонаціональні підприємства і міжнародні інвестиції, довкілля, енергетика тощо	Дві сесії на рік
Робочі групи		Розробка і реалізація конкретних проєктів	Тимчасово
Бюро МТП із зв'язків з ООН (Нью-Йорк, Женева)		Забезпечення зв'язків з організаціями ООН	Постійно
Бюро радника МТП з питань ЄС			Постійно

6.2.7. Спілка міжнародних ярмарків (СМЯ)

Спілка міжнародних ярмарків (СМЯ) — об'єднання постійних ярмаркових комітетів або установ, які скликають і організують міжнародні ярмарки. Спілка заснована в 1925 р. у Мілані (нині її штаб-квартира — у Парижі).

Згідно зі спільним визначенням Спілки міжнародних ярмарків і Міжнародної торговельної палати, міжнародний ярмарок — це відкритий для всіх галузей виробництва великий ринок, який організовується на обмежений термін через певні проміжки часу в одному і тому самому місті. Офіційне призначення сучасних ярмарків — дати можливість учасникам продемонструвати зразки свого виробництва, нові технічні досягнення і вдосконалення з метою укладання торговельних угод.

Територія міжнародних ярмарків розглядається як митний склад, куди товари ввозяться без сплати мита. Учасникам ярмарків надаються імпорتنі контингенти; забезпечується охорона

прав на промислову власність, тобто на виставлені винаходи і зразки; для вантажів і відвідувачів встановлюються пільгові транспортні тарифи і спрощені митні формальності. Спільно з Міжнародною торговельною палатою СМЯ прагне до збільшення пільг для міжнародних ярмарків та їхніх учасників.

Згідно зі статутом завданнями СМЯ є: закріплення прав і пільг своїх членів та посилення впливу міжнародних ярмарків на розвиток міжнародного товарообміну, на стан світової економіки; організація постійного співробітництва між членами СМЯ; охорона інтересів учасників ярмарків (експонентів і покупців); розробка погодженого міжнародного розкладу проведення ярмарків; на прохання зацікавлених сторін створення арбітражних комісій для вирішення спорів між членами СМЯ; організація реклами; репрезентація міжнародних ярмарків перед компетентними органами влади і міжнародними організаціями. Спілка не втручається у внутрішні справи ярмаркових комітетів, які є її членами.

У Спілці міжнародних ярмарків існує дві категорії членства: дійсні члени і такі, що приєдналися. Нові ярмаркові комітети, створені в країні, де вже є дійсні члени СМЯ, можуть вступати до СМЯ тільки на правах членів, що приєдналися. Для здобуття прав дійсного члена необхідне дотримання багатьох вимог: юридичне визнання ярмарки як міжнародної урядом власної країни; наявність постійно діючого комітету або іншої установи з організації ярмарку, також юридично визнаної урядом; існування (щонайменш) протягом п'яти років та ін.

Керівні органи СМЯ — конгрес представників міжнародних ярмарків — членів СМЯ, головний комітет, правління, секретаріат.

6.3. РЕГІОНАЛЬНІ ТОРГОВЕЛЬНІ ОРГАНІЗАЦІЇ

6.3.1. Північноамериканська зона вільної торгівлі (НАФТА)

Північноамериканська зона вільної торгівлі — НАФТА (North-American Free Trade Area — NAFTA) — почала свою діяльність 1 січня 1994 р., коли набрала чинності Угода між Канадою, США та Мексикою, підписана ще в 1992 р. Створення цієї організації відбувалося поступово. У 1965 р. була укладена Угода між США та Канадою про торгівлю продукцією автомобільної промисловості. 1 червня 1989 р. набрала чинності американсько-канадська Угода про вільну торгівлю, яка передбачала усунення

до 1998 р. всіх обмежень у взаємній торгівлі. Але зовнішні тарифи кожна з країн встановлювала самостійно.

Згідно з Угодою про створення Північноамериканської зони вільної торгівлі протягом наступних 15 років майже всі торговельні та інвестиційні бар'єри між країнами — учасницями НАФТА мають бути ліквідовані, а мито скасоване. В канадсько-американській торгівлі торговельні бар'єри вже скасовані. У відносинах з Мексикою відбувається поступове зниження мита: з 1994 р. зменшується мито у взаємній торгівлі промисловими і продовольчими товарами; решту мита має бути скасовано до 2003 р. Ці заходи відкривають доступ високотехнологічної продукції, передусім продукції електроніки та автомобільної промисловості, з США і Канади на мексиканський ринок. Мексика забороняє участь іноземних компаній у розробці, видобутку та виробництві нафти і нафтопродуктів, у розвідці та видобутку радіоактивних руд, транспортній і комунікаційній інфраструктурі на своїй території. Що стосується інших галузей економіки, Мексика зобов'язалася пом'якшити обмеження на участь американських та канадських інвесторів в акціонерному капіталі своїх компаній та відмінити обмеження на участь іноземного капіталу в банках і страхових компаніях. Угода передбачає заходи щодо охорони довкілля в Мексиці і міграції робочої сили.

Створення НАФТА спрямоване на різні аспекти підприємницької діяльності в Північній Америці, а саме: доступ до ринків, інвестиції, гарантії, послуги, права інтелектуальної власності, державні закупівлі, дотримання стандартів, тимчасовий в'їзд для бізнесменів, розв'язання суперечок тощо.

Таблиця 6.2

ЗОВНІШНЯ ТОРГІВЛЯ НАФТА¹

(млрд дол.; у поточних цінах)

Показник \ Рік	1960	1970	1980	1990	1997	Коефіцієнт зростання 1960 р. = 1,0
Оборот	48,6	116,3	692,4	1170,6	2031,0	41,8
Експорт (фоб)	26,7	60,7	356,8	523,8	911,5	34,1
Імпорт (сиф)	21,9	55,6	335,6	646,8	1119,5	51,1
Сальдо	4,8	5,1	21,2	-123,0	-208,0	
Коефіцієнт покриття імпорту експортом, %	121,9	109,2	106,3	81,0	81,4	

¹ Устинов І.Н. Мировая торговля. Статистико-аналит. справочник. — М.: Экономика, 2000. — С. 142.

Обсяги зовнішньої торгівлі країн, що входять до складу НАФТА, зросли протягом останніх 40 років майже у 42 рази (див. табл. 6.2). Ця тенденція зберігалась як до створення НАФТА, так і після. Треба відмітити більш інтенсивне зростання імпорту в останньому десятиріччі й відповідну зміну співвідношення обсягів експорту та імпорту (від'ємне сальдо торговельного балансу).

6.3.2. Південний спільний ринок (МЕРКОСУР)

Південний спільний ринок — МЕРКОСУР (Southern Common Market) — створений у 1991 р. Аргентиною, Бразилією, Парагваєм та Уругваєм на основі Асунсьонського договору з метою створення зони вільної торгівлі і митного союзу. Договором передбачається скасування всіх видів мита і нетарифних обмежень у взаємній торгівлі між чотирма країнами; вільний рух капіталів і робочої сили; введення єдиного спільного зовнішнього тарифу; координація політики в галузі промисловості, сільського господарства, транспорту і зв'язку, валютно-фінансовій сфері.

З часу заснування організації обсяг торгівлі між країнами-членами збільшився втричі, що підтвердило ефективність створення зони вільної торгівлі і, відповідно, доцільність залучення нових партнерів на своєму континенті. Тому в перспективі планується на основі розширення МЕРКОСУР створення Латиноамериканської зони вільної торгівлі (ЛАФТА), до якої приєднаються інші латиноамериканські країни.

Порівняння динаміки обсягів зовнішньоторговельного обороту показує його значне зростання в останньому десятиріччі ХХ ст., тобто після створення МЕРКОСУР (див. табл. 6.3).

Таблиця 6.3

ЗОВНІШНЯ ТОРГІВЛЯ МЕРКОСУР¹

(млн дол.; в поточних цінах)

Показник \ Рік	1960	1970	1980	1990	1997	Коефіцієнт зростання 1960 р. = 1,0
Оборот	5497	9647	67308	75713	184314	33,5
Експорт (фоб)	2504	4809	29519	46418	82321	32,9
Імпорт (сиф)	2993	4838	37789	29295	101993	34,1
Сальдо	-489	-29	-8270	17123	-19672	
Коефіцієнт покриття імпорту експортом, %	83,7	99,4	78,1	158,5	80,7	

¹ Устинов И.Н.. Мировая торговля. Статистико-аналит. справочник. — М.: Экономика, 2000. — С. 254.

6.3.3. Латиноамериканська асоціація інтеграції (ЛАІ)

Латиноамериканська асоціація інтеграції — ЛАІ (Latin American Integration Association — LAIA) — створена в 1980 р. одинадцятьма латиноамериканськими країнами на основі Договору Монтевідео, який набрав чинності в 1982 р., з метою розвитку і активізації співробітництва, спрямованого на розширення ринку. ЛАІ замінила собою Латиноамериканську асоціацію вільної торгівлі (ЛАВТ), яка була створена в 1960 р. Членами ЛАІ є: Аргентина, Болівія, Бразилія, Венесуела, Колумбія, Мексика, Парагвай, Перу, Уругвай, Чилі, Еквадор.

Завданнями ЛАІ визначені: сприяння і регулювання взаємної торгівлі між країнами регіону; поетапне створення латиноамериканського спільного ринку стимулюванням утворення зони економічних преференцій.

Сукупний зовнішньоторговельний оборот країн — членів ЛАІ з 1960 до 1997 р. збільшився більш як у 30 разів (див. табл. 6.4). Незважаючи на те, що обсяг імпорту зріс більше, ніж обсяг експорту, сальдо торговельного балансу в різні періоди мало різні знаки: в 1960, 1970 та 1990 рр. — додатне, а в 1980 і 1997 рр. — від'ємне.

Таблиця 6.4

ЗОВНІШНЯ ТОРГІВЛЯ ЛАІ¹

(млн дол.; в поточних цінах)

Рік / Показник	1960	1970	1980	1990	1997	Коефіцієнт зростання 1960 р. = 1,0
Оборот	14078	24672	167621	200049	452453	32,1
Експорт (фоб)	7275	12714	81936	113332	212656	29,2
Імпорт (сиф)	6803	11958	85685	87162	239797	35,2
Сальдо	472	756	-3749	26170	-27141	
Коефіцієнт покриття імпорту експортом, %	106,9	106,3	95,6	130,0	88,7	

¹ Устинов И.Н. Мировая торговля. Статистико-аналит. справочник. — М.: Экономика, 2000. — С. 254.

6.3.4. Митний та економічний союз Центральної Африки (МЕСЦА)

Митний та економічний союз Центральної Африки — МЕСЦА (Central African Customs and Economic Union — CACEU) — створений у 1966 р. шістьма африканськими державами на основі Браззавільського договору з метою поетапного створення і розвитку спільного ринку Центральної Африки. МЕСЦА став наступником Екваторіального митного союзу. Членами організації є: Габон, Камерун, Конго, Центрально-африканська республіка, Чад, Екваторіальна Гвінея.

Діяльність МЕСЦА спрямована на визначення найважливіших напрямів і координацію митної, податкової та економічної політики держав-членів, особливо переговорів з тарифних питань з третіми країнами і застосування загальних тарифів.

У 1989 р. МЕСЦА запропонував нову стратегію економічної інтеграції — «Створення справжнього економічного союзу», яка включала питання пільгових тарифів у міждержавній торгівлі; механізмів компенсації втрат, пов'язаних з оподаткуванням; перегляду загальних митних тарифів щодо третіх країн тощо. В 1991 р. було прийнято Регіональну програму реформ, розроблену у тісному співробітництві МЕСЦА з Всесвітнім банком за участі Міжнародного валютного фонду, ЄС та Франції, яка включала два протоколи: з податкових і митних питань та питань транспорту і транзиту.

У 1994 р. було прийнято рішення про створення Економічного та валютного співтовариства Центральної Африки, метою якого визначено консолідацію досягнень держав-членів у сфері валютного і економічного співробітництва.

6.3.5. Спільний ринок Східної і Південної Африки (СРСПА)

Спільний ринок Східної і Південної Африки — СРСПА (Common Market for Eastern and Southern Africa — COMESA) — утворений в 1994 р. як наступник Преференційної зони торгівлі держав Східної і Південної Африки на основі відповідного Договору з метою забезпечення стійкого зростання і розвитку. Членами організації є: Ангола, Бурунді, Заір, Замбія, Зімбабве, Кенія, Коморські острови, Лесото, Маврикий, Мадагаскар, Малаві, Мозамбік, Намібія, Руанда, Свазиленд, Судан, Танзанія, Уганда, Еритрея, Ефіопія.

Співробітництво країн-членів у рамках СРСПА здійснюється в таких напрямках:

— лібералізація торгівлі і створення митного союзу після 10-річного перехідного періоду шляхом ліквідації мита й інших зборів за ввезення товарів; скасування нетарифних бар'єрів; введення спільних зовнішніх тарифів на товари, що імпортуються з третіх країн, встановлення режиму найбільшого сприяння; митне співробітництво в межах спільного ринку; спрощення і гармонізація торгової документації і процедур;

— у валютно-фінансовій сфері — створення платіжного союзу з єдиною валютною і розрахунковою одиницею — ЕСКАУ, досягнення конвертованості валют; узгодження валютної та податкової політики; розвиток банківської справи і ринку капіталів; вільний рух капіталу тощо;

— розвиток галузей економіки: промисловості, енергетики, науки і техніки; сільського господарства і сільських районів; природних ресурсів і охорони навколишнього середовища; транспорту і зв'язку; туризму, телекомунікаційних послуг;

— стандартизація і гарантія якості продукції;

— сприяння розвитку приватного підприємництва; співробітництво між торговими палатами й підприємницькими об'єднаннями;

— заохочення і захист інвестицій;

— забезпечення вільного пересування окремих осіб, робочої сили, послуг;

— координація діяльності з Південноафриканським співтовариством розвитку.

6.4. ГАЛУЗЕВІ ТОРГОВЕЛЬНІ ОРГАНІЗАЦІЇ

6.4.1. Багатосторонні міждержавні організації з регулювання світових товарних ринків

Організаційними формами реалізації міждержавних товарних угод, розроблених та існуючих під егідою ЮНКТАД, є Міжнародні товарні організації (МТО), Міжнародні консультативні комітети і Міжнародні дослідницькі групи (МДГ) (див. рис. 6.2). Метою створення міжнародних товарних організацій є спостереження за виконанням міжнародних товарних угод, вивчення стану світових товарних ринків і вироблення рекомендацій урядам країн-учасниць.

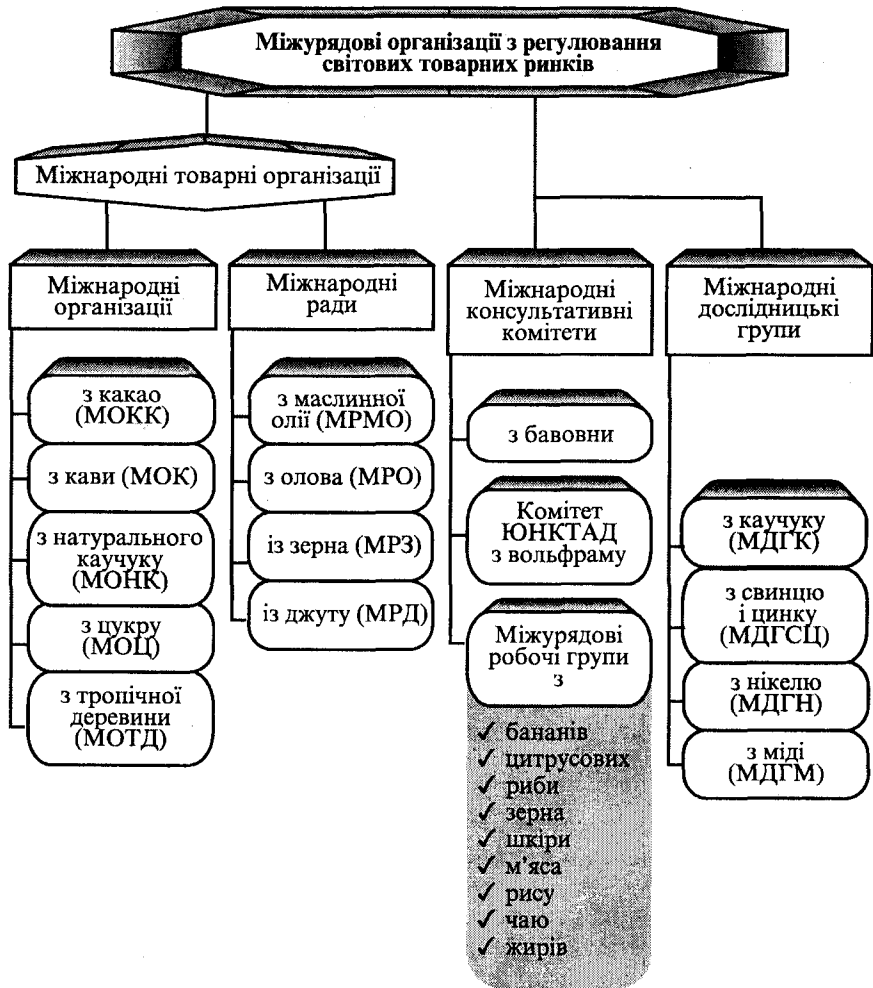

Рис. 6.2. Типізація міжурядових організацій з регулювання світових товарних ринків

Міжнародні товарні організації створені на основі міжнародних товарних угод, володіють правосуб'єктністю, мають конкретні цілі й організаційну структуру. Залежно від виду відповідної товарної угоди кожна міжнародна організація використовує спеціально створені механізми.

Організаційна структура міжнародних товарних організацій однотипна і включає Міжнародну раду, Виконавчий комітет і

Виконавчого директора. Міжнародна рада (вищий орган) складається з представників усіх учасників Угоди. Вона проводить регулярні чергові й позачергові сесії, на яких приймаються рішення, пов'язані з реалізацією Угоди. Розподіл голосів під час прийняття рішень базується на формальній рівності сторін — країн-експортерів та імпортерів. Виконавчий комітет — це вищий виконавчий орган, який здійснює поточне спостереження за станом кон'юнктури світового ринку і розробляє рекомендації з механізму його регулювання.

Міжнародні ради створені в межах міжнародних товарних угод з метою сприяння їх реалізації через регулювання відносин між учасниками угод, надання їм інформації про стан і тенденції розвитку світового товарного ринку і вжиття заходів з його регулювання. Вони не володіють правосуб'єктністю. Робочими органами міжнародних рад є пленарні сесії, комітети і секретаріат.

Міжнародні консультативні організації створюються у вигляді комітетів, мета яких — сприяння розвитку міжнародної торгівлі відповідним товаром шляхом надання учасникам інформації про стан кон'юнктури світових товарних ринків, обговорення проблем, пов'язаних з розвитком виробництва і міжнародної торгівлі даним товаром, регулюванням ринкових цін.

Міжнародні дослідницькі групи з сировинних товарів (МДГ) — це міждержавні багатосторонні організації, які діють під егідою ЮНКТАД і створюються для обговорення актуальних проблем розвитку світових товарних ринків і прийняття по них необхідних рекомендацій країнам-учасникам.

6.4.2. Організація країн — експортерів нафти (ОПЕК)

Реальний вплив на регулювання товарного ринку справляє невелика кількість асоціацій. Найбільших успіхів досягли практично тільки члени ОПЕК (Організація країн — експортерів нафти). Цьому сприяло кілька чинників: особливість нафти як базового сировинного товару; концентрація її видобутку в невеликій кількості країн, що розвиваються; високий ступінь залежності розвинутих країн від імпорту нафти; зацікавленість ТНК у зростанні цін на нафту.

6.4.2.1. Історія створення і цілі організації

Організацію країн — експортерів нафти — ОПЕК (Organization of the Petroleum Exporting Countries — ОПЕК) — було створено відповідно до резолюції конференції представників урядів

Ірану, Іраку, Кувейту, Саудівської Аравії, Венесуели, Лівії, яка відбулася в Багдаді у вересні 1960 р., а пізніше до них приєднались ще шість країн: Алжир, Габон, Індонезія, Катар, Нігерія, Об'єднані Арабські Емірати. Статут ОПЕК, затверджений у Каракасі в 1961 р., був повністю переглянутий в 1965 р., і пізніше в нього вносилися поправки. Частка ОПЕК у світовому видобуванні нафти зараз становить близько 40%. За оцінками Генерального секретаря ОПЕК, ця частка збільшиться до 2010 р. до 45%, а до 2020 р. — до 50%.

Цілями організації є: 1) координація та уніфікація політики щодо нафти держав-членів; 2) визначення найефективніших індивідуальних та колективних засобів захисту інтересів держав-учасниць; 3) пошук засобів забезпечення стабільності цін на світових ринках та попередження несподіваних і небажаних коливань цін; 4) забезпечення стійких доходів країн—виробників нафти, ефективного постачання країн-споживачів; справедливий розподіл доходів від інвестицій у нафтову промисловість; 5) охорона навколишнього середовища.

Механізм регулювання ОПЕК світового ринку нафти полягає у встановленні сумарного ліміту видобутку нафти для країн-членів, коригування цього ліміту з урахуванням рівня цін на світовому ринку нафти, розподілення загального ліміту між країнами-членами і контроль за дотриманням встановлених квот.

Згідно зі статтею 7 Статуту, повноправними членами ОПЕК можуть бути тільки країни-засновники і країни, чиї заявки на вступ були ухвалені конференцією. Будь-яка інша країна, що експортує сиру нафту в значних кількостях і має інтереси, в основному подібні до інтересів країн-членів, може стати повноправним членом за умови, що її прийняття буде ухвалене більшістю у 3/4 голосів, включаючи голоси всіх членів-засновників.

З 1991 р. ОПЕК бере участь у координаційних зустрічах з іншими організаціями — Організацією незалежних експортерів нафти (ІПЕК), ЄС, Міжнародним енергетичним агентством, — які проводяться з метою обміну інформацією в галузі енергетики, промислового співробітництва, екологічних проблем, використання ринкових механізмів і розвитку світового ринку нафти. Неформальні контакти ОПЕК має також з провідними транснаціональними нафтовими компаніями та їхніми асоціаціями на різних конференціях і форумах. Важливу роль у цих контактах відіграє Центр глобальних стратегічних досліджень ОПЕК у Лондоні.

Зростання обсягів зовнішньої торгівлі країн — членів ОПЕК протягом чотирьох останніх десятиріч ХХ ст. відбувалось досить

нерівномірно, про що свідчать дані, наведені в табл. 6.5. Різке падіння експорту відбулося в 1990 р., тимчасом як імпорт скоротився несуттєво. Для ОПЕК характерне позитивне сальдо торгового балансу протягом усього періоду існування цієї організації. На кінець 1997 р. ще не було досягнуто рівня експорту 1980 р.

Таблиця 6.5

ЗОВНІШНЯ ТОРГІВЛЯ¹

(млн дол.; в поточних цінах)

Показник \ Рік	1960	1970	1980	1990	1997	Коефіцієнт зростання 1960 р. = 1,0
Оборот	12949	27443	427098	286301	419391	32,4
Експорт (фоб)	7647	17842	304185	176680	232621	30,4
Імпорт (сиф)	5302	9601	122913	109621	186770	35,2
Сальдо	2345	8241	181272	67059	45851	
Коефіцієнт покриття імпорту експортом, %	144,2	185,8	247,5	161,2	124,5	

6.4.2.2. Організаційна структура ОПЕК

Структурно організація складається з таких органів: конференція, Рада керуючих, економічна комісія ОПЕК, секретаріат.

Конференція (вищий орган) збирається два рази на рік у Відні. В ній беруть участь делегації країн-учасниць (глава, міністр нафти або енергетики, радники й спостерігачі). Конференція визначає основні напрями політики ОПЕК, шляхи і засоби їх практичного здійснення та приймає рішення по доповідях і рекомендаціях, поданих Радою керуючих, а також по бюджету. Генеральний секретар ОПЕК головує на конференції.

Рада керуючих — виконавчий орган, який виконує рішення конференції, готує річний бюджет, затверджує доповіді Генерального секретаря, готує порядок денний конференцій, призначає заступника Генерального секретаря, затверджує висунутих секретаріатом керівників департаментів.

Економічна комісія ОПЕК — розробляє заходи для забезпечення стабільності нафтових ринків на справедливих і розумних умовах з тим, щоб нафта зберегла і в майбутньому своє значення

¹ Устинов И.Н.. Мировая торговля. Статистико-аналит. справочник. — М.: Экономика, 2000. — С. 257.

найважливішого глобального енергоносія, що відповідає цілям ОПЕК. Вона також займається й іншими питаннями енергетичної та нафтової політики (виробництво, ціни, постачання та ін.). Комісія збирається двічі на рік і складається з заступника Генерального секретаря, представників держав-членів і координатора, який одночасно є керівником департаменту досліджень.

Секретаріат на чолі з Генеральним секретарем (трирічний мандат) виконує поточну роботу під керівництвом Ради керуючих. До складу Секретаріату входять дослідницький відділ, департамент інформації, Агентство новин ОПЕК (ОПЕКНА), Економічна комісія ОПЕК.

6.4.2.3. Фонд міжнародного розвитку ОПЕК

У 1976 р. ОПЕК створила **Фонд міжнародного розвитку (Фонд ОПЕК)** — багатосторонній фінансовий інститут, призначений для сприяння співробітництву між країнами ОПЕК та іншими країнами, що розвиваються. Допомогу Фонду можуть отримати міжнародні інститути, чия діяльність корисна для країн, що розвиваються, і всі країни, що розвиваються і не входять до складу ОПЕК. Усі члени ОПЕК є також членами Фонду. Цілями Фонду є: фінансове співробітництво між країнами — членами ОПЕК та іншими країнами, що розвиваються, наданням пільгових позик для фінансування платіжних балансів, для реалізації програм і проектів розвитку; сприяння та/або надання позик міжнародним агентствам, діяльність яких відповідає цілям Фонду; фінансування технічної допомоги.

Фонд надає позики (на пільгових умовах) трьох типів: 1) позики на здійснення конкретних проектів розвитку; кредитні лінії для фінансування малих і середніх підприємств у таких галузях економіки, як промисловість, енергетика, транспорт, сільське господарство, водопостачання, каналізація, охорона здоров'я; 2) позики для фінансування програм відновлення або модернізації галузей економіки, на закупівлю сировини, устаткування, запасних частин тощо; 3) позики на фінансування платіжних балансів, зокрема на імпорт продуктів харчування і споживчих товарів; на закупівлю устаткування для сільського господарства і виробництво споживчих товарів. Допомога надається Фондом усім країнам, що розвиваються (за винятком країн — членів ОПЕК), у порядку черговості, причому пріоритет віддається найменш розвинутих країнам. Фонд ОПЕК є донором або кредитором інших міжнародних організацій, наприклад агентств розвитку країн —

учасниць ОПЕК (Кувейтського фонду, Арабського фонду економічного і соціального розвитку тощо).

Фінансові ресурси Фонду складаються з добровільних внесків держав-членів, а також прибутків, отриманих за рахунок інвестиційних і кредитних операцій.

Галузева структура кредитування поступово змінюється. Якщо на початку своєї діяльності Фонд особливу увагу приділяв енергетичним проектам і фінансуванню балансів країн-позичальників, то зараз спостерігається зсув у бік соціальних проектів.

Штаб-квартира організації знаходиться у Відні.

6.5. МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ІЗ СТАНДАРТИЗАЦІЇ ТА СЕРТИФІКАЦІЇ

6.5.1. Міжнародна організація із стандартизації (ІСО)

Міжнародна організація із стандартизації (ІСО) — штаб-квартира у Швейцарії м. Женева, — організація, яка займається розробкою міжнародних стандартів і питаннями сертифікації продукції в різних галузях, за винятком електротехніки і електроніки, які належать до компетенції Міжнародної електротехнічної комісії (МЕК). ІСО є світовою федерацією національних органів із стандартизації, яка була створена 23 лютого 1947 р. з ініціативи ООН на засіданні Комітету ООН з координації стандартів. До складу ІСО входять 124 країни, серед них: понад 80 — комітетів-членів, 24 — член-кореспондентів та 9 член-абонентів. Комітети-члени можуть брати участь у роботі технічних комітетів, голосувати по проектах стандартів, обиратися до складу Ради ІСО, бути представленими на засіданнях Генеральної асамблеї (ІСО). Член-кореспонденти не ведуть активної роботи в ІСО, але мають право на отримання інформації про стандарти, що розробляються. Кожна країна може бути представлена в ІСО тільки однією національною організацією.

Мета ІСО полягає в тому, щоб сприяти розвитку стандартизації і пов'язаних з нею видів діяльності у міжнародному масштабі з метою поліпшення міжнародного обміну товарами і послугами. ІСО об'єднує воедино інтереси виробників, споживачів, урядів і наукових кіл. У її роботі беруть участь майже 3 тис. технічних органів і понад 20 тис. спеціалістів з усіх регіонів світу. За результатами роботи ІСО видано майже 7 тис. стандартів.

Діяльність ІСО здійснюється в галузі стандартизації, сертифікації та інформації (див. табл. 6.6).

СТРУКТУРА ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ІЗ СТАНДАРТИЗАЦІЇ (ІСО)

Напрями діяльності ІСО		
У галузі стандартизації	У галузі сертифікації	Інформаційна діяльність
<ul style="list-style-type: none"> • Розробка стандартів у галузі машинобудування, хімії, неметалевих матеріалів, руд і металів, інформаційної техніки, сільського господарства, будівництва, спеціальної техніки, охорони здоров'я і медицини, навколишнього середовища, упакування і транспортування товарів • Розробка спільно з МЕК стандартів у галузі інформаційних технологій, мікропроцесорної техніки, телекомунікацій • Стандартизація систем забезпечення якості; розробка і видання міжнародних стандартів • Співробітництво з регіональними організаціями із стандартизації • Сприяння ВТО у поступовому переході на стандарти ІСО в розробці технічних умов постачання товарів • Сприяння країнам, що розвиваються, в галузі розвитку національної стандартизації і вирівнювання рівнів стандартизації; розробка рекомендацій; підготовка спеціалістів і навчальних посібників із стандартизації • Співробітництво з ООН у напрямку стимулювання співробітництва промислово розвинутих країн і країн, що розвиваються, в галузі стандартизації і метрології; створення міжнародних навчальних центрів • Сприяння взаємному визнанню і прийняттю національних і регіональних систем сертифікації, а також використання міжнародних стандартів у галузі випробувань і підтвердження відповідності • Надання методичної і інформаційної допомоги Раді ІСО в розробці міжнародних стандартів; організація семінарів, розробка керівництв; координація діяльності ІСО з міжнародними метрологічними організаціями 	<ul style="list-style-type: none"> • Сприяння укладанню двох багатосторонніх угод про взаємне визнання; розробка спільно з МЕК принципів гармонізації національних систем сертифікації • Розробка організаційно-методичних документів із сертифікації; методичне сприяння створенню систем сертифікації у країнах, де вони відсутні • Співробітництво з іншими міжнародними організаціями; видання спільно з МЕК, МТЦ, ЮНКТАД/ВТО, ЮНКТАД і ВТО спеціального дослідження «Сертифікація. Принципи і практика» • Сприяння взаємному визнанню і прийняттю національних і регіональних систем забезпечення якості, а також використанню міжнародних стандартів на випробування, контроль, сертифікацію, системи якості • Підготовка керівництв з випробувань, інспекційного контролю і сертифікації продукції та процесів, а також з діяльності оцінки випробувальних лабораторій, органів з сертифікації і систем забезпечення якості; вивчення методів оцінки відповідності продукції і систем забезпечення якості встановленим вимогам у різних країнах • Співробітництво з МЕК для видання спільних керівництв з сертифікації 	<ul style="list-style-type: none"> • Координація і гармонізація діяльності ІСО і членів організації у галузі інформаційних послуг, баз даних, маркетингу, продажу стандартів і технічних умов • Консультування Генеральної асамблеї ІСО з питань розробки політики і гармонізації стандартів; керівництво функціонуванням інформаційної мережі ІСО — ICONET; • Розробка керівництв з організації і роботи інформаційних центрів сертифікації • Вивчення і аналіз інформаційних і маркетингових послуг • Розробка і поширення рекомендацій щодо загальних принципів збору, зберігання, пошуку інформації, обміну нею • Організація і ведення системи виробництва і розповсюдження документів в ІСО • Популяризація міжнародних стандартів у галузі інформаційних послуг і заохочення до їх застосування • Інформаційне співробітництво з міжнародними організаціями

Вищий орган ІСО — Генеральна асамблея — скликається один раз на три роки. Кожна національна організація зі стандартизації має в Генеральній асамблеї один голос і може направити делегацію щонайбільше з трьох осіб. У період між сесіями Генеральної асамблеї роботою ІСО керує Генеральна рада. Обраний президент ІСО є водночас і головою Ради, яка щорічно складає звіт про діяльність і затверджує річний бюджет організації. Раді підпорядковані сім комітетів: 1) Технічне бюро (ПЛАКО); 2) Комітет з вивчення наукових принципів стандартизації (СТАКО); 3) Комітет з оцінки відповідності (КАСКО); 4) Комітет з інформаційних систем і послуг (ІНФКО); 5) Комітет з надання допомоги країнам, що розвиваються (ДЕВКО); 6) Комітет із захисту прав споживачів (КОПОЛКО); 7) Комітет із стандартних зразків (РЕМКО). Для розробки міжнародних стандартів Генеральна рада затверджує спеціальні технічні комітети, кожен з яких має постійний номер і розробляє стандарти в якій-небудь вузькій сфері діяльності. Підготовкою проектів міжнародних стандартів у кожному технічному комітеті займається секретаріат. Крім того, існує Генеральний секретаріат, який координує діяльність технічних комітетів і виконує функції звичайного секретаріату будь-якої міжнародної організації. Діяльність Генерального секретаріату контролює контрольна рада.

У рамках Комітету з інформаційних систем і послуг функціонує інформаційна система ІСОНЕТ, метою якої є забезпечення обміну інформацією про міжнародні і національні стандарти, про документи із стандартизації, про видання книг, довідників і навчальної літератури з питань стандартизації; встановлення контактів з інформаційними системами інших міжнародних організацій (ООН, ЮНЕСКО, МАГАТЕ) і створення єдиної інформаційної мови. Розроблений Міжнародний класифікатор із стандартизації (МКС) являє собою методичну основу для підготовки національних показників стандартів.

Розроблені Міжнародною організацією із стандартизації стандарти ISO серії 9000 та 14 000 спрямовані на забезпечення конкурентоспроможності виробників на світовому ринку. Стандарти ISO серії 9000 встановлюють єдині міжнародні стандарти на систему управління якістю в будь-якій виробничій чи сервісній компанії, стандарти ISO серії 14000 встановлюють вимоги до охорони навколишнього середовища.

Згідно з офіційною домовленістю, яка встановлює взаємовідносини між ІСО і Міжнародною електротехнічною комісією (МЕК), ці дві організації доповнюють одна одну, створюючи сис-

тему міжнародної стандартизації. Для забезпечення необхідної технічної координації вони створили спільні комітети з технічного програмування ІСО/МЕК та з питань стандартизації інформаційної технології.

Україна є комітетом — членом ІСО з січня 1993 р. і представлена в ній національною організацією з стандартизації — Держстандартом. З 212 технічних комітетів ІСО, які розробляють міжнародні стандарти, Україна бере участь у роботі 64. Нині майже 60 % державних стандартів в Україні, введених у дію Держстандартом, наближені до міжнародних стандартів ІСО. Подальше наближення сприятиме ліквідації технічних бар'єрів для виходу українських товарів на ринки інших країн, підвищенню конкурентоспроможності нашої продукції, захисту вітчизняного товаровиробника.

У доповіді «Розвиток національної системи технічного регулювання в Україні у взаємозв'язку з довгостроковими стратегіями ІСО» і коментарях української делегації щодо програми QSAR (процедури взаємного визнання сертифікатів відповідності вимогам стандартів ISO серії 9000), підготовлених до 21-ої Генеральної асамблеї ІСО, яка проходила в Женеві у вересні 1998 р., відзначалося, що Україна, створюючи вітчизняну систему технічного регулювання, орієнтується на довгострокові стратегії Міжнародної організації із стандартизації.

6.5.2. Міжнародна електротехнічна комісія (МЕК)

Міжнародна електротехнічна комісія (МЕК) створена в 1906 р. на Міжнародній конференції з питань стандартизації параметрів електричних машин, у якій взяли участь 13 країн. Після створення ІСО МЕК стала автономною організацією в її складі. Сфера діяльності МЕК поширюється на стандартизацію в галузях електротехніки, електроніки, радіозв'язку, приладобудування. Членами МЕК є понад 40 національних комітетів із стандартизації. У Франції, Німеччині, Італії, Бельгії створені спеціальні комітети для участі в МЕК, причому ці комітети не входять до національних організацій із стандартизації.

Статут так визначає мету МЕК: сприяння міжнародному співробітництву у стандартизації і суміжних з нею сферах у галузі електротехніки і радіотехніки через розробку міжнародних стандартів та інших документів. Мета реалізується діяльністю МЕК у сферах стандартизації і сертифікації продукції (див. табл. 6.7).

**СТРУКТУРА ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНОЇ
ЕЛЕКТРОТЕХНІЧНОЇ КОМІСІЇ (МЕК)**

Напрями діяльності МЕК	
У галузі стандартизації	У галузі сертифікації
<ul style="list-style-type: none"> • Розробка міжнародних стандартів на продукцію електротехнічної промисловості, електротехнічне устаткування виробничого призначення, електроенергетичне устаткування, вироби електронної промисловості, електронне устаткування побутового і виробничого призначення, електроінструменти, устаткування для супутникового зв'язку • Розробка спільно з ІСО міжнародних стандартів на безпеку. Розроблено і прийняте Керівництво ІСО/МЕК 51 «Загальні вимоги до викладання питань безпеки при підготовці стандартів» • Стандартизація методів вимірювання радіоперешкод, випромінюваних електронними і електротехнічними приладами (перебуває в компетенції Міжнародного спеціального комітету з радіоперешкод — СІСПР). • Співробітництво з ІСО у розробці Керівництва ІСО/МЕК і Директиви ІСО/МЕК з актуальних питань стандартизації, сертифікації, акредитації випробувальних лабораторій і з методичних аспектів 	<ul style="list-style-type: none"> • Створення міжнародної системи сертифікації (МЕКСЕ). • Розробка міжнародної системи сертифікації виробів електронної техніки (ІЕТ)

За час свого функціонування МЕК прийняла 2 тис. стандартів, у яких викладені технічні вимоги до продукції і методів її випробування, а також вимоги щодо безпеки.

Вищим керівним органом МЕК є Рада, яка складається з національних комітетів країн-членів. Раді підпорядковані комітети: 1) із загальних питань; 2) фінансовий; 3) комітет дій; 4) Центральне бюро та два спеціальних підрозділи — Система сертифікації виробів електронної техніки і Система сертифікації на відповідність стандартам безпеки. Комітету дій підпорядковані консультативні групи, що координують діяльність технічних комітетів з конкретних проблем.

У 1985 р. МЕК створила міжнародну систему сертифікації електротехнічних виробів (МЕКСЕ) з випробувань електроустаткування на відповідність стандартам безпеки. Вона об'єднує 34 країни і призначена для забезпечення міжнародної торгівлі електроустаткуванням споживчого спрямування. У межах системи МЕКСЕ функціонує Схема СБ (СВ Sheme), яка забезпечує усунення технічних бар'єрів у торгівлі електроустаткуванням взаємним визнан-

ням результатів випробувань і сертифікації, що здійснюються в країнах-учасниках. Країни — учасниці Схеми СБ повинні проводити сертифікацію на відповідність стандартам МЕК з безпеки, котрі їм рекомендується використовувати як національні.

З 1980 р. діє Міжнародна система сертифікації виробів електронної техніки (ІЕТ), мета якої — сприяння розвитку міжнародної торгівлі виробами електронної техніки встановленням єдиних вимог до цих товарів, методів оцінки їх відповідності, щоб ці виробу були однаково прийнятними в усіх країнах — учасниках системи без проведення повторних випробувань.

6.5.3. Європейські організації в галузі стандартизації і сертифікації продукції

6.5.3.1. Європейський комітет із стандартизації (СЕН)

Європейський комітет із стандартизації (СЕН) створений у 1961 р. як неурядова організація (до 1970 р. мала назву «Європейський комітет з координації стандартів»). До складу СЕН входять 18 країн — членів ЄС і ЄАВТ, представлені своїми національними організаціями із стандартизації.

СЕН сприяє розвитку торгівлі товарами і послугами по таких напрямках:

— розробка європейських стандартів (євронорм — EN) для країн ЄС, ЄАВТ та інших міжурядових організацій з обов'язковим використанням міжнародних стандартів ІСО;

— забезпечення однакового застосування в країнах-членах міжнародних стандартів ІСО і МЕК;

— співробітництво з усіма організаціями регіону, що займаються стандартизацією;

— надання послуг із сертифікації на відповідність європейським стандартам (євронормам).

СЕН розробляє європейські стандарти для авіаційного устаткування, водонагрівальних газових приладів, газових балонів, комплектуючих деталей, для підйомних механізмів, газових плит, зварювання і різання, трубопроводів і труб, насосних станцій.

6.5.3.2. Європейський комітет із стандартизації в електротехніці (СЕНЕЛЕК)

Європейський комітет із стандартизації в електротехніці (СЕНЕЛЕК) — неурядова організація, створена в 1971 р. об'єднанням двох європейських організацій: Європейського комітету з

координації електротехнічних стандартів країн — членів ЄАВТ і Європейського комітету з координації електротехнічних стандартів країн — членів ЄС. До складу СЕНЕЛЕК входять 17 країн — членів ЄС і ЕАВТ, які представлені національними електротехнічними комітетами і є членами МЕК (за винятком Люксембургу).

Метою Комітету є розробка стандартів на електротехнічну продукцію у співробітництві з ЄС і ЄАВТ і тим самим — усунення будь-яких розбіжностей між національними стандартами країн-членів та процедурами сертифікації відповідності виробів вимогам стандартів для запобігання виникненню технічних бар'єрів у торгівлі товарами електротехнічних галузей.

СЕНЕЛЕК розробляє регіональні стандарти на електроустаткування в трьох формах: європейський стандарт (EN), документ з гармонізації (HD) і попередній стандарт (ENV) та здійснює гармонізацію стандартів.

СЕН і СЕНЕЛЕК не охоплюють своєю діяльністю мале підприємство.

6.5.3.3. Європейське бюро стандартизації для ремесел, малих і середніх підприємств

Європейське бюро стандартизації для ремесел, малих і середніх підприємств — неурядова організація, що включає об'єднання сфери малого і середнього підприємництва: Європейський союз ремесел, малого і середнього підприємництва, Організацію молодих підприємців ЄС, Європейську конференцію будівельників, Європейський союз підприємств металообробки і Міжнародну федерацію покрівельників.

Бюро створене з метою інформування національних і галузевих організацій ремісницького виробництва з питань стандартизації, залучення їх до участі в роботі зі стандартизації, а тим самим полегшення виходу на ринок ЄС малим і середнім підприємствам.

6.5.3.4. Міжскандинавська організація із стандартизації (ІНСТА)

Міжскандинавська організація із стандартизації (ІНСТА) — неурядова організація, створена в 1952 р. з метою сприяння створенню узгоджених національних стандартів скандинавських держав, уніфікації технічних вимог національних нормативних документів, поширення досвіду створення стандартів і визначен-

ня узгодженої позиції країн-членів в ІСО, МЕК, СЕН та інших організаціях. Членами ІНСТА є національні організації зі стандартизації країн Данії, Норвегії, Фінляндії та Швеції.

Діяльність ІНСТА спрямована на розробку нормативних документів на основі міжнародних стандартів ІСО, МЕК, європейських стандартів СЕН та СЕНЕЛЕК, усунення технічних бар'єрів у торгівлі з країнами як скандинавського регіону, так і ЄС шляхом гармонізації стандартів, взаємного визнання результатів випробувань, створення єдиної системи сертифікації відповідності продукції; видання каталогів гармонізованих стандартів; гармонізації національних стандартів з пріоритетних напрямів: машинобудування і верстатобудування, безпека робочих місць, експлуатаційна надійність і безпека протипожежних засобів.

6.5.4. Міждержавна рада із стандартизації, метрології і сертифікації країн — учасниць СНД (МДР)

Міждержавна рада із стандартизації, метрології і сертифікації країн — учасниць СНД (МДР) створена у 1992 р. на основі відповідної міжурядової угоди. В Раді представлені всі національні організації з стандартизації країн — членів СНД.

МДР розробляє і приймає міждержавні стандарти, нормативні документи, що встановлюють єдиний порядок сертифікації пріоритетних груп продукції і послуг, реалізує програми спільних робіт у галузі розробки міждержавних нормативних документів з метрології. Перспективними напрямками роботи МДР є розвиток співробітництва з ІСО, МЕК, СЕН та іншими міжнародними і регіональними організаціями з стандартизації, сертифікації і метрології, створення у межах МДР Євро-Азіатської регіональної організації з акредитації випробувальних лабораторій.

У 1995 р. Рада ІСО визнала МДР регіональною організацією із стандартизації.

Держстандарт, як національний орган із стандартизації, представляє Україну в міжнародних організаціях: з 1993 р. — у Міждержавній Раді із стандартизації, сертифікації та метрології СНД, Міжнародній організації із стандартизації та Міжнародній електротехнічній комісії. У 1997 р. Україна першою з країн СНД стала член-кореспондентом Європейського комітету із стандартизації, а також Міжнародної організації законодавчої метрології. Членство в цих організаціях дає змогу вирішувати досить важливі завдання: узгоджувати національну технічну політику з технічною

політикою, яку проводять торгові партнери України, а також використовувати міжнародні стандарти для підвищення технічного рівня і конкурентоспроможності української продукції, захисту прав споживачів.

Зараз в Україні запроваджено більш як 1200 міжнародних стандартів. Набули чинності, зокрема, стандарти ISO серій 9000 і 14 000, які охоплюють системи забезпечення якості та управління навколишнім середовищем, європейські стандарти EN 45 000, які регулюють діяльність з оцінки відповідності.

6.6. СИСТЕМА ГАТТ — ВТО (ГЕНЕРАЛЬНА УГОДА З ТАРИФІВ І ТОРГІВЛІ — ВСЕСВІТНЯ ТОРГОВЕЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ)

6.6.1. Історія створення ГАТТ (General Agreement on Tariffs and Trade — GATT)

Перед початком Першої світової війни міжнародна торгівля досягла вже значних обсягів. Розвиток торговельних зв'язків полегшувався в той період стабільністю валют та свободою руху капіталів і робочої сили, тому нагальної необхідності у створенні міжнародної організації торгівлі не було. Світова війна зруйнувала все це і призвела до створення режимів майже економічної автаркії. Заходи для жорсткої регламентації міжнародної торгівлі, введені в ході війни, діяли і після війни. Відродження свободи торгівлі стало тим ідеалом, до якого прагнули країни. І дійсно, з 1919 по 1939 р. було багато спроб створити механізм регулювання і розвитку міжнародної торгівлі.

Уже в 1920 р. в Брюсселі під егідою Ліги Націй відбулась фінансова конференція представників 30 країн. Прийняті цією конференцією резолюції стосуються передовсім фінансових проблем. Відносно міжнародної торгівлі конференція висловила побажання, щоб кожна країна поступово переходила до принципів вільної торгівлі.

Друга міжнародна конференція з економічних питань проходила у Генуї в 1922 р. Конференція прийняла ряд резолюцій щодо розвитку міжнародної торгівлі, а також її охорони.

У 1927 р. в Женеві відбулась третя велика економічна конференція, на якій 200 делегатів і 150 експертів представляли 50 країн світу. Як наслідок, через кілька місяців на дипломатичній конференції була підписана спеціальна конвенція, згідно з якою

країни брали на себе зобов'язання в шестимісячний термін зняти всі заборони й обмеження на імпорт та експорт і не замінювати їх жодними подібними заходами. Але ця конвенція не була ратифікована більшістю країн.

Позитивні результати цих міжнародних конференцій виявилися незначними, але саме в цей період — прийняттям конвенцій про спрощення митних формальностей (1923 р.), міжнародний торговельний арбітраж (1924 р.), охорону промислової власності (1925 р.), продукцію промисловості вторинної переробки металів (1929 р.) — було закладено основу сучасного правового підґрунтя міжнародної торгівлі. Останню перед війною конференцію було скликано в 1933 р. в Лондоні. Здійснювані між двома світовими війнами спроби лібералізації торгівлі не мали великого значення, але після Другої світової війни всі питання, які обговорювалися раніше, знову опинилися в центрі уваги.

На конференції в Бреттон-Вудсі (липень 1944 р.) були створені дві організації — Міжнародний валютний фонд і Міжнародний банк реконструкції і розвитку, а заключний акт форуму містив рекомендації державам щодо створення з метою регулювання міжнародних торговельно-економічних відносин Міжнародної торговельної організації. Відомі дві спроби створення такої організації: розробка Гаванського статуту (конференція в Гавані) і створення ГАТТ (конференції в Лондоні та Женеві).

На конференції в Гавані, яка відбувалася з 21 листопада 1947 р. до 24 березня 1948 р., були присутні представники 56 країн. Гаванський статут не підписали три країни — Аргентина, Польща, Турція. Крім того, в роботі конференції не брали участь СРСР, Німеччина, Японія, Іспанія. Розроблена в Гавані за ініціативою США міжнародна угода містила 106 статей і мала дві основні теми: по-перше, принципи організації та регулювання міжнародної торгівлі, по-друге, створення міжнародної організації. Угоду ратифікували лише дві країни, а самі США відмовилися від свого проекту. Ця спроба виявилася невдалою. Натомість на Женевській конференції, яка розпочала роботу 20 жовтня 1947 р., представникам 23 держав вдалося розробити так звану Генеральну угоду з тарифів і торгівлі.

Досягнення угоди на Женевській конференції пояснюється простотою і лаконічністю тексту ГАТТ, який містив усього 35 статей; використанням механізму двосторонніх переговорів; відсутністю нововведень організаційного характеру, оскільки система відтворювала традиційний порядок міжнародних конференцій.

6.6.2. Структура ГАТТ

Генеральна угода 1947 р. складалася з трьох частин: перша — 2 статті — загальні положення; друга — 21 стаття — правила торговельної політики, що їх договірні сторони зобов'язалися застосовувати в торговельних взаємовідносинах; третя — 13 статей — мала процедурний характер. З 1966 р. ГАТТ офіційно має четверту частину — «Торгівля і розвиток» — питання торгівлі з країнами, що розвиваються.

Повніше уявлення про характер угоди дає перелік та характеристика змісту її статей (табл. 6.8).

Таблиця 6.8

СТРУКТУРА ГЕНЕРАЛЬНОЇ УГОДИ З ТАРИФІВ І ТОРГІВЛІ

Номер та назва частини, статті	Зміст
<p>Частина I <i>Стаття I.</i> Загальний режим найбільшого сприяння <i>Стаття II.</i> Списки (графіки) поступок</p>	<p>Загальні положення Ключова стаття, яка гарантує всім країнам-членам режим найбільшого сприяння Забезпечує фактичне скорочення тарифів, погоджених у межах ГАТТ; вони наводяться у списках, що додаються, і є консолідованими</p>
<p>Частина II <i>Стаття III.</i> Національний режим щодо внутрішнього оподаткування та регулювання <i>Стаття IV.</i> Спеціальні положення щодо кінофільмів <i>Стаття V.</i> Свобода транзиту <i>Стаття VI.</i> Антидемпінгове та компенсаційне мито <i>Стаття VII.</i> Оцінка товарів у митних цілях <i>Стаття VIII.</i> Стягнення та формальності, пов'язані з імпортом та експортом <i>Стаття IX.</i> Позначка про походження <i>Стаття X.</i> Публікація та застосування правил торгівлі <i>Стаття XI.</i> Загальне скасування кількісних обмежень <i>Стаття XII.</i> Обмеження з метою забезпечення рівноваги платіжного балансу</p>	<p>Правила торговельної політики Забороняє внутрішні податки та інші внутрішні заходи, які є дискримінаційними стосовно імпорту Положення, які регулюють стягнення тарифів з кінопродукції, що продається на зовнішньому ринку Заборона встановлення тарифів на товари, які проходять транзитом Правила встановлення і застосування антидемпінгового та компенсаційного мита Правила і процедури оцінки товарів для стягнення мита Передбачає можливість встановлення формальностей при митному оподаткуванні і закликає до їх скасування Правила визначення країни походження товару Правила публікації і застосування встановлених правил торгівлі Декларує загальну заборону на встановлення кількісних обмежень Дозволяє застосування кількісних обмежень у випадках надзвичайних ускладнень з платіжним балансом країни</p>

Номер та назва частини, статті	Зміст
<i>Стаття XIII.</i> Недискримінаційне застосування кількісних обмежень	Декларує вимогу недискримінаційного застосування кількісних обмежень, за винятком випадків, що вказані у статті XIV
<i>Стаття XIV.</i> Винятки з правил про недискримінацію	Визначає випадки, які дають підстави для застосування кількісних обмежень на недискримінаційній основі
<i>Стаття XV.</i> Домовленості з валютних питань	Питання співробітництва і координації діяльності ГАТТ з Міжнародним валютним фондом
<i>Стаття XVI.</i> Субсидії	Заклик до скасування практики експортних субсидій
<i>Стаття XVII.</i> Державні торговельні підприємства	Вимога до державних торговельних підприємств не допускати дискримінації під час здійснення зовнішньої торгівлі
<i>Стаття XVIII.</i> Урядова допомога економічному розвитку	Визначається, що країни, які розвиваються, з метою забезпечення потреб внутрішнього розвитку та збереження валюти можуть застосовувати деякі кількісні обмеження, а також мати гнучкішу систему зниження тарифів
<i>Стаття XIX.</i> Надзвичайні дії за імпортування окремих товарів	Вказує на випадки, коли можуть застосовуватися надзвичайні заходи стосовно імпорту, який завдає збитків вітчизняним виробникам
<i>Стаття XX.</i> Загальні винятки	Визначає загальні винятки в застосуванні Угоди
<i>Стаття XXI.</i> Винятки з міркувань безпеки	Визначає винятки з міркувань безпеки (наприклад, для захисту здоров'я населення)
<i>Стаття XXII.</i> Консультації	Правила, які регулюють проведення консультацій країн-членів
<i>Стаття XXIII.</i> Анулювання або зменшення поступок	Правила анулювання або зменшення встановлених раніше поступок за досягнення країною вищого рівня економічного розвитку
Частина III	Процедурні питання
<i>Стаття XXIV.</i> Територіальне застосування — митні союзи та зони вільної торгівлі	Положення, що регулює діяльність митних союзів і зон вільної торгівлі як виняток з правила про режим найбільшого сприяння
<i>Стаття XXV.</i> Спільні дії сторін	Забезпечує основу для дій урядів країн-членів; згідно з цією статтею встановлюються винятки із загальних правил
<i>Стаття XXVI.</i> Прийняття країни, набуття чинності та реєстрація	Правила і порядок процедури прийняття країни в багатосторонню систему ГАТТ
<i>Стаття XXVII.</i> Призупинення дії або скасування обов'язків	Положення, які зумовлюють можливість призупинення дій, а також скасування обов'язків щодо колишніх країн-членів

Номер та назва частини, статті	Зміст
<p><i>Стаття XXVIII.</i> Змінення списків (графіків) <i>Стаття XXVIII-біс.</i> Переговори про тарифи <i>Стаття XXIX.</i> Відношення даної угоди до Гаванського статуту</p>	<p>Правила ведення переговорів з тарифів та змінення тарифних списків Правила проведення переговорів про тарифи Констатує розбіжності між прийнятими положеннями ГАТТ і запланованими, але не прийнятими положеннями Гаванського статуту; регулює взаємовідносини між ГАТТ та Гаванським статутом</p>
<p><i>Стаття XXX.</i> Зміни</p>	<p>Правила, які визначають порядок внесення змін у положення ГАТТ</p>
<p><i>Стаття XXXI.</i> Вихід з Угоди</p>	<p>Умови, правила та процедура виходу країни з Угоди</p>
<p><i>Стаття XXXII.</i> Договірні сторони</p>	<p>Визначення поняття договірних сторін (членів)</p>
<p><i>Стаття XXXIII.</i> Приєднання</p>	<p>Правила приєднання до ГАТТ нової країни</p>
<p><i>Стаття XXXIV.</i> Додатки</p>	<p>Додатки до Угоди</p>
<p><i>Стаття XXXV.</i> Незастосування угоди окремими договірними сторонами</p>	<p>Вимога незастосування положень ГАТТ окремими учасниками в обумовлених випадках</p>
<p>Частина IV (з 1965 р.)</p>	<p>Торгівля і розвиток</p>
<p><i>Стаття XXXVI.</i> Принципи і мета</p>	<p>Принципи і мета ГАТТ стосовно задоволення особливих потреб країн, що розвиваються</p>
<p><i>Стаття XXXVII.</i> Зобов'язання</p>	<p>Зобов'язання, взяті членами для вирішення завдання стимулювання та підтримки економіки країн, що розвиваються</p>
<p><i>Стаття XXXVIII.</i> Спільні дії</p>	<p>Забезпечує основу для спільних дій країн, що розвиваються</p>

6.6.3. Організаційна структура ГАТТ

Під час роботи Гаванської конференції було створено Міжсесійну тимчасову комісію Міжнародної торговельної організації — Interim Commission for the International Trade Organization (ICITO). Незважаючи на те, що Гаванський статут не набрав чинності, ICITO не була ліквідована.

На 2-й сесії ГАТТ було прийнято рішення, що Секретаріат ICITO буде Секретаріатом ГАТТ, а Виконавчий секретар ICITO — Виконавчим секретарем ГАТТ (з 1965 р. — Генеральним директором ГАТТ). Отже, Генеральна угода з тарифів і торгівлі, з одного боку, є міжнародною угодою, яка містить правові норми

торговельних відносин між її учасниками на договірній основі, а з іншого — сесії договірних сторін, рада представників ГАТТ, комітети і робочі групи, органи з урегулювання спорів, секретаріат — виконують функції міжнародної організації у сфері міжнародної торгівлі.

Сесія контракуючих сторін — вищий орган ГАТТ — збирається один раз на рік для обговорення діяльності організації і розробки політики на майбутнє. Рішення приймаються, як правило, методом консенсусу; деякі рішення потребують більшості в 2/3 голосів.

Рада ГАТТ, яка складається з представників договірних сторін, займається поточними справами і проводить засідання, як правило, десять разів на рік.

Постійні комітети наглядають за виконанням угод, розглядають питання особливого значення для країн, що розвиваються, вивчають ситуацію в країнах, які ввели торговельні обмеження з метою підтримки платіжного балансу, тощо. Робочі групи утворюються для розгляду актуальних питань (приєднання до ГАТТ, відношення зон вільної торгівлі до ГАТТ). Рада й інші органи мають право створювати механізми для врегулювання торговельних спорів.

Секретаріат, очолюваний Генеральним директором, забезпечує діяльність органів ГАТТ. Крім канцелярії Генерального директора, двох заступників директора, радника з юридичних питань, він має такі відділи: з питань сесій і ради, торговельної політики, тарифів, технічного співробітництва, сільського господарства, підготовки кадрів, нетарифних заходів, розвитку, економіки і досліджень, технічних бар'єрів, спеціальних програм (проектів) та ін.

Бюджет ГАТТ (видатки) визначається, виходячи з плану заходів на наступний рік, включаючи щорічний внесок на утримання міжнародного торговельного центру ЮНКТАД/ГАТТ. Надходження складаються з внесків договірних сторін і асоційованих членів. Внесок кожної країни розраховується на основі її частки в обсягах торгівлі країн, що приєдналися до ГАТТ за три останні роки. Країни, частка яких становить 0,12 % загальної торгівлі або нижче, мають мінімальний внесок — 0,12 % бюджету.

Функції і цілі. ГАТТ виконує три функції: впливає на державну зовнішньоекономічну політику розробкою правил міжнародної торгівлі; є форумом для переговорів, які сприяють лібералізації і передбачуваності торговельних відносин; організує врегулювання спорів.

Основною метою ГАТТ є забезпечення стабільного зростання і зменшення ризику міжнародних торговельних відносин через:

— ліквідацію митних та інших торговельних обмежень;
— усунення всіх форм дискримінації в міжнародній торгівлі з метою підвищення рівня життя, забезпечення повної зайнятості населення;

— підвищення реальних доходів і попиту, поліпшення використання сировини, зростання виробництва і торговельного обміну.

6.6.4. Принципи ГАТТ

Статті Генеральної угоди і сама діяльність організації ґрунтуються на таких принципах:

1. **Торгівля без дискримінації** (принцип найбільшого сприяння) — всі договірні сторони зобов'язані надавати одна одній однаково сприятливі умови; жодна країна не повинна робити винятки для іншої або застосовувати щодо неї дискримінаційний підхід.

2. **Захист за допомогою мита** — система захисту національного виробництва має будуватися тільки на митних тарифах, а не на будь-яких інших комерційних чи адміністративних заходах.

3. **Забезпечення стабільної основи торгівлі** — «заморожування» рівня митних ставок, які для кожної країни визначені в тарифних таблицях (невід'ємна частина ГАТТ); перегляд консолідованих тарифів і повернення до більш високого рівня вимагає компенсації такого підвищення.

4. **Заохочення справедливої конкуренції** — однакові фіскальні правила та інші регламентації для товарів національного виробництва та імпортованих товарів; заборона демпінгу і дозвіл застосування антидемпінгових заходів; можливість нейтралізації експортних премій або субсидій за допомогою компенсаційних зборів; гармонізація методів розрахунку митної вартості товарів; недискримінація постачальників залежно від країни походження під час здійснення державних закупівель.

5. **Усунення кількісних обмежень** (контингентування імпорту) — використання таких обмежень є можливим лише у випадку гострого дефіциту платіжного балансу і для країн, що розвиваються.

6. **Проведення консультацій, примирення та врегулювання спорів** — кожна країна може звернутися до ГАТТ з проханням про допомогу у справедливому вирішенні спорів, якщо вона вважає, що її права порушуються іншими членами; ГАТТ провадить двосторонні консультації (як перший крок до врегулювання

спору), а за неможливості вирішення питання — створює спеціальні групи.

7. **Визнання регіональних торговельних угод** — існування регіональних торговельних угруповань (зона вільної торгівлі, митний союз) допускається як виняток за умови дотримання певних вимог, оскільки регіональна інтеграція повинна доповнювати багатосторонню торговельну систему, а не руйнувати її.

8. **Створення пільгових умов для країн, що розвиваються**, — необхідність забезпечення того, щоб країни, які розвиваються, мали сприятливіші умови виходу на світові ринки, а розвинуті країни, в свою чергу, утримувались від заходів, що можуть ускладнювати експорт з названих країн.

9. **Особливі норми регулювання для текстилю та одягу** — ГАТТ передбачає винятки стосовно текстилю та одягу, які забезпечують індустріально розвинутим країнам можливість встановлення квот на ці види товарів на основі угоди «Мультифібр» (МФА), яка існує з 1974 р.; захисні положення угоди можуть застосовуватися її учасниками, якщо існує загроза руйнування внутрішнього ринку внаслідок імпорту; за рішенням Уругвайського раунду ГАТТ квоти МФА будуть поступово скасовуватися протягом 10 років, а тарифи знижуватися, тобто загальні нормативні правила ГАТТ щодо текстилю й одягу наберуть чинності з 2004 року.

6.6.5. Міжнародні багатосторонні торговельні переговори (раунди)

ГАТТ спрямовує свою діяльність проти всіх видів протекціонізму, крім митних тарифів. З метою зниження тарифів, які на початок діяльності ГАТТ у багатьох країнах були занадто високими, створено систему тарифних переговорів. Переговори починаються на конференціях і продовжуються на раундах багатосторонніх торговельних переговорів (БТП). Документи, які оприлюднюються в процесі та по результатах раундів, мають індекс MTN (Multilateral Trade Negotiation).

Правила передбачають таку процедуру: країна, яка бажає вступити в переговори і отримати від іншої країни торговельні поступки, подає список вимог (запит), у якому зазначається: а) позиція митного тарифу; б) опис продукту, в) існуюча ставка мита, г) необхідна ставка мита. У відповідь на ці вимоги країна, до якої спрямовано запит, надає список пропозицій, у якому повторює дані, викладені в п. а, б, в, г, і додає: д) пропонована

поступка, е) країни, яким пропонується поступка. Правилами також передбачається, що жодному урядові не може бути висунута вимога щодо надання односторонньої поступки без отримання зустрічної достатньої поступки.

З початку дії Генеральної угоди проведено вісім раундів БТП (табл. 6.9). Більшість торговельних раундів стосувалися в основному зниження тарифів, але на останніх раундах почався процес перегляду, реінтерпретації або розширення статей самої угоди.

Таблиця 6.9

ТОРГОВЕЛЬНІ РАУНДИ ГАТТ

Рік проведення	Місце проведення	Предмет переговорів	Кількість країн-учасниць
1947	Женева, Швейцарія	Тарифи	23
1949	Аннесі, Франція	Тарифи	13
1951—1952	Торкі, Англія	Тарифи	38
1956	Женева, Швейцарія	Тарифи	26
1960—1961	Женева, Швейцарія (раунд Діллона)	Тарифи та анти-демпінгові угоди	62
1973—1979	Женева, Швейцарія	Тарифи, нетарифні та рамочні угоди	102
1986—1994	Пунта-дель-Есте, Уругвай Марракеш, Марокко (Уругвайський раунд)	Тарифи, нетарифні, антидемпінгові та рамочні угоди	130

Восьмий (Уругвайський) раунд торговельних переговорів був найбільш конструктивним і багатостороннім з усіх, які мали місце. Він розглянув як традиційні сфери (зниження тарифів, уточнення правил і ліквідацію нетарифних перешкод), так і нові — торгівля послугами і торговельні аспекти, пов'язані з правами інтелектуальної власності, а також сфери торгівлі товарами, які тривалий час не лібералізувалися (сільське господарство і легка промисловість). Усього це 45 угод і протоколів, які регулюють різні напрями торгівлі.

У рамках Уругвайського раунду для проведення багатосторонніх переговорів було створено складну організаційну структуру. До її складу увійшли: Комітет з нагляду — спеціальний орган, призначений для спостереження за виконанням зобов'язань учасниками не вводити нових торговельних обмежень, що супе-

речать ГАТТ, та 15 переговорних робочих груп (з митних тарифів; з нетарифних заходів; з тропічних товарів; з продукції, що виробляється на основі природних ресурсів; з текстилю та одягу; з сільськогосподарської продукції; з субсидій та компенсаційних заходів; з торгових аспектів прав на інтелектуальну власність, включаючи торгівлю підробленими товарами; із захисних застережень; із функціонування системи ГАТТ; із торгових аспектів інвестиційної політики; із зміни статей ГАТТ; з угод і домовленостей ММТП; з врегулювання суперечок; з торгівлі послугами). Крім того, в рамках Уругвайського раунду працювали численні неофіційні робочі групи.

6.6.6. Результати Уругвайського раунду ГАТТ

За результатами переговорів 15 грудня 1993 р. були прийняті Заключний акт переговорів і Угода про створення Всесвітньої торговельної організації (ВТО). Підписання і ратифікація Заключного акту (Final Act Embodying the Results of the Uruguay Round of Multilateral Trade Negotiations) відбулося 15 квітня 1994 р. в Марракеші (Марокко) 120-ма країнами — учасницями багатосторонніх торгових переговорів у межах ГАТТ.

Угода про створення ВТО складається із 16 статей і 4 додатків. Статті обмежуються тільки розглядом ВТО фундаментальних організаційних питань, а всі самостійні правила ВТО винесено у додатки. Склад статей такий: I — Заснування, II — Сфера діяльності, III — Функції, IV — Структура, V — Відносини з іншими організаціями, VI — Секретаріат, VII — Бюджет та внески, VIII — Статус ВТО, IX — Прийняття рішень, X — Поправки, XI — Первісне членство, XII — Приєднання, XIII — Неповищення на багатосторонні торгові угоди, XIV — Прийняття, набуття чинності та первісний внесок, XV — Вихід, XVI — Додаткові положення. До Угоди «в пакеті» докладаються такі Додатки.

Додаток I включає:

— Додаток 1А (Багатосторонні угоди з торгівлі товарами), до складу якого входять ГАТТ — 1994 (переглянутий варіант ГАТТ — 1947), шість Домовленостей, один Протокол, 12 Угод, що стосуються або врегулювання торгівлі окремими категоріями товарів (по сільському господарству; текстилю і одягу), або регулювання застосування різних заходів, що впливають на торгівлю товарами (санітарні та фітосанітарні норми, технічні бар'єри, передвідвантажувальна інспекція, правила походження, процедури

ліцензування імпорту, субсидії та компенсаційні заходи, захисні заходи) і торговельних аспектів інвестиційних заходів;

— Додаток 1В — Генеральна угода з торгівлі послугами (ГАТС);

— Додаток 1С — Угода з торгових аспектів прав інтелектуальної власності.

Додаток 2 — Домовленість про правила і процедури регулювання розв'язання суперечок.

Додаток 3 — Механізм нагляду за торговою політикою.

Додаток 4 — Багатосторонні торговельні угоди з обмеженою кількістю учасників (з торгівлі цивільними повітряними судами, з державних закупівель, з молочних продуктів, з яловичини).

Крім того, в Марракеші було прийнято 28 декларацій і рішень міністрів, які або уточнюють і конкретизують основні угоди, або мають самостійне значення (наприклад Декларація з питання про взаємовідносини ВТО з МВФ, Домовленість про зобов'язання в сфері фінансових послуг).

Усі перелічені документи були прийняті «в пакеті», за винятком Додатка 4. Вступаючи у ВТО, кожний її член зобов'язаний прийняти всі названі документи, крім Додатка 4.

Незважаючи на те, що всі угоди Уругвайського раунду стосуються різних питань, які виникають у процесі міжнародної торгівлі, всі положення цих угод спрямовані на досягнення чотирьох основних цілей:

1. Досягти рівності в торгівлі для всіх держав-членів за допомогою застосування норм режиму найбільшого сприяння, національний режим, заборони інших форм дискримінації.

2. Доложитися простоти в державному регулюванні міжнародної торгівлі.

3. Послідовно проводити справедливу політику в торгівлі (наприклад, використання митних тарифів як єдиного інструменту обмеження міжнародної торгової діяльності, застосування лише певних способів митної оцінки, справедливе використання стандартів тощо).

4. Забезпечити прозорість торгових процедур і практики їх застосування, широкий доступ до законодавчих актів.

Основні положення щодо торгівлі товарами згідно з угодами Уругвайського раунду полягають у такому:

1. Захист внутрішнього ринку повинен здійснюватися лише за допомогою митних тарифів.

2. Застосування режиму найбільшого сприяння (при ввезенні товарів тарифи для всіх країн повинні бути однаковими).

3. Застосування національного режиму в межах країни (іноземні товари після проходження митного оформлення повинні користуватись таким самим режимом, як і вітчизняні товари).

4. Митна оцінка (митні органи мають виходити з тієї ціни, за якою товар був придбаний у країні експорту: ціна за інвойсом).

5. Технічні бар'єри в торгівлі (угода стосується лише стандартів продукції і не стосується стандартів виробництва, за винятком тих випадків, коли вони впливають на якість продукції).

6. Санітарні та фітосанітарні заходи (стосуються продуктів харчування, тварин і рослин, угода дозволяє відходити від вимоги режиму найбільшого сприяння).

7. Субсидії:

— «Зелені субсидії» — субсидії, застосування яких дозволяється і які не дають права на застосування дій у відповідь;

— «Жовті субсидії» — субсидії, застосування яких дозволяється, але держава має право застосування дій у відповідь у випадку, коли їй завдано суттєвої шкоди внаслідок використання цих субсидій;

— «Червоні субсидії» — субсидії, застосування яких не допускається.

Однак країни-члени мають право захищати свій внутрішній ринок, якщо цей захист не суперечить цілям і принципам ВТО, за допомогою таких заходів:

а) застосування антидемпінгових і компенсаційних заходів;

б) підвищення митних тарифів і встановлення кількісних обмежень у разі, коли обсяги ввезення іноземних товарів загрожують платіжному балансу;

в) виняток з правил про режим найбільшого сприяння у разі загрози платіжному балансу;

г) обмеження імпорту у «надзвичайних ситуаціях», наприклад, коли ввезення певних товарів у великій кількості завдає суттєвої шкоди вітчизняним виробникам, країна має право тимчасово призупинити свої обов'язки по ГАТТ;

д) загальні винятки з правил торгівлі товарами у таких випадках:

— коли це необхідно для захисту суспільної моралі;

— коли це необхідно для захисту життя і здоров'я людей, тварин і рослинного світу;

— під час торгівлі товарами, що вироблені із застосуванням примусової праці;

— для захисту національних художніх, історичних або археологічних цінностей;

— для захисту природних ресурсів, що вичерпуються;

— допускаються обмеження експорту вітчизняної сировини або матеріалів, необхідних для переробних галузей промисловості.

е) винятки з міркувань безпеки.

Лібералізація торгівлі послугами в рамках Уругвайського раунду відрізняється від лібералізації торгівлі товарами. ГАТС вимагає дотримання правил про найбільше сприяння і національний режим для іноземних послуг і іноземних фізичних і юридичних осіб, що надають ці послуги. Проте рішення про надання національного режиму для кожного виду послуг вирішується окремо. У ГАТС включені зобов'язання сторін не накладати такі види обмежень на міжнародну торгівлю послугами: на обсяг послуг, що надаються на вартість послуг, на загальне число організацій, що надають послуги, на число фізичних осіб, які надають послуги, на юридичні форми, в яких можуть бути зареєстровані організації, що надають послуги, на участь іноземного капіталу в організаціях, що надають послуги. Планувалося, що лібералізація міжнародної торгівлі послугами розпочнеться не пізніше п'яти років після утворення ВТО, і здійснюватиметься, як і лібералізація торгівлі на основі багатосторонніх переговорів, хоча з певних питань, як-от фінансові послуги і пересування фізичних осіб, ГАТС передбачала розпочати переговори раніше. Частиною угоди є додатки по автотранспортних послугах, послугах морського транспорту, фінансових послугах, телекомунікаційних послугах і пересуванню фізичних осіб, що надають послуги.

Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС) ґрунтується на основних міжнародних конвенціях з прав інтелектуальної власності і включає основні положення останніх. Дана Угода забезпечує таку систему, за якої різні країни можуть на основі виконання цих конвенцій гарантувати більш високий захист, ніж того вимагає Угода. Основні положення Угоди передбачають таке:

— надання режиму найбільшого сприяння представникам інших національностей;

— мінімальні стандарти із захисту, включаючи період, на який цей захист застосовується; захисту підлягають: патенти, авторські та сумісні права, товарні знаки, промислові зразки (дизайни), розробки інтегральних мікросхем, закрита інформація, включаючи секрети торгового характеру, географічні позначення, включаючи визначення походження;

— контроль за практикою порушення правил чесної конкуренції під час використання ліцензій;

— країни-члени можуть вжити необхідних заходів, у тому числі законодавчого характеру, для унеможливлення практики вла-

сників прав інтелектуальної власності щодо зловживання своїми правами власності та застосування практики безпідставного обмеження торгівлі або практики, яка негативно позначається на передачі технології.

— застосування процедур впровадження прав інтелектуальної власності (рішення судових органів, дії митних служб тощо). У разі виявлення порушень прав інтелектуальної власності та доведення таких фактів, органи судової влади повинні мати повноваження примусити порушника сплатити власникові прав відповідні збитки у розмірі, достатньому для адекватної компенсації. Органи судової влади повинні також мати право приймати рішення про знищення підроблених та піратських товарів.

Для приведення національних законодавств, інструкцій та правил країн-учасниць у відповідність з положеннями Угоди ТРІПС були встановлені такі строки:

— для розвинутих країн — до 1 січня 1996 р.;

— для країн, що розвиваються, — 5 років, тобто до 1 січня 2000 р.;

— для країн з перехідною економікою — 5 років, тобто до 1 січня 2000 р., у випадку, коли такі країни стикаються з проблемами під час реформування свого законодавства щодо прав інтелектуальної власності;

— для найменш розвинутих країн — 11 років, тобто до 1 січня 2006 року.

Що ж стосується відповідності українського законодавства положенням Угоди ТРІПС, то у переважній більшості положення Угоди знаходять відповідні їм за змістом норми у законодавстві України з питань інтелектуальної власності. Поряд з цим Угода містить деякі положення, які не узгоджуються з нормами національного законодавства України. Наприклад, положення розділу 4 «Спеціальні вимоги щодо заходів на кордоні» (статті 51-56) не знаходять відображення у законодавстві України.

Одним із основних підсумків Уругвайського раунду було рішення щодо створення (з 1 січня 1995 р.) організаційного механізму забезпечення реалізації комплексу договорів системи ГАТТ — Всесвітньої торговельної організації (ВТО). З моменту створення ВТО і підписання комплексу конвенцій і договорів Уругвайського раунду система ГАТТ — ВТО діє як торговельно-економічна ООН: договори — правова основа, а ВТО — інституційний механізм забезпечення дії цієї системи.

6.7. ВСЕСВІТНЯ ТОРГОВЕЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ (ВТО) (World Trade Organization — WTO)

6.7.1. Загальна характеристика

ГАТТ планувалась як частина Міжнародної торговельної організації, але угода з МТО не була ратифікована, і ГАТТ усі роки діяла як тимчасовий орган. З метою підвищення статусу міжнародних торговельних правил і забезпечення відкритості торговельної системи Уругвайський раунд прийняв рішення, що ГАТТ стає постійним органом, який займається загальною процедурою міжнародної торгівлі товарами і послугами та правилами інтелектуальної власності. Всесвітня ж торговельна організація втілюватиме в життя конкретні домовленості останнього раунду переговорів.

ВТО — це нова міжнародна організаційна структура, яка заснована на ГАТТ, результатах попередніх погоджень, а також домовленостях, досягнутих під час Уругвайського раунду, іншими словами — це об'єднання держав, спрямоване на створення і підтримку системи юридичних норм міжнародної торгівлі. Членами ВТО є 135 держав, на які припадає понад 90% обороту міжнародної торгівлі. Заявки на приєднання до ВТО подали ще близько 30 країн.

Країни, що вступають до ВТО, визначаються як «члени», а члени ГАТТ — тільки як «договірні сторони», оскільки спочатку ГАТТ розглядалася як договір між державами, а не як міжнародна організація. ВТО на відміну від ГАТТ має статус юридичної особи.

До членства у ВТО ставляться більші вимоги, ніж до членства в ГАТТ. Так, країни, що є договірними сторонами, мають виконувати домовленості цієї угоди, але на них не поширюються правові наслідки, що випливають з ГАТТ (кодекс по субсидіях, антидемпінговий кодекс, домовленість стосовно усунення технічних перешкод для торгівлі — кодекс по стандартах, домовленість щодо митних оцінок, домовленість про ліцензійні процедури). Дія цих документів поширюється тільки на ті країни, що їх підписали. Крім цього, члени ГАТТ не зв'язані угодами з послуг (ГАТС) та торговельними аспектами прав інтелектуальної власності (ТРИПС). Члени ж ВТО підлягають усім домовленостям ВТО, за винятком чотирьох «мультисторонніх» домовленостей, зазначених у додатку 4 заключного акта раунду.

Стаття 3 Марракешської угоди передбачає, що ВТО повинна виконувати чотири функції: сприяти реалізації угод Уругвайсь-

кого раунду і будь-яких інших угод, які укладатимуться в межах ВТО; служити міжнародним форумом для обговорення питань тлумачення і застосування угод Уругвайського раунду; виконувати функції арбітра; періодично здійснювати збір інформації про торговий режим у країнах-членах з метою перегляду торговельної політики.

6.7.2. Організаційна структура ВТО

Вищим органом ВТО є **Конференція міністрів**, яка скликається щонайменше раз у два роки. Вона приймає найважливіші рішення, наприклад, укладає нові міжнародні договори з питань торговельного режиму. Такі конференції вже проходили в Сінгапурі — у 1996 р., Женеві — в 1998 р., Сіетлі (США) — у 1999 р. Так, на останній Конференції міністрів обговорювались такі питання:

- подальша лібералізація сільськогосподарського сектора;
- початок нових переговорів по послугах;
- вдосконалення антидемпінгового регулювання;
- розширення сфери застосування угоди про торгівлю товарами інформаційних технологій (ІТА-2);
- транспарентність та ефективність діяльності ВТО;
- трудові стандарти;
- проблеми найбідніших країн.

У період між конференціями керує **Генеральна рада**, що, як постійний орган, відповідає за політику ВТО. Крім того, саме вона виступає як головний арбітр тоді, коли між державами — членами ВТО виникають суперечки з приводу тлумачення або застосування норм угод Уругвайського раунду. Менш важливі питання розглядають відповідні органи, а саме:

- Рада з торгівлі товарами (відповідає за рішення питань, що виникають під час застосування або тлумачення ГАТТ та асоційованих до нього угод);
- Рада з торгівлі послугами (відповідає за реалізацію ГАТС);
- Рада з аспектів інтелектуальної власності, що стосуються торгівлі.

Обидва органи (Конференція міністрів, Генеральна рада) складаються з представників усіх країн-членів.

Крім цього, у структурі ВТО функціонують ряд комітетів, робочих груп тощо, які виконують поточну роботу. Організаційна структура ВТО подана на рис. 6.3.

Рішення в рамках ВТО повинні прийматися консенсусом, тобто коли жодна держава не має заперечень проти даного рішення. Проте іноді допускається можливість прийняття рішень кваліфікованою більшістю (дві третини) з таких питань:

- а) тлумачення угод Уругвайського раунду;
- б) затвердження прохання держави-члена тимчасово призупинити для неї дії окремих норм угод Уругвайського раунду;
- в) внесення поправок в угоду.

Консенсус необхідний за зміни процедури прийняття рішень і встановлення винятків з правил про режим найбільшого сприяння.

У рамках ВТО постійно проводяться переговори з різних питань міжнародної торгівлі. По деяких угодах тривають переговори з метою їх розвитку і доповнення (наприклад Угода про сільське господарство або Генеральна угода з торгівлі послугами). Розглядаються нові питання, наприклад електронна торгівля з використанням Internet.

6.7.3. Приєднання до системи ГАТТ—ВТО

На відміну від більшості міжнародних організацій до системи ГАТТ—ВТО приєднуються, а не вступають. Це зумовлено тим, що кожна країна приєднується, власне, до системи угод, тобто бере на себе обов'язки їх виконувати, а організація, зі свого боку, перевіряє здатність держави їх виконувати.

Угода ВТО не входить до структури ГАТТ (1947 р.). Тому країни можуть стати (або залишитися) договірними сторонами ГАТТ, не приєднуючись до ВТО. З іншого боку, країни не можуть стати членами ВТО, поки вони не приєднуються до ГАТТ. Країни можуть також клопотатися перед підготовчим комітетом ВТО про поєднання процесу їхнього приєднання до ГАТТ з процесом приєднання до ВТО. Швидкість приєднання країни до ГАТТ (до системи ГАТТ—ВТО) залежить від рівня відповідності національного законодавства стандартам ГАТТ—ВТО. Приєднання відбувається поетапно у такій послідовності: подання прохання щодо приєднання, розгляд прохання, проведення консультацій з країнами—членами ГАТТ, проведення серії засідань робочої комісії ГАТТ, подання меморандуму про зовнішньоекономічний режим країни, проведення багатосторонніх переговорів, розробка протоколу про приєднання, прийняття країни в ГАТТ (ГАТТ—ВТО). Протокол про приєднан-

ня набирає чинності після того, як Генеральна рада (або Конференція міністрів) схвалить доповідь робочої групи і приймуть рішення Генеральної ради (рішення міністрів) більшістю в дві третини.

6.7.4. Україна і ВТО

Приєднання України до ВТО триває вже понад вісім років. У червні 1992 р. Україна отримала статус спостерігача при ГАТТ. 15 вересня 1993 р. Постановою Кабінету Міністрів № 730 створена Міжвідомча комісія з питань приєднання до ГАТТ. До її складу увійшли голови або заступники голів тих відомств, які повинні взяти безпосередню участь у процесі приєднання. Функції секретаріату цієї комісії виконує Управління багатостороннього економічного співробітництва Міністерства зовнішніх зв'язків України. 30 листопада 1993 р. Україна направила до Секретаріату ГАТТ офіційну заявку з проханням про приєднання до цієї організації. 17 грудня ГАТТ створила офіційну Робочу групу з приєднання України до ГАТТ з представників зацікавлених держав. Першим кроком кожної країни, котра бажає приєднатися до ГАТТ, є підготовка Меморандуму про торговельний режим. У цьому документі повинна бути представлена повна інформація по законодавству, яка стосується зовнішньої торгівлі країни, що приєднується, і має значення для ГАТТ. Після підготовки Меморандуму про свій торговельний режим з допомогою міжнародних спеціалістів 26 липня 1994 р. Україна представила його Робочій групі. З цього моменту розпочалася робота над питаннями, що надходили у Міжвідомчу комісію з приєднання від зацікавлених країн-членів. Ця робота значно ускладнилася після 1 січня 1995 р., коли почали діяти пакет угод Уругвайського раунду і Всесвітня торговельна організація, які висували значно більше вимог до законодавства країн, що бажають вступити до ВТО. На цьому етапі для вступу у ВТО Україні необхідно було внести значні зміни в законодавство. На початок 2000 р. значна частина українського законодавства вже відповідала вимогам ВТО. Проте з деяких питань Робоча група відмічала відсутність ясності, однозначності тощо. Передусім це стосується таких аспектів зовнішньоторговельного режиму: митних зборів, митної оцінки, стандартів і сертифікації, непрямих податків, обмеження імпорту сільськогосподарської продукції, субсидування у сільськогосподарському секторі й промисловості, відсутності ефективної судо-

вої системи із забезпечення захисту прав інтелектуальної власності. В своєму виступі на симпозіумі з питань приєднання голова Робочої групи з приєднання України до ВТО Ендрю Столер зазначив, що всі країни — члени ВТО ставляться до неї дружньо і бажають, щоб вона пододала ті перепони, які відділяють її від членства у ВТО. За прогнозом членів уряду, Україна зможе приєднатися до ВТО в першій половині 2001 р. Після прийняття у ВТО Україна отримає статус країни з перехідною економікою і матиме 7 — 10 років для повної адаптації до системи.

Ключові терміни

- Бюро міжнародних виставок
Визнання регіональних торговельних угод
Всесвітня митна організація (ВМО)
Всесвітня торговельна організація (ВТО)
Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ)
Генеральна рада ВТО
Європейське бюро стандартизації для ремесел, малих і середніх підприємств
Європейський комітет із стандартизації (СЕН)
Європейський комітет із стандартизації в електротехніці (СЕНЕЛЕК)
Інформаційна система ІСОНЕТ
Комісія ООН з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ)
Конференція міністрів ВТО
Конференція ООН з торгівлі і розвитку (ЮНКТАД)
Меморандум про торговельний режим
Міждержавна рада із стандартизації, метрології, сертифікації країн-учасниць СНД (МДР)
Міжнародна електротехнічна комісія (МЕК)
Організація країн — експортерів нафти (ОПЕК)
— Конференція
— Рада керуючих
— Економічна комісія ОПЕК
Фонд міжнародного розвитку (фонд ОПЕК)
Принципи ГАТТ
Визнання регіональних торговельних угод
Забезпечення стабільної основи торгівлі
Заохочення справедливої конкуренції
Захист за допомогою мита
Особливі норми регулювання для текстилю та одягу
Створення пільгових умов для країн, що розвиваються
Торгівля без дискримінації
Усунення кількісних обмежень
Проведення консультацій примирення та врегулювання спорів
Секретаріат ГАТТ
Сесія контрактуючих сторін
Спілка міжнародних ярмарків
Стандарти ISO серії 9000
Стандарти ISO серії 14000
Схема СБ

Міжнародна організація зі стандартизації (ІСО)

Міжнародна система сертифікації виробів електронної техніки (ІЕТ)

Міжнародна система сертифікації електротехнічних виробів (МЕКСЕ)

Міжнародні багатосторонні торговельні переговори (раунди)

Міжскандинавська організація із стандартизації (ІНСТА)

Міжнародна торговельна організація (ІСІТО).

Міжнародна торговельна палата (МТП)

Міжнародний торговельний центр (МТЦ)

Міжсесійна тимчасова комісія

Рада ГАТТ

Угода про створення ВТО
(Марракешська угода)

Багатосторонні угоди з торгівлі товарами (додаток 1А)

Генеральна угода з торгівлі послугами (ГАТС) (додаток 1В)

Угода з торгових аспектів прав інтелектуальної власності ТРІПС (додаток 1С)

Домовленість про правила і процедури регулювання розв'язання суперечок (додаток 2)

Механізм нагляду за торговою політикою (додаток 3)

Багатосторонні торгові угоди з обмеженою кількістю учасників (додаток 4)

Уругвайський раунд БТП

Контрольні запитання і завдання

1. Охарактеризуйте структуру системи міжнародних організацій з регулювання світової торгівлі.
2. Які органи ООН входять у систему регулювання світової торгівлі? Розкрийте цілі і форми їхньої діяльності.
3. У чому полягає сучасна роль ЮНКТАД?
4. Охарактеризуйте діяльність неурядових організацій у сфері регулювання міжнародної торгівлі на прикладах Міжнародної торговельної палати і Співки міжнародних ярмарків.
5. У чому полягають особливості діяльності регіональних організацій торговельного спрямування? Наведіть приклади.
6. Назвіть багатосторонні міжурядові організації з регулювання світових товарних ринків. Дайте їх загальну характеристику.
7. З якою метою створено ОПЕК і яку роль відіграє ця організація в регулюванні міжнародної торгівлі нафтою?
8. У чому полягають особливості історії створення ГАТТ?
9. З яких основних частин та статей складається Угода з тарифів і торгівлі?
10. Назвіть керівні органи ГАТТ, цілі та функції цієї організації.
11. На яких принципах ґрунтується Генеральна угода і діяльність організації?
12. Охарактеризуйте торговельні раунди ГАТТ.

13. Які документи були підписані в Марракеші? Розкрийте їх суть.
14. У чому полягають основні положення щодо торгівлі товарами згідно з угодами Уругвайського раунду?
15. Якою угодою регулюється міжнародна торгівля послугами і в чому її основний зміст?
16. Розкрийте основні положення Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС).
17. Які заходи із захисту внутрішнього ринку мають право застосувати країни — члени ВТО?
18. У чому полягає особливість Всесвітньої торговельної організації? Яка історія її створення?
19. Охарактеризуйте організаційну структуру ВТО. Чим вона відрізняється від відповідної структури ГАТТ?
20. Який існує механізм приєднання до системи ГАТТ — ВТО?
21. Опишіть процес і проблеми приєднання України до ВТО.

Запитання для обговорення

1. Чому виникла необхідність створення ВТО?
2. Які проблеми існували в діяльності ГАТТ і як їх планується уникнути в діяльності ГАТТ — ВТО?
3. Чи згодні Ви з думкою деяких експертів, які вважають, що приєднання України до ВТО в сучасних умовах передчасне? Чому?

МІЖНАРОДНІ ВАЛЮТНО-КРЕДИТНІ ОРГАНІЗАЦІЇ

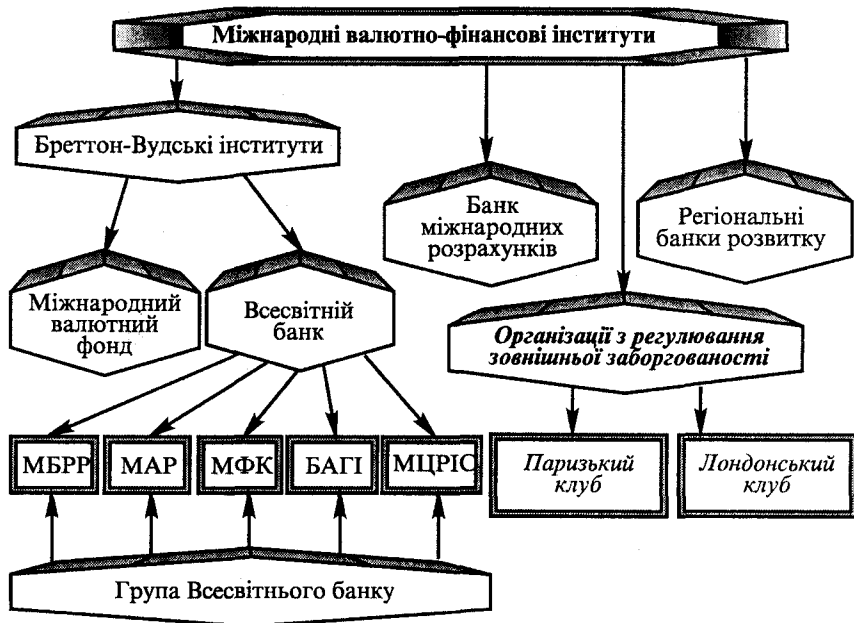
7.1. СИСТЕМА МІЖНАРОДНИХ ВАЛЮТНО-КРЕДИТНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Важливе місце в системі інституціональних структур регулювання світової економіки та світогосподарських зв'язків займають міждержавні валютно-кредитні організації. Процес розвитку міжнародних валютно-кредитних відносин історично характеризувався створенням розгалуженої інституціональної структури, до складу якої входять як глобальні, так і регіональні валютно-фінансові установи.

Ключові міжнародні фінансові інститути об'єднані під назвою «Бреттон-Вудські інститути». Важливу роль у сфері регулювання міжнародних розрахунків і розробки нормативних документів з банківського нагляду відіграє Банк міжнародних розрахунків (БМР). Окрему групу серед міжнародних банківських організацій представляють регіональні банки розвитку. Проблемами міжнародної заборгованості займаються спеціальні міжнародні організації: Паризький і Лондонський клуби (див. рис. 7.1).

Бреттон-Вудські інститути — це Міжнародний валютний фонд (МВФ) та Всесвітній банк, які є провідними міжнародними валютно-фінансовими установами, найважливішою ланкою сучасної інституціональної структури міжнародних валютних відносин. Свою назву вони отримали від назви американського містечка Бреттон-Вудс, де у 1944 р. проходила міжнародна валютно-фінансова конференція, на якій і було прийнято рішення про заснування цих двох установ. З їх створенням міжнародна валютна система почала функціонувати, спираючись на офіційні угоди, тобто перейшла у регульований правовий стан.

Розподіл обов'язків між ними передбачав, що МВФ повинен бути інститутом співпраці і виконувати регульовальні, консультативні й фінансові функції у валютно-фінансовій сфері, а Всесвітній банк повинен бути переважно інститутом розвитку.

МБРР — Міжнародний банк реконструкції та розвитку;
МАР — Міжнародна асоціація розвитку;
МФК — Міжнародна фінансова корпорація;
БАГІ — Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій;
МЦРІС — Міжнародний центр розв'язання інвестиційних спорів

Рис. 7.1. Система міжнародних валютно-кредитних інститутів

Міжнародний валютний фонд — міжнародна валютно-кредитна організація, метою якої є сприяння розвитку міжнародної торгівлі і валютного співробітництва встановленням норм регулювання валютних курсів і контролю за їх додержанням, вдосконалення багатосторонньої системи платежів, надання державам-членам коштів у іноземній валюті для вирівнювання платіжних балансів.

Всесвітній банк — багатостороння кредитна організація, яка складається з п'яти тісно пов'язаних між собою установ (рис. 7.1), що входять у систему ООН, загальною метою яких є надання фінансової допомоги країнам, що розвиваються, і країнам з перехідною економікою за рахунок розвинутих країн. Групу Всесвітнього банку складають: Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР), Міжнародна асоціація розвитку (МАР), Міжнародна фінансова корпорація (МФК), Багатостороннє агентство з гаран-

тування інвестицій (БАГІ), Міжнародний центр розв'язання інвестиційних спорів (МЦЗІС). Історично першою кредитною організацією групи Всесвітнього банку став **Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР)**, міждержавний інвестиційний інститут, створений з метою сприяння країнам-учасникам у розвиткові їх економіки наданням довгострокових позик та кредитів, гарантуванням приватних інвестицій.

Регіональні банки розвитку — регіональні банківські установи, які через надання насамперед довгострокових кредитів на фінансування інвестиційної діяльності приватних фірм і міжнародних проектів впливають на систему міжнародних валютно-фінансових відносин і процеси міжнародної торгівлі.

Фахівці місії МВФ і Всесвітнього банку як у країнах-членах, так і на найвищому рівні постійно взаємодіють, про що свідчать спільні збори Керуючих МВФ і МБРР, які щорічно відбуваються з часу заснування цих організацій. Крім того, Всесвітній банк узгоджує свою діяльність з надання фінансової допомоги країнам-членам з оцінками і діяльністю МВФ. МВФ приймає рішення самостійно на основі попередніх консультацій з різними міжнародними організаціями, експертами, урядом та діловими колами країн—претендентів на позики. Всесвітній банк, приймаючи рішення, бере до уваги оцінку фахівцями МВФ платоспроможності кожної країни. Виключення країни з МВФ супроводжується її виключенням з Банку. Якщо МВФ повністю або тимчасово відмовляє у кредитуванні певній країні, всі установи Всесвітнього банку також призупиняють надання позик цій країні. Навіть у випадку припинення МВФ надання кредитів по вже відкритих ним лініях якомусь з його членів Всесвітній банк призупиняє надання нових позик і виконання раніше вже узгоджених кредитних ліній МБРР для цієї країни. Крім того, така країна нашкоджується на непереборні труднощі із залученням коштів з ринку приватних і міждержавних капіталів, а також у відносинах з членами Лондонського і, особливо, Паризького клубів кредиторів.

Аналогічна ситуація склалася в Україні і Росії в 1998—1999 роках. Україна не отримала жодного траншу від Всесвітнього банку в період з листопада 1998 р. (моменту призупинення надання траншів по розширеному механізму кредитування з боку МВФ) до березня 1999 р. (моменту відновлення дії кредитної лінії). Надання кредитів знову було призупинено з кінця 1999 р. Після проголошення Росією дефолту в серпні 1998 р. МВФ відмовився надати їй вже узгоджені багатомільярдні кредити, внаслідок чого Всесвітній банк і Японія також відмовили Росії в наданні креди-

тів, а західні кредитори відмовились починати переговори про чергову реструктуризацію радянських боргів.

Всесвітній банк як один із спеціалізованих фінансових закладів ООН має сприяти виконанню стратегічного завдання: інтегрувати економіку всіх країн-членів з світовою системою господарювання і таким чином сприяти підвищенню якості життя у бідніших країнах до рівня розвинутих країн. За свідченням представників Банку, по результатах його діяльності за 50 років завдяки підтримці понад 5000 проектів у 140 країнах на 50 % подовжилась тривалість життя в найбідніших країнах, удвічі збільшився розмір прибутку на душу населення, залучено до школи додатково 25 % дітей.

7.2. МІЖНАРОДНИЙ ВАЛЮТНИЙ ФОНД

7.2.1. Історія виникнення

Необхідність створення організації для регулювання світової валютної системи стала зрозумілою в часи Великої депресії, котра зруйнувала світову економіку в 30-ті роки.

Загальна недовіра в умовах кризи до паперових грошей підвищила попит на золото понад наявні запаси його у фінансових органах. Через це ряд країн на чолі з Великобританією був змушений відмовитися від золотого стандарту, який, беручи за міру вартості кожної валюти певну кількість золота, визначав протягом багатьох років вартість грошей як незмінну величину. Незначеність вартісного виміру грошей, які не мали більше фіксованого співвідношення з відповідною кількістю золота, призвела до того, що обмін грошей між країнами, котрі зберегли золотий стандарт, і країнами, котрі відмовилися від нього, значно ускладнився. Країни почали запасати золото і гроші, які можна було використати для його купівлі. Скорочувалась кількість і частота грошових операцій, ліквідувалися робочі місця, знижувався рівень життя. Порушилось співвідношення між грішми та вартістю товарів, а також між вартістю різних валют. За таких умов світова економіка почала руйнуватись: у 1929—1932 рр. ціни на товари у світі впали на 48 %, а обсяг світової торгівлі знизився на 63 %.

Неодноразові спроби вирішення валютних проблем на міжнародних конференціях та зустрічах не мали успіху. Треба було налагодити співробітництво між усіма державами для створення нової валютної системи і організації міжнародного інституту для здійснення постійного контролю за нею.

На початку 40-х років Харрі Декстер Уайт (США) та Джон Мейнард Кейнс (Великобританія) майже одночасно внесли свої пропозиції щодо створення нової світової валютної системи та відповідної постійно діючої організації. Після тривалих переговорів, що відбувались у тяжких умовах воєнного часу, міжнародна спільнота погодилася на прийняття нової системи та створення організації для контролю над нею.

Вирішальна зустріч з приводу організації Міжнародного валютного фонду (МВФ) відбулася у липні 1944 р. в Бреттон-Вудсі (Нью-Хемпшир, США), де зібралися представники 44 держав. МВФ розпочав свою діяльність у Вашингтоні в травні 1946 р. у складі 39 країн.

У 1944 р. СРСР брав активну участь у Бреттон-Вудській конференції і навіть підписав заключний Акт про створення МВФ та МБРР, але пізніше не ратифікував цих документів.

Усі колишні республіки СРСР вступили до МВФ у травні — вересні 1992 р.

7.2.2. Цілі та функції МВФ

МВФ створений для регулювання валютно-розрахункових відносин між державами і здійснення фінансової допомоги країнам-членам через надання їм за виникнення валютних труднощів, зумовлених порушенням рівноваги платіжних балансів, позик в іноземній валюті. В своїй діяльності МВФ керується статутом, відомим під назвою Статті угоди МВФ (Статті). Фонд здійснює свою діяльність як спеціалізована установа ООН. Практично МВФ є інституціональною основою сучасної міжнародної валютної системи. Міжнародний валютний фонд має такі цілі:

— сприяти міжнародному співробітництву забезпеченням механізму для консультацій та погоджених дій стосовно міжнародних валютних питань;

— сприяти збалансованому зростанню міжнародної торгівлі з метою підвищення рівня зайнятості та реальних доходів населення, розвитку виробничих можливостей країн-членів;

— сприяти стабільності валют і впорядкованим валютним відносинам та запобігати конкурентному знеціненню валют;

— сприяти створенню багатосторонньої системи платежів та переказів по поточних операціях і прагнути до ліквідації валютних обмежень;

— тимчасово надавати спільні ресурси Фонду державам-членам (за відповідних гарантій) з метою виправлення ними по-

рушень рівноваги їхніх платіжних балансів, уникаючи заходів, котрі могли б завдати шкоди на національному або міжнародному рівнях;

— скоротити терміни і масштаби дефіциту платіжних балансів.

Учасники Бреттон-Вудської конференції доручили Фондові виконання трьох основних функцій:

— контролю за дотриманням «кодексу поведінки» (тісне співробітництво в питаннях міжнародної валютної політики і міждержавного платіжного обігу);

— надання членам фонду фінансових ресурсів для забезпечення дотримання ними «кодексу поведінки»;

— організації форумів для взаємних консультивань країн-членів і співробітництва з міжнародних валютних питань.

Пізніше країни-члени визначали для МВФ і додаткові функції та обов'язки залежно від потреб часу. Нині МВФ має такі функції: здійснення нагляду за узгодженою системою впорядкованого обміну національних валют; надання кредитів своїм членам на реорганізацію економіки для встановлення більш ефективного співробітництва; надання додаткових послуг країнам-членам (підвищення кваліфікації персоналу, технічна допомога в спеціалізованих сферах, інформаційне обслуговування).

7.2.3. Організаційна структура МВФ

Організаційна структура МВФ подана на рис. 7.2. Вищим керівним органом МВФ є *Рада керуючих* (Board of Governors), яка складається з представників усіх країн-членів (як правило, осіб, відповідальних за проведення валютної політики, а саме — міністрів або голів центрального банку із заступником). Керуючі зустрічаються раз на рік на сесіях. За винятком обов'язкових повноважень, як-от: прийом нових членів, перегляд квот, зміна валютних паритетів тощо, Рада може делегувати виконання своїх обов'язків Директорату (Виконавчій раді). При Раді працюють два комітети: Тимчасовий комітет Ради керуючих з питань світової валютної системи (Interim Committee of the Board of Governors of the International Monetary System), створений у 1974 р., і Комітет з розвитку МВФ/МБРР (Об'єднаний міністерський комітет Ради керуючих Банку і Фонду з передачі реальних ресурсів країнам, що розвиваються). Тимчасовий комітет консультує Раду керуючих з питань поточного контролю за світовою валютною системою та її пристосуванням до умов, що змінюються. Комітет з розвитку консультує стосовно особливостей потреб найбідніших країн.

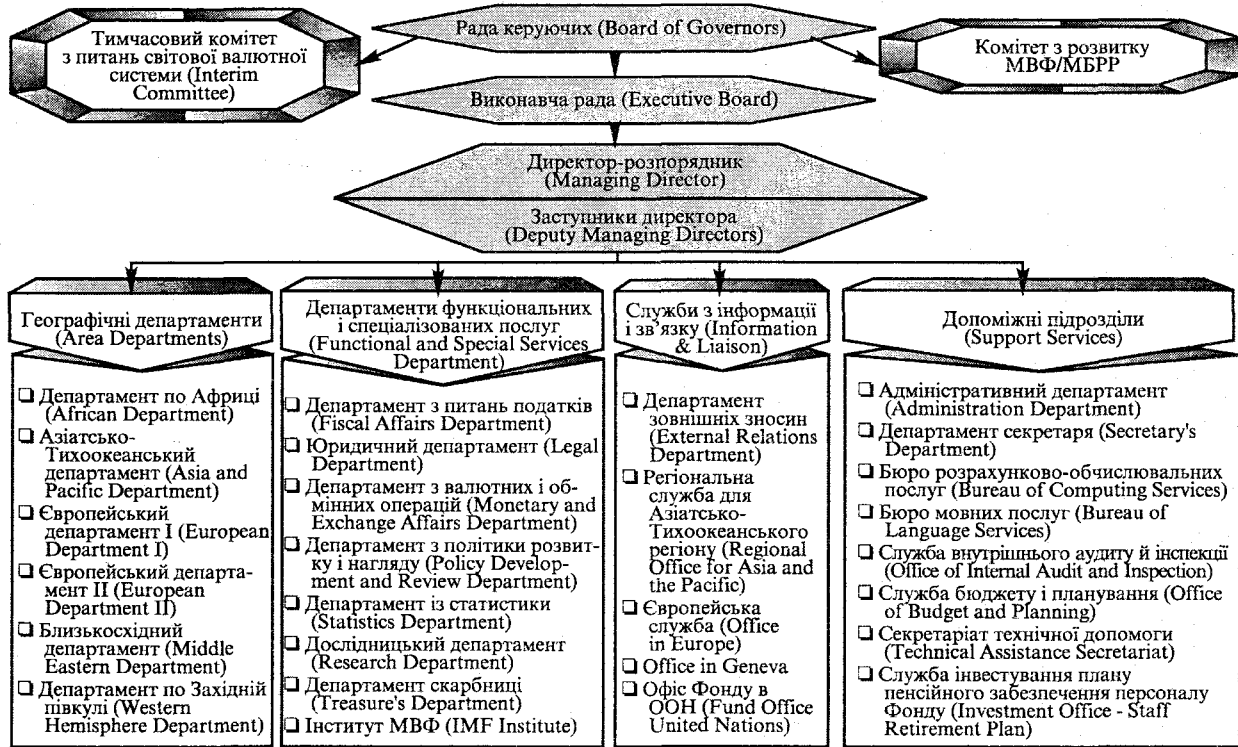

Рис. 7.2. Організаційна структура МВФ (за матеріалами річного звіту Ради керуючих за 1998 фінансовий рік)

Виконавча рада (Executive Board) відповідає за поточні справи МВФ. Сім з 24 виконавчих директорів призначаються країнами з найбільшими квотами (Німеччина, Великобританія, Китай, Саудівська Аравія, США, Франція та Японія), інші 17 обираються Радою керуючих з дотриманням принципу регіонального представництва. Засідання Виконавчої ради відбуваються два-три рази на тиждень під головуванням директора-розпорядника.

Директора-розпорядника обирає Виконавча рада. Його обов'язками є ведення поточних справ і призначення вищих посадових осіб МВФ. Якщо президент Світового банку традиційно американець, то директор-розпорядник МВФ за традицією — європеець.

Географічні департаменти інформують і консультують менеджмент і Виконавчу раду щодо економічного розвитку і політики в країнах їхнього регіону. Їх персонал також веде переговори щодо угод з використання фінансових ресурсів МВФ і нагляд за їх виконанням. Спільно з відповідними функціональними департаментами вони забезпечують країни-члени консультаціями з питань політики, технічною допомогою і підтримкою контактів з регіональними організаціями та багатосторонніми інститутами в своїх регіонах.

Департаменти функціональних і спеціалізованих послуг. Сферою діяльності *Департаменту з питань податків* є державні фінанси в країнах-членах. Він співпрацює з географічними департаментами з фінансових проблем, переглядає повідомлення про фіскальний зміст політики МВФ, програми регулювання, що підтримуються МВФ.

Юридичний департамент консультує менеджмент, Виконавчу раду і співробітників з питань права. Він готує більшість рішень та інших правових інструментів, необхідних для діяльності МВФ. Він обслуговує як юридична консультація судові процеси та арбітражні випадки, забезпечує технічну допомогу в правових реформах і відповідає на запити національних урядів і міжнародних організацій у галузі права.

Департамент валютних і обмінних операцій забезпечує надання технічної допомоги в питаннях діяльності центральних банків і фінансового сектора з метою поліпшення валютного менеджменту і правил, що регулюють валютні операції, а також удосконалення фінансових систем держав-членів. З метою нагляду за використанням ресурсів МВФ співпрацює з географічними департаментами у відповідних регіонах.

Департамент з політики розвитку і нагляду відіграє центральну роль у розробці й виконанні фінансових ресурсів і опера-

цій, у наглядовій політиці тощо. Разом з Дослідницьким департаментом проводить багатостороннє спостереження, політику координації і спільну підтримку діяльності. Допомогає географічним департаментам мобілізувати інші фінансові ресурси для країн-членів, що використовують ресурси МВФ, включаючи роботу із заборгованості й програм фінансування (через Паризький клуб і міжнародні банки).

Дослідницький департамент проводить аналіз і дослідження в сферах, пов'язаних з діяльністю МВФ. Департамент відіграє провідну роль у розробці політики МВФ щодо міжнародної валютної системи, кооперації з іншими департаментами в формуванні політики консультування МВФ країн-членів і нагляді за нею. Готує і друкує періодичні економічні й фінансові огляди і звіти.

Статистичний департамент підтримує базу даних фінансової статистики і стану економіки по країнах, регіонах і світу. До його компетенції входять також розробка статистичної концепції платіжного балансу, державних фінансів і фінансової статистики. Департамент забезпечує технічну допомогу і навчання членів підготовці статистичної інформації для МВФ.

Департамент скарбниці формує політику і практичну діяльність МВФ, проводить і контролює фінансові операції і справи з департаментами різних рахунків, здійснює і контролює витрати під адміністративний бюджет і бюджет капіталовкладень, підтримує рахунки МВФ і фінансові звіти. Крім того, департамент відповідальний за перегляд квот, фінанси і ліквідність МВФ, запозичення, інвестування, дохід МВФ, операційну політику СПЗ.

Інститут МВФ у Вашингтоні займається професійною підготовкою службовців з держав-членів і країн, які, як очікується, стануть членами Фонду, в таких галузях, як фінансова політика і програмування, зовнішня політика, методологія платіжного балансу, національних рахунків, валютна і фінансова статистика, державні фінанси. Курси і семінари проводяться в Штаб-квартирі і національних або регіональних центрах. Представники країн з перехідною економікою мають можливість навчатись у Віденському інституті МВФ у Австрії, де викладання ведеться англійською мовою, є російські перекладачі. В 1998 р. за підтримки Інституту МВФ започаткував свою діяльність новий навчальний центр — Сінгапурський регіональний інститут МВФ.

Служби інформації і зв'язку. Департамент зовнішніх зносин готує і розподіляє нестатистичні публікації МВФ, надає інфор-

мацію засобам масової інформації, підтримує контакти з неурядовими організаціями і парламентами, керує WEB-сторінками МВФ. Регіональні офіси підтримують контакти з міжнародними і регіональними організаціями.

Допоміжні підрозділи. Адміністративний департамент керує набором, навчанням і кваліфікацією співробітників, слідкує за будівництвом і орендою центральних офісів, виконує різні адміністративні послуги для організації, керує Об'єднаною бібліотекою МВФ/МБРР.

Департамент секретаря допомагає менеджменту в підготовці й координації робочої програми для Виконавчої ради та інших керівних структур, включаючи складання порядку денного і графіка проведення сесій і робочих нарад керівних органів. Крім того, департамент веде архів, підтримує зв'язки і програму безпеки. Інші бюро, офіси та секретаріати відповідають за обчислювальні послуги, переклади, аудит і оцінювання; бюджетні питання, технічну допомогу, інвестування в пенсійний фонд тощо.

Персонал МВФ налічує майже 3000 чоловік з більш як 100 країн. Основний персонал працює в штаб-квартирі МВФ у Вашингтоні, незначна кількість службовців приписана до відділень у Парижі, Женеві та ООН у Нью-Йорку або є тимчасовими представниками МВФ у країнах-членах.

На відміну від виконавчих директорів, які репрезентують певні країни, персонал належить до міжнародної цивільної служби.

Фонд підтримує тісні зв'язки з Всесвітнім банком, ВТО, Банком міжнародних розрахунків. У 1989 р. Фонд став виконавчим агентством Програми розвитку ООН (ПРООН).

7.2.4. Вступ до МВФ

Для ведення справ з Фондом кожна держава-член повинна призначити фіскальне агентство (скарбниця держави-члена, міністерство фінансів, центральний банк, державна валютна установа тощо) та банк-депозитарій (центральний банк).

Статут МВФ не передбачає особливих умов щодо вступу в організацію. Членство в ній відкрито для будь-якої країни, що здатна і готова виконувати певні обов'язки. Вступаючи в МВФ, країна зобов'язується:

— постійно інформувати інші країни про заходи та кроки щодо визначення вартості своїх грошей стосовно грошей інших країн;

— відмовитися від обмежень на обмін національних грошей на інші валюти;

— дотримуватися тієї економічної політики, яка приведе до зростання як власного національного багатства, так і всієї спільноти в цілому.

Країна, що вступає до МВФ, вносить певну суму грошей (внесок за передплатою), свого роду членський внесок. Така сума грошей зветься квотою. Квоти мають такі функції:

— створюють об'єднані грошові запаси, котрими МВФ користується для надання позик своїм членам;

— за їх допомогою визначається сума, яку країна, що внесла квоту, може позичити або отримати в МВФ при періодичному розподіленні спеціальних активів, відомих як СДР (чим більший внесок, тим більший кредит за необхідності може отримати країна);

— визначають «вагу» голосу кожного члена Фонду.

До 25% квоти повинно бути сплачено в резервних активах, які визначаються Фондом (СПЗ або вільно конвертовані валюти), решта — в національній валюті держави-члена. Остання, як правило, передається Фонду в формі простих векселів у національній валюті. Частина квоти, що виплачується в резервних активах, являє собою первинну резервну частку держави в Фонді. Кожний член Фонду має право купити всю свою резервну частку, переказавши йому еквівалент цієї суми в своїй національній валюті. Ця операція не вважається використанням кредитів Фонду, не обкладається зборами і може виконуватись у будь-який час, коли у члена МВФ виникне потреба у використанні резервів. Частина квоти, що сплачується у вигляді національної валюти члена Фонду, визначає розмір кредиту, який може бути отриманий від МВФ згідно з механізмом кредитних часток.

МВФ організований за зразком акціонерного підприємства, а тому можливість кожного учасника впливати на діяльність обмежується його часткою в капіталі. Так, кожна країна-член має 250 «базових» голосів (незалежно від розміру внеску в капітал Фонду) і додатково по 1 голосу за кожні 100 тисяч одиниць СДР його частки в цьому капіталі. При голосуванні з деяких питань країни-кредитори можуть додатково отримати один голос на кожні 400 тис. доларів позик, наданих ними на день голосування, за рахунок відповідного зменшення кількості голосів країн-боржників.

Розмір квот визначається під час вступу країни в МВФ. При цьому МВФ збирає макроекономічні показники по країні й роз-

раховує діапазон можливих значень квоти. Отримані дані порівнюються з аналогічною інформацією по дійсних членах МВФ, які мають порівнянні економічні масштаби і характеристики, і пропонується попередня квота або можливий діапазон її значень. Розмір квоти та її частка, яка підлягає виплаті в резервних активах, розглядаються в Комітеті з членства у Фонді при Виконавчій раді, який готує доповідь про затвердження квоти Виконавчою радою. Остання в свою чергу направляє резолюцію про прийом у Раду керуючих МВФ, де питання вирішується простою більшістю голосів. Після затвердження Радою країна підписує статті угоди і стає членом МВФ. Кошти МВФ можуть використовуватися лише після внесення суми квоти в повному обсязі. Крім того, квота країни-члена не може бути збільшена доти, доки країна не погодиться на таке збільшення і не сплатить повної суми внеску. Статті угоди МВФ передбачають періодичний перегляд квот держав-членів. Квоти повинні переглядатися Радою керуючих не рідше одного разу на п'ять років. Крім того, Рада керуючих може також будь-коли пропонувати зміни розміру квот окремих членів за їхнім власним бажанням. Аналіз і перегляд розмірів квот повинні відбити зміни в світовій економіці, у відносному становищі держав-членів, а також необхідність дотримання рівноваги між різними групами країн.

Вихідні квоти перших членів Фонду (учасників конференції в Бреттон-Вудсі в 1944 р.) визначалися на основі формули, яка включала такі основні економічні показники: вартість середньорічних експортних та імпорتنних потоків, розмір авуарів у доларах і золоті, національний дохід. Ця формула застосовувалась до початку 60-х років для визначення вихідної квоти нових членів. Під час наступних переглядів розмірів квот у методику їх розрахунку вносилися зміни. Економічні критерії, що застосовувались під час обчислення квот, уточнювалися за рахунок змін деяких економічних параметрів.

Дев'ятий загальний перегляд розмірів квот (1990 р.) передбачав 50% зростання загальної суми квот. Розрахунки проводилися за допомогою формул, що використовувались і під час Восьмого загального перегляду, але з використанням даних за 1985 р. Ці формули наведені нижче:

- ♦ скорочена Бреттон-Вудська:

$$Q = (0,01Y + 0,025R + 0,05P + 0,2276VC) (1 + C/Y);$$

- ♦ перетворена за схемою III:

$$Q = (0,0065Y + 0,0205125R + 0,078P + 0,4052VC) (1 + C/Y);$$

♦ перетворена за схемою IV:

$$Q = (0,0045Y + 0,03896768R + 0,07P + 0,76976VC) (1 + C/Y);$$

♦ перетворена за схемою M4:

$$Q = 0,005Y + 0,042280464R + 0,044 (P + C) + 0,8352VC;$$

♦ перетворена за схемою M7:

$$Q = 0,0045Y + 0,05218008R + 0,039 (P + C) + 1,0432VC,$$

де Q — квота, Y — ВВП (1985 р.), R — середній місячний рівень резервів (1985 р.), P — середня щорічна сума поточних платежів (1981—1985 рр.), C — середня щорічна сума поточних надходжень (1981—1985 рр.), VC — змінність поточних надходжень, яка визначається як одне стандартне відхилення від п'ятирічного змінного середнього значення за 1973—1985 роки.

Згідно з резолюцією Ради керуючих 1990 р. щодо Дев'ятого загального перегляду квот, квота держави-члена реально збільшується лише у разі, якщо ця держава повідомила про свою згоду на вказане збільшення протягом певного терміну, зазначеного в резолюції, і повністю виплатила різницю між старою і новою квотою протягом встановленого резолюцією строку. Боржники Фонду могли дати згоду на збільшення квоти лише після погашення заборгованості.

За чергового перегляду квот у 1999 р. загальна їхня сума була збільшена на 45 %.

7.2.5. Фінансова структура МВФ

Фонд здійснює обмін грошових активів одного виду на грошові активи іншого виду. Ці операції проводяться через департамент загальних рахунків (див. рис.7.3), департамент рахунків СПЗ (Спеціальні права запозичення) і через рахунки, що управляються МВФ (див. табл.7.1). Обліковою одиницею МВФ є СПЗ, вартість яких розраховується щоденно на основі середньозважених курсів п'яти основних валют (долара США, німецької марки, японської єни, французького франка та англійського фунта стерлінгів), виражених у доларах США за ринковими обмінними курсами. Фінансовий рік МВФ триває з 1 травня до 30 квітня.

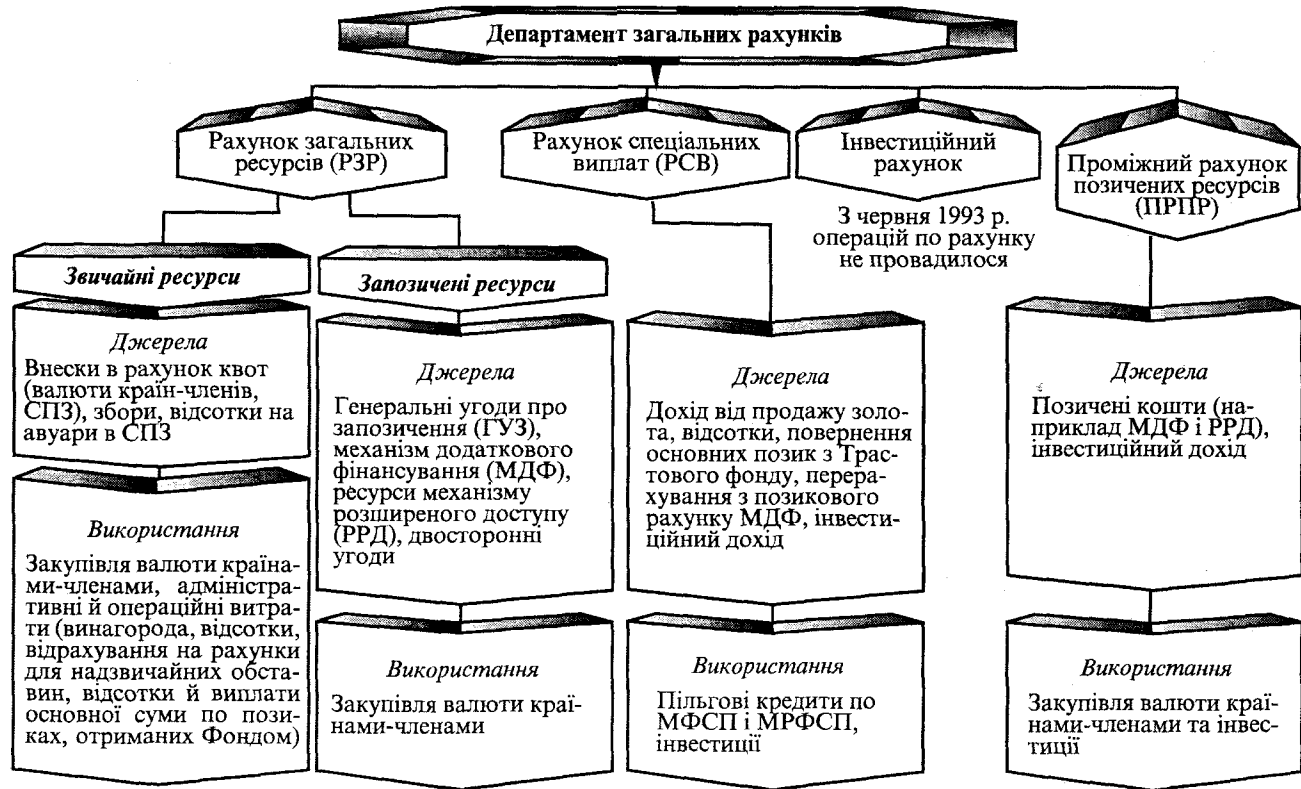

Рис. 7.3. Структура департаменту загальних рахунків

**ДЖЕРЕЛА РЕСУРСІВ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ ПО РАХУНКАХ, ЩО
УПРАВЛЯЮТЬСЯ ФОНДОМ І ДЕПАРТАМЕНТОМ РАХУНКІВ СПЗ**

Назви рахунків	Джерела	Використання
Рахунки, що управляються Фондом		
Рахунок пенсійного забезпечення персоналу МВФ		
<i>Траст-фонд МРФСП</i>		
• Позиковий рахунок	Платежі відсотків і основних сум по позиках МРФСП	Позики членам, що мають право, виплата відсотків і основних сум по позиках МРФСП
• Резервний фонд	Перекази з РСВ, чистий дохід від інвестування коштів з позикового і резервного рахунків	Виплата відсотків і основних сум по позиках Трастового фонду у разі затримки платежів позичальників
• Рахунок субсидій	Прямі гранти, інвестиційний дохід по пільгових позиках, чистий дохід по пільгових інвестиціях, що управляються Фондом	Субсидійована частина відсоткових платежів по позиках Трастового фонду
• Трастовий фонд	Дохід від реалізації золота (закритий з 30 квітня 1981 р.), отримання платежів по відсотках	Пільгові позики, перерахування на рахунок субсидій МДФ через рахунок спеціальних виплат (РСВ), перерахування платежів по відсотках
• Рахунок субсидій МДФ	Платежі відсотків і основних сум по позиках з ТФ, пожертвування, позики, інвестиційний дохід	Оплата субсидій (надлишки повертаються на РСВ)
• Інші рахунки	Безоплатні позики, пільгові позики, позики	Різне, в тому числі в механізмах зниження заборгованості, врегулювання неплатежів Фонду, перерахування на рахунок субсидій Трастового фонду МРФСП
Департамент рахунків СПЗ	Розподіл серед членів Фонду	Викуп валюти, збори, квоти, запупівлі валюти, винагорода, відсотки, повернення позик, гарантії, позики, свопи, форвардні угоди, пожертвування тощо

Більша частина угод здійснюється через *Рахунок загальних ресурсів* (РЗР). На цьому рахунку відбиваються такі найважливіші операції, як внески в Фонд згідно з встановленими квотами, а також покупка і викуп валюти державами—членами МВФ. Рахунок спеціальних виплат (РСВ) був започаткований у червні 1981 р. для отримання коштів з Трастового фонду. В 1986 р. з використанням РСВ був створений механізм фінансування структурних перетворень (МФСП) для надання допомоги по платіжному балансу членам Фонду з низькими доходами. Проміжні рахунки позичених ресурсів (ПРПР) створені для розміщення, перерахування, обміну та інвестування валютних коштів, позичених Фондом, перед їх перерахуванням на РЗР для використання і валютних коштів, отриманих Фондом під час викупів валюти, попередньо позиченої.

У Департаменті СПЗ беруть участь усі члени Фонду, хоча вона є добровільною. СПЗ розподіляються між членами пропорційно їхнім квотам у Фонді.

Основним рахунком, що управляється Фондом, є траст-фонд розширеного механізму фінансування структурної перебудови (МРФСП), заснований у грудні 1987 р. з метою надання пільгових кредитів відповідним країнам—членам МВФ, що проводять програми структурної перебудови.

Як видно з рис. 7.3, фінансові ресурси МВФ утворюються з членських внесків країн-членів у вигляді квот по підписці — головного джерела фінансування і запозичень, що періодично використовуються як доповнення до ресурсів МВФ, утворених квотами держав-членів. Фондом визнано, що в певних конкретних випадках виникнення потреби в значному тимчасовому розширенні кредитів МВФ останнє доцільніше фінансувати за рахунок позик, а не збільшення розмірів Фонду. МВФ уповноважений визначати джерела, масштаби, умови, строки погашення і методи запозичень. Фонд може робити запозичення в різних валютах з будь-якого джерела, в тому числі у країн, що не входять у МВФ, і у приватних організацій, за умови згоди держави-члена, яка є емітентом даної валюти. До середини 70-х років МВФ отримував позики лише від розвинутих країн, майже виключно в рамках Генеральної угоди про запозичення — ГУЗ (General Agreements to Borrow — GAB), укладеної в 1962 р., згідно з якою Фонд за певних обставин має право отримувати позики на певні суми у 11 промислово розвинутих країн (США, Німеччини, Японії, Франції, Великобританії, Італії, Канади, Нідерландів, Бельгії, Швеції, Швейцарії, яка вступила в МВФ у 1992 р.) або їхніх центральних

банків. Для надання допомоги країнам—членам МВФ, платіжні баланси яких постраждали від підвищення цін на нафту в середині 70-х років, було розроблено механізм фінансування виключно за рахунок позичених коштів, які надавалися спочатку лише рядом країн-експортерів нафти, а потім і деякими промислово розвинутими країнами. Для додаткового фінансування допомоги країнам—членам МВФ, дефіцит платіжного балансу яких значно перевищував їхні квоти, в 1979 р. МВФ уклав серію кредитних угод з групою 14 промислово розвинутих країн і країн—експортерів нафти. Крім того, в 1981 р. Фонд уклав індивідуальні угоди про позики з Валютним агентством Саудівської Аравії, Банком міжнародних розрахунків (БМР) та рядом центральних банків. Угоди відновлюються (подовжуються) кожних п'ять років.

У МВФ з 1982 р. введені обмеження на суму позик. Вони полягають у тому, що максимальна сума всіх запозичених коштів і невикористаних кредитних ліній не повинна перевищувати 50—60 % загальної суми квот МВФ. У 1991 р. це положення було відкориговане таким чином: перед кожним новим запозиченням (за винятком позик по ГУЗ) Виконавча рада з урахуванням існуючих обставин визначає ліміти, які виражаються відносно загальної суми квот у МВФ, вище яких не повинна підніматися загальна сума непогашених зобов'язань Фонду і невикористаних кредитних ліній.

Дохід МВФ складається із зборів за використання ресурсів Фонду, які стягуються з його членів, відсотків на авуари Фонду в СПЗ і комісійних зборів на купівлю валюти у Фонду. На сьогоднішній день в МВФ передбачається така структура зборів: 1) комісійний збір у розмірі 0,5 % за кожну покупку ресурсів з Рахунку загальних ресурсів, що не входять до резервної частки, сплачується одноразово в момент здійснення операції; 2) збір за зобов'язання у розмірі 0,25 % на рік, який сплачується на початку кожного періоду (як правило, тривалістю один рік) по невикористаному залишку кредитів «стенд-бай» або по невибраній сумі, яка може бути використана протягом цього періоду по механізму розширеного фінансування. Члену Фонду, який згодом здійснює купівлю валюти за договором з Фондом, повертається комісія за зобов'язання на суму покупки; 3) Фонд стягує періодичні збори на свої активи в національних валютах держав-членів, коли їх розмір починає перевищувати відповідну квоту через купівлю валюти у МВФ або шляхом інших угод. Операційні витрати Фонду включають виплату винагороди по кредиторських позиціях в МВФ, виплату відсотків за позики, отримані Фондом, а та-

кож періодичне перерахування коштів на спеціальні надзвичайні рахунки, запроваджені для зберігання страхових резервів завдяки існуванню довгострокових зобов'язань перед МВФ. Адміністративні витрати Фонду покриваються за рахунок чистого доходу від основної діяльності, решта є чистим доходом МВФ.

7.2.6. Напрями діяльності МВФ

За сучасних умов діяльність Фонду асоціюється здебільшого з його фінансово-кредитною функцією. Але в арсеналі форм діяльності МВФ є й інші напрями (рис. 7.4).

Виникнення такої форми діяльності, як **інспектування**, було пов'язане з переходом від паритетної до сучасної, відкритої системи обміну валют. Члени МВФ вирішили, що Фонд повинен розширити свою діяльність за межі мінової вартості, яка врешті-решт є підсумком цілої низки економічних заходів, вивчати всі сфери економіки країн, які визначають розмір цієї вартості, і неупереджено оцінювати економічну діяльність країн для всієї спільноти членів. Така форма діяльності була визначена самим МВФ як «інспектування» або нагляд за міновою політикою, що її здійснюють члени організації.

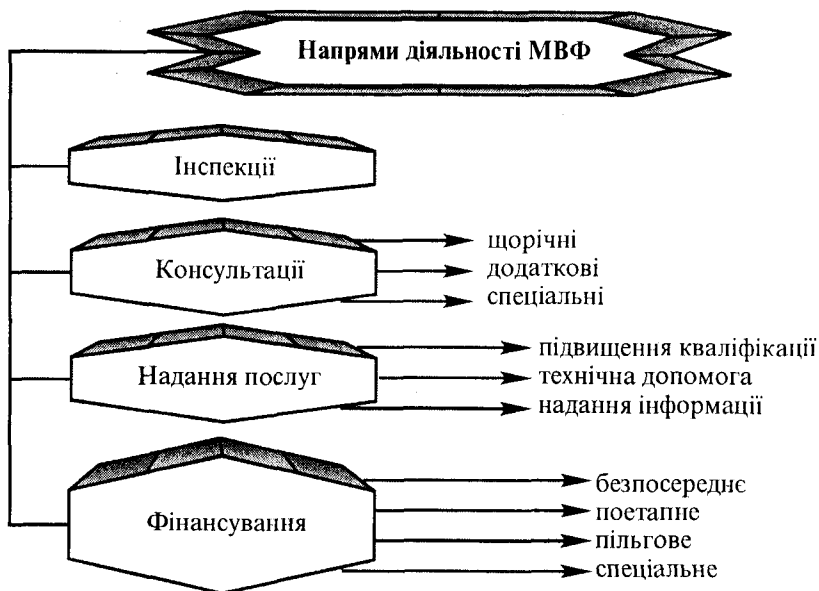

Рис. 7.4. Класифікація напрямів діяльності МВФ

Консультавання є також постійною формою діяльності Фонду. Консультуючись зі своїми членами, МВФ отримує інформацію про те, наскільки відповідально і відкрито діє країна, встановлюючи умови, на яких уряди та приватні особи інших країн купують і продають її валюту, а також інформацію про загальний економічний стан країни. МВФ використовує три типи консультацій: щорічні, додаткові та спеціальні.

Щорічні консультації організовані так. Щорічно група з чотирьох або п'яти експертів МВФ приїздить у столицю певної країни і майже два тижні збирає інформацію та обговорює з посадовими особами економічну політику країни. Перший етап консультацій пов'язаний зі збором відповідних статистичних даних та їх аналізом. Другий етап полягає у серії бесід та дискусій з державними службовцями відповідного рангу з метою з'ясування ефективності економічної політики країни в поточному році й тих змін, які передбачаються у наступному. Після цього група повертається до штаб-квартири у Вашингтоні і готує детальну доповідь для обговорення її на Директораті. Висновки, рекомендації та пропозиції, розроблені в результаті такого обговорення, пізніше передаються на розгляд уряду країни.

Додаткові консультації може організувати директор-розпорядник Фонду у випадках, якщо країна несподівано опиняється в складній економічній ситуації або є підозра, що її дії суперечать «кодексу поведінки» і можуть завдати шкоди іншим країнам.

Спеціальні консультації МВФ проводить з тими країнами, економічна політика яких значною мірою визначає стан світової економіки.

Надання послуг країнам—членам МВФ має такі форми:

— підвищення кваліфікації національних кадрів (з 1964 р. у штаб-квартирі фонду в Вашингтоні працює Інститут МВФ, який за спеціальними програмами навчає національні кадри всіх країн);

— технічна допомога, що її надають експерти зі складу службовців Фонду;

— інформаційне обслуговування (публікація щорічних та щомісячних статистичних матеріалів, видання серій спеціальних брошур тощо).

Найбільш відомою є така форма діяльності МВФ, як **фінансування**. МВФ надає фінансову допомогу країнам-членам у межах різноманітних механізмів фінансування, що розрізняються в основному типом проблем платіжного балансу, для ліквідації яких вони призначені, ступенем розгорнутості програми стабілізації в країні та умовами надання кредитів, висування яких повинно га-

рантувати, що: а) політика, яку проводить член Фонду, в прийнятні строки приведе до досягнення сталого платіжного балансу і стабільного економічного розвитку країни; б) за необхідності будуть вжиті заходи із структурної перебудови; в) у розв'язанні структурних проблем та оздоровленні платіжного балансу фінансування і стабілізаційні заходи доповнюватимуть один одного. Ці умови, спрямовані на зменшення дефіциту платіжного балансу держави-члена до керованої величини, повинні сприяти економічному зростанню, підвищенню зайнятості та фінансової стабільності, а також ліквідації обмежень у сфері зовнішньої торгівлі й платежів.

Правила, що регулюють доступ до використання загальних ресурсів МВФ, поширюються на всіх членів Фонду однаковою мірою. Фінансова допомога МВФ будь-якому своєму членові здійснюється продажем йому СПЗ або валюти інших країн—членів Фонду в обмін на власну валюту цієї країни. Під час купівлі член Фонду передає йому еквівалентну суму в своїй власній валюті, яка зараховується на рахунок МВФ у центральному банку даної країни, даючи зобов'язання викупити її через певний проміжок часу. При цьому вживаються терміни «купівля валюти» і «викуп» (національної валюти), а не «позика» та «погашення позики». Після закінчення встановленого терміну країна-член зобов'язана викупити свою національну валюту у Фонду, повернувши йому кошти в іноземній валюті або СПЗ. Допомога Фонду своїм членам не зменшує сукупного розміру активів МВФ у СПЗ та різних валютах, а лише змінює їхню структуру. Залежно від конкретної ситуації, що склалася в країні, МВФ може використовувати різні механізми.

Безпосереднє фінансування здійснюється за допомогою таких механізмів: резервний транш (Reserve Tranche), кредитні транші (Credit Tranches). Характеристики кредитів наводяться в табл. 7.2.

Резервним траншем (першою порцією іноземної валюти) країни-члена називають перевищення її квоти в МВФ над «скоригованою» сумою її національної валюти, що знаходиться у Фонді на рахунку загальних ресурсів. Якщо Фонд використовує частину внесеної національної валюти країни-члена для надання коштів іншим країнам, то розмір резервної частки відповідно збільшується. Водночас частина запасу національної валюти, яка утворилася в результаті купівлі країною іноземної валюти у Фонду в межах інших заходів і механізмів кредитування, не впливає на розмір резервної частки.

ХАРАКТЕРИСТИКА КРЕДИТІВ МВФ

Форми фінансування. Види кредитів	Умови надання	Максимальний ліміт доступу (% квоти)	Термін кредиту		Збори	
			Пільговий	Погашення	Комісія	Відсотки
<i>Безпосереднє</i> 1. Резервний транш	Відсутні			Поверненню не підлягає		
	Для вирішення проблем платіжного балансу	25	3¼	5	0,5	5,78
<i>Поетапне</i> 1. Верхні кредитні транші угоди по кредитах «стенд-бай» 2. Кредити в межах механізму розширеного фінансування	Лист про наміри; меморандум про розуміння; можуть бути необхідними попередні заходи	68 на рік Усього — 300	3¼	5	0,5	5,78
	Критерії ефективності; щоквартальний контроль		4½	10	0,5	5,78
<i>Пільгове</i> 1. Механізм фінансування структурної перебудови 2. Механізм розширеного фінансування структурної перебудови		1-й рік — 15,0 2-й рік — 20,0 3-й рік — 15,0 Усього — 50,0	5½	10	—	0,5
		190—225 на 3 роки	5½	10	—	0,5
<i>Спеціальне</i> 1. Механізм компенсаційного фінансування і фінансування у випадку непередбачених обставин: — недоотримання експортних надходжень; — надто великі витрати на імпорт зерна — інші непередбачені обставини 2. Фінансування буферних запасів 3. Механізм фінансування системних трансформацій		95	3¼	5	0,5	5,78
		30+20				
		15+20				
		30+20				
		35	3¼	5	0,5	5,78
		50	4½	10	0,5	5,78

Резервна частка і сума позик, наданих країною—членом Фонду в межах додаткових кредитних угод, складають резервну позицію цієї країни у Фонді. Резервний транш може надаватися країні в рамках її резервної позиції у Фонді. Країна-член резервний транш може вважати своїм резервним активом, який можна мобілізувати в найкоротші строки.

Кредитні транші. Згідно з принципами своєї «основної» кредитної політики МВФ надає кредити у вигляді чотирьох траншів, кожний з яких дорівнює 25 відсоткам квоти. Купівля кредитних траншів дозволяється країнам-членам тільки для фінансування економічних заходів, спрямованих на подолання труднощів з платіжним балансом. За надзвичайних обставин фінансування може здійснюватись і в більших розмірах. МВФ зобов'язує країну, яка бере кредит, виконувати певні політико-економічні умови. При цьому ступінь жорсткості цих умов зростає під час переходу від більш низьких до більш високих кредитних часток (траншів). Обов'язки країни-позичальника, які передбачають проведення відповідних фінансово-економічних заходів, фіксуються в так званому «листі про наміри» (Letter of Intentions). Країна, що звернулася до Фонду по кредитні транші, може також використовувати повністю або частково і резервну частку.

Використання першої кредитної частки може бути здійснене у двох формах:

— пряма купівля валюти, коли країна отримує всю зазначену суму одразу після схвалення Фондом її запиту;

— поетапна купівля, яка здійснюється на основі укладення з МВФ «угоди про резервний кредит».

Якщо МВФ вважатиме, що країна використовує кредит з метою, що не відповідає цілям Фонду або не виконує його умов, він може обмежити або повністю позбавити її права користуватися ресурсами МВФ.

Поетапне фінансування. Наступні купівлі країною-учасницею валюти у МВФ розглядаються як використання нею так званих «граничних кредитних часток». Таке фінансування може здійснюватись двома шляхами: з використанням механізму резервних кредитів — кредитів «стенд-бай» (Stand-by) або в межах механізму розширеного фінансування — розширені кредити (Extended Fund Facility — EFF).

Угоди по «резервних кредитах», або угоди «стенд-бай», як і угоди по «розширених кредитах», забезпечують країні-члену гарантію того, що вона зможе автоматично отримувати іноземну валюту від МВФ в обмін на національну до вичерпання обумов-

леної угодою суми в будь-який час протягом терміну дії угоди, але за умови дотримання положень, зазначених в угоді.

Такі угоди почали використовувати з 1952 р. Починаючи з 1977 р., термін дії угод про резервні кредити подовжено з одного до трьох років. Головною метою цього механізму є кредитування макроекономічних стабілізаційних програм. Нині на долю резервних кредитів припадає приблизно половина всіх кредитних операцій МВФ.

Механізм резервних кредитів передбачає, що валюта видається порціями (траншами) через встановлені періоди протягом терміну дії угоди. Порядок надання чергового траншу обумовлюється в тексті угоди. Хід виконання цієї угоди країною—отримувачем кредиту контролюється за допомогою спеціальних цільових критеріїв, які визначаються з урахуванням особливостей економічного механізму й інституціональних структур країни, а також наявності релевантної статистичної інформації. Такі критерії охоплюють передусім сферу кредитно-грошової політики, державних фінансів, державного боргу і політики торговельних і платіжних обмежень.

Країна не може отримати наступну порцію валюти, поки не зафіксовано досягнення цільових критеріїв. Якщо Фонд робить висновок, що намічені критерії не досягнуті, він припиняє надання країні валютних резервів. Проте сторони можуть домовитися про перегляд програми дій, яка реалізується, і зміну критеріїв, що дає країні можливість продовжувати отримувати кошти у МВФ.

Іншою формою поетапного фінансування, яка використовується МВФ з 1974 р., є надання *«розширених кредитів»*. Її призначення — надання валютних коштів країнам-членам з метою фінансування дефіцитів їхніх платіжних балансів на більш тривалий час і в більших розмірах, ніж це передбачено статутом МВФ у межах політики звичайних кредитних часток (траншів).

Розширене фінансування надається країнам, які мають труднощі з платіжним балансом, зумовлені структурною незбалансованістю виробництва, торгівлі та цін, або країнам, які не мають можливості активно проводити політику економічного розвитку у зв'язку із незадовільним станом платіжного балансу.

Звертаючись до МВФ з проханням про розширене фінансування, країна повинна подати загальну програму діяльності на весь період дії угоди, а також щорічно — перелік заходів, намічених до реалізації протягом наступних 12 місяців. Придбання іноземної валюти у Фонду здійснюється частинами (траншами). Для отримання чергового траншу необхідно подати Фонду обґрунтовані результати виконання програми, раніше узгодженої з МВФ. Кредити розширеного фінансування надаються за рахунок звичайних

(власних) коштів Фонду. Покриття використаних валютних коштів повинне здійснюватись дванадцятьма внесками протягом терміну від 4,5 до 10 років з дня кожної купівлі валюти.

Механізм додаткового фінансування — МДФ (Supplementary Financing Facility — SFF) було запроваджено в 1977 р. для країн, що мали хронічний дефіцит платіжного балансу і вичерпали ліміти отримання звичайних кредитів за рахунок звичайних позикових ресурсів. Він використовувався для реалізації країнами-членами масштабних стабілізаційних економічних програм і передбачав також згоду країни-позичальника з умовами Фонду. Країни-члени можуть використовувати додаткове фінансування тільки у вигляді резервних кредитів, які передбачають використання верхніх кредитних часток або розширених кредитів. Тривалість кредитування — один-три роки. Для надання таких кредитів Фонд використовував кошти, позичені у вигляді позик у різних валютах тринадцятьма країнами-членами, Швейцарським національним банком, а також п'ятьма країнами—експортерами нафти.

Пільгове фінансування. Цей термін об'єднує два механізми фінансування МВФ, спрямовані на порівняно довгострокову допомогу країнам, що розвиваються, та найбільш бідним країнам: механізм фінансування структурної перебудови (МФСП), створений у 1986 р., та механізм розширеного фінансування структурної перебудови (МРФСП), створений у 1987 році.

Позики по МФСП складаються з ресурсів РСВ, які виникли завдяки поверненню кредитів Трастового фонду на суму 2,7 млрд СДЗ. Трастовий фонд, утворений у 1976 р., призначався для надання допомоги найбільш бідним країнам на пільгових умовах. Його діяльність була призупинена в 1981 р., а виплата заборгованості закінчена в 1991 р. Позики по МФСП призначені на підтримку середньострокових програм макроекономічної стабілізації і структурної перебудови. Право на укладання угоди по МФСП ґрунтується головним чином на показнику доходу на душу населення. Тому механізмом фінансування структурної перебудови може користуватися тільки 61 країна з найнижчим доходом. Дві з них з найвищими квотами (Китай та Індія) в 1987 р. повідомили про свій намір не використовувати даний механізм. Для отримання кредиту в межах МФСП країна подає середньострокову програму дій у вигляді доповіді про принципи політики, яка готується спільно зі співробітниками МВФ та Світового банку. У доповіді треба визначити структурні заходи та макроекономічну політику, необхідні для нормалізації стану платіжного балансу. Після утвердження домовленостей по МФСП відповідні виплати здійснюються вико-

навчою радою один раз на рік. Кредити надаються під 0,5% річних і підлягають поверненню за 10 рівних внесків, що здійснюються один раз на півроку, починаючи через 5,5 років і закінчуючи через 10 років після фактичного надання коштів.

Механізм розширеного фінансування структурної перебудови створено з метою надання додаткових коштів найбільш вразливим країнам-членам, які здійснюють трирічні макроекономічні програми. За своїми завданнями, методами і фінансовими умовами МРФСП аналогічна МФСП. Різниця між ними в основному стосується доступу, контролю та фінансування цих механізмів. Кошти для МРФСП надходять з ресурсів МФСП, що знаходяться на Рахунку спеціальних виплат (РСВ) і від позик і безоплатних позичок, які перебувають у розпорядженні траст-фонду МРФСП. Країни, що мають право користуватися МФСП, можуть також отримувати кошти по МРФСП. У квітні 1992 р. таке право було надано ще 11 державам-членам, які повідомили Фонд про те, що не позичатимуть кошти по МФСП. Умови погашення кредитів по МРФСП такі самі, як і у випадку з МФСП.

Спеціальне фінансування. За термінологією МВФ, ця форма кредитування об'єднує три механізми: 1) компенсаційного фінансування і фінансування за непередбачених обставин; 2) фінансування буферних запасів; 3) фінансування системних трансформацій.

У 1963 р. в МВФ було створено перший механізм фінансування спеціального призначення — *механізм компенсаційного фінансування*, а 1988 р. в результаті його об'єднання з *механізмом фінансування за зовнішніх непередбачених обставин* був утворений МКФФНО (Compensatory and Contingency Financing Facility — CCFF). Згідно з цим механізмом кредити надаються у таких випадках: недоотримання експортних надходжень, за великі витрати на імпорт зерна, інші непередбачені обставини (зовнішні). До переліку послуг, на які можна отримати компенсаційне фінансування, належать також надходження від експлуатації нафтопроводів, плата за транзит суден через канали, доходи від судноплавства, транспортні перевезення, будівництво, страхування тощо. Цей тип кредиту створений для того, щоб надавати країнам-членам, які здійснюють програми перебудови за допомогою МВФ, більш широкий захист від несприятливої зміни зовнішніх економічних умов.

Механізм фінансування буферних запасів (Buffer Stock Financing Facility — BSFF) створено в 1969 р. Його призначення — надавати допомогу країнам-членам з несприятливим станом платіжного балансу через несприятливу кон'юнктуру на світових товарних ринках Він полягає у фінансуванні внесків у створені міжнародні буферні запаси сировинних товарів відпові-

дно до товарних угод. Такі запаси створюються під егідою ЮНКТАД для пом'якшення коливань цін на експорт і запобігання можливому зниженню обсягів експортних надходжень.

Механізм фінансування системних трансформацій — СТФ (Systemic Transformation Facility — STF) — є новим спеціальним механізмом, який був затверджений Виконавчою радою у квітні 1993 р. Його створено для надання допомоги країнам-членам, які мають ускладнення зі здійсненням зовнішніх платежів внаслідок глибоких порушень традиційних торговельних зв'язків і структури платежів, зумовлених переходом від державної торгівлі за позаринковими цінами до вільної торгівлі за ринковими цінами. До держав-членів, які мають право користуватися даним механізмом, належить більшість колишніх членів Ради Економічної Взаємодопомоги (РЕВ) і республік колишнього Радянського Союзу, а також ряд інших країн, які в минулому мали значний обсяг неринкової торгівлі з країнами—членами РЕВ.

Отримувати допомогу в межах СТФ можуть тільки ті країни, які перебувають на початкових етапах процесу перетворень і поки що не можуть скласти програму, для реалізації якої МВФ міг би використати можливості інших механізмів фінансування.

Структура фінансової діяльності Фонду в 1997—1998 рр. подана в табл. 7.3.

Таблиця 7.3
ФІНАНСОВА ДІЯЛЬНІСТЬ МВФ В 1997—1998 ФІНАНСОВИХ РОКАХ¹
(млн СПЗ)

Купівля і викуп коштів	На 30.4.1997 р.		На 30.4.1998 р.	
	Сума	%	Сума	%
Кредити «стенд-бай»	18,064	45	25,526	46
Кредити розширеного фінансування	11,155	28	12,521	22
Механізм додаткового фінансування	—	—	7,100	13
Компенсаційне фінансування і фінансування у випадках надзвичайних ситуацій	1,336	3	685	1
Фінансування системних трансформацій	3,984	10	3,869	7
<i>Сума по підгрупі</i>	<i>34,539</i>	<i>85</i>	<i>49,701</i>	<i>89</i>
Механізм фінансування структурної перебудови	954	2	730	1
Механізм розширеного фінансування структурної перебудови	4,904	12	5,505	10
Трастовий фонд	90	—	90	—
Усього	40,488	100	56,026	100

¹ Підготовлено за матеріалами Річного звіту МВФ за 1998 фінансовий рік (Annual Report of Executive Board for the Financial year ended april, 30, 1998. IMF)

7.2.7. Умови надання кредитів МВФ

Країна, що потребує позики, повинна скоординувати свою політику з рекомендаціями МВФ, у яких закладені критерії, обов'язкові для виконання. Суть цих рекомендацій полягає в такому:

1. Макроекономічна політика має бути спрямована на забезпечення активного сальдо платіжного балансу як головного чинника виплати основної частини боргу і відсотків.

2. Стабілізація внутрішнього попиту за рахунок обмеження державних витрат.

3. Використання позик на фінансування виробничої сфери; виплата основної частини боргу і відсотків за рахунок прибутку, отриманого у виробничій сфері.

4. Забезпечення бездефіцитності державного бюджету завдяки скороченню невиправданих державних витрат і стримування інфляції.

5. Ефективна податкова політика, яка сприятиме розвитку інвестування і підприємництва і забезпечуватиме збір податків для покриття державних витрат.

6. Стабілізація грошового обігу.

7. Забезпечення максимального використання ринкових механізмів і конкуренції як засобів підвищення рівня конкурентоспроможності економіки; відміна контролю над цінами і заробітною платою; вільний допуск на внутрішній ринок і конкуренція з боку імпортованих товарів.

8. Структурна перебудова економіки як основа довгострокового розвитку через роздержавлення промислових підприємств і переведення їх з бюджетного на кредитне фінансування; розвиток експортних галузей за рахунок як податкових стимулів, так і девальвації, сприяння припливу прямих іноземних інвестицій завдяки зниженню рівня оподаткування і наданню гарантій на вивезення прибутків.

9. Забезпечення стабільності політичної влади.

Країни-члени повинні надавати МВФ інформацію про офіційні золоті запаси і валютні резерви, стан економіки, платіжного балансу, грошового обігу, закордонні інвестиції.

Свої рекомендації країнам-членам МВФ базує на монетаристській концепції, яка враховує взаємозалежність між величиною грошової маси в країні, обсягу сукупного попиту, з одного боку, і станом платіжного балансу — з іншого.

7.2.8. Проблеми в діяльності МВФ

Комплекс проблем, які існують у діяльності Фонду, пов'язаний з методами та інструментами реалізації цієї міжнародною організацією своєї стратегії. На початку 80-х років постало питання подальшого існування МВФ, пов'язане з проектами реформування світової валютної системи в цілому. Були пропозиції замінити МВФ більш демократичним та конструктивним міжнародним фінансовим інститутом. З часом актуальність цієї проблеми зменшилася, але певна загроза існуванню МВФ залишилася.

Сучасні проблеми діяльності Фонду випливають з наслідків реалізації його стратегії в різних країнах. Найчастіше МВФ звинувачують у стандартних підходах, неефективності коригувальних програм, негативних наслідках у соціальній сфері тощо. Проти кожного зі звинувачень МВФ висуває контраргументи, пояснюючи позиції Фонду з цього питання. Найпоширенішими є звинувачення на адресу МВФ та захисні аргументи Фонду, подані в табл. 7.4.

Таблиця 7.4

НАЙПОШИРЕНІШІ ЗВИНУВАЧЕННЯ НА АДРЕСУ МВФ ТА КОНТРАРГУМЕНТИ ФОНДУ

Стандартні звинувачення на адресу МВФ	Контраргументи МВФ
Фонд застосовує однакові заходи в усіх країнах, не враховуючи їхньої економічної ситуації	<ol style="list-style-type: none"> 1. Коригувальні програми МВФ мають певні спільні риси з двох причин: <ul style="list-style-type: none"> — схожість проблем, з якими країни звертаються до Фонду; — універсальність ключових економічних показників, які дають змогу контролювати хід виконання програм. 2. Основним завданням усіх коригувальних програм, які підтримує Фонд, є пошук оптимальних засобів відновлення сталого платіжного балансу. 3. Усі коригувальні програми Фонду є свого роду спробою «відкрити» економіку країни, зняти обмеження з усіх видів економічної діяльності, послабити державний контроль за економікою.
Коригувальні програми стримують економічне зростання	<ol style="list-style-type: none"> 1. Заходи Фонду є більш ефективними, але і більш жорсткими, ніж хаотичні реформи. 2. Коригувальні заходи потребують як зниження попереднього рівня витрат, так і більш раціонального використання обмежених ресурсів країни, гальмуючи неефективне економічне зростання. 3. Програми спрямовані на скорочення відносно непродуктивних витрат. 4. Заходи для припинення неефективного економічного зростання можуть негативно відбитися на деяких прошарках суспільства, але вони є необхідними. 5. Коригувальні програми створюють реальну можливість для переходу до режиму ефективного використання ресурсів.

Стандартні звинувачення на адресу МВФ	Контраргументи МВФ
Комплекс заходів, які підтримує Фонд, встановлює режим жорсткої економії	<ol style="list-style-type: none"> 1. Наявність економічного дисбалансу та відсутність перспектив фінансування змушують країну саму застосовувати занадто жорсткі заходи. 2. Рано чи пізно (за допомогою МВФ чи без неї) така країна сама впровадить режим жорсткої економії. 3. Будь-які програми з оздоровлення економіки вимагають певних жертв. 4. Уряд країни, а не Фонд визначає політику розподілення витрат. У цій ситуації МВФ є джерелом інформації, а не виконавцем програм. 5. Коригування курсу валюти, якщо це входить до програми, не ставить у тяжке становище найбільш уразливі верстви населення. 6. Політика реформ сприяє зменшенню неефективності та втрат, створює умови для довгострокових структурних змін з метою досягнення динамічного економічного розвитку країни.
Філософська концепція МВФ зорієнтована тільки на ринок та вільне підприємство	<ol style="list-style-type: none"> 1. Незаперечним є те, що члени МВФ мають власну думку стосовно того, які саме заходи можуть забезпечити стійкий платіжний баланс. 2. Ідея пріоритетності вільної торгівлі може бути краще реалізована в ринковій економіці. 3. Якщо економічна діяльність залишається відносно вільною, вона стимулює зростання ефективності виробництва, забезпечуючи більший його розквіт порівняно з різного роду обмеженнями і жорстким контролем. 4. Фонд намагається адаптувати інструменти управління макроекономікою, які існують у країні, до особливостей її економічної системи.
Програми Фонду не ефективні	<ol style="list-style-type: none"> 1. Успішність заходів оцінюється за умови досягнення основної мети — відновлення сталого платіжного балансу. 2. Для визначення справжньої ефективності програм треба використовувати такі підходи: <ul style="list-style-type: none"> — визначити те, що могло б статися без впровадження коригувальних програм; — порівняти ситуацію до і після застосування програм; — порівняти те, що було справді зроблене, і те, що планувалося зробити. 3. Дослідження результатів здійснення програм МВФ свідчить, що вони позитивно впливають як на ефективність використання існуючих ресурсів, так і на їх збільшення.

Стандартні звинувачення на адресу МВФ	Контраргументи МВФ
<p>Коригувальні програми погіршують становище мало-забезпечених прошарків населення</p> <p>МВФ надає фінансову підтримку комерційним банкам</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Повернення до нормального платіжного балансу неможливе без певних тимчасових жертв, оскільки країна має перестати жити в борг і почати жити відповідно до своїх можливостей. Це змінює схему розподілення доходів і, безумовно, може негативно позначитися на інтересах різних груп населення. 2. Оскільки програма оздоровлення економіки формулюється самою країною і погоджується з МВФ, то і втілення її в життя є турботою уряду. 3. Тільки у виняткових випадках МВФ звертається до прямого коригування специфічних сфер, як-от: тарифи на галузеву заробітну плату, окремі урядові програми тощо. Ці сфери, зазвичай, є прерогативою національного уряду. 4. Дослідження показали, що як бідні, так і багаті тією чи іншою мірою піддаються впливу реформ, змінюють цінові стимули з метою підвищення конкурентоспроможності економіки країни або скорочують внутрішні витрати для вирівнювання платіжного дисбалансу.
<p>Країни, що розвиваються, не мають ніякого впливу на політику МВФ</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Для успішного вирішення проблеми зовнішньої заборгованості обидві сторони — боржник і кредитор — повинні співробітничати, тому МВФ останні десятиріччя інтенсивно працював з банками, стимулюючи їхню участь у перегляді міжнародних боргів. 2. МВФ — це організація, яка займається суто кредитно-грошовими проблемами (тобто платіжним балансом), а не наданням допомоги в розвитку країни. 3. Банки безпосередньо зацікавлені в тому, щоб країна, якій вони надають кредити, мала здорову фінансову систему, і в тому, щоб відносини між кредитором і боржником мали надійну основу. Співробітництво з країною, яка здійснює коригувальні програми за підтримки МВФ, дає банкам певні гарантії, що така країна справді стала на шлях оздоровлення економіки і зможе в майбутньому встановити нормальні фінансові відносини з банком. 4. МВФ співпрацює з банками в інтересах країн-боржників і для підтримки життєздатності фінансової системи в цілому. <ol style="list-style-type: none"> 1. Оскільки розмір внеску визначається економічним потенціалом країни і її значенням у системі міжнародної торгівлі, а також з огляду на те, що країни, які мають найбільші фінансові частки в МВФ, повинні мати вирішальний голос при прийнятті рішень, то очевидно, що країни, які розвиваються, неминуче матимуть менший вплив у МВФ, ніж індустріально розвинуті. 2. Країни, що розвиваються, мають приблизно 40 відсотків загальної кількості голосів у Фонді. Цього достатньо як для того, щоб впливати на процес прийняття рішень, так і для того, щоб заблокувати неприйнятні для них принципові рішення, які приймаються кваліфікованою більшістю в 85 або 70 відсотків голосів. 3. Щодо багатьох проблем позиції країн—членів МВФ взагалі не залежать від рівня їхнього економічного розвитку.

Стандартні звинувачення на адресу МВФ	Контраргументи МВФ
<p>МВФ впливає тільки на країни з негативним платіжним балансом</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Положення угоди про створення МВФ передбачають неупереджене ставлення до всіх його членів. Численні рішення, які приймалися Радою директорів протягом багатьох років, підтверджують це. 2. Ясна річ, МВФ має сильніший вплив на політику тих країн, які користуються його кредитами, ніж тих, які не звертаються по допомогу. 3. На країни, які мають позитивний платіжний баланс або не звертаються по допомогу, МВФ має три можливості впливу: <ul style="list-style-type: none"> — публічне висловлювання своєї позиції в друкованих джерелах МВФ; — проведення щорічних консультацій з країнами; — використання МВФ як форуму, де будь-яка країна-член може обговорювати політику уряду іншої країни і висловлювати з цього приводу свою позицію.
<p>МВФ та Світовий банк проводять політику змови стосовно країн, що розвиваються</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ця підозра базується на недостатньому розумінні завдань і цілей обох організацій та принципів їхнього функціонування. 2. Співробітництво між МВФ та МБРР має єдину мету: якісне поліпшення послуг, які надаються цими двома організаціями країнам-членам.

Світовий досвід свідчить, що Міжнародний валютний фонд і Світовий банк успішно фінансували програми економічної перебудови в різних країнах. Допомога МВФ Україні спрямована на стабілізацію функціонування грошово-кредитної системи, а кошти Світового банку — на фінансування критичного імпорту і підтримку бюджету та фінансування різних інвестиційних проектів.

Проте у відносинах з МВФ Україні треба враховувати не тільки позитивні аспекти допомоги, а й комплекс звинувачень, що є, власне, концентрованим негативним досвідом багатьох країн.

7.2.9. Україна в МВФ

Статус члена МВФ Україна отримала 3 вересня 1992 року. Її квота в МВФ становила 997,3 млн СПЗ (приблизно 1523 млн дол. США), або 0,69 %. За результатами останнього перегляду квот на 1999 р. квота України становить 1921,0 млн СПЗ, або 0,647 %.

Міжнародний валютний фонд виділив для України системну трансформаційну позику (СТФ) та резервний кредит «стенд-бай».

Загальна сума позики СТФ, рішення про надання якої було прийнято Фондом 26 жовтня 1994 р., становить 498, 65 млн СДР. Ще в 1994 р. Україна отримала перший транш (371 млн дол. США). За умовами МВФ кошти використовувались на збільшення офіційних резервів Національного банку, на проведення валютних інтервенцій для підтримки курсу національної валюти, а також для фінансування нестачі валютних коштів у економіці для покриття потреби в імпорті. Згідно з умовами надання Фондом системної трансформаційної позики строк боргового зобов'язання по ній становить 10 років, а термін відстрочки основних виплат (пільговий період, протягом якого необхідно сплачувати тільки відсотки) — 4,5 років.

Загальна сума резервного кредиту «стенд-бай», угода про надання якого укладена 7 квітня 1995 року, становить 997,3 млн СДР (100 % квоти). Кошти цього кредиту спрямовуються у валютні резерви НБУ для створення стабільності валюти і покриття потреб платіжного балансу. Строк боргового зобов'язання — 5 років, термін відстрочки основних виплат — 3,25 року. Відсоткова ставка по кредитах МВФ становить 6—7 % на рік.

Загальні закупівлі іноземної валюти України у МВФ в 1998 фінансовому році становили 181 млн СПЗ.

4 вересня 1998 р. була відкрита програма розширеного фінансування (EFF), яка передбачала кредит сумою 2,5—2,7 млрд дол. на 3 роки. Умови кредиту були сформульовані в Меморандумі про економічну політику на період з 11.07.98 р. до 30.06.01 р. Більшість із виставлених на той час умов уже були виконані Україною в процесі отримання кредитів «стенд-бай». За результатами чергового аналізу стану виконання виставлених Фондом умов і аудиту Національного банку України фінансування за програмою EFF тимчасово призупинене. Уряд України докладає всіх зусиль до відновлення фінансування в межах цієї програми.

Крім фінансової, Україна отримує також консультативну і технічну допомогу, поточну інформацію і видання з міжнародних валютно-кредитних проблем.

7.3. ГРУПА ВСЕСВІТНЬОГО БАНКУ

Нині Група Всесвітнього банку (The World Bank Group — WB) об'єднує п'ять організацій:

Міжнародний банк реконструкції та розвитку — МБРР (The International Bank for Reconstruction and Development — IBRD);

Міжнародну асоціацію розвитку — МАР (The International Development Association);

Міжнародну фінансову корпорацію — МФК (The International Finance Corporation — IFC);

Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій — БАГІ (The Multilateral Investment Guarantee Agency — MIGA);

Міжнародний центр урегулювання інвестиційних спорів — МЦУІС (The International Center for Settlement Disputes).

Усі організації Групи Всесвітнього банку є спеціалізованими агентствами ООН і мають власні статuti та самостійне членство. Президент МБРР є одночасно президентом кожної з організацій групи, а виконавчі директори керують МБРР, МФК і МАР. БАГІ та МЦУІС мають окремі ради директорів, але до складу цих рад входять також виконавчі директори МБРР.

7.3.1. Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР)

7.3.1.1. Загальна характеристика і цілі створення МБРР

Міжнародний банк реконструкції та розвитку було створено в 1944 р. разом з МВФ з метою відбудови і реконструкції світової економіки. На момент заснування Банку головна мета була сформульована як створення міжнародної фінансуючої організації для підтримки реконструкції і розвитку економіки. Після реалізації «плану Маршалла» Банк зосередив основну увагу на співробітництві з країнами, що розвиваються, і передусім на наданні фінансової допомоги найбільш біднішим країнам світу, яким, починаючи з 40-х років, позичив понад 300 млрд дол. Наприкінці 80-х — на початку 90-х років Банк почав надавати фінансову підтримку країнам з перехідною економікою. До цієї групи МБРР відносив усі 15 колишніх республік СРСР, а також Албанію, Болгарію, Боснію і Герцеговину, Македонію, Кіпр, Польщу, Румунію, Словаччину, Словенію, Хорватію та Угорщину. Темпи кредитування цих країн з кожним роком зростали. Якщо в період з 1989 р. до 1993 р. вони отримували в середньому 2,6 млрд дол. на рік, то в 1999 р. — вже 5,29 млрд дол. У 1992 р. Україна, вступивши до МБРР і МВФ, стала 167 членом Банку. Сьогодні членами МБРР є 181 країна.

Основними цілями МБРР є:

— сприяння реконструкції і розвитку територій держав—членів через заохочення капіталовкладень на виробничі потреби;

— заохочення приватних іноземних капіталовкладень і надання фінансової допомоги з метою розвитку виробничого сектора економіки;

— сприяння довгостроковому збалансованому зростанню міжнародної торгівлі і підтримці рівноваги платіжних балансів через заохочення міжнародних капіталовкладень у розвиток продуктивних сил держав—членів Банку, що повинно стимулювати зростання продуктивності праці, рівня життя та поліпшення умов праці в цих країнах.

МБРР — міжнародне відкрите акціонерне товариство. Статут МБРР, де викладено його основні завдання, принципи утворення і діяльності, передбачає: а) можливість вступу до МБРР нових членів, б) процедури виходу будь-якої країни з Банку і процедури припинення роботи Банку, в) регламентацію роботи Банку, його організаційної структури, порядку формування вищих органів керівництва та їхні повноваження, г) порядок формування та використання авуарів МБРР.

Основними вимогами до країни, що бажає вступити до МБРР, є:

1) незалежна зовнішня політика; 2) дотримання прав і обов'язків, визначених в уставі Банку; 3) членство у МВФ. Щоб вийти з МБРР за власним бажанням, країна повинна розплатитися по взятих нею кредитах МБРР. При цьому у залік боргів такої країни може бути зарахована сплачена частина її акціонерного капіталу. Після вирішення всіх фінансових проблем залишки внеску (якщо вони існують) передаються колишньому членові МБРР. Крім того, після подання заяви до штаб-квартири Банку про свій намір припинити членство в ньому країна втрачає можливість отримувати нові кредити та/або гарантії і обов'язок вносити ту частку несплаченої частини акціонерного капіталу, на яку вона підписалася при вступі у випадку неспроможності Банку розплатитися по своїх зобов'язаннях.

Югославія зараз розплатується з МБРР за свою частку боргу Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії, що становить 1089 млн дол. основної суми і 339 млн дол. — вартості обслуговування. Інша колишня республіка СФРЮ — Боснія і Герцеговина — вже розплатилася по своїй частині боргу за рахунок коштів, отриманих завдяки наданню Банком трьох нових кредитів на суму 557 млн доларів.

Якщо країна не виконує своїх зобов'язань перед Банком, за рішенням більшості членів Ради керуючих (що володіють більшістю голосів) вона повинна припинити своє членство в Банку на один рік. Автоматично припиняють членство в Банку й ті країни, які виклю-

чаються з Міжнародного валютного фонду. Саме це зараз загрожує Судану і Демократичній Республіці Конго, які постійно затримують сплату боргів обом міжнародним організаціям. За всю історію існування Банку за хронічне невиконання своїх зобов'язань лише одна країна (Чехословаччина) була виключена з числа його членів у 1954 р. і тільки в 1990 р. вона повторно вступила до Банку.

7.3.1.2. Організаційна структура МБРР

Організаційна структура МБРР складається з Ради керуючих, Директорату, Комітету з розвитку та президента.

Рада керуючих (Board of Governors) є вищим органом і формується з керуючих (міністрів фінансів або президентів центральних банків країн-членів), яких призначають уряди країн-членів. До Ради керуючих входить 181 вища посадова особа (за числом членів МБРР). Строк повноважень керуючих та їхніх заступників — п'ять років. Керуючі уповноважені висловлювати офіційну позицію своєї країни і захищати її національні інтереси.

Рада скликається один раз на рік на спільну з Радою керуючих МВФ сесію. Крім цього вона може зібратись у будь-який момент на вимогу Ради директорів. Кворум досягається присутністю більшості членів Ради, котрі володіють не менш ніж двома третинами голосів. Рада керуючих може передати частину своїх повноважень Раді директорів (крім рішень щодо прийому нових членів, зміни статутного капіталу, внесення доповнень до Статуту тощо).

В коло обов'язків Ради включено розв'язання стратегічних питань діяльності Банку, зокрема:

- внесення змін до статуту;
- прийом нових членів і визначення умов їх вступу та припинення членства;
- збільшення або зменшення акціонерного капіталу Банку;
- встановлення партнерства з іншими міжнародними організаціями;
- розподіл чистого прибутку;
- припинення операцій Банку і розподіл його авуарів.

Рішення приймаються зваженим голосуванням. Кожна держава володіє числом голосів, пропорційним розміру її фінансового внеску до капіталу Банку (див. табл. 7.12).

Рада виконавчих директорів, або Директорат (Executive Board), — постійно діючий орган, до складу якого входить сьогодні 24 члени зі строком повноважень два роки. Рада здійснює поточне керування Банком. Згідно із статутом Банку п'ять країн-членів, що

володіють найбільшою кількістю акцій (на сьогодні це США, Франція, Великобританія, Японія та Німеччина), мають право призначати своїх представників до Ради директорів Банку. Решта директорів обирається керуючими інших країн, що об'єднуються в групи для участі у виборах. Виняток становлять Росія, Китай та Саудівська Аравія, що мають власних виконавчих директорів, кожний з яких володіє 2,83 % голосів. Кожний директор, який представляє групу, має в своєму розпорядженні сумарну кількість голосів країн, від яких він обраний. Україна входить до групи з Вірменією, Боснією та Герцеговиною, Болгарією, Хорватією, Грузією, Кіпром, Ізраїлем, Македонією, Молдовою, Румунією та Нідерландами. Інтереси всієї групи постійно представляє громадянин Нідерландів, який розпоряджається 72 208 голосами, або 4,54% загального числа голосів.

Виконавчі директори відповідають за виконання загальних заходів, визначення загальних напрямів операцій Банку. До сфери їхньої компетенції входить:

- постійний моніторинг реалізації фінансових та операційних програм, виконання адміністративного бюджету;

- розподіл людських і фінансових ресурсів на наступний рік;

- вивчення звітів про завершені Банком проекти; аналіз досвіду, набутого Банком у різних секторах; забезпечення використання цього досвіду в практиці діяльності Банку і його членів;

- визначення подальшої політики Банку через узгодження проектів конкретних рішень, що подаються на їх розгляд щорічно (наприклад, про розподіл чистого прибутку, винагороду персоналу, спрямування природоохоронної діяльності Банку) або періодично (щодо визначення основних напрямів фінансової політики Банку, затвердження умов кредитування, визначення пріоритетності окремих секторів тощо);

- контроль кредитної програми МБРР;

- підготовка доповідей на розгляд щорічних сесій Ради керуючих про результати аудиторських перевірок фінансових операцій, адміністративний бюджет, операції і політику Банку тощо;

- внесення власних ініціатив щодо політики Банку.

Засідання Ради директорів відбуваються у міру необхідності (в середньому тричі на тиждень) у штаб-квартирі (Вашингтон).

Виконавчі директори здійснюють свої повноваження за допомогою постійних комітетів, а також заступників, яких кожен директор призначає самостійно. Більшість директорів працюють у складі одного чи декількох комітетів, кількість, назва і призначення яких визначаються безпосередньо Радою директорів (див. табл. 7.5).

ПОСТІЙНІ КОМІТЕТИ РАДИ ДИРЕКТОРІВ МБРР

Комітет	Рік створення	Склад	Призначення
Спільний ревізійний комітет — Joint Audit Committee	1970	8 директорів	Представляє інтереси акціонерів, стежить за доцільністю і зваженістю фінансової діяльності Банку, за роботою підрозділів за операціями і результатами внутрішньої аудиторської перевірки
Бюджетний комітет — Budget Committee (стара назва — Комітет з питань рентабельності та бюджетної практики)	1986	8 директорів	Контролює відповідність діяльності Банку нормам; моніторинг питань бюджетної політики Банку, що можуть вплинути на рентабельність його діяльності
Комітет з кадрової політики — Personnel Policy Issues Committee	1980	8 директорів	Поточний нагляд за найважливішими питаннями кадрової політики, зокрема за адекватністю винагороди службовців, надання відповідних рекомендацій Раді директорів, співпраця з виконавчими директорами МВФ у сфері питань кадрової політики
Комітет з адміністративних питань — Committee on Executive Directors' Administrative Matters	1968	6 директорів	Допомога Директорату в розробці й реалізації нової адміністративної політики і внесення необхідних змін до існуючої, зокрема надання рекомендацій щодо виконавчих директорів, їхніх заступників і штату
Комітет з ефективності розвитку — Committee on Development Effectiveness	1998	8 директорів	Моніторинг ефективності виконання Стратегічного плану, відслідковує конкретні результати операцій Банку, здійснює нагляд за діяльністю Департаменту з оцінки операцій, надає допомогу в оцінці результатів діяльності Банку, в керуванні портфелем, своєчасному коригуванні пріоритетності розвитку

Крім зазначених вище постійних комітетів під егідою Ради директорів функціонують ще два комітети, основним призначенням яких є проведення обговорень і консультацій з нагальних питань. Це:

— Пленарний комітет (Committee of the Whole), на засіданнях якого відбувається попереднє обговорення питань, які потім виносяться на Директорат;

— Керівний комітет Директорату (Executive Directors' Steering Committee) — неофіційний консультативний орган Ради виконавчих директорів, на щомісячних засіданнях якого в присутності віце-президента й секретаря Банку розглядаються робочі плани Директорату й обговорюються нагальні питання, розглядаються чергові комюніке Комітету розвитку тощо. До складу Комітету входить найстарший серед директорів (голова Комітету), його заступник і голови постійних комітетів. Усі комітети виконують лише аналітично-консультативні функції і не можуть приймати рішення за Раду директорів.

Крім роботи в комісіях та участі в засіданнях виконавчі директори, їхні заступники здійснюють безпосередній контроль за виконанням програм, що фінансуються за рахунок коштів Банку, шляхом відвідування країн—отримувачів кредитів і зустрічей на місцях із співробітниками постійних представництв і місцевих відділень Банку, представниками державних органів країн, керівниками проектів, представниками неурядових організацій тощо.

До складу керівних органів входить також Комітет розвитку (24 члени, переважно міністри фінансів), заснований у 1974 р. спільно з МВФ як політичний форум для попереднього обговорення проблем у сфері співробітництва з питань розвитку. Повна назва Комітету — Спільний міністерський комітет директоратів Всесвітнього банку та Міжнародного валютного фонду з проблем надання реальних ресурсів країнам, що розвиваються (Joint Ministerial Committee of the Board of Governors of the World Bank and the International Monetary Fund on the Transfer of Real Resources to Developing Countries). Члени комітету призначаються терміном на два роки країною або групою країн, що призначають директорів. Голова комітету обирається його членами. Засідання комітету проводяться двічі на рік. Грунтуючись на власних дослідженнях та аналізі середньо- та довгострокових політико-економічних перспектив країн, що розвиваються, комітет розробляє рекомендації щодо розподілу ресурсів МБПР.

На чолі Ради директорів стоїть Президент Банку, який обирається Радою на п'ять років. При цьому кандидат не може бути ні керуючим, ні директором, ні представником керуючого або за-

ступником директора. Президент веде поточні справи. Традиційно президентом обирають представника США — країни, яка має в МБРР найвищий відсоток голосів.

Наступний шабел в адміністрації Банку посідають чотири виконавчих директори (Managing Directors), один з яких виконує також функції Генерального секретаря, два перших віце-президенти та 20 віце-президентів. Обов'язки останніх розподілені таким чином:

а) 7 віце-президентів очолюють регіональні відділення: Африки (2 віце-президенти), Східної Азії і Тихоокеанського регіону, Південної Азії, Європи і Середньої Азії, Латинської Америки і Карибського басейну, Близького Сходу й Північної Африки.

б) 5 віце-президентів очолюють роботу мереж:

- розвитку людських ресурсів (Human Development);
- екологічно і соціально збалансованого розвитку (Environmentally and Socially Sustainable Development);
- розвитку фінансів, приватного сектора та інфраструктури (Finance, Private Sector and Infrastructure);
- зниження рівня бідності й економічного менеджменту (Poverty Reduction and Economic Management);
- операційного обслуговування (Operational core services).

в) 6 віце-президентів очолюють відділи:

- стратегії і управління ресурсами;
- розвитку людських ресурсів;
- служби людських ресурсів;
- мобілізації ресурсів та співучасті у фінансуванні;
- фінансової підтримки та оцінки ризиків;
- спеціальних програм.

г) віце-президент і головний контролер;

д) віце-президент і скарбник.

У 1993 р. за рішенням Ради директорів була створена Незалежна інспекційна група у складі трьох осіб, яких призначають виконавчі директори. Основне призначення цієї організації — забезпечувати функціонування незалежного механізму нагляду за успіхами і недоліками в роботі Банку.

Кількість співробітників Групи Всесвітнього банку становить приблизно 10 000 осіб, що майже втричі перевищує штат МВФ. 95 % персоналу працює в штаб-квартирі у Вашингтоні. Банк має свої представництва або бюро в усіх країнах, що є його акціонерами.

У структурі МБРР також функціонує Інститут економічного розвитку (IER), який на постійній основі організовує багаторічні інтерактивні просвітницькі програми для представників країн, що розвиваються, і країн з перехідною економікою, а також підтримує

національні інститути в сфері професійної освіти та наукових досліджень. Щорічні програми Інституту включають проведення понад 350 конференцій та семінарів. Нещодавно для залучення більш широкої аудиторії Інститут впровадив проект дистанційного навчання, в основу якого покладені сучасні інформаційні технології.

МБРР має філії в Африці, Азії, Європі та Латинській Америці. Місцезнаходження органів управління Міжнародного банку реконструкції та розвитку — Вашингтон (США).

7.3.1.3. Напрями діяльності МБРР

Основними напрямками діяльності МБРР є:

— надання країнам, що розвиваються, і країнам з перехідною економікою довгострокових кредитів під конкретні проекти на розвиток виробничої сфери та створення інфраструктури за умови, що вони неспроможні сплачувати відсоткові ставки, близькі до ринкових;

— надання кредитів для подолання труднощів макроекономічного характеру та на структурну перебудову;

— надання технічної допомоги країнам, що розвиваються, і країнам з перехідною економікою;

— гарантування погашення заборгованості відповідним урядом;

— участь у спільному з іншими інвесторами фінансуванні проектів чи програм;

— участь у створенні спеціальних трастових (довірчих) фондів, кошти яких забезпечують МБРР можливість мобілізувати разом з партнерами ресурси на надання грантів, і керування цими фондами за дорученням партнерів.

Кожний напрям діяльності МБРР включає декілька видів діяльності (див. рис. 7.5), характеристика яких наведена в табл. 7.6.

Рис. 7.5. Класифікація напрямів діяльності МБРР

ХАРАКТЕРИСТИКА НАПРЯМІВ ДІЯЛЬНОСТІ МБРР

Вид діяльності	Спосіб реалізації	Призначення
<i>Кредити</i>		
Інвестиційні	Можуть бути у вигляді траншів	Під конкретні проекти в таких галузях, як сільське господарство, освіта, енергетика, охорона довкілля, фінанси, промисловість, видобувні галузі, охорона здоров'я, харчова промисловість, енергопостачання, керування державним сектором, створення системи телекомунікацій, транспорт, розвиток міського господарства, водопостачання та санітарно-профілактичні засоби тощо
Системні	Спрямовуються траншами до бюджету країни-отримувача	Спрямовуються на структурну перебудову, прискорення переведення економіки на нові рейки. Підтримка здійснення радикальних змін в економіці, фінансах та інших сферах економічної політики
<i>Технічна допомога</i>		
<p>1) що фінансується :</p> <ul style="list-style-type: none"> — у складі позик і кредитів Банку; — у вигляді самостійних кредитів і позик; — в рамках фінансування Програми підготовки проектів; <p>2) що не фінансується:</p> <ul style="list-style-type: none"> — у вигляді не фінансованої Банком допомоги, коли Банк виступає як виконавча агенція або керуючий проектами — на засадах відшкодування, що надається країнам третього світу з високим рівнем доходу, а також Міжнародному фонду сільськогосподарського розвитку 	<p>Може фінансуватись як у вигляді окремих проектів, так і в формі складової більш широких проектів.</p> <p>Через Фонд інституціонального розвитку (Institutional Development Fond — ФІР) — та Інститут економічного розвитку Всесвітнього банку — ІЕР (World Bank Institute)</p>	<ul style="list-style-type: none"> — Підтримка системних реформ, що мали сприяти переходу республік до ринкової економіки та інтеграції їх у світову економічну систему; — Підтримка конкретних реформ у сільському господарстві, енергетиці, транспорті та інших галузях; — Створення системи соціального захисту для найменш захищених груп населення в період переходу до ринкової економіки і вдосконалення основних соціальних послуг; — Підготовка кадрів та інституційних реформ.

<p>3) що фінансується з адміністративного бюджету (зокрема й діяльність Інституту економічного розвитку);</p> <p>4) у межах співпраці з Продовольчою і сільськогосподарською організацією ООН та іншими організаціями</p>		
<p><i>Спільне фінансування (cofinancing)</i></p>		
<p>1. Паралельне спільне фінансування (parallel cofinancing)</p>	<p>Звичайні кредити, пільгові кредити. Банк разом з партнерами фінансують різні, попередньо обумовлені частини проекту. Кредити партнерів (крім кредитів Банку) мають зв'язаний характер</p>	<p>— Мобілізація ресурсів для здійснення конкретних проєктів;</p> <p>— Координація фінансової підтримки програм країн—членів Банку;</p> <p>— Допомога донорам у підвищенні ефективності їхньої взаємодії між собою</p>
<p>2. Сумісне фінансування (joint cofinancing)</p>	<p>Суми кредитів на попередньо зумовлений перелік товарів і послуг розподіляється між партнерами за узгодженою пропорцією</p>	
<p><i>Гарантії Всесвітнього банку (під нові інвестиційні проєкти державному або приватному сектору, з 1989 року)</i></p>		
<p>Часткові гарантії ризику (partial risk guarantees)</p>		<p>Спрямовані на покриття конкретно зумовленої частини ризиків, які пов'язані: з можливістю невиконання іноземною державою взятих на себе зобов'язань, зі змінами в законодавстві; несприятливими змінами в процедурах валютних обмінів; з форс-мажорними обставинами (політичними подіями, природними катаклізмами); з оголошенням дефолту з обслуговування боргу, спричиненого неспроможністю держави виконати зобов'язання, зафіксовані в угоді</p>

Вид діяльності	Спосіб реалізації	Призначення
Часткові гарантії кредиту (partial credit guarantees)		<p>Покривають всі ризики конкретно зумовленої частини угоди:</p> <p>1) на пізніх етапах виплат, подовжуючи таким чином терміни боргового зобов'язання;</p> <p>2) у випадках порційного надходження грошей лише після попереднього виконання певних, раніше обумовлених вимог</p>
Гарантії політичного спрямування (policy based guarantees) — пілотна програма, обсягом 2 млрд дол.	Можуть покривати виплати основного боргу та відсотків за його обслуговування	<p>Призначаються для фінансової підтримки узгодженої структурної, інституціональної і соціальної політики та реформ.</p> <p>Спрямовані на подовження термінів кредитування і зменшення вартості обслуговування кредиту, покривають частину обслуговування запозичень приватного сектора тих країн—клієнтів Банку, що можуть претендувати на отримання гарантій МБРР на кредити міжнародного ринку капіталу</p>
Анклавні гарантії (enclave guarantees)		<p>Надаються лише під орієнтовані на експорт комерційні проекти тільки тим країнам, які відповідають критеріям пільгового кредитування МАР за винятком країн, що можуть отримувати кредити також і від МБРР</p>

Трастові фонди (Trust funds)

1. Трастовий фонд допомоги біднішим країнам з надмірною заборгованістю (150,8)¹
 2. Глобальний екологічний фонд (269,5)
 3. Фонд допомоги Західному берегу сектора Газа (49,7)
 4. Фонд відбудови економіки Боснії і Герцеговини (54,6)
 5. Фонд Монреальського протоколу (із захисту озонового шару) (50,5)
 6. Фонд боротьби з онхоцеркозом (21,7)
 7. Надзвичайний Центральноамериканський фонд (82,3)
 8. Фонд захисту тропічних лісів Бразилії (14,3)
 9. Фонд політики та розвитку людських ресурсів (134,3)
 10. Фонд консультативних програм. (72,3)
 11. Фонд інституціонального розвитку (17,7)
- Інші довірчі фонди (415,7)

Капітал трастових фондів не включається до активів банку, він лише перебуває у трастовому управлінні МБРР на платній основі.

Мобілізація ресурсів на надання грантів на:

- спільне фінансування програм;
- операції зі скорочення заборгованості бідніших членів Банку;
- відбудову економіки клієнтів після надзвичайних політичних чи природних катаклізмів, що відбувалися на їхній території;
- технічну допомогу отримувачам кредитів;
- спеціалізовані глобальні чи регіональні програми;
- навчання і дослідження

¹ Числа в дужках вказують обсяги операцій трастових фондів у мільйонах доларів

7.3.1.4. Кредити МБРР

Кредити, які надає МБРР, розрізняються за цільовим призначенням, кількістю валют, що їх формують, та формою обслуговування (див. рис. 7.6).

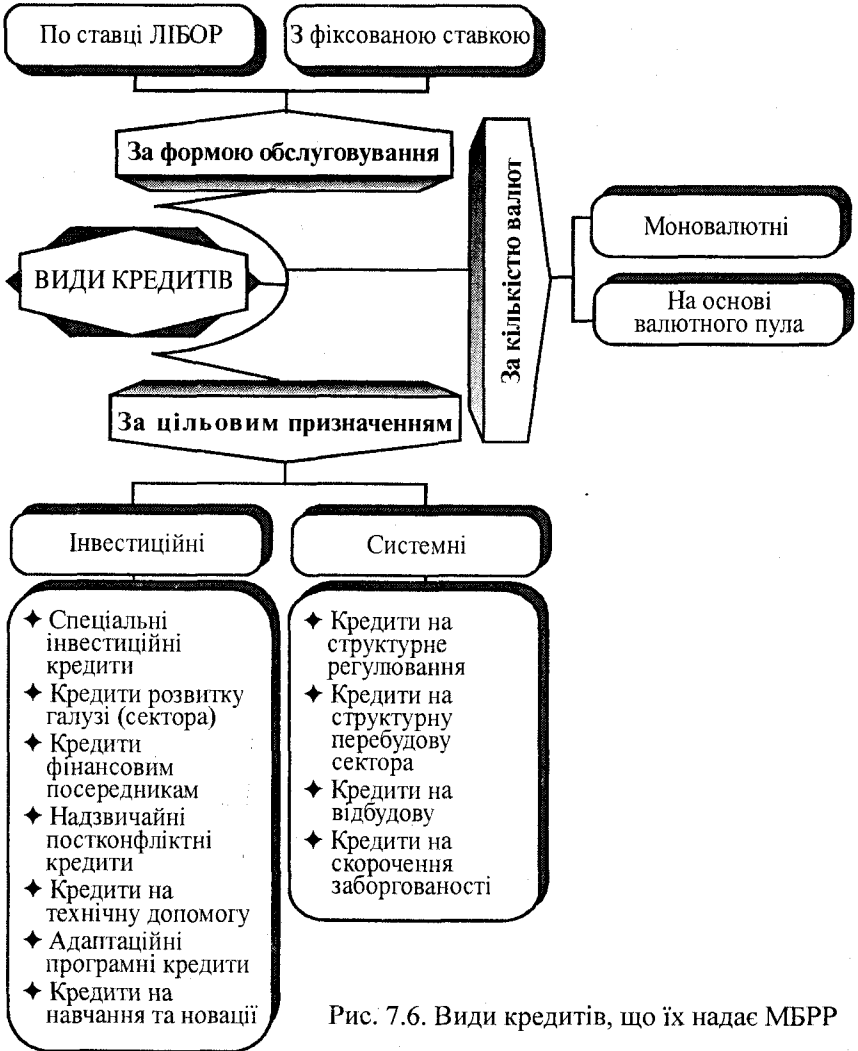

Рис. 7.6. Види кредитів, що їх надає МБРР

Кредити, що пропонує Всесвітній банк, за цільовим призначенням діляться на дві групи — **інвестиційні** і **системні**.

Залежно від призначення Банк надає такі види *інвестиційних кредитів* (Investment lending):

— *спеціальні інвестиційні кредити* (specific investment loans) — для створення нових виробничих потужностей та/чи розбудови нових (або виведення на заплановану потужність існуючих) об'єктів економічної, соціальної чи інституційної інфраструктури у країнах—членах МБРР;

— *кредити розвитку галузі/сектора* (sector investment and maintenance loans) — для надання підприємствам галузі (чи підгалузі) основних чи оборотних коштів для створення та експлуатації об'єктів відповідно до узгоджених пріоритетів;

— *кредити фінансовим посередникам* (financial intermediary loans) — для підтримки фінансових агенцій, які мають надавати кредити національним клієнтам, і сприяння підвищенню операційної ефективності цих фінансових інституцій;

— *надзвичайні постконфліктні кредити* (emergency recovery loans) для відбудови виробництв після надзвичайних подій, як-от війни, громадські заворушення, природні катаклізми тощо;

— *технічної допомоги* (technical assistance loans) — для підтримки юридичних осіб, що займаються розробкою політики, стратегії та інституціональних реформ у сферах реформування громадських підприємств і розпродажу активів, цивільної служби і правової реформи, управління державним бюджетом, а також розробкою економічної політики;

— *адаптаційні програмні кредити* (adaptable program loans — APLs) — запроваджені у вересні 1997 р. для фінансової підтримки довгострокових програм розвитку, які реалізуються в процесі здійснення сукупності послідовних операцій. Оцінка та контроль виконання цих програм здійснюються за допомогою регулярного моніторингу досягнутих результатів на основі визначення попередньо обумовлених індикаторів;

— *кредити на навчання та новачії* (learning and innovation loans — LILs) — запроваджені у вересні 1997 р. для підтримки найактуальніших пілотних проектів нарощування економічного потенціалу, експериментальних перспективних проектів розвитку або дослідних моделей місцевого значення, які б у разі їх успішного завершення могли надалі скласти основу для масштабних програм Банку в цій країні. Обсяг коштів, виділених на ці кредити, не може перевищувати 5 млн доларів.

Протягом останніх років спостерігається, з одного боку, тенденція до зменшення обсягів виділених спеціальних інвестиційних кредитів, кредитів розвитку галузі, фінансовим посередни-

кам, технічної допомоги, а з іншого — зростання випереджаючими темпами наймолодших кредитів, і передусім кредитів на навчання та новації (див. табл. 7.7).

З роками змінюється цільове спрямування інвестиційних кредитів. Якщо в перші два десятиліття своєї діяльності Всесвітній банк майже дві третини виділених коштів спрямовував у проекти, пов'язані з розвитком енергетики та транспорту, то останнім часом Банк значно урізноманітнив свою діяльність, зокрема більше грошей вкладається в проекти, спрямовані на розвиток соціальної сфери, освіти, системи охорони здоров'я, харчування і соціального захисту. В 1999 фінансовому році на ці цілі МБРР виділив 7,3 млрд дол.

Метою надання системних кредитів є така допомога у подоланні труднощів та усуненні структурних недоліків у макроекономіці, яка забезпечить економічне зростання і зростання добробуту в країнах, що отримуватимуть цю допомогу. Програми, на які виділяються системні кредити, здійснюються, зазвичай, паралельно з програмами стабілізації по лінії МВФ.

Таблиця 7.7

ОБСЯГИ ІНВЕСТИЦІЙНИХ КРЕДИТІВ 1996—1999 рр.¹

(млн дол.)

Вид інвестиційного кредиту	1996	1997	1998	1999
Спеціальні інвестиційні кредити	9136	9477	9000	6791
Кредити розвитку галузі/сектора	1933	545	599	120
Кредити фінансовим посередникам	75	92	122	20
Надзвичайні постконфліктні кредити	—	—	410	549
Кредити технічної допомоги	364	273	238	220
Адаптаційні програмні кредити	—	—	749	502
Кредити на навчання та новації	—	—	33	43
Усього	11 826	10 387	11 151	8245

За призначенням виділяються такі *види системних кредитів*:
 — *структурного регулювання* (structural adjustment loans) — на фінансову підтримку трансформації економічної політики і здійснення інституціональних реформ у країнах, що отримують кредити. Виконання програми контролюється за спеціальним графіком на основі спостереження за попередньо узгодженими запланованими макроекономічними індикаторами, які повинні бути досягнуті;

¹ *Хорошковський В. І.* Всесвітній банк: кредитні ресурси Міжнародного банку реконструкції та розвитку. — К.: Укр. тов-во «Інтелект нації», 1999. — С. 83.

— *структурної перебудови сектора* (sector adjustment loans) — на підтримку змін у політиці та інституціональних реформ у найважливіших секторах. Вони також передбачають попередню розробку програми макроекономічних перетворень, план її поетапної реалізації і моніторинг її виконання.

— *кредити на відбудову* (rehabilitation loans) — на підтримку урядової політики реформ, спрямованих на розвиток приватного сектора в галузі термінової відбудови ключових об'єктів інфраструктури та виробничих потужностей;

— *кредити на скорочення заборгованості* (debt and debt-service reduction loans) — на допомогу країнам—хронічним боржникам з високим рівнем заборгованості по сплаті основного комерційного боргу і відсотків для зниження заборгованості цих країн до певного керованого рівня по кредитах, наданих на середньострокові програми структурної перебудови. Обсяги цих кредитів обмежуються заданою Банком часткою в загальному обсязі кредитів, які виділяються на цілі структурної перебудови.

Для країн, що опинилися в складних економічних умовах, Банк розробив і запропонував у 1999 р. нові кредити, які спрямовуються на підтримку довгострокових програм структурних, соціальних та інституціональних реформ. До числа цих фінансових продуктів належать: Програмні кредити структурного регулювання (Programmatic Structural Adjustment Loan — PSAL), особливістю яких є надзвичайно стислі строки їх узгодження та надання і відносно великі розміри, спеціальні кредити структурної перебудови сектора (Special Structural Adjustment Loan — SSAL). Обсяг останніх уже в першому фінансовому році їх запровадження перевищив 4 млрд дол. Для країн, які отримують позики Міжнародної асоціації розвитку, пропонуються Програмні позики структурного регулювання (Programmatic Structural Adjustment Credit — PSAC).

Співвідношення між основними видами системних кредитів з часом змінюються (див. табл. 7.8).

Починаючи з 1997 р. відбуваються радикальні зміни й у співвідношенні між інвестиційними і системними кредитами на користь останніх. Якщо в 1997 р. частка системних кредитів становила 27 %, у 1998 р. — 47 %, то в 1999 р. вона досягла 63 %. Керівництво Всесвітнього банку прогнозує збереження цієї тенденції в найближчі роки, що відповідає новій стратегії роботи Банку, яка полягає в переході від фінансування окремих проектів до співпраці з державними і громадськими організаціями, зокрема з релігійними об'єднаннями, а також з приватним сектором.

**ОБСЯГИ СИСТЕМНИХ КРЕДИТІВ МБРР
в 1996—1999 фінансових роках¹**

Таблиця 7.8

(млн дол.)

Вид системного кредиту	1996	1997	1998	1999
Структурного регулювання	350	1295	8285	7690
Структурної перебудови сектора	2450	2590	1650	2206
Кредити на відбудову	—	70	—	—
Спеціальні кредити структурної перебудови	—	—	—	4041
Всього	2800	3955	9935	13937
Кредити на скорочення заборгованості	30	183	—	—

Нова стратегія має забезпечити стійке економічне зростання в країнах, що отримують фінансову допомогу Банку, завдяки таким заходам:

— реорганізація структури виконавчої влади, що виключає системну корупцію;

— створення законодавчої бази та ефективної юридичної системи;

— створення дійового механізму нагляду за фінансовою системою;

— забезпечення загальної початкової освіти, певного рівня медичних послуг і додержання стандартів якості питної води;

— проведення обґрунтованої політики у сфері охорони довкілля, розвитку інфраструктури тощо.

Як видно з рис. 7.6, кредити банку розрізняються також за кількістю валют, які беруть участь у формуванні кредитів, і за формою обслуговування. В першому випадку виділяють кредити *на основі валютного пула* (multicurrency pool loans) та *моновалютні* кредити (single currency loans). У другому — кредити з *фіксованою відсотковою ставкою* (fixed rate) та *кредити по ставці ЛИБОР*² (LIBOR-based loans).

Вибір того чи іншого виду кредиту здійснюється залежно від стратегії отримувача позики в управлінні власними борговими зобов'язаннями та існуючих можливостей в обслуговуванні отриманих кредитів.

Усі типи кредитів, що надаються МБРР, мають як певні спільні риси, так і відмінності. Спільним для всіх кредитів є порядок і умови надання кредитів, а саме:

¹ Хорошковський В. І. Всесвітній банк: кредитні ресурси Міжнародного банку реконструкції та розвитку. — К.: Укр.тов-во «Інтелект нації», 1999. — С. 88.

² ЛИБОР (LIBOR — London Interbank Offered Rate) — міжбанківська ставка по кредитах на Лондонському міжбанківському ринку.

— повернення основної суми, виплата відсотків і здійснення інших платежів є обов'язком країни-члена в особі її центрального банку чи аналогічної агенції країни-члена або гарантовано ними;

— по кредитах МБРР встановлюються кінцевий термін погашення і пільгові періоди, плата за зобов'язання і можливість відміни її певної частки, а також контрактна кредитна маржа та умови, за якими припускається зниження відсоткових платежів;

— усі кредити є довгостроковими і надаються або на конкретні проекти, або на програми структурної перебудови економіки чи її окремих секторів, причому видача коштів на витрати по конкретних проектах зазвичай триває близько шести—дев'яти років, а на кредити, не пов'язані з виконанням конкретних проектів, — один—три роки, частіше у вигляді траншів, перерахування чергових порцій коштів залежить від досягнень у процесі структурної перебудови;

— кредити надаються, як правило, на період 15—20 років, у який включається і три—п'ятирічний пільговий період, протягом якого отримувач кредиту сплачує лише відсотки на поточну суму заборгованості по кредиту, а погашення основної суми не здійснюється. Для кожної окремої країни умови розрахунку за кредит встановлюються залежно від її основних макроекономічних показників, і передусім від доходів на душу населення і платоспроможності країни.

— умови надання кредитів МБРР залежать від категорії країни-отримувача (див. табл. 7.9).

Таблиця 7.9

**УМОВИ НАДАННЯ КРЕДИТІВ МБРР ЗАЛЕЖНО
ВІД КАТЕГОРІЇ КЛІЄНТА¹**

Характеристика країни-отримувача	Категорія країни	Кінцевий термін погашення (Final maturity)	Пільговий період (Grace period)	Структура погашення (Amortization pattern)
Країни з низьким рівнем доходів	I—II	20 років	5 років	Ануїтетна
Країни з середнім рівнем доходів	III	17 років	4 роки	Ануїтетна
		17 років	5 років	Рівномірні щорічні виплати
Країни з високим рівнем доходів на душу населення	IV—V	15 років	3 роки	Ануїтетна
		15 років	5 років	Рівномірні щорічні виплати

¹ Хорошковський В. І. Всесвітній банк: кредитні ресурси міжнародного банку реконструкції та розвитку. — К.: Укр.тов-во «Інтелект нації», 1999. — С. 91.

— після надання кредиту Банком узгоджені умови погашення не можуть бути переглянуті. Графік погашення кредиту може бути переглянутий лише в особливих випадках, коли, наприклад, реалізація відповідного проекту відкладена. До моменту надання коштів по кредиту в деяких випадках умови погашення можуть бути дещо змінені;

— допускається дострокове погашення кредиту отримувачем, але при цьому Банк може вимагати попередню винагороду, необхідну йому для покриття додаткових витрат на реструктуризацію коштів;

— допускається можливість подовження пільгового періоду, але кожне таке подовження на шість місяців супроводжується скороченням кінцевого терміну погашення кредиту на один рік;

— в екстремальних випадках допускається компромісний варіант щодо пільгового періоду і кінцевого терміну погашення кредиту, при цьому погашення здійснюється за «методом кулі», який полягає в тому, що під час надання кредиту на умовах погашення основної суми заборгованості рівномірними щорічними виплатами пільговий період може бути подовжений до кінцевого терміну погашення кредиту, а погашення основного боргу здійснюватиметься одномоментно по закінченні встановленого терміну погашення кредиту;

— клієнти можуть здійснювати компенсаційне коригування пільгових і кінцевих термінів погашення в межах портфеля кредитів, наданих їм Банком. Допускається скорочення пільгового періоду чи кінцевого терміну погашення одного кредиту з метою подовження аналогічних термінів за іншим кредитом у тому самому фінансовому році, якщо це виправдано умовами проєктів;

— клієнти перших двох категорій (див. табл. 7.9) у разі необхідності, зумовленої потребами або проєкту, або країни в цілому, мають право скоригувати структуру виплат у межах графіка погашення, наприклад, скоротити суми, що мають бути виплачені на ранніх етапах, і збільшити відповідні суми погашення на пізніших етапах.

Банк виступає як фінансовий посередник і за свої послуги стягує з клієнта винагороду, яка дає йому змогу покривати вартість власних запозичень. Після підписання кредитної угоди з Банком клієнт повинен сплатити :

1) комісійний збір (commitment fee) у розмірі одного відсотка від суми кредиту відразу ж після набуття угодою чинності (правилами Банку дозволяється оплата цього збору з коштів кредиту);

2) контрактну плату за зобов'язання (commitment charges) розміром 0,75 % від невибраного залишку через 60 днів після підписання угоди про надання;

3) попередню винагороду (prepayment premium) у випадку дострокового погашення кредиту й інформування Банку про свої наміри за 45 днів, форма розрахунку і розмір якої залежать від різновиду кредиту;

4) стандартну маржу (spread) розміром 0,5 % суми кредиту, яка залежно від виду кредиту може бути збільшена перенесенням на клієнта вартості залучення коштів та ринкових ризиків. Вона сплачується на додаток до відсоткової ставки.

Відсоткова ставка по вибраній і непогашеній клієнтом сумі залежить від виду кредиту і терміну його надання. Вона перераховується один раз на півроку на базі середньої вартості залучених Банком коштів протягом попереднього півріччя, яке завершується 30 червня або 31 грудня кожного календарного року. Крім кредитної маржі розміром 0,5 % від суми кредиту при використанні моновалютного кредиту клієнт повинен сплатити ще й додаткову маржу у розмірі середньозваженої граничної вартості коштів відносно базової ставки. Ставки таких платежів є річними і повинні сплачуватися кожні півроку 1 або 15 числа відповідного місяця. В певних випадках допускається відміна частини цих платежів терміном на один рік.

За несвоечасного обслуговування кредиту клієнтом Банк може застосувати певні «каральні» заходи, а саме: відмовити клієнтові у підписанні нових кредитних угод з Банком, припинити видачу йому вже узгоджених кредитів тощо. Для дисциплінованих клієнтів застосовується система заохочень, наприклад, у вигляді зниження вартості обслуговування кредитів.

Розмір платежів по кредитах встановлюється Банком на такому рівні, який дозволяв би отримувати прибуток, достатній для підтримки на необхідному рівні встановлених фінансових нормативів, як-от: співвідношення між резервами та кредитним портфелем, відсоткове покриття та рентабельність. Усі показники фінансової діяльності Банку разом із фінансовою політикою, яку він здійснює, підтверджують високу фінансову стабільність усієї групи Всесвітнього банку і його найвищий рейтинг ААА.

Форми надання й обслуговування кредитів зумовлюють їхню специфіку.

Кредити на основі валютного пула — це кредити, кошти по яких надаються і погашаються обов'язково в декількох різних валютах. Цей вид кредитів донедавна був найбільш уживаним, а

до 1993 р. — взагалі єдино можливим із кредитів Всесвітнього банку. Кредити на основі валютного пула являють собою мультивалютні зобов'язання, чия валютна структура є однаковою для всіх отримувачів кредитів МБРР. Сам Банк є як мультивалютним отримувачем, так і мультивалютним надавачем кредитів. Величина кредитів на основі валютного пула встановлюється в доларовому еквіваленті. Зобов'язання отримувача кредиту не є доларовим зобов'язанням. Усі отримувачі кредитів Банку порівню ділять між собою валютну структуру кредитів Банку, а також ризик, пов'язаний з можливим коливанням валютних курсів. Для забезпечення ясності й передбачуваності зобов'язань отримувачів кредитів перед Банком застосовується так зване таргетування, тобто встановлення цільових (фіксованих) співвідношень між основними валютними групами, що входять до складу кредиту. В 1989 р. воно було встановлене вперше і мало такий вигляд: 1 долар : 125 японських єн : 2 одиниці еквівалента німецької марки (включаючи саму марку, швейцарський франк і голландський гульден). Коли було запроваджено євро, це співвідношення набуло такого вигляду: 1 долар США : 125 японських єн : 1 євро. У червні 2001 р. планується знову переглянути останнє цільове валютне співвідношення. Співвідношення встановлюються у валютних одиницях, а не у валютних долях. До складу валютного пула крім основних валют можуть входити також ще майже 35 валют, на які припадає приблизно 3 % вартості пула. За необхідності Банк може переглядати співвідношення валют у пулі.

Раз на півроку клієнти Банку отримують рахунок із зазначенням суми і валюти платежів, які вони повинні перерахувати за обслуговування отриманих кредитів. Як правило, в кожний конкретний період часу суми погашення кредитів виставляються і сплачуються в одній валюті, незважаючи на мультивалютний характер кредиту. Сума платежу в тій чи іншій валюті, виставлена в рахунок, визначається згідно з обмінним курсом на день платежу, встановленим МВФ і доведеним до відома центральних банків країн-членів.

За останні роки конкретна величина і форма визначення відсоткової ставки, що стягується Банком за обслуговування мультивалютних кредитів, постійно зазнає певних змін. У період 1980—1982 рр. встановлювалась фіксована відсоткова ставка на весь час дії кредитної угоди; з 1982 по 1989 рік — плаваюча відсоткова ставка, яка повільно змінювалась. Кожні півроку відсоткова ставка переглядалась на основі змін у середньозваженій вартості всіх несплачених запозичень, зроблених після 1982 р., крім того до неї обов'язково додавалась стандартна маржа у розмірі

0,5 %. З 1989 р. відсоткову ставку на мультивалютні кредити почали розраховувати на основі середньозваженої вартості тільки тих непогашених коштів, що були залучені після 1982 р. для фінансування таких кредитів, плюс кредитна маржа. Відсоткова ставка переглядається раз на півроку — 1 січня і 1 липня.

Характерними рисами відсоткової ставки Банку є її відносна стабільність і надзвичайно низький рівень. Ставка по кредитах Банку безпосередньо залежить від вартості запозичених ним коштів, більша частина яких залучається на термін від 5 до 10 років під фіксовану кредитну ставку. Решта запозичень, до яких входять короткострокові кредити та кредити з плаваючою ставкою, не може перевищувати 15 % загальної величини непогашеної заборгованості МБРР. Таке правило дозволяє забезпечити відносну стабільність змінної відсоткової ставки по кредитах, яка переглядається двічі на рік. Алгоритм розрахунку відсоткової ставки по кредитах Банку забезпечує відставання її руху від руху ринкових ставок, що захищає клієнтів Банку у періоди зростання ринкових відсоткових ставок. Низький рівень ставки забезпечується можливістю залучення коштів Банком з надзвичайно низькою маржею порівняно з державними цінними паперами провідних країн світу з аналогічними термінами погашення. Цьому сприяє значна підтримка з боку акціонерів Банку, його найвищий з можливих кредитний рейтинг AAA і велика привабливість його цінних паперів для інституційних інвесторів в усьому світі.

Моновалютні кредити (single currency loans — SCLs) — це кредити, кошти по яких надаються і погашаються в одній валюті, наприклад доларах, марках, єнах, французьких франках, фунтах тощо, за вибором отримувача кредиту. Моновалютні кредити були запроваджені з лютого 1993 р. дворічною пілотною програмою надання правочинним клієнтам можливості вибору валюти позик. Зобов'язання клієнта і Банку по кредиту виражалися в однаковій валюті. Водночас надання коштів могло здійснюватись у будь-якій валюті, необхідній для покриття витрат з проекту. Відсоткова ставка по моновалютних кредитах у пілотній програмі була плаваючою і базувалася на ЛБОР. Обсяг пілотної програми становив 3 млрд доларів. Кредити надавалися тільки під високопріоритетні бізнесові потреби у виборі валюти.

З середини 90-х років, після закінчення терміну дії пілотної програми, практика надання моновалютних кредитів досить розширилась, і вони перетворилися на найпопулярніший вид позик. У 1997 фінансовому році 55 з 62 отримувачів кредитів МБРР (89 %) обрали моновалютні кредити.

Залежно від форми обслуговування моновалютні кредити бувають двох типів: *одновалютні кредити по ставці ЛІБОР* (LIBOR-based single currency loans) і *одновалютні кредити з фіксованою ставкою відсотка* (fixed rate single currency loans).

Одновалютні кредити по ставці ЛІБОР надаються і погашаються у валюті, обраній отримувачем, якому пропонується вибір з євро, долара, єни, швейцарського франка та фунта стерлінгів. Дозволяється також обирати одновалютні кредити в кількох різних валютних траншах для придбання мультивалютних зобов'язань з бажаним валютним складом. У 1998 фінансовому році 97,3 % отримувачів віддали перевагу доларам і тільки 2,7 % — іншим валютам.

Обслуговування одновалютних кредитів здійснюється по плаваючій відсотковій ставці, складовими якої є базова ставка (base rate) і загальна маржа (lending rate). Базові відсоткові ставки встановлюються для кожної валюти окремо. Вони прив'язані до шестимісячної міжбанківської ставки (ЛІБОР) на час їх встановлення і мають плаваючий характер. Перегляд відсоткових ставок здійснюється кожні півроку 15 січня і 15 липня.

Загальна маржа для одновалютних кредитів, на відміну від кредитів на основі валютного пула, складається із суми двох складових:

1) спреду середньозваженої граничної вартості коштів, залучених Банком безпосередньо для кредитування отримувачів одновалютних кредитів;

2) стандартної маржі МБРР, яка дорівнює 50 базисним пунктам для кредитів, запрошення на переговори по яких були направлені до 31 липня 1998 р., і 75 базисних пунктів для тих, хто отримав запрошення пізніше.

У 1998 фінансовому році частка одновалютних кредитів по ставці ЛІБОР перевищила 14 % усього річного портфеля кредитів МБРР.

Найбільші за розмірами одновалютні кредити по ставці ЛІБОР були надані в 1998 р. Республіці Корея. Перший кредит (у розмірі 3 млрд дол.) призначався для сприяння республіці у розв'язанні проблем з її платіжним балансом, а також для врегулювання кризи ліквідності й підтримки середньострокової програми реформ, другий (у розмірі 2 млрд дол.) був складовою міжнародного пакету допомоги, спрямованого на врегулювання валютної кризи і проведення найважливіших структурних реформ фінансової системи і ринку нерухомості, а також на підтримку системи соціального захисту. В 1999 р. Аргентина отримала також великий кре-

дит (у розмірі 2,5 млрд дол.) на структурне врегулювання. Особливістю цих кредитів є те, що вони були оформлені в рекордно стислі строки й надані за нестандартними фінансовими умовами.

Одновалютні кредити з фіксованою ставкою відсотка. Умови надання цих кредитів відрізняються від одновалютних кредитів по ставці ЛІБОР лише способом обчислення ставки за обслуговування і її величиною. Одновалютний кредит з фіксованою ставкою можна представити як сукупність субкредитів з фіксованою ставкою, кількість членів якої дорівнює кількості піврічних періодів (семестрів), протягом яких видаються кошти.

Фіксована ставка по одновалютних кредитах розраховується як сума базової ставки і загальної маржі, так само, як і при наданні одновалютних кредитів по ставці ЛІБОР. Вона встановлюється на дату піврічного перегляду відсоткових ставок на основі величини відсоткової ставки для коштів, що були надані протягом попередніх шести місяців, і залишається незмінною для кожної виділеної суми до моменту її повернення. За базову ставку береться еквівалент шестимісячної ставки ЛІБОР на аналогічні позики в тій самій валюті і на той самий термін, які пропонувалися протягом попереднього періоду на Лондонському міжбанківському ринку. Загальна маржа включає вартість залучення коштів для надання одновалютних кредитів з фіксованою відсотковою ставкою у валюті кредиту, надбавку за ринковий ризик і стандартний спред МБРР.

30 листопада 1999 р. Банк припинив видачу одновалютних кредитів з фіксованою ставкою, незважаючи на те, що попит на них зростав найбільшими в МБРР темпами.

У 1997 фінансовому році Рада директорів розробила нову політику, яка забезпечувала клієнтів більшою свободою у виборі валюти наданням можливості конвертації вже отриманих ними кредитів на основі мультивалютного пула в кредити на основі одновалютного пула.

Для конвертованих кредитів встановлювалась плаваюча ставка, що переглядалась двічі на рік з урахуванням середньозваженої вартості відповідних запозичень протягом минулого півріччя, і стандартна маржа у розмірі 50 базисних пунктів.

Останнім часом спостерігається тенденція до зміни структури кредитів Банку, яка виявляється у зростанні частки одновалютних кредитів і зменшенні частки мультивалютних кредитів. Так, з 1996 по 1998 р. частка коштів, наданих у вигляді мультивалютних кредитів, зменшилася з 88 до 53%, а частка коштів, наданих у вигляді одновалютних кредитів на базі ЛІБОР, зросла з 1 до 14 %.

3 вересня 1999 р. МБРР почав видавати своїм клієнтам нові кредитні й страхові продукти. Отримувачі цих продуктів мають можливість самостійно вибирати валюту кредиту, а в процесі роботи за кредитною програмою можуть у будь-який момент переключатись на іншу валюту. Крім того, клієнти можуть фіксувати, обмежувати чи визначати коридор коливань відсоткової ставки. В подальшому отримувачі нового виду кредиту матимуть можливість визначати термін і параметри погашення кредитів, підганяючи їх під специфічні умови власних конкретних проектів.

Кредити МБРР формуються з власних і запозичених Банком на світових ринках капіталів коштів у співвідношенні 23 : 77. Зокрема, в 1999 р. з 29 млрд дол., наданих клієнтам Всесвітнім банком, 24 млрд були запозичені ним на світових ринках. Статутний кредитний ліміт (див. табл. 7.10) складається з суми акціонерного капіталу, спеціального резерву і залишку. Він визначає верхню межу сумарного обсягу видачі кредитів, який складається з прямих кредитів, наданих Банком своїм клієнтам, коштів, що видаються в межах спільного кредитування, і гарантії МБРР. На 30 червня 1999 р. ця величина досягла 114,134 млрд дол., що становило 56 % статутного кредитного ліміту Банку. Різниця між статутним кредитним лімітом і сумою наданих банком кредитів і гарантій у документах МБРР називається «горищем» («headroom») і переглядається раз на три роки.

Таблиця 7.10

СТАТУТНИЙ КРЕДИТНИЙ ЛІМІТ МБРР¹
STATUARY LENDING LIMIT

(млрд дол.)

1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
125,4	137,0	152,3	168,4	183,3	185,8	195,2	197,8	198,8	204,9

Крім обмеження загального обсягу кредитів, які можуть бути надані всім клієнтам МБРР, встановлено також обмеження на розмір кредитів, які можуть бути надані одному окремому клієнтові. Цей розмір визначається виходячи із стратегії керування ризиком концентрації портфеля кредитів (portfolio concentration risk), відповідно до якої сума наданих одній країні кредитів не може перевищувати жодної з двох наступних величин: меж розумного доступу (equitable access limit) і ліміту концентраційного ризику (concentration risk limit). Перший показник встановлений

¹ *Хорошковський В. І.* Всесвітній банк: кредитні ресурси Міжнародного банку реконструкції та розвитку. — К.: Укр. тов-во «Інтелект нації», 1999. — С. 109.

на рівні 10 % суми підписного акціонерного капіталу МБРР, його резервів і нерозподілених залишків. Другий — визначається із співвідношення акціонерного капіталу МБРР та максимального обсягу кредитів, наданих одній країні. Причому до обсягу кредитів, наданих одній країні, включається не тільки сума вже виданих кредитів, а й прогнозований обсяг їх на найближчі три—п'ять років. Цей ліміт визначається Радою директорів щорічно виходячи з наявних резервів і розподілу чистого прибутку попереднього фінансового року. На 1998—1999 рр. ліміт ризику концентрації був встановлений у розмірі 13,5 млрд дол., межа доступу у 1999 р. була визначена як 20,52 млрд доларів. На 30 червня 1999 р. найбільший ризик кредитного портфеля для одного клієнта (з урахуванням суми наданих гарантій) був встановлений у розмірі 11,55 млрд доларів.

Затримка у поверненні наданих кредитів, у сплаті відсотків чи будь-яких інших виплат по взятих у Банку позиках карається Банком певною системою заходів залежно від терміну затримки (див. табл. 7.11).

Таблиця 7.11

ЗАХОДИ ПОКАРАННЯ БОРЖНИКІВ БАНКУ

Період затримки у сплаті боргів	Заходи покарання
Понад 30 діб	Рада директорів не прийматиме на розгляд жодної нової угоди про кредити даному клієнтові чи будь-якому іншому отримувачеві кредиту з країни — батьківщини боржника і до моменту повного погашення даним клієнтом заборгованості не підписуватиметься також жодна з раніше узгоджених угод про кредити
Понад 60 діб	Клієнт втрачає право на отримання чергових траншів по вже відкритих кредитних лініях до повного погашення заборгованості
Понад 6 місяців	Банк переводить клієнта у статус «консервації», що означає тимчасове припинення стягування з клієнта коштів за обслуговування всіх наданих або гарантованих ним кредитів

Для захисту від можливих збитків Банку, пов'язаних із заборгованістю клієнтів, у 1986 р. був відкритий спеціальний рахунок на покриття сумнівних кредитів (accumulated provision for loan losses). Кошти цього рахунку створюють фінансовий резерв на випадок несвоєчасного повернення кредитів клієнтами МБРР. Обсяг коштів на цьому рахунку визначається як сума покриття очікуваних потенційних втрат, пов'язаних з обслуговуванням

уже накопиченого портфеля боргів і можливих боргів, які з великою ймовірністю утворяться найближчим часом. Для допомоги хронічним боржникам МБРР у 1991 р. Рада директорів розробила відповідну стратегію, спрямовану на сприяння мобілізації клієнтами ресурсів у обсязі, достатньому для повернення боргів і реалізації середньострокових програм структурних перетворень, орієнтованих на економічне зростання. Згідно з цією стратегією, МБРР продовжує приймати й аналізувати пропозиції про нові кредити, але не видає грошей до повернення боргів країнам, які узгодили з МБРР і впроваджують середньострокову програму структурних перетворень, започаткували програму стабілізації, узгоджену з МВФ та ним же фінансово підтриману, узгодили план заходів щодо повернення всіх боргів Всесвітньому банку та іншим міжнародним кредиторам, здійснюють поточні виплати для обслуговування боргів Всесвітньому банку. Прикладом реалізації цієї стратегії може бути реструктуризація боргів Боснії і Герцеговини в червні 1996 року. Спричинили прийняття такого рішення керівництвом Банку такі, зокрема, фактори:

— країна виникла в результаті розпаду колишнього члена Всесвітнього банку — СФРЮ;

— країна взяла на себе частину боргу СФРЮ;

— платоспроможність країни по прийнятому на себе боргу Боснії і Герцеговини є дуже обмеженою внаслідок виснажливого збройного конфлікту;

— завдяки отриманню адекватної підтримки країна здатна відновити свою платоспроможність.

Боснія і Герцеговина отримали три нових консолідованих кредити сумою 29 + 285 + 107 млн дол. терміном на 30 років, кошти яких пішли на погашення старого боргу розміром 557 млн доларів.

Для надання позики, фінансування проекту в МБРР існує певна система обґрунтування фінансового рішення. Отримувач позики повинен:

— надати інформацію про підприємство (організацію, установу) і обґрунтувати, що саме ця установа має потенціал, потрібний для реалізації проекту;

— подати техніко-економічне обґрунтування проекту з урахуванням макроекономічних наслідків;

— запропонувати фінансовий план отримання позики і адекватну систему розрахунків з МБРР.

Після процедури розгляду і затвердження проекту Банк надає контрольовану позику, тобто його співробітники та експерти спостерігають за виконанням проекту на місці протягом двох— трьох

місяців щорічно. Цей час використовується також для надання технічної допомоги і розв'язання інших проблем, якщо такі виникають.

Банком встановлені такі умови надання кредитів і позик:

— надання позик тільки на певні цілі реконструкції та розвитку (сільське господарство і розвиток сільських районів, енергетика, освіта, охорона здоров'я, планування сім'ї і харчування, будівництво доріг, електрозв'язок, розвиток міського господарства);

— перевірка перспектив погашення заборгованості по цих позиках;

— необхідність гарантування позик урядом країни-члена;

— надання позик тільки для конкретних проектів (за винятком особливих обставин);

— переконаність у тому, що необхідні кошти неможливо отримати з інших джерел на прийнятних для країни-члена умовах;

— упевненість у неможливості використання позик тільки на фінансування операцій з імпорту;

— можливість вирішення питання про надання або відмову у наданні позик, виходячи тільки з економічних міркувань.

7.3.1.5. Джерела фінансових ресурсів МБРР

Джерела фінансових ресурсів МБРР складаються з акціонерного капіталу країн-членів, доходів від власної діяльності, запозичень на світовому ринку капіталів.

Акціонерний капітал (authorized capital) протягом усього терміну діяльності Банку постійно зростає. Кількість випущених акцій зросла із 100 000 до 1 581 724. Один раз на три роки Рада директорів розглядає питання достатності розміру акціонерного капіталу для успішного виконання Банком своїх функцій. Рішення щодо збільшення розміру акціонерного капіталу приймається лише у випадку, якщо взяті Банком зобов'язання з надання кредитів своїм членам перевищать 80 % безпечного рівня кредитування, тобто такого рівня, який може бути підтриманий без додаткового зростання акціонерного капіталу. В квітні 1992 р. у зв'язку з прийомом до МБРР 15 республік колишнього СРСР було прийняте рішення про значне підвищення статутного капіталу на 77 159 акцій (тобто на 9,3 млрд дол.). Останнє рішення про додатковий випуск акцій було прийняте 15 червня 1998 р., коли було випущено 23 246 акцій, призначених для розподілу між п'ятьма країнами (Бразилією, Данією, Іспанією, Республікою Конго, Туреччиною) для ліквідації утвореної з часом невідповідності між частками цих країн у капіталі Банку і їхнім економічним станом.

На час заснування МБРР номінальна вартість однієї акції становила 100 тис. доларів. Починаючи з 1974 р. акції МБРР номінуються в спеціально створених у МВФ кредитно-розрахункових одиницях, так званих СПЗ (Спеціальних правах запозичення). Сьогодні вартість однієї акції становить 100 000 СПЗ, або 120 635 доларів. На кінець 1998 фінансового року Статутний фонд Банку становив 186,436 млрд доларів (1 545 457 акцій × 1,20635 дол.). На операції з акціями МБРР (продаж або використання як застави) має право лише сам Банк.

Акції розподіляються між країнами-членами пропорційно їхній квоті в МВФ, яка в свою чергу залежить від питомої ваги національного виробництва кожної країни в світовому її обсязі. Чим вищий цей показник, тим більша квота країни в МВФ і тим більше акцій може отримати акціонер Банку. Згідно з кількістю акцій, що їх отримала Україна, її частка у світовій економіці оцінюється експертами у 0,7 %.

Кількість акцій, які тримає держава, визначає кількість голосів, якими вона володіє у вищих органах Банку. Кількість голосів кожної держави—члена МБРР визначається таким чином: $G_i = 250 + A_i$, де G_i — кількість голосів i -ї держави—члена МБРР; A_i — кількість акцій, що належить державі i . Наприклад, Україна, підписавшись на 10 908 акцій, має 11 158 голосів, що становить 0,69 % їх загальної кількості. Найбільша кількість акцій (264 969) і відповідно голосів (265 219) належить США (див. табл. 7.12), а найменша кількість акцій (16) і голосів (266) — Республіці Палау.

Загальна кількість акцій, що належать усім країнам—членам МБРР, становить 1 545 457, вартість усіх акцій — 186 436 млрд дол., сплачено країнами — 11 395 дол., загальна кількість голосів, що належить членам Банку, — 1 590 707.

Встановлена залежність між кількістю голосів, якими володіє кожний член Банку, і величиною його внеску до цієї установи є чинником, що істотно впливає на діяльність Сполучених Штатів Америки сукупно з іншими найбагатшими країнами світу, тому що згідно з чинною процедурою прийняття рішень у Всесвітньому банку рішення вважається ухваленим, якщо за нього буде подана більшість голосів. Таким чином маючи у сумі 43,66 % голосів, «велика сімка» у союзі з трьома—чотирма будь-якими іншими найбільшими промислово розвинутими країнами може забалотувати будь-яке рішення, яке підтримується рештою членів Банку. Для ухвалення найважливіших політичних чи економічних рішень необхідна «кваліфікована» більшість голосів, якою з 1989 р. вважається 80 % голосів членів Банку.

**КІЛЬКІСТЬ АКЦІЙ ТА ГОЛОСІВ,
ЩО НАЛЕЖАТЬ ДЕЯКИМ КРАЇНАМ—ЧЛЕНАМ МБРР
(Subscription to capital stock and voting power)
за станом на 30 червня 1999 р.**

Країна	Квота				Голоси	
	Кількість акцій	%	Вартість акцій (дол.)	Сплачено	Кількість	%
Країни, що зробили найбільші внески						
США	264969	16,98	31964,5	1998,4	265219	16,52
Японія	127000	8,14	15320,6	944,0	127250	7,93
Німеччина	72399	4,64	8733,9	542,9	72649	4,53
Франція	69397	4,45	8371,7	520,4	69647	4,34
Великобританія	69397	4,45	8371,7	539,5	69647	4,34
Колишні соціалістичні країни Європи						
Албанія	830	0,05	100,1	3,6	1080	0,07
Боснія і Герцеговина	549	0,04	66,2	5,8	799	0,05
Болгарія	5215	0,33	629,1	36,5	5465	0,34
Хорватія	2293	0,15	276,6	17,3	2543	0,16
Чехія	6308	0,4	761,0	45,9	6558	0,41
Угорщина	8050	0,52	971,1	58,0	8300	0,52
Македонія	427	0,03	51,5	3,2	677	0,04
Польща	10908	0,7	1315,9	79,6	11158	0,69
Румунія	4011	0,26	483,9	30,5	4261	0,27
Словакія	33216	0,21	388,0	23,0	3466	0,22
Словенія	1261	0,08	152,1	9,5	1511	0,09
Колишні радянські республіки						
Вірменія	1139	0,07	137,4	5,9	1389	0,09
Азербайджан	1646	0,11	198,6	9,7	1896	0,11
Білорусь	3323	0,21	400,9	22,3	3573	0,22
Естонія	923	0,06	111,3	4,3	1173	0,07
Грузія	1584	0,1	191,1	9,3	1834	0,12
Казахстан	2985	0,19	360,1	19,8	3235	0,20
Киргизія	1107	0,07	133,5	5,7	1357	0,08
Латвія	1384	0,09	167,0	7,8	1634	0,1
Литва	1507	0,1	181,8	8,7	1757	0,11
Молдова	1368	0,09	165,0	7,6	1618	0,1
Росія	44795	2,87	5403,8	333,9	45045	2,81
Таджикистан	1060	0,07	127,9	5,3	1310	0,08
Туркменістан	526	0,03	63,5	2,9	776	0,05
Україна	10908	0,7	1315,9	79,3	11158	0,69
Узбекистан	2493	0,16	300,7	16,1	2743	0,17

Залежно від рівня економічного розвитку і, відповідно, типу стосунків, що складаються між Банком і країнами-членами, останніх можна поділити на чотири групи (див. табл. 7.13).

Таблиця 7.13

КЛАСИФІКАЦІЯ КРАЇН—ЧЛЕНІВ ВСЕСВІТНЬОГО БАНКУ

Характеристика країни	Тип стосунків
Найбагатші економічно розвинуті країни	Не беруть кредити МБРР, а лише вносять кошти
Платоспроможні країни, середньорічний дохід на душу населення в яких коливається між 1345 і 4866 дол.	Беруть кредити МБРР
Країни, середньорічний дохід на душу населення в яких коливається від 835 до 1345 дол.	Мають право отримувати «змішані» кредити від МБРР і МАР.
Найбідніші країни, середньорічний дохід на душу населення в яких не перевищує 835 дол.	Отримують пільгові позики тільки від МАР

Склад вказаних груп постійно змінюється, країни можуть переходити з однієї групи до іншої. Наприклад, перша група країн періодично поповнюється країнами, які завдяки власному економічному розвитку поступово перестають послуговуватися кредитами Банку. В 1994 р. Республіка Корея увійшла до групи найбагатших країн і перестала користуватися кредитами Банку, але така ситуація протрималась недовго. Вже в 1998 р. вона перетворилась на найбільшого отримувача кредитів МБРР, сума яких досягла 5 млрд доларів. Останні два роки в Банку обговорюється питання про включення України (разом з Барбадосом і Венесуелою) до числа отримувачів пільгових кредитів МАР.

Кожна країна, незалежно від належності до тієї чи іншої групи, при вступі до Банку обов'язково сплачує лише незначну частину вартості своєї частки акцій, яка становить приблизно 6,5 % вартості всього пакету акцій, на який вона підписалась. Як видно з таблиці 7.12, США сплатили лише 6,16 % вартості своєї частки акцій (1998,4 з 31 964,5), Японія — 6,16 %, Німеччина і Франція — по 6,21 %, Росія — 6,17 %. Україна — 6,02 %. Усього ж з 186 436 млн дол. загальної суми підписного капіталу Банку акціонери внесли лише 11 288 млн дол., тобто приблизно 6,05 % вартості виділених акцій. Решта 93,95 % статутного капіталу вважається «гарантійною» (callable) і підлягає сплаті лише «за запитан-

ням», тобто у випадку неспроможності МБРР виконати взяті на себе зобов'язання по отриманих ним позиках. На щастя за всі роки діяльності Банку потреби у використанні «гарантійної» частини не виникало.

Згідно зі статутом Банку країни-члени можуть робити свої внески до акціонерного капіталу Банку золотом, доларами або національною валютою (див. рис. 7.7). Внески, зроблені в національній «обмеженій» валюті (restricted currency), можуть використовуватися лише на покриття адміністративних витрат самого Банку. Щоб конвертувати внесок у такій валюті або надати кредит іншому членові Банку, необхідна згода емітента цієї валюти. «Обмеженою» Банк вважає валюту 145 країн-членів. Для нейтралізації наслідків коливань курсу такої валюти і для підтримки стабільності активів Банку країни, що роблять внески до акціонерного капіталу Банку в національній («обмеженій») валюті, відповідно до розділу 9 статті II Статуту МБРР повинні у разі знецінення їхньої національної валюти зробити додатковий внесок до Банку. І навпаки, у випадку значного зростання курсу цієї ж валюти вже МБРР має зробити цим країнам відповідні відшкодування. Так, у 1998 фінансовому році МБРР отримав від країн, внески яких були знецінені в результаті коливання їхніх національних валют, 392 млн дол. і виплатив 2 млн дол. відшкодування тим країнам, вартість внесків яких за попередній рік зросла через зміни курсів їхніх валют, у 1999 р. ці цифри становили відповідно — 527 і 111 млн доларів.

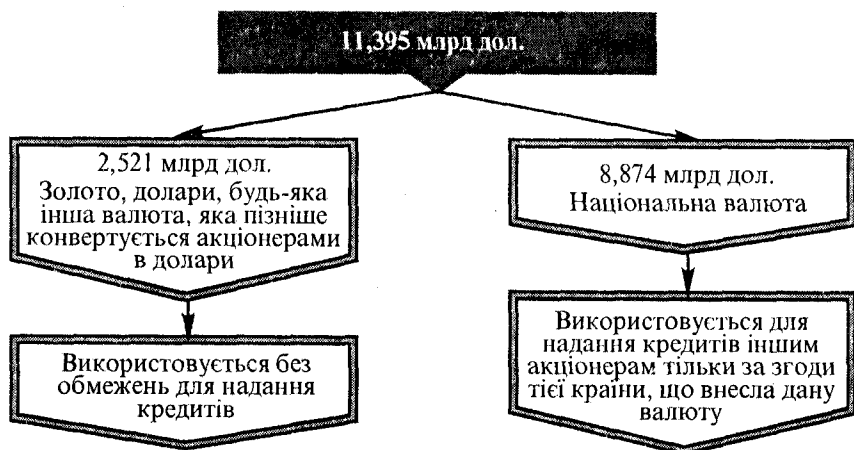

Рис. 7.7. Розподіл суми (11,395 млрд дол.), сплаченої акціонерами Банку станом на 30 червня 1998 року, за типом коштів і використанням

Прибуток — друге важливе джерело формування фінансових ресурсів Банку. Структура формування прибутку і його використання подана на рис. 7.8. У грошовому вираженні розмір основних складових прибутку останніми роками сягав таких величин:

- одноразового комісійного збору — понад 100 млн дол.;
- відрахувань за резервування коштів — понад 487,5 млн дол.;
- маржі — понад 800 млн дол.;
- попередньої винагороди — 7—13 млн дол.;
- інвестиційного прибутку — 1,518 млрд дол.

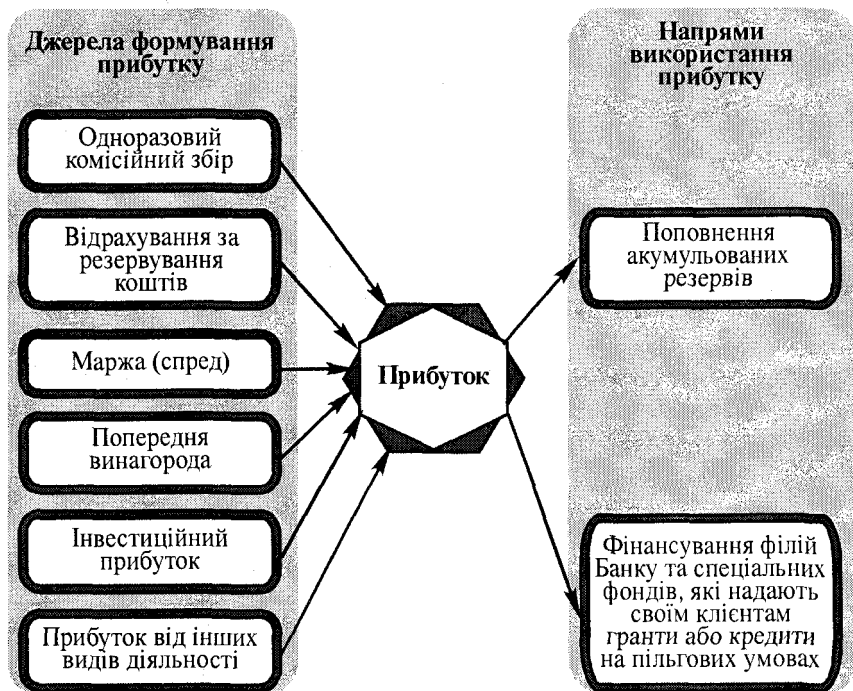

Рис. 7.8. Джерела формування і напрями використання прибутку

Керівництво МБРР перераховує щорічно частину прибутку до резервів. З 1993 р. Радою директорів ухвалено рішення про рівень співвідношення між резервами і кредитами. Він повинен дорівнювати 13—14 %. Останніми роками величина щорічних відрахувань до загального резерву становила понад 1 млрд доларів. У 1998 і 1999 рр. майже 40 % прибутку кожного року було перераховано до загального резерву. Частина прибутку перераховується до філій Всесвітнього банку — Багатосторонньої інвести-

ційно-гарантійної агенції, Міжнародної асоціації розвитку та керованих МАР фондів (див. табл. 7.6), склад яких час від часу змінюється: за виникнення потреби створюються нові фонди, а фонди, потреба в яких зникла, припиняють своє існування. До філії Всесвітнього банку перераховується приблизно така сама частка прибутку, як і до загального резерву.

Незначна частина прибутку може використовуватись на фінансування окремих короткострокових програм.

Співвідношення між обсягами коштів, що використовуються за різними напрямками, не є постійним. Воно залежить від особливостей глобальної економічної ситуації на період розподілу отриманого Банком прибутку. У відносно стабільні періоди частина коштів, що перераховуються до резервів, зменшується, і навпаки, в умовах нестабільності — збільшується.

Прибуток Банку, який утворюється за рахунок комісійних відрахувань і маржі на кредити, протягом останніх років демонструє тенденцію до зниження, а витрати¹, навпаки — до зростання. У 1998 р., вперше за багато років, прибуток був меншим за валові адміністративні витрати МБРР на 207 млн дол. (прибуток — 737 млн дол., валові адміністративні витрати — 944 млн дол.). Прогноз аналітиків на найближче майбутнє вказав на подальше погіршення ситуації. Виходячи з цього прогнозу, влітку 1998 р. Рада виконавчих директорів Всесвітнього банку розробила нову стратегію надання позик, спрямовану на підтримку довгострокової фінансової стабільності Банку, суть якої полягає в тимчасовому підвищенні плати за позики, що надаватимуться МБРР кредитоспроможним країнам—членам Банку. Зокрема, передбачено підвищення вартості обслуговування кредитів та зменшення традиційних звільнень від сплати країн, що вже отримали позики Банку.

Розподіл прибутку здійснюється Радою керуючих на щорічних сесіях. Так, на вересневій сесії 1999 р. було прийняте рішення розподілити чистий прибуток таким чином: 750 млн дол. — до загального резерву; 182 млн дол. — до пенсійного резервного фонду; 210 млн. СДР — Міжнародній асоціації розвитку на надання грантів; 100 млн дол. — Трастовому фонду допомоги найбіднішим боржникам.

На розмір щорічного прибутку Банку впливають різні чинники, основними з яких є: своєчасність повернення взятих клієнта-

¹ Зростання витрат останнім часом зумовлюється розширенням операційної діяльності Банку, а також збільшенням фінансової підтримки численних фондів, що надають своїм клієнтам гранти і кредити на пільгових умовах.

ми позик та ефективність діяльності Банку з управління власними коштами і, особливо, портфелем ліквідності.

Для мінімізації власних збитків через несвоєчасне повернення деякими клієнтами взятих у Всесвітнього банку позик керівництвом МБРР розроблена і постійно удосконалюється система страхування потенційних втрат. Останній варіант такої системи був запроваджений у 1986 р., коли вперше був відкритий *спеціальний рахунок на покриття сумнівних кредитів* для країн, що перебували на той час у статусі «консервації» і не повертали борги більше двох років. На сьогодні сума коштів на цьому рахунку досягає 3560 млн доларів. Статутом Банку не передбачається списання будь-яких боргів. Для надання боржникові, що має фінансові проблеми, допомоги у розрахунках з кредиторами Банк застосовує ряд процедур, як-от: тимчасовий прийом плати за обслуговування боргу в національній валюті боржника, модифікації графіка виплат або подовження термінів користування кредитом.

Портфель ліквідності МБРР включає сплачену частину акціонерного капіталу (за станом на 30 червня 1999 року — 11,395 млрд дол.) і акумульований дохід, які в сумі складають 30,01 млрд доларів. Мінімальним рівнем суми ліквідних ресурсів у МБРР прийнятий такий їх обсяг, який забезпечував би шестимісячне обслуговування боргів у сумі з половиною обсягу запланованих чистих річних виплат, розрахованого на базі відкритих на початок року кредитних ліній.

Незначна частина ліквідних резервів Банку зберігається у формі валюти (американського долара — 50 % запасу, німецької марки і японської єни — по 15 %, решти валют — 20 %). Переважна частина акумульованого капіталу Банку вкладається у надійні фінансові інструменти з фіксованим рівнем прибутку, які активно обертаються на різних валютних і фондових ринках у межах дотримання суворих правил управління ризиком. Як правило, МБРР вкладає вільні кошти в облігації урядів та інших агенцій, термінові внески, забезпечені активами цінні папери та інші фінансові інструменти з позабалансовим ризиком, ф'ючерсні та форвардні контракти й опціони включно. За 1998 р. прибуток інвестиційного портфеля МБРР становив 1680 млн доларів.

Запозичення МБРР на світовому ринку капіталів здійснюється випуском Банком коротко-, середньо- і довгострокових боргових інструментів і наступного продажу їх пенсійним фондам, страховим компаніям, корпораціям, іншим банкам і фізичним особам у країнах усього світу. МБРР залучає також кошти

від центральних банків, державних установ та міжнародних організацій за ринковими відсотковими ставками.

МБРР намагається розробляти і підтримувати диверсифіковану багатовалютну і багаторинкову програму запозичень. Об'єктами диверсифікації слугують валюти, терміни, структура запозичень; ринки (міжнародні та національні); статус кредиторів (міжнародні організації, державний і приватний сектори) тощо. Залучення фінансових ресурсів Всесвітнім банком має глобальний характер, тобто по всьому світові. МБРР збирає необхідні фінансові ресурси не в тій валюті, якої потребують його клієнти, а в тій, умови надання якої на даний момент є найкращими з подальшою конвертацією отриманих коштів у валюту, необхідну клієнтам Банку.

Політика МБРР спрямована на обмеження тієї частки кредитного портфеля, яка потенційно зазнає впливу коливань відсоткової ставки, а саме: в Банку встановлене правило, згідно з яким короткострокові зобов'язання не повинні перевищувати 10 % загальної суми непогашеної заборгованості, а короткострокове фінансування та кредити з плаваючою відсотковою ставкою в сумі не повинні перевищувати 15 % усього обсягу запозичень. Крім того, короткострокові запозичення повинні робитися з офіційних джерел (центрального банків країн-членів) у формі запозичень у доларах.

Облігації, що їх випускає МБРР, мають найвищий рейтинг ААА, оскільки їхня оплата гарантується всіма акціонерами Банку (урядами 181 країни-члена). Облігації та інші цінні папери деномінуються у різних валютах.

Загальна сума майбутніх виплат по власних запозиченнях Банку на сьогодні становить 110 млрд доларів. Спостерігається тенденція до прискорення темпів зростання запозичень МБРР: два десятиріччя тому МБРР випускав облігацій у середньому на 5 млрд дол. на рік, півтора десятиріччя тому — на суму понад 10 млрд дол., в 1998 р. — понад 28 млрд доларів.

МБРР залучає кошти у 23 валютах, причому співвідношення між валютами змінюється залежно від зміни кон'юнктури ринків капіталів. Провідна роль належить трьом валютам: американському долару, японській єні та німецькій марці, на зміну якій приходять євро.

Глобальні облігації Всесвітнього банку (Global Bonds) — важливий інструмент задоволення зростаючих потреб Банку в капіталі. Вперше вони були випущені в 1989 році. Це середньо- та довгострокові цінні папери, які Банк емітує у трьох провідних

валютах і пропонує інвесторам на термін від 5 до 30 років з прибутковістю від 4,5 до 8,25 %, залежно від валюти номінації і умов випуску. Розмір емісії, як правило, не може бути менш як 1 млрд дол., а вартість однієї облигації є кратною 1000 дол. (100 000 єн або 5000 марок). Остання чергова (чотирнадцята) емісія глобальних облигацій, номінованих у доларах США, розміром від 3 до 5 млрд дол., була розміщена уповноваженими Банку відомими фірмами Goldman Sachs., J. H. Morgan, SBC Warburg Dillon Read. Термін обігу цих облигацій становив 5 років. Глобальні облигації відрізняються високою ліквідністю, високою економічною привабливістю, високим ступенем довіри до них інвесторів, можливістю здійснення операцій з ними як на внутрішніх, так і на міжнародних ринках. Все це спонукає інвесторів платити за них вищу ціну порівняно з ціною подібних цінних паперів, що випускаються традиційним шляхом, а Банку дає можливість швидко акумулювати великі обсяги коштів для надання позик та зберігати відсоткову ставку на відносно невисокому рівні.

Обсяг операцій з глобальними облигаціями на первинному і вторинному ринках усього світу в сумі перевищив 200 млрд доларів.

МБРР працює також на валютному ринку і ринку свопів по відсоткових ставках для залучення коштів за нижчою ціною, ніж при безпосередніх запозиченнях у провідних валютах.

7.3.1.6. Діяльність Всесвітнього банку в Україні

Діяльність Всесвітнього банку в Україні була започаткована 3 вересня 1992 р., коли міністр фінансів України Г. П'ятаченко підписав оригінал (від 1945 р.) Статуту МБРР на церемонії у Державному департаменті США. Україна підписалася на 908 акцій (1315,9 млн дол. США) і стала 167 членом Банку. Представництво Всесвітнього банку в Україні було відкрите 1 листопада 1992 року. Штат представництва складається з 45 співробітників.

Основні проекти Всесвітнього банку в Україні:

1. *Проект інституціональної перебудови*, на що була виділена Інституціональна позика (Institutional Building Loan), затверджена Радою директорів у червні 1993 р., загальним обсягом 40 млн дол. (з яких 27 млн — позика Банку, решта — кошти інших донорів). Основне призначення проекту — вдосконалення системи підготовки спеціалістів, придбання обладнання, надання кон-

сультативних послуг ключовим державним установам, відповідальним за впровадження основних економічних реформ (проекти допомоги Міністерству освіти, Фонду державного майна, Антимонопольному комітету та Національному банку).

2. *Проект реабілітаційної позики* (Rehabilitation Loan) загальним обсягом 500 млн дол. США почав впроваджуватись наприкінці 1994 року. Основне призначення проекту — підтримка реалізації основних економічних реформ (лібералізація цін та торгівлі, приватизація підприємств державної власності, реформи в сільському господарстві, енергетиці, підтримка макроекономічної стабілізації, фінансування критичного імпорту).

3. Проекти допомоги у проведенні галузевих реформ.

4. Фінансування установ фінансово-кредитної сфери.

У 1996 р. була розроблена стратегія Всесвітнього банку в питаннях допомоги країні (CAS) для України, основними завданнями якої були:

1. Досягнення макроекономічної стабільності.

2. Забезпечення економічного зростання за допомогою програми структурної реформи, яка включала такі напрями:

а) сприяння діяльності приватного сектора;

б) структурна перебудова державного сектора, спрямована на зміну ролі держави переважно у бік надання допомоги;

в) забезпечення соціальної стабільності в перехідний період;

г) забезпечення охорони навколишнього середовища.

Аналіз результатів ходу виконання CAS протягом останніх років показав несприятливі перспективи розвитку економічної ситуації в Україні. Виходячи з цього, запропонована Банком стратегія на кінець 1999 і 2000 фінансовий рік була досить обережною і супроводжувалася жорсткими умовами на надання позик. Передбачалися два можливих сценарії кредитування залежно від дій уряду:

1) Кредитування «середнього рівня» в умовах здійснення урядом активних реформ. Банк продовжуватиме підготовку нових кредитних операцій, спрямованих на структурну перебудову, а саме: позики на реформу державного управління, позики на управління державними ресурсами, позики на підтримку реформування політики у сфері міжбюджетних трансфертів.

2) Кредитування «нижчого рівня» в умовах здійснення урядом нерішучих реформ передбачає реалізацію Банком нових інвестиційних проектів (див. табл. 7.14) навіть у випадку тимчасового призупинення виконання програми МВФ.

**ПРОГРАМА КРЕДИТУВАННЯ, ЗАПРОПОНОВАНА
ВСЕСВІТНІМ БАНКОМ УКРАЇНИ**

Тип кредитування	2000 фінансовий рік	2001 фінансовий рік
Кредитування «нижчого рівня»	<ul style="list-style-type: none"> • Проект енергозбереження у м. Києві • Проект із тепlopостачання у м. Севастополі • Проект видобування шахтного метану • Проект захисту водно-болотистих угідь Донецький екологічний проект	<ul style="list-style-type: none"> • Розвиток приватного сектора (позика за гнучкою системою) • Розвиток комунального господарства • Фінансування розвитку села
Кредитування «середнього рівня»	<ul style="list-style-type: none"> • Реформа державного управління • Інституціональна позика за гнучкою системою 	<ul style="list-style-type: none"> • Управління державними ресурсами (позика на структурну перебудову) • Проект фінансових послуг • Проект міжбюджетного фінансування (позика на структурну перебудову)

Сьогодні ситуація в Україні відповідає другому сценарію. Для переходу до реалізації першого сценарію необхідне задоволення з боку Банку рівнем і стабільністю макроекономічних показників і прогрес у діях уряду стосовно впровадження ефективної програми реформування апарату Кабінету Міністрів, програми дерегулювання підприємницької діяльності зменшення кількості офіційних інспекцій та аудиторських перевірок приватних підприємств, приватизація достатньої кількості великих підприємств.

У листопаді 1996 р. Рада директорів Всесвітнього банку затвердила надання кредитної лінії для фінансування проекту розвитку експорту, розрахованого до кінця 2001 року. Цей проект спрямований на сприяння розвитку експортного виробництва України кредитуванням приватних та приватизованих підприємств, які вже експортують або планують розвивати експортну діяльність, а також наданням технічної допомоги в розвитку маркетингової діяльності, створенні інформаційної інфраструктури. Проектом передбачалось кредитування експортної діяльності українських експортерів обсягом близько 60 млн дол. та надання технічної допомоги на суму майже 5 млн дол. США.

До сфери діяльності Представництва Всесвітнього банку в Україні належить також координація співпраці з іншими донорами у розробці і впровадженні реформ в Україні. З цією метою організуються регулярні зустрічі галузевих груп. Штаб-квартира Банку спільно з Європейською комісією проводить періодичні конференції з питань координації допомоги донорів.

Сьогодні в кредитному портфелі Представництва Всесвітнього банку в Україні — приблизно 40 проектів, які перебувають у стадіях розробки та впровадження, іноді у співпраці з іншими багатосторонніми агенціями та донорами.

7.3.2. Міжнародна асоціація розвитку (МАР) (International Development Association — IDA)

МАР була створена в 1960 р. як філія МБРР з метою надання фінансової підтримки найменш розвинутим країнам на більш «ліберальних» засадах, ніж ті, які пропонував МБРР. Формально МАР вважається незалежною від МБРР, оскільки має свій Статут і фінансову базу, однак фактично вона являє собою фонд ресурсів, яким керує МБРР.

До складу МАР входять 160 країн, які поділяються на дві категорії: категорія I — більш економічно розвинуті країни (26 країн); категорія II — менш економічно розвинуті країни (134 країни). Щоб стати членом МАР, країна має стати членом МБРР і, відповідно, МВФ.

Цілі МАР подібні до цілей МБРР:

- надання довгострокових кредитів найбільш бідним країнам;
- сприяння економічному розвитку, підвищенню рівня життя в найменш розвинутих країнах—членах Асоціації;
- сприяння підвищенню продуктивності праці в країнах з найнижчими річними доходами на душу населення.

У межах програми спеціальної допомоги здійснюється підтримка країн з низькими доходами і великими боргами, розташованих південніше Сахари.

Ресурси МАР відокремлені від коштів МБРР і формуються з трьох джерел: переказів з чистого прибутку МБРР, внесків держав-членів та внесків найбільш розвинутих країн. Часткою ресурсів є повернення раніше наданих кредитів.

Один раз на три роки група країн-кредиторів (34 держави) призначає офіційних представників для проведення консультацій щодо чергового залучення коштів. Так, у 1993 р. було прийнято рішення про проведення десятого залучення коштів МАР (термін

дії — до кінця 1996 р.), які використовуються для здійснення економічних реформ, удосконалення менеджменту та економічного середовища. Спеціальний фонд МАР для скорочення боргів (у розмірі 100 млн дол. США) надає найбільш бідним країнам пільгові кредити для скорочення надмірного зовнішнього боргу.

Для отримання кредитів від МАР країна повинна відповідати чотирьом критеріям: річний дохід на душу населення не може перевищувати 835 доларів США; достатня економічна, фінансова і політична стабільність для виправдання отримання довгострокових кредитів на цілі розвитку; надзвичайно великі труднощі з платіжним балансом і відсутність перспектив самостійного розв'язання проблеми; реальне прагнення розвитку і відповідна економічна політика. Майже 40 країн світу нині належать до цієї категорії.

Кожен проект, що фінансується, підлягає політико-економічній експертизі для визначення шляхів якнайефективнішого використання фінансової допомоги.

Майже всі «кредити» («credits») МАР, як їх називають, щоб відокремити від «позик» МБРР, надаються в національній валюті держави строком на 35—40 років без відсотків, за винятком невеликої суми для покриття адміністративних витрат (0,75 %). Погашення основної суми починається після закінчення 10-річного пільгового періоду. Протягом наступних 10 років погашається по 1 % суми кредиту на рік і протягом решти 30 років — по 3 % на рік. Виконавчі директори щорічно друкують норми та умови надання кредитів МАР.

Організаційна структура МАР складається з Ради керуючих, Виконавчого директорату та президента. Склад Ради керуючих і Виконавчого директорату такий самий, як і у МБРР. Адміністративну діяльність здійснює за сумісництвом персонал МБРР. Штат співробітників МАР розподілено по чотирьох функціональних секторах: операції, фінансування, політика, планування та дослідження.

Всього за роки свого існування МАР реалізувала понад 3 тисячі проектів, надавши позики на суму 115,9 млрд дол. США. Тільки за 1999 фінансовий рік було надано 6,8 млрд дол. на підтримку 145 нових проектів у 53 країнах.

7.3.3. Міжнародна фінансова корпорація (МФК) (International Finance Corporation — IFC)

МФК була створена в 1956 р. з метою сприяння економічному зростанню країн, що розвиваються, через заохочення приватного бізнесу у виробничій сфері. МФК є членом групи Всесвітнього

банку, але юридично і фінансово є незалежною від МБРР. До складу МФК входять 174 країни.

Цілі МФК полягають у наданні допомоги в фінансуванні приватних підприємств, які можуть, у свою чергу, сприяти розвитку країни; поєднанні можливостей інвестицій національного та зарубіжного капіталу з новітніми методами управління; стимулюванні залучення приватного капіталу (національного й іноземного) для капіталовкладень у виробничу сферу країн-членів. Нині МФК є найбільшим у світі інвестором у приватний сектор.

З 1961 р. МФК отримала право безпосередньо вкладати свої ресурси в акції місцевих підприємств у країнах, що розвиваються. На відміну від МБРР і МАР Статут МФК дозволяє їй брати участь в акціонерному капіталі підприємств і надавати довгострокові позики без урядових гарантій. У багатьох країнах створені за допомогою МФК фінансові інститути складають основу ринків капіталів, що зароджуються. Виконуючи свої завдання, МФК мобілізує і доповнює приватний капітал, але не підміняє його. Зобов'язання МФК, як правило, не перевищують 25 % вартості проекту.

До джерел фінансування МФК належать внески членів до статутного капіталу, відрахування від прибутків, кошти від повернутих кредитів та кошти, залучені на міжнародних фінансових ринках. 20 % коштів позичається у МБРР.

Характерними рисами МФК є надання всіх позик приватним підприємствам та інвестування в співробітництві з приватним бізнесом, відсутність права домогатися урядових гарантій під свої інвестиції, здійснення фінансування за ринковими цінами.

Рішення щодо фінансування певного проекту МФК приймає, виходячи з аналізу двох аспектів: ефективності для країни-члена та прибутковості для інвесторів. Обсяги фінансування індивідуальних проектів — від 1 млн. дол. до 100 млн дол. США, але типовим є фінансування проектів у 10—20 млн доларів. Позики надаються строком на 3—15 років з пільговим терміном до чотирьох років в основних валютах за фіксованими чи плаваючими ставками. Погашення позик відбувається в тій валюті, в якій вони були отримані. Ставки відсотків різняться по країнах і проектах. Пріоритетними для інвестування є підприємства виробничої сфери.

Крім діяльності, зорієнтованої на заохочення приватних капіталовкладень, МФК в останні роки активізувала зусилля у сфері технічної допомоги. В 1986 р. Корпорація заснувала консультативну службу з іноземних інвестицій. Її призначення — надання урядам країн-членів консультативної допомоги в питаннях під-

вищення економічної ефективності іноземних інвестицій; розробки стратегій, правил і процедур інвестування; законодавства, що створює сприятливий клімат. Створено базу даних по нових ринках, країнам-членам надається відповідна інформація. У країнах Східної Європи та СНД Корпорація забезпечує технічною підтримкою процеси приватизації та розвитку ринків капіталів.

До організаційної структури МФК входять: Рада керуючих, Директорат, Президент, виконавчий віце-президент, Банківська консультативна рада, Ділова консультативна рада.

Вищим органом МФК є Рада керуючих. Кожен керуючий МБРР (із заступником) автоматично є керуючим МФК, якщо його країна є її членом. Щорічні збори МФК проходять одночасно зі зборами Всесвітнього банку. Директорат спрямовує поточну діяльність і складається з 24 директорів Всесвітнього банку, оскільки країни, що їх вони представляють, одночасно є членами МФК. Президентом МФК за посадою є президент Всесвітнього банку. За загальне управління і поточні операції відповідає виконавчий віце-президент, який у своїй роботі спирається на 7 віце-президентів. З них три віце-президенти по операціях здійснюють нагляд за роботою регіональних і галузевих департаментів. Крім того, кожний віце-президент керує окремою сферою діяльності. В МФК створені п'ять регіональних (Африки — південніше Сахари, Азії, Середньої Азії, Близького Сходу і Північної Африки, Європи, Латинської Америки і Карибського басейну), чотири галузевих (агробізнесу; хімії, нафтохімії та добрив; інфраструктури; нафти, газу та гірничодобувної промисловості) департаменти та один функціональний департамент — Департамент ринків капіталу і корпоративних фінансових послуг, який надає платні консультаційні послуги державним підприємствам і урядам з питань приватизації та приватним компаніям з питань фінансової реструктуризації.

Банківська консультативна рада (Banking Advisory Council) складається з 10 керівних працівників провідних міжнародних фінансових інститутів, які на регулярних зустрічах з управлінським складом МФК розробляють і обговорюють політику і діяльність Корпорації.

Ділова консультативна рада (Business Advisory Council), до складу якої входять відомі промисловці, банкіри та державні діячі країн-членів, надає консультативну допомогу МФК у питаннях бізнесу і фінансів. Консультативне бюро з розробки проектів для Африки надає консультації підприємцям цих країн у питаннях розширення та модернізації існуючих підприємств або створення

нових. Консультативне бюро з розробки проектів для південної частини Тихого океану надає допомогу підприємцям у країнах цього регіону в розробці техніко-економічних обґрунтувань проектів для банків з метою отримання необхідних коштів.

У 1999 р. МФК здійснила інвестування на суму 3,6 млрд дол. у 79 країнах.

З початку діяльності в Україні (1992 р.) МФК зосередила зусилля на двох основних напрямках роботи: консультаційні послуги (пілотні проекти великої приватизації Одеського м'ясокомбінату, Київської птахофабрики, Херсонського м'ясокомбінату), технічна допомога (проекти підтримки приватного підприємництва, малої приватизації, підготовки великих підприємств до приватизації та проект приватизації землі і реструктуризації сільського господарства).

7.3.4. Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій (БАГІ) (Multilateral Investment Guarantee Agency-MIGA)

БАГІ засноване в 1988 р. як організація групи Світового банку, юридично і фінансово незалежна від МБРР. До складу БАГІ входять 149 країн.

Метою створення цієї організації було сприяння надходженню інвестицій у країни, що розвиваються. У Статуті БАГІ зазначені такі цілі діяльності:

— заохочення іноземних інвестицій у виробничу сферу, особливо в країнах, що розвиваються, як доповнення до діяльності інститутів групи Всесвітнього банку;

— надання гарантій, включаючи страхування та перестраховування некомерційних ризиків на інвестиції однієї держави—члена БАГІ в іншій країні-члені.

БАГІ виконує три функції: надає гарантії від некомерційних ризиків обраним нею інвесторам; консультує уряди країн, що розвиваються, з питань розробки та реалізації стратегій, програм і процедур, які стосуються міжнародного інвестування; пропонує рекламні послуги і виступає як спонсор діалогів між міжнародними діловими колами і конкретним урядом — організатором зустрічей з питань інвестицій. В рамках БАГІ створена служба інвестиційного маркетингу для надання країнам-членам допомоги в маркетинговій діяльності для забезпечення інвесторів необхідною інформацією, здійснення заходів до залучення іноземних інвесторів. Основною є функція гарантування інвестицій.

БАГІ пропонує гарантії від втрат, пов'язаних з такими явищами:

— неконвертованістю місцевої валюти, яка зумовлює неможливість переведення її в іноземну валюту і вивезення за межі країни;

— експропріацією власності в країні перебування, зумовленою діями уряду країни перебування, спрямованими на обмеження або ліквідацію прав власності або контроль над нею, а також права на застраховані інвестиції;

— воєнними діями або внутрішніми заворушеннями, які ведуть до руйнації або завдання шкоди активам підприємств, або створення перешкод для їхньої діяльності;

— розірванням контракту, тобто відмовою від зобов'язань по контракту або будь-якими його порушеннями з боку країни перебування щодо іноземного інвестора, коли останній не має можливості звернутися до суду або арбітражного суду з приводу порушення контракту.

Гарантії БАГІ надаються, як правило, на 15 років, але цей термін може бути продовжений. Максимальний ліміт покриття — 50 млн дол. за один проект. Право на гарантії мають інвестиції в усіх галузях, крім оборонної промисловості, виготовлення тютюнових виробів та виробництва алкогольних напоїв, інвестицій спекулятивного характеру і пов'язаних з азартними іграми (наприклад казино).

Під час отримання заяви від країни БАГІ оцінює проекти щодо їх фінансового, економічного обґрунтування, відповідності стандартам з охорони навколишнього середовища, відповідності потребам розвитку країни-акцепта. Щомісяця до БАГІ надходить більш як 30 заяв для надання страхових гарантій.

Джерелом фінансування є статутний капітал, який нині становить понад 1 млрд дол. США. За час свого існування агенцією було видано понад 300 гарантій на загальну суму 5,5 млрд дол. За 1999 р. було надано гарантій на 1,3 млрд доларів.

Членом БАГІ може бути будь-яка країна—член МБРР і Швейцарія.

Організаційну структуру БАГІ створюють Рада керуючих, Директорат та президент. Усі повноваження з керівництва БАГІ належать Раді керуючих. За поточну діяльність відповідає Директорат, який складається з 20 членів. Головою Директорату є президент МБРР. Виконавчий віце-президент БАГІ призначається Директоратом на пропозицію президента МБРР і веде поточні справи під загальним наглядом Директорату. Посадові особи та інші штатні співробітники МБРР працюють в Агенції по сумісництву.

Україна вступила до Багатостороннього агентства з гарантування інвестицій, підписавши її Конвенцію 19 липня 1994 року. В Україні БАГІ співпрацює з Державною кредитно-інвестиційною компанією, опікуючись фондом передекспортних гарантій для заохочення інвестицій в АПК.

7.3.5. Міжнародний центр з урегулювання інвестиційних спорів (МЦУІС) (International Center for Settlement of Investment Disputes)

МЦУІС створений у 1966 р., має на меті стимулювання приватних інвестицій через урегулювання конфліктів між іноземними інвесторами та місцевими урядами. МЦУІС надає також консультації, проводить дослідницьку роботу і здійснює випуск видань з питань правового регулювання іноземних інвестицій.

Станом на 30 червня 1999 р. членами МЦУІС були 131 країна. Участь МЦУІС у розв'язанні можливих спірних питань передбачається умовами багатьох інвестиційних контрактів, а також багато- і двосторонніх угод.

7.4. БАНК МІЖНАРОДНИХ РОЗРАХУНКІВ (БМР)

Банк міжнародних розрахунків (БМР) створено у 1930 р. на основі міжурядової угоди шести країн — Бельгії, Великобританії, Італії, Німеччини, Франції та Японії — і конвенції цих держав з Швейцарією. Первинною метою створення Банку було врегулювання проблеми германських репарацій за результатами Першої світової війни. Зараз членами Банку є 41 держава з Європи, Азії та Америки, які представлені їхніми центральними банками. БМР — найстаріша міжнародна організація в галузі міжнародного валютного співробітництва. Незважаючи на участь у МБР США, Канади, Японії, Австралії, ЮАР традиційно провідну роль у ньому відіграють країни Західної Європи. Відповідно до статуту Банк виконує дві основні функції: сприяння співробітництву між центральними банками країн—членів Банку і забезпечення додаткових сприятливих умов для міжнародних фінансових операцій. Банк здійснює регулювання міжнародних розрахунків і розробку нормативних документів з банківського нагляду за допомогою трьох комітетів, які працюють під егідою БМР і за підтримки його секретаріату:

— Базельського комітету з банківського нагляду, створеного в 1974 р. на основі угоди між Центральними банками Групи десяти

(Бельгія, Канада, Франція, Італія, Німеччина, Японія, Нідерланди, Швеція, Швейцарія, Великобританія, США);

— Базельського комітету по системах платежів і розрахунків, який періодично збирається з 1989 р. під егідою БМР і здійснює нагляд за міжнародними розрахунками, узагальнює статистику і розробляє нові механізми міжнародних розрахунків;

— Постійного комітету з свовалют — Комітету Групи десяти, який постійно функціонує з 1971 р. і дає рекомендації щодо удосконалення банківського регулювання ринку євровалют.

Як розрахункова одиниця, в якій ведеться баланс БМР, до сьогоднішнього дня застосовується золотий швейцарський франк. БМР — це акціонерне комерційне підприємство з капіталом 1,5 млрд золотих франків (сплачено 20 %), поділеним на 600 тис. акцій. Банк виконує депозитні операції, операції на ринку євровалют, операції з цінними паперами (крім акцій), продає та обліковує першокласні короткострокові зобов'язання, зберігає, купує та продає золото за свій рахунок або за рахунок центральних банків країн-членів. Банк надає технічну допомогу центральним банкам Східної Європи і республікам колишнього Радянського Союзу, деяким азіатським країнам та країнам Південної Америки.

Вищим органом БМР є Генеральні збори, які проводяться щорічно у другий понеділок червня у складі голів ЦБ країн-членів і визначають політику організації. Виконавчим органом БМР, який керує поточною роботою Банку, є Рада директорів, що складається з голів ЦБ Бельгії, Франції, Німеччини, Італії, Великобританії та США. Кожний із голів названих ЦБ призначає ще одного члена Ради з своєї країни. Голови ЦБ Канади, Японії, Нідерландів, Швеції та Швейцарії є кооптованими членами. Рада директорів вибирає керівництво в особах Голови ради з числа її членів і призначає президента БМР. З кінця Другої світової війни ці посади займає одна особа — Голова ЦБ однієї з країн-членів.

Діяльність БМР конфіденційна. Банк підтримує зв'язки з МВФ і групою Всесвітнього банку, має адміністративний пост у Тимчасовому комітеті МВФ.

7.5. РЕГІОНАЛЬНІ БАНКИ РОЗВИТКУ

Регіональні та національні банки розвитку мають на меті фінансування тих самих видів діяльності, що їх фінансує і Всесвітній банк. Багато банків розвитку діють лише всередині країни, але існує й низка регіональних інститутів такого типу, сфери дія-

льності і вплив яких на розвиток певної групи країн є величезним. У Латинській Америці активно діють п'ять регіональних банків розвитку: Андська корпорація розвитку, Карибський банк розвитку, Міжамериканський банк розвитку, Центральньоамериканський банк для економічної інтеграції, Латиноамериканський експортний банк. В Азії, Африці, арабських країнах також існують аналогічні банки розвитку (Азіатський банк розвитку, Західноафриканський банк розвитку, Африканський банк розвитку, Арабський банк економічного розвитку Африки та ін.).

Вирішуючи специфічні проблеми валютно-кредитних відносин на регіональному рівні, ці установи формують ресурси для своєї діяльності з власного капіталу та позик, які вони отримують на міжнародних, а часто і на національних ринках капіталу. Регіональні банки надають головним чином довгострокові кредити на фінансування інвестиційної діяльності приватних фірм і міжнародних проектів допомоги країнам, що розвиваються. Оскільки фінансування проектів надається на більш пільгових умовах, ніж звичайні ринкові, багато кредитів не повертається в строк, тому деякі регіональні банки розвитку, які об'єднують країни, що розвиваються, перебувають у досить скрутному фінансовому стані.

У європейському регіоні до останнього часу у валютно-кредитній інституціональній структурі основне місце посідали Європейський інвестиційний банк та Європейський банк реконструкції та розвитку. В структурі субрегіональної організації ОЧЕС працює Чорноморський банк торгівлі й розвитку.

7.5.1. Європейський інвестиційний банк (ЄІБ)

Європейський інвестиційний банк — ЄІБ (European Investment Bank — ЕІВ) — фінансовий інститут Європейського співтовариства, заснований в 1958 р. згідно з Римською угодою. Статут ЄІБ є складовою частиною Угоди про ЄС. Завдання Банку визначаються рішеннями Європейської ради. ЄІБ — фінансово автономна і юридично незалежна організація. Членами ЄІБ є 14 країн: Австрія, Бельгія, Великобританія, Греція, Данія, Ірландія, Іспанія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Німеччина, Португалія, Фінляндія, Швеція.

Основними завданнями ЄІБ є надання позик і гарантій на фінансування проектів для менш розвинутих регіонів, для модернізації або конверсії підприємств, розвитку підприємницької діяльності в нових галузях, реалізації проектів, що мають спільний

інтерес для декількох країн-членів. Крім того, ЄІБ може надавати позики деяким країнам, що розвиваються, і країнам ЦСЄ.

Банк надає кредити як державним, так і приватним позичальникам у промисловості, сільському господарстві, екологічній та енергетичній інфраструктурі, сфері послуг, комунікацій. Кредити надаються для особливих типів проектів, що мають особливе значення для ЄС. Банк може здійснювати фінансування інвестиційних програм спільно зі структурними фондами, що функціонують під керівництвом Європейської комісії (Європейським фондом розвитку, Європейським соціальним фондом, Європейським фондом сільськогосподарської орієнтації і гарантій). ЄІБ фінансує лише не більш як 50 % вкладених у проект коштів. Строк надання кредитів: 7—12 років — для промислових проектів; 20 і більше років — для проектів з розвитку інфраструктури. Рішення про надання позики приймається Радою директорів ЄІБ на основі пропозиції з боку Правління. Крім того, Банк займається консультативною діяльністю, зокрема оцінює проекти через проведення техніко-економічного обґрунтування, визначення потреб у фінансових коштах тощо.

У межах ЄІБ діють Європейський інвестиційний фонд (ЄІФ), утворений у 1994 р., який надає довгострокові гарантії для фінансування транс'європейських транспортних і комунікаційних мереж, а також енергомереж для розвитку малого і середнього бізнесу, і Тимчасовий Единбурзький фонд кредитування, заснований у 1992 р. рішенням Європейської ради, для прискорення фінансування проектів розвитку капітальної інфраструктури.

7.5.2. Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР)

7.5.2.1. Історія створення, цілі та функції Банку

Європейський банк реконструкції та розвитку — ЄБРР (European Bank for Reconstruction and Development — EBRD). Ідея створення європейського банку для фінансування економічних реформ у країнах Східної Європи з метою їх переходу до ринкової економіки вперше була висловлена у жовтні 1989 р. президентом Франції Франсуа Міттераном і знайшла широку підтримку. Засновниками нового міжнародного кредитного інституту стали всі країни Європи (крім Албанії), США, Канада, Мексика, Венесуела, Марокко, Єгипет, Ізраїль, Японія, Австралія, Нова Зеландія, а також Європейське економічне співтовариство (ЄЕС) та Європейсь-

кий інвестиційний банк (ЄІБ). Сьогодні до складу Банку входять 58 країн та два інституціональні члени (ЄЕС, ЄІБ) — усього 60 членів. Угоду про створення ЄБРР було підписано 29 травня 1990 р., діяльність Банку почалась у 1991 році. Перше засідання Ради керуючих ЄБРР відбулося 15 квітня 1991 року. Штаб-квартира Банку знаходиться в Лондоні. Угодою передбачається встановлення тісних контактів Банку із Всесвітнім банком і Міжнародним валютним фондом. Україна стала членом ЄБРР 13 серпня 1992 року.

Згідно зі статтею 3 Статуту МБРР членами Банку можуть бути європейські країни, неєвропейські країни, які є членами МВФ, а також ЄЕС і ЄІБ.

ЄБРР має статус міжнародної фінансової організації з високим кредитним рейтингом (AAA).

Відповідно до установчих документів банк має такі цілі й функції:

— підтримка економічного розвитку і реконструкції країн Центральної та Східної Європи (ЦСЕ) з метою сприяння переходу їх до відкритої ринкової економіки і приватного підприємництва;

— підтримка країн—отримувачів допомоги в проведенні структурних економічних реформ, включаючи усунення монополізму, децентралізацію і приватизацію з метою інтеграції їхніх економік у світову економічну систему;

— організація, модернізація і розширення виробничої, конкурентоспроможної, приватної підприємницької діяльності, передовсім на малих і середніх підприємствах;

— сприяння інвестиціям у виробництво, а також у сферу послуг і фінансовий сектор та пов'язану з ними інфраструктуру;

— стимулювання ключових і економічно обґрунтованих проектів;

— надання технічної допомоги для підготовки, фінансування і реалізації проектів;

— стимулювання процесів формування і розвитку ринку капіталів; гарантування розміщення цінних паперів, що випускаються як підприємствами приватного сектора, так і державними підприємствами; спрощення доступу цих підприємств до внутрішніх і міжнародних ринків капіталу наданням гарантій і фінансових консультацій;

— фінансування приватних підприємств, а також підприємств, що приватизуються і роблять суттєвий внесок у розвиток приватного сектора;

— заохочення прямих іноземних інвестицій;

— сприяння екологічному розвитку без негативних наслідків у довгостроковій перспективі.

Усі функції ЄБРР спрямовані на сприяння переходу до демократії і ринкової економіки та заохочення підприємницької діяльності в країнах Центральної і Східної Європи, в тому числі країнах СНД та Балтії.

7.5.2.2. Фінансові ресурси Банку

Початковий капітал Європейського банку реконструкції та розвитку визначено у розмірі 10 млрд екію (приблизно 12,8 млрд дол. США). Держави-члени відповідно до встановлених квот передплачують акції Банку, причому обов'язковій сплаті підлягають 30 % акцій, решта 70 % являють собою частину гарантійного капіталу, тобто акції, які повинні сплачуватися на вимогу Банку. Квоти в капіталі ЄБРР розподіляються в таких пропорціях: 51 % — для країн-членів ЄС та його двох інститутів; 13,5 % — для країн Центральної та Східної Європи; 11,3 % — для інших європейських держав; 24,2 % — для неєвропейських країн. Найбільші частки в капіталі Банку мають США (10 %), ФРН, Франція, Італія, Великобританія, Японія (по 8,5 % кожна). Після об'єднання з ГДР Німеччина має 10%. Планується, що капітал Банку переглядатиметься кожні п'ять років, при цьому частка країн—членів ЄС разом з його інститутами не повинна бути нижче 50 % загальної суми дозволеного до передплати капіталу. Це пояснюється бажанням не допустити, щоб США зайняли лідируючі позиції в регіональному банку Європи.

До розпаду СРСР його частка становила 6 % акцій. Після розпаду СРСР питання розподілу часток між новими утвореними державами було вирішене таким чином: Росія отримала 4 % статутного капіталу; решта країн СНД — решту 2 %, держави Балтії — по 0,1 % з нерозподілених акцій (див. табл. 7.15).

При голосуванні кількість голосів розподіляється відповідно до кількості акцій країн-членів в акціонерному капіталі Банку, на які вони підписались. Як і в інших міжнародних кредитно-фінансових організаціях, в ЄБРР під час прийняття рішень використовується система «зваженого голосування», але при цьому не використовується практика базових голосів.

Рішення приймаються простою більшістю голосів. У певних випадках може використовуватися прийняття рішень кваліфікованою більшістю. Кожна країна має у своєму розпорядженні тільки таку кількість голосів, яка відповідає кількості сплачених акцій.

УЧАСТЬ КРАЇН—ЧЛЕНІВ ЄБРР У СТАТУТНОМУ КАПІТАЛІ БАНКУ
(млн єкю)¹

Країна	Дата вступу	Вартість акцій в акціонерному капіталі (частка у статутному капіталі)	Країна	Дата вступу	Вартість акцій в акціонерному капіталі (частка у статутному капіталі)
Австралія		100,00	Мальта		2,00
Австрія		456,00	Марокко		10,00
Азербайджан	25.09.92	10,00	Мексика		30,00
Албанія	18.12.91	20,00	Молдова	05.05.92	20,00
Бельгія		456,00	Нідерланди		496,00
Білорусь	10.06.92	40,00	Німеччина		1703,50
Болгарія		158,00	Нова Зеландія		10,00
Боснія	17.06.96	16,90	Норвегія		250,00
Великобританія		1703,50	Польща		256,00
Вірменія	07.12.92	10,00	Португалія		84,00
Греція		130,00	Росія	09.04.92	800,00
Грузія	04.09.92	20,00	Румунія		96,00
Данія		240,00	Словачія	01.01.93	85,34
Естонія	28.02.92	20,00	Словенія	23.12.92	41,96
Єгипет		10,00	США		2000,00
Ізраїль		130,00	Таджикистан	16.10.92	10,00
Ірландія		60,00	Туреччина		230,00
Ісландія		20,00	Туркменістан	01.06.92	2,00
Іспанія		340,00	Угорщина		158,00
Італія		851,75	Узбекистан	30.04.92	42,00
Казахстан	27.07.92	23,00	Україна	13.08.92	160,00
Киргизстан	05.06.92	10,00	Філіппіни		250,00
Канада		680,00	Франція		1703,50
Кіпр		20,00	Хорватія	15.04.93	72,92
Корея		200,00	Чехія	01.01.93	170,66
Латвія	18.03.92	20,00	Швеція		456,00
Литва	05.03.92	20,00	Швейцарія		456,00
Ліхтенштейн		4,00	Японія		1703,50
Люксембург		40,00	ЄС		600,00
Македонія	21.04.93	13,82	ЄІБ		600,00

7.5.2.3. Умови, види, об'єкти та напрями фінансування

Суттєвою відмінністю ЄБРР від інших регіональних банків розвитку є те, що він має на меті сприяння переходу постсоціалістичних країн від командно-адміністративної системи управління економікою до відкритої, орієнтованої на ринок, моделі. На від-

¹ За даними річного звіту ЄБРР за 1999 р.

міну від статутів раніше створених міжнародних кредитно-фінансових організацій в установчих документах ЄБРР заявлена необхідність дотримання політичних вимог організації при наданні з її боку допомоги. До загальних політичних вимог можна віднести стабільність політичних режимів, а також заборону на участь країни у військових діях і на використання наданих кредитів на військові цілі. Банк виходить з того, що неможливо створити ринкову економіку і демократію, не маючи демократичної держави і сильних структур влади.

Для вироблення позиції щодо конкретної країни ЦСЕ група експертів Банку і члени Ради директорів відвідують країну для отримання додаткової інформації щодо політичного, економічного та соціального клімату в ній, для зустрічей з представниками комерційних банків і промислових підприємств. Спеціалісти ЄБРР беруть безпосередню участь у міжнародних колоквиумах і конференціях з питань економіки, прав меншин і реформи економічного законодавства, а також проводять регулярні наради з своїми консультативними радами (діловою, економічною, екологічною).

Статут ЄБРР проголошує, що не менш як 60 % фінансування Банку повинно спрямовуватись у приватний сектор. Підкреслюючи переваги Банку щодо спрямування його ресурсів у недержавний сектор або сектор, що приватизується, перший президент ЄБРР Ж. Аттали зазначив, що «Банк виконує подвійну функцію — банку розвитку на 40 % і ділового банку на 60 %».

Кредитні ресурси ЄБРР формуються з власного (акціонерного) капіталу та позикових коштів, які разом утворюють звичайні ресурси, а також із спеціальних фондів. Із звичайних ресурсів кошти надаються на ринкових умовах для здійснення рентабельних проектів розвитку. Спеціальні фонди призначені для пільгового кредитування малорентабельних галузей соціальної сфери та надання технічної допомоги.

Під час прийняття рішень щодо доступу до кредитних ресурсів ЄБРР використовується принцип зумовленості, який застосовується усіма міжнародними кредитно-фінансовими організаціями. Фінансова підтримка ЄБРР економічних реформ у країнах Східної Європи може здійснюватися такими засобами:

- наданням прямих кредитів, а також участю в спільному з іншими кредиторами фінансуванні;
- інвестуванням в акціонерний капітал підприємств приватного та державного секторів національної економіки;
- гарантованим розміщенням цінних паперів, що їх випускають приватні та державні підприємства;

— полегшенням доступу підприємств до внутрішніх і міжнародних ринків капіталів наданням гарантій, а також фінансових консультацій і сприянням в інших формах;

— наданням позик чи участю в них і здійсненням технічного сприяння для реконструкції або розвитку інфраструктури, необхідної для приватного сектора.

Основним об'єктом кредитування Банком є спільні підприємства. Фінансування здійснюється комерційним департаментом Банку, який приймає замовлення безпосередньо від комерційних підприємств або їхніх посередників. Прийняття рішення щодо конкретної пропозиції ґрунтується на повній оцінці комерційних достоїнств проекту і враховує схвалену Банком стратегію відносно конкретної країни та вплив на навколишнє середовище. Як правило, процес розгляду проекту триває два місяці з моменту отримання повної інформації про нього.

ЄБРР здійснює такі види фінансування: кредити для комерційних підприємств з максимальним терміном близько 10 років; кредити для проектів у галузі розвитку інфраструктури з максимальним терміном близько 15 років; інвестиції в статутні фонди підприємств; гарантії; участь у підписці і купівля боргових зобов'язань.

Кредити банку комерційним, включаючи кредити приватизованим державним, підприємствам не обумовлені гарантіями урядів. Як правило, ЄБРР фінансує не більш як 35 % загальних витрат позичальника, але при цьому він може допомогти відшукати партнерів на решту коштів.

Відсоткові ставки Банк визначає, виходячи з маржі, встановленої залежно від конкретних умов кредиту, понад базову ринкову ставку (як правило, ЛІБОР). Банк може надавати кредити з плаваючою процентною ставкою або з фіксованою ставкою з використанням операції «своп».

Банк віддає перевагу спільному фінансуванню, яке може виступати в різних варіантах:

- 1) фінансування в узгоджених з партнерами пропорціях;
- 2) паралельне фінансування (фінансування різних комплексів заходів);
- 3) синдикування (кредитування іншими фінансовими інститутами за документацією Банку).

Фінансування проектів розвитку інфраструктури здійснюється департаментом розвитку, який зазвичай приймає заявки безпосередньо від урядових або державних органів, що відповідають за реалізацію проекту. Розгляд заявок здійснюється відповідно до

узгодженої стратегії Банку щодо кожної з країн, при цьому здійснюється фінансова, економічна, технічна експертиза, аналізується вплив на економічну ситуацію. Банк може фінансувати конкретні індивідуальні проекти і проекти в складі структурних і галузевих інвестиційних програм. ЄБРР обмежує свою діяльність у галузі розвитку інфраструктури обсягом і формами, оскільки головним завданням Банку є сприяння розвитку приватного сектора, а інфраструктура, як правило, характеризується сильними позиціями держави у зв'язку з низькою рентабельністю об'єктів цієї сфери і водночас великою значимістю для економіки.

Банк надає технічну допомогу і консультує з питань підготовки, фінансування і реалізації більше ніж 100 проектів. Найпріоритетнішими напрямками є: приватизація і структурні реформи; конверсія; розвиток фінансового сектора; сектори економіки; енергетика, включаючи безпеку АЕС; сільське господарство, агробізнес, транспорт, туризм, телекомунікації, соціальна сфера, охорона довкілля. В межах технічної допомоги Банк фінансує дослідницькі й пов'язані з проектами аналітичні роботи, надає консультативні послуги і здійснює підготовку кадрів.

ЄБРР сприяє зміцненню фінансових інститутів і правових систем наданням допомоги в розробці законів, що регулюють господарське життя країни, в тому числі діяльність підприємств, фондових бірж, інвестиційних фондів; законів, що гарантують права власності та спрощують процедури, необхідні для залучення іноземних інвестицій.

Пріоритетними напрямками своєї діяльності Банк вважає сприяння здоровому розвитку економіки і захисту довкілля, а саме: сприяння країнам регіону у формуванні екологічної політики для підвищення якості навколишнього середовища; заохочення розвитку промисловості для виробництва екологічно чистих товарів та послуг; організацію і підтримку спеціальних досліджень і програм з розв'язання регіональних і національних екологічних проблем і сприяння екологічній освіті; реалізацію комплексної системи екологічної оцінки всіх проектів ЄБРР; консультацію з екологічного аналізу; включення екологічних умов в угоди; реалізацію і спостереження за конкретними програмами щодо контролю і поліпшення навколишнього середовища. У комплексі питань охорони довкілля виділяються питання забезпечення безпеки АЕС. ЄБРР є розпорядником фонду «Nuclear Safety Account» (NSA) («Рахунок ядерної безпеки»), який було створено на пропозицію країн «Великої сімки» у квітні 1993 р. спочатку строком на три роки, у квітні 1996 р. цей термін було подовжено. Ці кош-

ти призначені для підвищення безпеки та виведення з експлуатації атомних об'єктів у Болгарії, Литві, Росії та Україні. «Рахунок» фінансує у вигляді грантів технічне вдосконалення безпеки об'єктів атомної енергетики, особливо тих, у функціонуванні яких існує великий ризик. Донорами «Рахунку» є Бельгія, Великобританія, Данія, ЄС, Італія, Канада, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Фінляндія, Франція, Швейцарія, Японія.

7.5.2.4. Організаційна структура ЄБРР

Структура управління ЄБРР триступенева. До неї включаються: Рада керуючих, Директорат, Президент та віце-президенти.

Керуючими органами є Рада керуючих та Директорат.

Рада керуючих — вищий розпорядчий орган Банку, в якому кожний член ЄБРР представлений керуючим та його заступником. Рада проводить щорічні збори, але, як і Директорат, має право скликати й інші засідання на вимогу не менше п'яти членів МБРР або членів, сумарна частка яких у статутному капіталі не менша чверті загальної кількості голосів. Дві третини керуючих становлять кворум на будь-якому засіданні Ради за умови, що така більшість представляє не менш як 2/3 загальної кількості голосів, на яку мають право члени ЄБРР. Вищий орган може повністю чи частково передати свої повноваження Директорату за винятком принципових питань, як-от: прийом нових членів, призупинення членства в Банку, зміна розміру статутного капіталу, обрання директорів і президента Банку, питання статусу персоналу тощо. Рада керуючих має право давати вказівки Директорату з питань його діяльності й обирає президента Банку.

Директорат відповідає за загальне керівництво діяльністю Банку, готує матеріали до засідань Ради керуючих, визначає основні принципи політики Банку згідно з позицією Ради (надання кредитів, гарантій, інвестицій, надання технічної допомоги), готує звіт, пропонує на розгляд щорічних зборів Ради річний баланс, ухвалює бюджет, призначає (за рекомендацією Президента) віце-президентів і визначає термін та обсяг їхніх повноважень. Директорат складається з 26 членів, 14 з них представляють Бельгію, Великобританію, Грецію, Данію, Ірландію, Іспанію, Італію, Люксембург, Нідерланди, Німеччину, Португалію, Францію, а також інститути — ЄС та ЄІБ, 12 — інших членів (чотири від країн ЦСЄ, чотири — від інших європейських країн і чотири — від неєвропейських країн). Кожний директор (трирічний мандат діяльності з можливістю переобрання) призначає свого заступника.

Президент має чотирирічний мандат діяльності з можливістю переобрання. Для виборів Президента ЄБРР необхідна проста більшість голосів членів Ради керуючих, що представляють не менш як половину загальної кількості голосів. Президент керує поточними справами згідно із вказівками Директорату і відповідно до встановлених правил, відповідає за організацію роботи Банку, а також очолює персонал. Він має право брати участь у засіданнях Ради керуючих і головує на засіданнях Директорату. За негласним правилом президентом ЄБРР може бути тільки європеєць.

За рекомендацією Президента Директорат призначає одного чи кількох віце-президентів. Повноваження і функції віце-президентів визначає Директорат. За відсутності Президента або через неспроможність його виконувати свої повноваження віце-президент має повноваження і виконує функції президента Банку.

Структурно персонал ЄБРР поділяється на функціональні департаменти (банківські операції, проектна експертиза, комунікації, персонал, адміністрація, фінанси та департамент головного економіста), чотири з яких очолюються віце-президентами.

Департамент банківських операцій має три відділи, що складаються з таких груп:

— 10 груп по країнах: 1) Азербайджан, Киргизстан, Таджикистан, Туркменія; 2) Балтійські держави, Білорусь; 3) Болгарія, Албанія, Македонія, Словенія; 4) Чехія, Словачія; 5) Угорщина; 6) Казахстан, Узбекистан; 7) Польща; 8) Румунія, Молдова, Хорватія; 9) Російська Федерація; 10) Україна, Вірменія, Грузія;

— 13 груп по галузях і сферах діяльності: сільське господарство; освіта і професійна підготовка; енергетика; фінансові інститути; природні ресурси; ядерна безпека; приватизація; структурні реформи; власність; туризм; телекомунікації; транспорт; екологічна інфраструктура;

— групи з підтримки операцій.

Групи складаються зі спеціалістів з приватного і державного секторів країн—членів Банку.

Департаментам надають консультативну підтримку групи експертів з окремих галузей та напрямів діяльності (сільське господарство, енергетика, приватизація, реструктуризація тощо). За діяльність Банку в країнах Центральної та Східної Європи відповідає віце-президент, який очолює департамент банківських операцій. Департамент має два регіональних підрозділи: «південних країн» (Азербайджан, Албанія, Болгарія, Вірменія, Грузія, Македонія, Молдова, Румунія, Словенія, Таджикистан, Туркменія, Хорватія, Угорщина, Україна) та «північних країн» (Білорусь, Казах-

стан, Латвія, Литва, Польща, Росія, Словачія, Чехія, Узбекистан, Естонія).

У складі ЄБРР функціонує Консультативна рада з питань довкілля, до якої входять 17 відомих спеціалістів і яка має на меті надання консультативної та експертної допомоги під час прийняття та реалізації проєктів.

Відповідно до установчої угоди Банком створено такі фонди: Балтійський спеціальний інвестиційний фонд, створений за участі Данії, Ісландії, Норвегії, Фінляндії, Швеції для сприяння приватному сектору підтримкою малих і середніх підприємств у балтійських країнах; Балтійський спеціальний фонд технічної допомоги для сприяння розвитку ринкової економіки в балтійських країнах за участі названих вище країн; Російський спеціальний фонд малого бізнесу для розвитку приватного сектора; Російський спеціальний фонд технічного сприяння малому бізнесу.

7.5.2.5. Україна та ЄБРР

Банк відкрив своє представництво в Україні (Київ) в середині 1993 року. З того часу його діяльність значно пожвавилася. Якщо протягом першого року своєї діяльності в Україні Банк профінансував три проєкти на загальну суму 7,7 млн єкю, то у 1994 р. — два проєкти на суму 141,4 млн єкю, а в 1995 р. — 12 проєктів на суму 154,7 млн єкю. На 1996 р. вартість проєктів ЄБРР в Україні становила 625 млн. єкю, або майже 1 млрд дол. США.

Стратегічними напрямками діяльності ЄБРР в Україні є: сприяння розвитку приватного сектора в різних галузях економіки (хімічній, металургійній, машинобудівній, переробній, в енергетиці, на транспорті тощо) та банківського сектора; проєкти в агропромисловому секторі; сприяння уряду в приватизації інфраструктурної сфери; фінансування проєктів у державному секторі (специфічний напрям, оскільки ЄБРР віддає перевагу співробітництву з приватними підприємствами).

Реалізація останнього напрямку передбачає виконання державними підприємствами певних вимог, а саме: забезпечення гарантії уряду по кредитах, самоокупність, належний рівень менеджменту тощо. Всі проєкти мають бути прибутковими.

Розвиток фінансового сектора є пріоритетом діяльності і, в свою чергу, має три напрями: розвиток групи місцевих банків, кредитоспроможних відповідно до міжнародних стандартів; розширення фінансування торгових операцій приватних підприємств через банки, а коли банки стануть кредитоспроможними — без-

посереднє надання кредитів та капіталовкладень; підтримка ініціатив щодо забезпечення додаткового фінансування приватних підприємств. Підтримка приватизації здійснюватиметься банком через надання технічних послуг та фінансування найперспективніших приватизованих підприємств.

У сільському господарстві операції Банку здійснюються по двох основних напрямках: заснування структур приватного сектора та підтримка розвитку сільськогосподарської інфраструктури (оптові ринки, приватні переробні підприємства тощо). У розвитку інфраструктури основна увага приділятиметься запровадженню сучасної технології та засобів контролю. Вибіркове фінансування приватного сектора віддаватиме перевагу пропозиціям, пов'язаним з конверсією, та проектам у стратегічних сферах (металургії, електроніці, виробництві електрообладнання тощо).

Стратегія ЄБРР щодо України з часом змінюється. В перші роки діяльності представництва ЄБРР в Україні більше уваги приділялося проектам у державному секторі, а також співпраці із спільними підприємствами, створеними великими західними компаніями. Останнім часом дедалі більшого значення набуває співпраця з приватним бізнесом. Сьогодні 57,4 % проектів здійснюються в приватному секторі і 42,6 % — у державному (див. табл. 7.16). Проектами охоплена вся територія України. Найвідоміші проекти ЄБРР в Україні — модернізація міжнародного аеропорту «Бориспіль», створення фонду «Україна», поліпшення технічної якості телебачення та телекомунікацій, модернізація річкового флоту, виробництво вантажних автомобілів «ІВЕКО-КРАЗ», заснування Київського міжнародного банку, реконструкція Дніпропетровського олійно-екстракційного заводу тощо. В 1996 р. відкрилася перша кредитна лінія, надана українським комерційним банкам для підтримки малого та середнього підприємництва (МСП). Мінімальна сума кредиту на розвиток приватного підприємництва становила 75 тис. дол., максимальна — 2,5 млн дол. Кредити надавались на п'ять років. Їх одержали близько 80 малих і середніх підприємств в усіх областях і великих містах України.

Щоб отримати фінансування від ЄБРР, потенційний український клієнт повинен довести свою надійність, тобто надати відповідну інформацію про свій фінансовий і економічний стан, пройти всебічний міжнародний аудит, провести техніко-економічний аналіз своєї діяльності.

Суб'єктами переважної більшості інвестиційних проектів були підприємства — члени Торгово-промислової палати України.

**ПРОЕКТИ, ПО ЯКИХ ПІДПИСАНІ УГОДИ
станом на грудень 1999 року (млн єкю)¹**

Проект	Сектор	Кредит ЄБРР	Інвести- ція ЄБРР	Усього від ЄБРР
Приватний сектор				
Українська хвиля	Телекомунікації	13,7	0	13,7
Пивзавод «Оболонь»	Харчова промисло- вість	36,5	0	36,5
Кондитерська фабрика «Світоч»	Харчова промисло- вість	7,33	1,8	9,13
ВА Банк	Фінанси	4,6	4,1	8,7
УПСТ / Приватбанк	Фінанси	4,5	0	4,5
УПСТ / ПУМБ	Фінанси	9,13	0	9,1
Морський нафтоперевалоч- ний комплекс «Південний»	Транспорт	0	4,6	4,6
ІВЕКО / КРАЗ	Машинобудівна га- лузь	0	16,4	16,4
Київський міжнародний банк	Фінанси	0	1,75	1,75
Дніпропетровський олійний комбінат	Харчова промисло- вість	6,6	0	6,6
Кредитна лінія МСП	Фінанси	110,69	0	110,69
Кредитна лінія МСП-2	Фінанси	80,6	0	80,6
Сільськогосподарський сервіс-центр	Сільське gospodar- ство	7,21	5,0	12,23
Фонд «Україна»	Фінанси	0	6,1	6,1
Кредит ПУМБ для під- тримки сільського гос- подарства	Банки	11,9	0	11,9
Укррічфлот	Водний транспорт	7,5	0	7,5
Полтавська нафтогазова компанія	Нафтогазовий ком- плекс	7,3	0	7,3
АД-Зоря	Виробництво скла- тари	0	11,3	11,3
<i>Всього по приватному сектору</i>		325,7	53,0	378,7

¹ За даними річного звіту МБРР по Україні за 1999 р.

Проект	Сектор	Кредит ЄБРР	Інвести- ція ЄБРР	Всього від ЄБРР
Державний сектор				
Газові лічильники	Енергозбереження	73,0	0	73,0
Старобешівська ТЕС	Енергетика	103,4	0	103,4
ІТУР	Зв'язок	48,52	0	48,52
Аеропорт «Бориспіль»	Аеропорти	4,6	0	4,6
Євробачення—ТБ України	Зв'язок	0,9	0	0,9
Модернізація аеронаві- гаційної системи	Транспорт	23,2	0	23,2
УкрЕско	Енергозбереження	27,4	0	27,4
<i>Усього по державному сектору</i>		281,0	0	281,0
Усього підписано угод		606,7	53,0	659,7
<i>З них: у приватному секторі у державному секторі</i>				57,4% 42,6%

У травні 1998 р. в Україні пройшли щорічні збори Євробанку, в дні роботи якого керівництво ЄБРР прийняло кілька важливих для України рішень: про виділення гранту в 130 млн дол. для реконструкції об'єкта «Укриття» на Чорнобильській АЕС, а також про надання другої кредитної лінії для довгострокового кредитування приватного сектора. Керуючі Банку розглянули з фінансової точки зору можливість участі ЄБРР у фінансуванні реконструкції об'єкта «Укриття» та добудови реакторів Хмельницький-2 та Рівне-4 (K2 / R4 Project) для створення компенсуючих потужностей. Позиція керуючих Банку була позитивною щодо міжнародного проекту перетворення саркофага в екологічно безпечну систему — Shelter Implementation Plan (SIP). У 2000 р. позитивне рішення було прийняте і відносно добудови реакторів на Хмельницькій і Рівненській АЕС.

У виступі на засіданні Ради керуючих ЄБРР Президент України зазначив, що проведення в Києві такого високоповажаного форуму, яким є щорічні збори ЄБРР, — свідчення довіри європейської спільноти до України, її належності до цивілізованого світу.

На початку 2000 р. ЄБРР ухвалив рішення підвищити статус своєї присутності в Україні, замінивши представництво Банку на

департамент, що свідчить про збільшення зацікавленості банку в українському ринку. Як зазначив виконавчий директор ЄБРР по Україні, Румунії, Молдові, Грузії і Вірменії Юрій Полунєєв, обсяги фінансування ЄБРР проектів в Україні в 1999 р. були на одному з перших місць у Європі і перевищили відповідні показники для Росії. Усього в 1999 р. Банк ухвалив рішення про фінансування в Україні проектів на 244 млн євро. В 2000 р. ЄБРР планувала профінансувати проекти з приватизації в енергетиці, в телекомунікаційній сфері, у сфері АПК і малого бізнесу на суму приблизно 350 млн доларів.

7.5.3. Чорноморський банк торгівлі і розвитку (ЧБТР)

Чорноморський банк торгівлі і розвитку — ЧБТР (Black Sea Trade and Development — BSTDB) — розпочав свою операційну діяльність 1 червня 1999 року. Членами ЧБТР можуть бути як країни—члени ЧЕС, так і інші банки та фінансові інститути. Банк створено з метою надання підтримки процесу переходу країн-членів до ринкової економіки, фінансування та просування регіональних проектів, надання банківських послуг підприємствам як громадського, так і приватного секторів, кредитування зовнішньоторговельної діяльності країн—учасниць ЧЕС.

Стратегія Банку передбачає:

— сприяння економічній співпраці та регіональній інтеграції через підтримку інвестиційної діяльності;

— залучення інвестиційних ресурсів у межах регіону;

— залучення інвестиційних ресурсів ззовні;

— розвиток приватного сектора.

Банк пропонує широкий спектр послуг, серед яких, зокрема, — короткострокова передекспортна гарантійна фінансова програма та довгострокове фінансування торгівлі у формі кредитів. Основну увагу ЧБТР зосереджує на підтримці розвитку торгівлі, 40 % банківських коштів виділяється на фінансування торгівлі, решта 60 — на проекти за участі малих і середніх підприємств, а також у сферу телекомунікацій, фінансів, транспорту, енергетики тощо. Проекти, які подаються на розгляд, мають відповідати цілям Банку, а саме:

— сприяти торговельному та інвестиційному співробітництву;

— сприяти економічному розвитку та процвітанню Чорноморського регіону;

— полегшувати обіг внутрішнього та іноземного капіталу.

Капітал Банку формується за рахунок відповідних внесків країн-членів. Повний статутний капітал Банку становить 1 млрд СДР/1,2 млрд.дол.США. Він розподілений на 1 млн акцій вартістю 1 тис. СДР кожна. Кожна країна-член може викупити певну кількість акцій (див. табл. 7.17).

Таблиця 7.17

**КІЛЬКІСТЬ АКЦІЙ ЧБТР,
ЩО ЇХ МОЖУТЬ ВИКУПИТИ КРАЇНИ—ЧЛЕНИ ЧЕС**

Країна	Кількість акцій	Країна	Кількість акцій
Албанія	20 000 (2 %)	Молдова	20 000 (2 %)
Азербайджан	20 000 (2 %)	Румунія	135 000 (13,5 %)
Болгарія	135 000 (13,5 %)	Росія	165 000 (16,5 %)
Вірменія	20 000 (2 %)	Турція	165 000 (16,5 %)
Грузія	20 000 (2 %)	Україна	135 000 (13,5 %)
Греція	165 000(16,5 %)		

Кожна країна—член ЧЕС повинна сплатити 30 % акцій (10 % — одноразово, 20 % — щорічними внесками протягом восьми років). Решта 70 % акцій сплачується лише за необхідності залучення додаткових коштів Банком. Внесок України до початкового статутного капіталу Банку становив 18,15 млн дол. США.

Управління Банком здійснюється Радою керуючих, що збирається на щорічні засідання, Радою директорів, президентом і віце-президентами. Згідно з Указом Президента України до складу Ради керуючих Банку призначається Голова НБ України.

Першим проектом, фінансованим ЧБТР спільно з Європейським банком реконструкції та розвитку, став проект збільшення пропускної спроможності газопроводу з Росії через Україну, Болгарію, Румунію та Туреччину (йдеться про газопровід Тальне—Ізмаїл). Зараз відбувається реконструкція газокompресорної станції в Тарутіно (Україна).

**7.6. ОРГАНІЗАЦІЇ З РЕГУЛЮВАННЯ
ЗОВНІШНЬОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ**

Всесвітній банк і ОЕСР ведуть облік та узагальнюють статистичну інформацію про зовнішній борг, відповідно, з боку боржників і кредиторів. Паризький клуб і Лондонський клуб кредиторів займаються регулюванням, відповідно, державної і приватної зовнішньої заборгованості

7.6.1. Паризький клуб

Паризький клуб (Paris Club) створений у 1956 р. як неформальна урядова організація країн-кредиторів. Він не має чіткої організаційної структури та членства і формально відкритий для всіх країн, які є кредиторами і приймають практику роботи цієї організації. Основними членами Паризького клубу є розвинуті країни — члени ОЕСР. Головою Паризького клубу традиційно є високопосадова особа міністерства фінансів Франції, а його секретаріат знаходиться у французькому казначействі.

Діяльність Клубу полягає в спостереженні за державною заборгованістю і проведенні багатосторонніх переговорів з країнами-боржниками з проблеми реструктуризації їхніх боргів. За результатами переговорів з боржниками члени Паризького клубу підписують Узгоджений протокол (Agreed Minutes) реструктуризації боргу, в який включаються: умова про консолідацію платежів на обслуговування боргу і прострочених платежів; дату, станом на яку підписані угоди про кредити підлягають реструктуризації; консолідаційний період, протягом якого повинна відбутися реструктуризація боргу; частка боргу, яка підлягає реструктуризації; умови першого внеску по реструктурованій заборгованості і графік платежів. Умови узгодженого протоколу набирають чинності тільки після того, як країна-кредитор і країна-боржник домовляться на двосторонній основі щодо переліку кредитів, які підлягають реструктуризації.

Умови, на яких реструктуруються борги країн, що розвиваються, періодично переглядаються Паризьким клубом. Найвідомішими серед них є Торонтські, Лондонські, Неапольські та Ліонські умови.

Торонтські умови (Toronto Terms), які діяли в 1988—1991 рр., стосувалися реструктуризації боргів найменш розвинутих країн, відповідно до яких країни-кредитори повинні були обрати одну з таких альтернатив взаємовідносин з цими країнами:

— часткове списання боргів (списання 33 % чистої поточної вартості боргу і перенесення платежів по іншій частині на 14 років під ринкову ставку з восьмирічним періодом);

— збільшення терміну погашення боргу (перенесення строків платежів на 25 років, включаючи 14 років пільгового періоду);

— використання пільгової відсоткової ставки (перенесення платежів по боргах на 14 років під ринкову відсоткову ставку, зменшену на 3,5 пункта, з восьмирічним пільговим періодом).

Застосування цих умов було явно недостатнім для більшості країн-боржників, оскільки лише частково полегшило борговий тягар.

Лондонські умови (London terms), узгоджені в рамках Паризького клубу, діяли в 1991—1994 роках. Вони також пропонувалися найменш розвинутим країнам. За цими умовами країни-кредитори могли списати близько 50 % чистої поточної вартості боргу через:

- перенесення платежів на 23 роки з шестирічним пільговим періодом під пільгову відсоткову ставку;

- скорочення платежів для обслуговування боргу, відповідно до яких його розмір скорочується завдяки використанню пільгової відсоткової ставки, з виплатою іншої частини протягом 23 років з п'ятирічним пільговим періодом;

- виплати всього боргу протягом 25 років з шістнадцятирічним пільговим періодом.

Згідно з Неапольськими умовами (Naples terms), що діють з 1995 р., країни, які отримали раніше пільги на основі Торонтських або Лондонських умов, можуть отримати подальші пільги від кредиторів у вигляді списання 67 % чистої поточної вартості їхнього боргу. Якщо середньодушовий дохід країни становить більш як 500 дол., а відношення суми боргу до експорту не перевищує 350 %, може бути списано не більш як 50 % вартості боргу. Рішення приймається по кожній окремій країні. Можливі три варіанти списання боргів:

- скорочення боргу з виплатою частини, що залишилась, протягом 23 років, включаючи шість років пільгового періоду;

- скорочення платежів для обслуговування боргу, відповідно до яких його розмір скорочується завдяки використанню пільгової відсоткової ставки, з виплатою іншої частини протягом 33 років;

- комерційний варіант, який передбачає виплату всього боргу протягом 40 років з 20-річним пільговим періодом.

Крім того, для країн-боржників, які проводять протягом не менше трьох років політику стабілізації економічних реформ за підтримки МВФ, може бути використаний варіант проведення операції із запасами боргу (stock-of-debt operation), суть якого полягає в тому, що весь державний зовнішній борг країни може бути скорочений одночасно на пільгових умовах. Наприкінці 90-х років Неапольські умови застосовувалися за ініціативи МВФ і Всесвітнього банку для скорочення боргів найбідніших країн з високою заборгованістю.

Ліонські умови (Lyon terms), узгоджені в грудні 1996 р., можуть застосовуватися для найменш розвинутих країн з високою заборгованістю разом з Неапольськими умовами на другому етапі реструктуризації. Вони передбачають скорочення чистої поточної вартості боргу на 80 % з виплатою іншої частини протягом 40 років за восьмирічного пільгового періоду.

7.6.2. Лондонський клуб кредиторів

Лондонський клуб кредиторів (London Club) — консультативний комітет найбільших банків-кредиторів, який засідає у зв'язку з переговорами їх з урядами країн-боржників з питань реструктуризації їхньої приватної заборгованості. Як правило, переговори ведуться одним із банків від імені і за дорученням інших банків, що беруть участь у консультативній раді. Лондонський клуб не має чітко визначеної структури і збирається у складі тих банків, які мають найбільші вимоги до країни-боржника, справу якої вони розглядають. У рамках Лондонського клубу банки укладають з урядом країни-боржника угоду або про щорічну реструктуризацію боргу, або про багаторічну реструктуризацію. Умовою підписання угоди про реструктуризацію є, як правило, прийняття країною програми МВФ з структурної перебудови економіки і здійснення економічних реформ. Реструктуризації підлягають лише виплати основного боргу. Всі інші прострочені суми повинні бути виплачені в момент підписання угоди про реструктуризацію. Лондонським клубом передбачені такі заходи щодо реструктуризації боргу: викуп із знижкою урядом країни-боржника приватного боргу своїх компаній у іноземних банків; обмін із знижкою боргів на інші активи, як-от: акції національних компаній; скорочення платежів для обслуговування боргу і надання нових позик для виплати старих боргів. У 90-ті роки через механізм Лондонського клубу пройшли такі країни, як Аргентина, Болівія, Бразилія, Болгарія, Мексика, Нігерія, Філіппіни, Польща та інші.

Ключові терміни

Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій (БАГІ)
Банк міжнародних розрахунків (БМР)
Бреттон-Вудські інститути

Механізм додаткового фінансування
Механізм компенсаційного фінансування і фінансування у випадку непередбачених обставин

Всесвітній банк	Механізм резервних кредитів (кредитів «стенд-бай»)
Генеральна угода про запозичення	Механізм розширеного фінансування
Глобальні облігації	Механізм фінансування буферних запасів
Група Всесвітнього банку	Механізм фінансування системних трансформацій
Департамент загальних рахунків	Механізм розширеного фінансування структурної перебудови (МРФСП)
Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР)	Міжнародна асоціація розвитку (МАР)
Європейський інвестиційний банк (ЄІБ)	Міжнародна фінансова корпорація (МФК)
Інвестиційні кредити	Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР)
— спеціальні інвестиційні кредити	Міжнародний валютний фонд
— кредити розвитку галузі/сектора	Міжнародний центр розв'язання інвестиційних спорів (МЦЗІС)
— кредити фінансовим посередникам	Паризький клуб кредиторів
— надзвичайні постконфліктні кредити	Проміжний рахунок позичених ресурсів
— кредити технічної допомоги	Рахунок загальних ресурсів
— адаптаційні програмні кредити	Рахунок спеціальних виплат
— кредити на навчання та новації	Резервний транш
Квота	Системні кредити
Кредити	— на структурне регулювання
— інвестиційні	— на структурну перебудову сектора
— системні	— на відбудову
— моновалютні	— на скорочення заборгованості
— на основі валютного пула	Траст-фонд МРФСП
— по ставці ЛІБОР	Чорноморський банк торгівлі і розвитку — ЧБТР
— з фіксованою ставкою	
Кредитні транші	
Лондонський клуб кредиторів	
Механізм фінансування структурної перебудови (МФСП)	

Контрольні запитання і завдання

1. Охарактеризуйте складові сучасної системи міжнародних валютно-кредитних інститутів.
2. Назвіть історичні умови та послідовність створення Міжнародного валютного фонду.
3. Які цілі і функції має МВФ?
4. Опишіть організаційну структуру МВФ і функції його підрозділів.

5. Опишіть існуючий порядок вступу до Міжнародного валютного фонду. Які зобов'язання бере на себе країна, вступаючи до МВФ?
6. Як визначається розмір квоти країни? На що цей розмір впливає в подальшому?
7. Охарактеризуйте фінансову структуру МВФ.
8. З чого складаються фінансові ресурси МВФ?
9. З яких джерел формується дохід МВФ?
10. Назвіть і охарактеризуйте форми діяльності МВФ.
11. Назвіть і охарактеризуйте механізми здійснення безпосереднього фінансування.
12. Які механізми поетапного фінансування використовує МВФ?
13. Які форми фінансування МВФ існують на сьогодні? Охарактеризуйте їх.
14. Розкрийте суть обов'язкових умов, що їх висуває МВФ до країн, які потребують кредитів МВФ.
15. Назвіть найпоширеніші звинувачення на адресу МВФ з боку країн—отримувачів допомоги.
16. Опишіть історію і сучасний стан співробітництва України з МВФ.
17. Які організації входять до складу групи Всесвітнього банку?
18. Охарактеризуйте цілі й основні напрями діяльності Міжнародного банку реконструкції та розвитку.
19. Які види кредитів надає МБРР? Дайте характеристику кожному з них.
20. Охарактеризуйте джерела фінансових ресурсів МБРР.
21. Опишіть організаційну структуру МБРР та її складові.
22. Що Вам відомо про діяльність Всесвітнього банку в Україні?
23. Охарактеризуйте Міжнародну асоціацію розвитку й особливості її діяльності.
24. Охарактеризуйте цілі та діяльність Міжнародної фінансової корпорації.
25. Які питання розв'язують Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій та Міжнародний центр з урегулювання інвестиційних спорів?
26. Охарактеризуйте Банк міжнародних розрахунків та його діяльність.
27. Розкрийте сутність поняття «регіональний банк розвитку». Які регіональні банки Ви знаєте?
28. Якими є основні завдання Європейського інвестиційного банку?
29. Охарактеризуйте цілі, функції, фінансові ресурси, діяльність і організаційну структуру Європейського банку реконструкції і розвитку.
30. Якою є стратегія ЄБРР щодо України?
31. Коли і з якою метою створений Чорноморський банк торгівлі і розвитку? Опишіть стратегію Банку, джерела фінансових ресурсів, організаційну структуру та діяльність.
32. Чим розрізняються функції Паризького і Лондонського клубів? Які умови реструктуризації боргів Ви знаєте?

Запитання і завдання для обговорення

1. Чим відрізняються Міжнародний валютний фонд і Всесвітній банк і що між ними спільного?

2. Чи можуть колишні соціалістичні країни Європи, об'єднавшись, впливати на рішення МБРР та заблокувати прийняття небажаних для них політичних чи економічних рішень?

3. Запропонуйте шляхи виправлення ситуації із співвідношенням прибутку і валових адміністративних витрат у МБРР.

4. Чи є спільні риси та особливості в стратегіях співробітництва Міжнародного валютного фонду, групи Всесвітнього банку, Європейського банку реконструкції та розвитку з Україною?

5. Як Ви оцінюєте ефективність та перспективи співробітництва України з міжнародними валютно-кредитними організаціями?

1. Абетка української політики: Довідник. — К.: Смолоскип, 1997. — Вип. 3 / Авт.-упоряд.: М. Томенко, Л. Бадешко, О. Воробйов та ін. — 2000. — 268 с.
2. *Алексеев Г.* ЮНКТАД в канун своего 25-летия // Внешняя торговля. — 1989. — № 9.
3. *Анулова Г.* МВФ и МБРР во всемирном хозяйстве: взгляд с новых позиций // МЭ и МО. — 1990. — № 1.
4. АСЕАН в системе международных экономических отношений / С. А. Былиняк и др.; РАН. Ин-т востоковедения. — М.: Наука, 1994.
5. *Ашавский Б.М.* Межправительственные конференции. — М.: Междунар. отношения, 1980.
6. *Бабаев Н.С.* Международное агентство по атомной энергии (МАГАТЕ). — М., 1987.
7. *Белошатка В.А.* Транснациональные корпорации в международном бизнесе: Конспект лекций. — К.: КГЭУ, 1994.
8. *Береславський С.* Чорнобильська АЕС очима ЄБРР // Економіст. — 1998. — № 6.
9. *Борко Ю.* Европейский Союз: углубление и расширение интеграции // МЭ и МО. — 1998. — № 8.
10. *Бородаевский А.* США в ГАТТ // Внешняя торговля. — 1990. — № 7.
11. *Будзінський Т.* Закономірності європейської інтеграції: від економіки до політики // Економіст. — 1999. — № 2.
12. *Бутрос Бутрос Гали.* Укрепление потенциала Организации Объединенных Наций // МЭ и МО. — 1993. — № 4.
13. *Валитова Т., Вардомский Л.* О причерноморской интеграции // Внешняя торговля. — 1992. — № 1.
14. *Вебер А.* Быть или не быть.... Глобальное управление как мировая проблема // МЭ и МО. — 1993. — № 4.
15. *Виноградова Л.* Экономическая интеграция в СНГ и опыт Третьего мира // МЭ и МО. — 1995. — № 9.
16. Всемирная торговая организация (справочно-аналитический обзор) // Внешняя торговля. — 1999. — № 3. — С.4-7.
17. *Гаврилишин Б.* Дороговкази в майбутнє / Пер. з англ. Л.Л. Лещенко. — К.: Наук. думка, 1990.
18. ГАТТ в системе всемирной торговли // Діловий вісник. — 1994. — № 1.
19. *Геген Даниель.* У лабіринті Європейського союзу / Пер. з франц. Г.Козлова, С.Середі. — К.: Основи, 1995.

20. Генеральна угода з тарифів і торгівлі: структура і діяльність / Під ред. С.Г. Осики, А.І. Гончарука. — К., 1994.
21. *Герчикова И.Н.* Маркетинг и международное коммерческое дело: Учебник. — М.: Внешторгиздат, 1990.
22. *Герчикова И.Н.* Международные экономические организации: регулирование мирохозяйственных связей и предпринимательской деятельности: Учеб. пособие. — М.: Изд-во АО «Консалтбанкир», 2000. — 624 с.
23. *Горский В., Чеботарева Е.* Европейские сообщества: новый этап развития // Внешняя торговля. — 1992. — № 7.
24. *Горшков А.* Участие стран Центральной и Восточной Европы в МФР и МБРР // Внешняя торговля. — 1992. — № 6.
25. *Григорян С.* Эволюция правовой системы ГАТТ // Внешняя торговля. — 2000. — № 2. — С. 29-31.
26. *Грязник С.П.* Европейский банк реконструкции и развития // Деньги и кредит. — 1990. — № 9.
27. *Гудима Б.* Дорогою до спільного дому: Стосунки між Україною і Європейським Союзом у світлі набуття чинності Угодою про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС // Політика і час. — 1998. — № 5.
28. *Гуменюк Б.* Міжнародні організації // Політика і час. — 1998. — № 2.
29. *Дениэлс Джон Д., Радеба Ли Х.* Международный бизнес: внешняя среда и деловые операции / Пер. с англ. — М.: Дело Ltd, 1994.
30. *Дергачов В.* Чорноморський район економічного співробітництва // Економіка України. — 1994. — № 2.
31. Десять широко распространенных заблуждений по поводу деятельности Международного валютного фонда. — Вашингтон: Международный валютный фонд, 1992.
32. *Дехтяренко Г., Раков В.* Новый кредитный институт в Европе // Внешняя торговля. — 1990. — № 8.
33. Дипломатія сучасної України: Енциклопедичний довідник. — К., 1997. — 83 с.
34. *Должникова Л.Д., Корлякова Л.Л.* Программы структурной адаптации МБРР // Деньги и кредит. — 1992. — № 3.
35. *Доронин И.* Вступление республик бывшего СССР в МВФ // Внешняя торговля. — 1993. — № 9.
36. *Дюмулен И.* ГАТТ и государственное регулирование внешнеэкономических связей СССР // Внешняя торговля. — 1990. — № 1.
37. *Дюмулен И.* Торгово-политическая система ГАТТ: принципы, правовые нормы и правила // Внешняя торговля. — 1993. — № 7 — 8.
38. ЕБРР в Украине: от дипломатии к банковской деятельности // Финансовая Украина. — 1995. — 25 мая.
39. Европейское сообщество — ваш сосед // Комиссия европейских сообществ. Европейская документация. — Брюссель, 1992.
40. ЄБРР підвищує статус в Україні // Урядовий кур'єр. — 2000. — 20 січ. (№ 10).
41. Задля миру і демократії: Відповіді Генерального секретаря ООН Бутроса Галі на запитання Українського національного інформаційного агентства // Урядовий кур'єр. — 1995. — 26 верес. (№ 114).
42. *Зайцева О.Г.* Международные межправительственные организации. — М.: Наука, 1983.

43. *Зайцева О.Г.* Международные организации: принятие решений.— М.: Наука, 1989.
44. Збори ЄБРР у Києві. Свіжий погляд Заходу на Україну // *Економіст.* — 1998. — № 6.
45. *Іванов І.* Расширение Евросоюза: сценарий, проблемы, последствия // МЭ и МО. — 1998. — №9.
46. *Іванов Н.* О новых рекомендациях МВФ по платежному балансу // *Вопр. экономики.* — 1994. — № 9.
47. *Ілюхіна Р.М.* Лига наций 1919 — 1934. — М.: Наука, 1982.
48. *Івченко О. Г.* Україна в системі міжнародних відносин: історична ретроспектива та сучасний стан. — К.: РІЦ УАННП, 1997. — 688 с.
49. Інвестиційні проекти, що підтримуються Європейським банком реконструкції та розвитку (на 13.02.1998 р.) // *Фондовий ринок.* — 1998. — № 17.
50. Інвестори, не хвилюйтеся, якщо з вами Багатостороннє агентство гарантування інвестицій // *Діловий вісник.* — 1998. — №10.
51. *Кавасс І., Скрынька Д.* Всемирная торговая организация и Соглашения Уругвайского раунда (краткий обзор) // *Зовнішня торгівля.* — 1999. — №1-2.
52. *Кавасс І., Скрынька Д.* Присоединение Украины к ВТО: короткий анализ исторического развития // *Зовнішня торгівля.* — 1999. — №3-4.
53. *Киреев А.П.* Международная экономика: В 2 ч.: Учеб. пособие для вузов.— Ч. 2. Международная макроэкономика: открытая экономика и макроэкономическое программирование: — М.: Междунар. отношения, 1999. — 488 с.
54. *Кисільова Т.* Держстандарт і надалі відстоюватиме національні інтереси // *Діловий вісник.* — 1999. — № 1.
55. *Кінах Я.* Наша ділова активність — по всій Україні // *Діловий вісник.* — 1998. — № 4.
56. *Коваленко І.І.* Международные неправительственные организации. — М.: Междунар. отношения, 1976.
57. *Кольяр К.* Международные организации и учреждения / Пер. с франц. — М.: Прогресс, 1972.
58. *Кононенко А.* Экономические приоритеты ЧЭС // *Зовнішня торгівля.* — 1999. — №1-2.
59. *Коньков І.* Совет таможенного сотрудничества // *Внешняя торговля.* — 1990. — № 9.
60. *Крылов С.Б.* История создания Организации Объединенных Наций. — М.: Изд-во ИМО, 1960.
61. *Кучер Б.И.* Международный экономический порядок (вопросы правового регулирования международных экономических отношений). — К.: Выща шк., 1980.
62. *Лановенко Н.* Участь України в інтеграційних процесах Чорноморського регіону: Транзитні послуги // *Зовнішня торгівля.* — 2000. — № 1. — С. 106—108.
63. *Лебедев Е.А.* Международная торговая палата. — М., 1976.
64. *Лобанцова С.* Банки стран Латинской Америки // *Внешняя торговля.* — 1993. — № 7 — 8.
65. *Лук'яненко Д.Г.* Міжнародна економічна інтеграція. — К.: Віпол, 1996.
66. *Лукас М., Крайкемайер А.* Новая роль Совета Европы // МЭ и МО. — 1993. — № 6.
67. *Лукина И.В.* Международный валютный фонд: история и современность // *Деньги и кредит.* — 1992. — № 4.

68. *Максимова Л.М., Носкова И.Я.* Международные экономические отношения: Учеб. пособие. — М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1995.
69. *Маутабей В. Я.* Курс на интеграцию: До підсумків Другого саміту Україна — Європейський Союз // Політика і час. — 1998. — №11-12.
70. МВФ пошел на поводу у правительства // Фондовый рынок. — 1998. — №5.
71. Межгосударственные региональные организации Азии в международных отношениях / Отв. ред. М.С. Капица. — М., 1991.
72. Международная организация труда: Справ. пособие. — М.: НИИ труда, 1983.
73. Международные неправительственные организации и учреждения: Справочник / Г.Г. Агапова. — М.: Междунар. отношения, 1982.
74. Международные неправительственные организации и учреждения: Справочник / Под ред. В. С. Шапошникова. — М.: Междунар. отношения, 1981.
75. Международные организации по стандартизации и качеству: Справочник. — М.: Изд-во стандартов, 1973.
76. Международные организации системы ООН: Справочник / Сост. А. А. Титаренко. — М.: Междунар. отношения, 1990.
77. Международные спортивные объединения и туристские организации. — М.: Физкультура и спорт, 1973.
78. Международные туристские организации: Справочник / Сост. В. Д. Уваров, К. Г. Борисов. — М., 1990.
79. Международные экономические организации: Справочник / Под ред. И.О. Фаризова. — М.: Изд-во МГУ, 1989.
80. Международные экономические отношения / Под ред. Р.И. Хасбулатова. — М.: Новости, 1991.
81. Міжнародні економічні відносини: Система регулювання міжнародних економічних відносин: Підручник / А.С. Філіпенко, І.В. Бураковський, В.С. Будкін та ін. — К.: Либідь, 1994.
82. *Мильнер Л. де.* Що таке МВФ і як він може допомогти Україні // Урядовий кур'єр. — 1994. — 17 лют.; 19 лют.
83. *Мильнер Лоренс де.* МВФ і стабілізація в країнах Балтії // Урядовий кур'єр. — 1994. — 18 жовт.
84. *Моисеев А.А.* Международные кредитно-финансовые организации: Правовые аспекты деятельности: Учеб. пособие. — М.: НИМП, 1999. — 272 с.
85. *Морозов Г.И.* Актуальные проблемы деятельности международных организаций: Теория и практика. — М.: Междунар. отношения, 1982.
86. *Морозов Г.И.* Международные организации: Некоторые вопросы теории. — М.: Мысль, 1974.
87. *Морозов Г.И.* Организация Объединенных Наций в наши дни: К 40-летию ООН. — М.: Прогресс, 1985.
88. *Москвин В., Ознобищев С.* О методологии изучения международных организаций // МЭ и МО. — 1992. — № 6.
89. МФК — надежда предпринимательства // Фин. Киев. — 1994. — № 26.
90. *Нешатаева Т.Н.* Международные организации и право: Новые тенденции в международно-правовом регулировании. — 2-е изд. — М.: Дело, 1999. — 272 с.
91. *Низимова Н., Стырник И.* На чем настаивает МВФ? // Фондовый рынок. — 2000. — №13.

92. *Онучко В.* Крупнейший в мире центр безвозмездной помощи // *Offshore Express*. — 1996. — № 10.
93. ООН и современные международные отношения / Г.П. Жуков и др. — М.: Наука, 1986.
94. Организация Объединенных Наций: Краткий справочник / Сост. В.Н. Березовский и др. — М.: Междунар. отношения, 1985.
95. Основные сведения об Организации Объединенных Наций / Пер. с англ. — М.: Междунар. отношения, 1991.
96. Оцінка програми діяльності ЄС в Україні: Кінцевий звіт. — Т. 1: Основний звіт, 1998. — Липень.
97. *Панченко Є. Г.* Міжнародний менеджмент: Навч. посібник. — К.: Вид-во КДЕУ, 1996.
98. *Пебро М.* Международные экономические, валютные и финансовые отношения / Общ. ред. Н.С. Бабинцевой. — М.: Прогресс, 1994.
99. *Петренко С.* Європейський вимір вільної торгівлі // Урядовий кур'єр. — 2000. — 26 лют.
100. Підсумки 13-ої Наради міністрів закордонних справ країн—учасниць Чорноморського економічного співробітництва (м. Тбілісі, 30 квітня 1999 року) // Зовнішня торгівля. — 1999. — № 3-4. — С. 102—104.
101. *Поручник А.М.* Интеграция Украины в мировое хозяйство. — К.: КГЭУ, 1994.
102. *П'ятницький В., Оніщук О.* Третя конференція міністрів СОТ взяла тайм-аут // *Економіст*. — 2000. — №3. — С. 117—119.
103. *Салтыков Б.* ЮНЕСКО: Роль в современном мире, перспективы // Литературн. жизнь. — 1995. — № 10.
104. *Сарафанов М.* Международный валютный фонд — основные направления деятельности // Внешняя торговля. — 1990. — № 8.
105. *Семененко И.* Группы интересов в Европейском Союзе: региональный аспект // МЭ и МО. — 1998. — №4.
106. *Синхантиа Ш.* Международная торговая палата в изменяющемся мире // Діловий вісник. — 1995. — № 1.
107. *Сискос Є.* Европейский Союз и трансформация экономики Украины. — К.: ІСЕМВ НАНУ, 1997. — 223 с.
108. Система сертификации 9000: Проблемы и решения // Внешняя торговля. — 1999. — № 1.
109. *Сменковский А.* Украина — МВФ: Игра в одни ворота // Фондовый рынок. — 2000. — №14.
110. *Смыслов Д.В.* Международный валютный фонд: современные тенденции и наши интересы. — М.: Финансы и статистика.
111. СОТ — це економічна ООН // *Голос України*. — 1994. — 27 трав.
112. *Софіщенко І.* Світовий банк // *Політика і час*. — 1994. — № 1.
113. Справочник экономиста-международника / В.В. Волошин, А.Н. Филоненко, С.Н. Березовенко. — К.: Политиздат Украины, 1990.
114. *Степаненко В., Масіна О.* Всесвітній банк і Україна // *Економіка. Закон. Ринок*. — 1994. — № 1.
115. *Сырцова Л.* ОЭСР — международная экономическая организация // Внешняя торговля. — 1990. — № 12.
116. SGS-ICS — международная служба сертификации // Діловий вісник. — 2000. — № 5.

117. *Тернет Стюарт*. Україні важливе приєднання до ГАТТ // Діловий вісник. — 1994. — № 3.

118. Тернистый путь во Всемирную торговую организацию // Діловий вісник. — 1998. — №2.

119. *Тихоненко В.* Качество в Украине // Діловий вісник. — 1999. — № 4.

120. *Гуйгунов А.* Как вступают в ГАТТ // Внешняя торговля. — 1990. — № 6.

121. *Удовенко Г.* З місією миру // Урядовий кур'єр. — 1995. — 21 жовт. (№ 159).

122. Україна та Організація Об'єднаних Націй: 50 років співробітництва. — К.: Представництво ООН в Україні, 1995.

123. Уругвайский раунд ГАТТ завершен // Діловий вісник. — 1994. — № 2.

124. *Устинов У.Н.* Мировая торговля: Статистико-аналитический справочник. — М.: Экономика, 2000. — 358 с.

125. *Фадеева Т.М.* Федералистская модель Европейского Союза: концепции и практика // МЄ и МО. — 2000. — № 6.

126. *Филев А.* МВФ и СНГ: новая ситуация // Внешняя торговля. — 1992. — № 2.

127. *Филимонова Т.* ЕАСТ и общеевропейское сотрудничество // Внешняя торговля. — 1989. — № 6.

128. Финансирование с ЕБРР: Справочник для компаний и предпринимателей, рассматривающих возможности финансирования проектов или инвестирования в странах Центральной и Восточной Европы и СНГ. — Европейский банк реконструкции и развития, 1996.

129. Финансовая организация и деятельность МВФ. — 3-е изд. — Вашингтон, США, МВФ, 1994. — 168 с.

130. *Фортин К.* Адрес ЮНКТАД — Женева // Междунар. жизнь. — 1995. — № 9.

131. *Хасбулатов Р.И.* Мировая экономика. — М.: ИНСАН, 1994.

132. *Хоманець В.* Інформація про чергове засідання Ради міністрів закордонних справ країн—членів ОЧЕС. Кишинів, 27 квітня 2000 р. // Зовнішня торгівля. — 2000. — № 2 — С. 92.

133. *Хоманець В.* Чорноморське економічне співробітництво. Нові перспективи // Зовнішня торгівля. — 1999. — № 3-4, — С. 105—108.

134. *Хоманець В.* Чорноморський Банк Торгівлі і Розвитку відчиняє двері для бізнесу // Зовнішня торгівля. — 1999. — № 1-2, — С. 85.

135. *Хорошковський В.І.* Всесвітній банк: кредитні ресурси Міжнародного банку реконструкції та розвитку: — К.: Укр. тов-во «Інтелект нації», 1999. — 196 с.

136. *Хоциалов Е.С.* ГАТТ: Его основные условия и история создания: Учеб.-метод. пособие. — М.: МВЭС РФ, 1993.

137. *Циганкова Т.М.* Міжнародні організації: Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 1998. — 124 с.

138. *Чекай В., Шитов В.* ПРООН: 25 лет деятельности // Внешняя торговля. — 1990. — № 8.

139. Чи слід нам поступати в СОТ? // Політика і час. — 1998. — № 2. — С. 18—21.

140. *Шейнин Э.* Поможет ли ЕБРР экономическим реформам в России? // Внешняя торговля. — 1992. — № 11 — 12.

141. *Шеликов Ю.* НАФТА: истоки, надежды, перспективы // Мировая экономика и междунар. отношения. — 1994. — № 11.

142. Школа І.М., Козменко В.М. Міжнародні економічні відносини: середовище, форми, бізнес та інтеграція: Навч. посібник. — Чернівці, 1996.
143. Шмиттгофф К. Экспорт: право и практика международной торговли. — М.: Юрид. лит., 1993.
144. Шрепpler X.-A. Международные экономические организации: Справочник. — М.: Междунар. отношения, 1999. — 456 с.
145. Яковенко А. ОПЕК — символ больших денег // Междунар. жизнь. — 1999. — № 6.
146. Annual Report of the European Bank of Reconstruction and Development 1991. — London., 1992.
147. David D. Driscoll. What is the International Monetary Fund? // International Monetary Fund. — Washington, 1993.
148. David D. Driscoll: The IMF and the World Bank. How Do They Differ? // International Monetary Fund. — Washington, 1990.
149. Esha Ray. Funding the IMF. Why an Increase in Quotas? // International Monetary Fund. — Washington, 1990.
150. European Union: Commission of the European Communities, 1993.
151. International Bank for Reconstruction and Development. By-Laws (As amended through September 26, 1980). — Washington, D.C. 1995.
152. International Development Association. Articles of Agreement (Effective September 24, 1960). — Washington, D.C. 1993.
153. International Finance Corporation. Articles of Agreement (As amended through April 28, 1993). — Washington, D.C., 1993.
154. International relations: the global condition in the late twentieth century / Frederic S. Pearson, J. Martin Rochester. — 3 rd ed. Copyright 1992 by McGraw — Hill, Inc.
155. The United Nations and Ukraine: 50 years of cooperation. // Ukrainian Business Journal. — 1995. — № 9.
-

СТИСЛІ ВІДОМОСТІ ПРО МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ

Організація	Дата створення	Країни-члени	Основні напрями діяльності	Основні органи
Система ООН				
Організація Об'єднаних Націй (ООН)	1945 р.	189 країн	Підтримка міжнародного миру і безпеки, співробітництво для розв'язання міжнародних проблем економічного, соціального, культурного і гуманітарного характеру, організація і погодження дій націй для досягнення спільних цілей	Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, Економічна і Соціальна Рада, Рада з Опіки, Міжнародний Суд, Секретаріат
Економічна і Соціальна Рада ООН (ЕКОСОП)	1945 р.	54 члени	Обговорення міжнародних економічних і соціальних проблем глобального і міжгалузевого характеру; дослідження міжнародних проблем, погодження діяльності спеціалізованих установ, послуги і допомога країнам-членам ООН	Функціональні комісії, регіональні комісії, постійні комітети, органи експертів
Регіональні економічні комісії				
Європейська економічна комісія (ЄЕК)	1947 р.	55 держав	Сприяння розвитку і зміцненню економічних відносин між країнами, зміцнення міжурядового співробітництва, збір, оцінка і поширення економічної, технічної і статистичної інформації	Пленарна сесія, Секретаріат, старші радники, Конференція європейських статистиків, комітети, робочі групи

Економічна і соціальна комісія для Азії і Тихого океану (ЕСКАТО)	1947 р.	49 держав-членів і 10 асоційованих членів	Виконання ролі міжурядового форуму для країн регіону, технічна допомога урядам країн-членів, дослідження	Пленарні сесії, Секретаріат, конференції, комітети, Консультативна рада
Економічна комісія для Латинської Америки і країн Карибського басейну (ЕКЛАК)	1948 р.	33 держави регіону, 8 промислово розвинутих країн (Великобританія, Іспанія, Італія, Канада, Нідерланди, Португалія, США, Франція) і 7 асоційованих членів	Сприяння економічному розвитку в Латинській Америці і Карибському басейні, підвищення рівня економічної активності і зміцнення відносин між країнами регіону, проведення досліджень, збір і поширення економічної інформації, технічна допомога	Пленарні сесії, Секретаріат, Регіональна конференція, комітети, Регіональна рада з планування
Економічна комісія для Африки (ЕКА)	1958 р.	53 африканські держави	Надання консультативних послуг, інформації, підготовка кадрів, організація форумів з обміну досвідом, дослідницька діяльність, налагодження міжафриканської кооперації в різних галузях	Конференція міністрів, Зустрічі міністрів по окремих проблемах економічного розвитку, Секретаріат
Економічна і соціальна комісія ООН для Західної Азії (ЕСКЗА)	1973 р.	12 арабських держав: Бахрейн, Єгипет, Ірак, Йорданія, Ємен, Катар, Кувейт, Ліван, ОАЕ, Оман, Саудівська Аравія, Сирія, Організація визволення Палестини	Зміцнення економічних відносин між країнами регіону і з іншими країнами; вивчення економічних і соціальних проблем у регіоні, збір, оцінка і поширення економічної, технічної і статистичної інформації; надання консультативних послуг	Щорічні сесії на рівні міністрів, Секретаріат, галузеві і функціональні відділи

Організація	Дата створення	Країни-члени	Основні напрями діяльності	Основні органи
Спеціалізовані установи ООН				
Міжнародна організація праці (МОП)	1919 р.	171 держава	Заохочення економічних і соціальних програм, що сприяють дотриманню основних прав людини, охороні життя і здоров'я трудящих; встановлення міжнародних норм і контроль за їх дотриманням; технічне співробітництво; дослідницька робота, підготовка документації і поширення інформації	Міжнародна конференція праці, Адміністративна рада, Міжнародне бюро праці, галузеві комітети
Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку (ЮНІДО)	1967 р.	168 держав	Сприяння країнам, що розвиваються і країнам з перехідною економікою в галузі розробки природних ресурсів та інфраструктури, допомога в реструктуризації і приватизації в промисловості; надання технічної допомоги; консультативна діяльність	Генеральна конференція, Рада з промислового розвитку, Секретаріат, представництва ЮНІДО на місцях, комітети
Продовольча і сільськогосподарська організація Об'єднаних Націй (ФАО)	1945 р.	174 держави	Сприяння поліпшенню харчування і якості життя, вдосконаленню виробництва і розподілу продовольства та іншої сільськогосподарської продукції, поліпшенню умов життя сільського населення, боротьба з голодом	Конференція ФАО, Рада, Секретаріат, комітети, регіональні відділення

Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку (МФСР)	1977 р.	160 країн	Надання кредитів на пільгових умовах для здійснення програм і проектів розширення масштабів і удосконалення систем виробництва продовольства в країнах — членах Фонду	Рада керуючих, Виконавча рада, Голова Фонду
Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО)	1946 р.	183 країни	Заохочення міжнародного співробітництва в сфері освіти, науки і культури, реалізація програм технічної допомоги, міжнародної програми розвитку комунікацій, загальної програми інформації тощо	Генеральна конференція, Виконавча рада, Секретаріат
Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ)	1970 р.	156 країн	Охорона інтелектуальної власності в усьому світі через співробітництво між державами-членами і міжнародними організаціями в сфері інтелектуальної власності	Генеральна Асамблея, Конференція, Міжнародне бюро, Генеральний директор, комітети
Міжнародна морська організація (ММО)	1958 р.	155 країн	Заохочення співробітництва урядів з технічних питань міжнародного торговельного судноплавства, сприяння виробленню найефективніших стандартів з безпеки на морі, морської навігації, запобігання і боротьба із забрудненням моря плавзасобами, боротьба із забрудненням довкілля	Асамблея, комітети, Секретаріат

Організація	Дата створення	Країни-члени	Основні напрями діяльності	Основні органи
Міжнародна організація цивільної авіації (ІКАО)	1947 р.	185 країн	Розробка принципів і техніки міжнародного повітряного сполучення, забезпечення безпечного і планомірного розвитку цивільної авіації, задоволення потреб у безпечних, регулярних і економічних повітряних перевезеннях, заохочення створення, будівництва і експлуатації цивільних літаків, сприяння безпеці польотів на міжнародних авіалініях тощо	Асамблея, Рада, Комітети, Секретаріат, регіональні бюро
Міжнародний союз електрозв'язку (МСЕ)	1865 р. (1934 р.)	184 країни	Налагодження співробітництва в сфері раціонального використання електрозв'язку, технічна допомога країнам, що розвиваються, тощо	
Міжнародний союз з телекомунікацій (МСТ)	1994 р.	187 країн	Підтримка міжнародного співробітництва в галузі використання телекомунікацій усіх видів, сприяння країнам, що розвиваються	
Всесвітній поштовий союз (ВПС)	1875 р. (1878 р.)	189 країн	Забезпечення роботи поштових служб, надання технічної допомоги для вдосконалення поштового обслуговування	

Всесвітня метеорологічна організація (ВМО)	1950 р.	179 країн	Сприяння співробітництву для здійснення метеорологічних, гідрологічних і географічних спостережень; створення і експлуатація метеорологічних центрів і служб; створення і експлуатація систем для швидкого обміну інформацією тощо	
Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ)	1948 р.	190 країн	Координація міжнародної системи охорони здоров'я, консультування і допомога; співробітництво в розробці і впровадженні міжнародних стандартів з діагностики, якості продуктів харчування, біологічних і фармацевтичних препаратів тощо	
Конференція ООН з торгівлі і розвитку (ЮНКТАД)	1964 р.	185 держав — членів ООН і 3 члени, що представляють спеціалізовані агентства	Регулювання торгових і економічних відносин шляхом розробки концепцій і принципів розвитку світової торгівлі; розробка заходів регулювання міжнародної торгівлі сировинними товарами; створення загальної системи преференцій під час імпорту товарів з країн, що розвиваються, проведення нарад експертів, представників урядів, дипломатичних переговорних конференцій; регулювання обмежувальної ділової практики	Конференція, Рада з торгівлі і розвитку, комісії, Секретаріат

Організація	Дата створення	Країни-члени	Основні напрями діяльності	Основні органи
Комісія ООН з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ)	1966 р.	36 представників регіонів і правових систем світу	Координація роботи міжнародних організацій з правових питань міжнародної торгівлі; розробка нових конвенцій стосовно права міжнародної торгівлі; підготовка кадрів	
Автономні установи ООН				
Міжнародний торговельний центр (МТЦ)	1964 р.	Держави — члени ВТО і ЮНКТАД	Надання технічної допомоги в розвитку торгівлі, перед усім експорту, країн, що розвиваються, допомога в створенні експортних служб і підготовці відповідних кадрів	Об'єднана консультативна група
Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ)	1957 р.	124 країни	Сприяння ширшому використанню атомної енергії для підтримки миру, здоров'я і добробуту	
Всесвітня організація з туризму (ВОТ)	1975 р.	130 дійсних країн-членів, один спостерігач (Ватикан), чотири асоційовані члени, 329 членів, що приєдналися (урядові, міжурядові організації, комерційні організації і асоціації)	Сприяння розвитку туризму як засобу економічного розвитку; надання технічної допомоги в підвищенні якості туристичних послуг	

Міждержавні економічні організації

Організація економічного співробітництва і розвитку — ОЕСР (Organization for Economic Cooperation and Development — OECD)	1961 р.	29 країн: Австрія, Австрія, Бельгія, Великобританія, Греція, Данія, Ірландія, Ісландія, Іспанія, Італія, Канада, Люксембург, Мексика, Нідерланди, Німеччина, Нова Зеландія, Норвегія, Польща, Португалія, Республіка Корея, США, Туреччина, Угорщина, Фінляндія, Франція, Чехія, Швеція, Швейцарія, Японія	Координація економічної політики країн-учасниць шляхом регулювання міжнародної торгівлі, стабілізації валютно-кредитної системи, сприяння ефективному використанню економічних ресурсів; надання технічної допомоги країнам, що розвиваються	Рада, Виконавчий комітет, комітети, робочі групи, експертні комісії, міжнародний секретаріат, департаменти, Центр із співробітництва з перехідними економіками, інші автономні та напіваавтономні органи
Європейський Союз — ЄС (European Union — EU)	1992 р.	15 країн: Австрія, Бельгія, Великобританія, Греція, Данія, Ірландія, Іспанія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Німеччина, Португалія, Фінляндія, Франція, Швеція.	Економічне, політичне, соціальне співробітництво, створення економічного і валютного союзу; створення простору без внутрішніх кордонів	Європейська рада, Європейський парламент, Рада Європейського Союзу, Європейська комісія, Європейський суд, Економічний і соціальний комітет, Комітет регіонів, Рахункова палата, Європейський інвестиційний банк
Європейська асоціація вільної торгівлі — ЄАВТ (European Free Trade Association — EFTA)	1960 р.	Чотири країни: Швейцарія, Норвегія, Ісландія, Ліхтенштейн	Забезпечення розвитку торгівлі між державами-членами, сприяння розширенню світової торгівлі та усуненню торгових бар'єрів	Рада, постійні комітети, Секретаріат

Організація	Дата створення	Країни-члени	Основні напрями діяльності	Основні органи
Європейський економічний простір (ЄЕП)	Травень 1992 р.	18 країн: країни ЄС і країни ЄАВТ (крім Швейцарії)	Забезпечення вільного пересування товарів, послуг, капіталів та людей; узгодження політики в галузі економіки, наукових досліджень, навколишнього середовища, споживання, соціальної політики, освіти тощо	Рада ЄЕП, Об'єднаний комітет ЄЕП, Консультативний комітет ЄЕП, Об'єднаний парламентський комітет
Центральноєвропейська ініціатива (ЦЕІ)	Листопад 1989 р.	17 країн Центральної і Східної Європи: Албанія, Австрія, Білорусь, Болгарія, Італія, Молдова, Польща, Румунія, Словаччина, Угорщина, Україна, Чехія, Югославія, Словенія, Хорватія, Боснія-Герцеговина, Македонія	Сприяння інтеграційним процесам у Європі, підготовка країн-учасниць до вступу в ЄС	Щорічні конференції голів урядів, спеціалізовані робочі групи
Рада держав Балтійського моря (РДБМ)	1992 р.	11 країн: Данія, Естонія, Ісландія, Латвія, Литва, Німеччина, Норвегія, Польща, Російська Федерація, Фінляндія, Швеція	Співробітництво у різних сферах, в тому числі в енергетиці, зв'язку, транспорті, туризмі й інформації, охороні навколишнього середовища, культурі та освіти, гуманітарних питаннях і охороні здоров'я; надання допомоги іншим країнам	Зустрічі голів урядів, Рада міністрів закордонних справ, Комітет вищих посадових осіб, Комісар з демократичних інститутів і прав людини, робочі групи

Співдружність Незалежних Держав (СНД)	Грудень 1991 р.	12 країн: Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Росія, Таджикистан, Туркменистан, Узбекистан, Україна	Співробітництво в політичній, економічній, екологічній, гуманітарній і культурній галузях	Рада глав держав, Рада глав урядів, Міждержавний економічний комітет, Рада міністрів закордонних справ, Міжпарламентська Асамблея, Координаційно-консультативний комітет, Рада міністрів оборони, Штаб координації військового співробітництва, Рада командувачів прикордонних військ, Міждержавний банк, Комісія з питань прав людини, Рада міністрів внутрішніх справ, Економічний суд, Органи галузевого співробітництва, Виконавчий секретаріат СНД
Організація Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС)	Червень 1998 р.	11 країн: Азербайджан, Албанія, Вірменія, Болгарія, Греція, Грузія, Молдова, Росія, Румунія, Туреччина, Україна Спостерігачі: Польща, Туніс, Ізраїль, Єгипет, Словаччина, Італія, Австрія, Франція, Німеччина	Лібералізація та гармонізація режимів зовнішньої торгівлі, створення зони вільної торгівлі ЧЕС, налагодження співробітництва підприємницьких кіл	Засідання Ради міністрів закордонних справ, Постійний міжнародний секретаріат, Парламентська Асамблея ЧЕС, Ділова рада ЧЕС, Чорноморський банк торгівлі й розвитку
Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН)	1967 р.	9 країн: Бруней, В'єтнам, Індонезія, Камбоджа, Малайзія, Таїланд, Філіппіни, Лаос, Сингапур Спостерігачі: Мьянма, Папуа — Нова Гвінея	Співробітництво в економічній, соціальній, культурній, технічній, науковій та адміністративній сферах, сферах науки й освіти, сільського господарства, промисловості тощо. Планується створення зони вільної торгівлі.	Конференція глав держав та урядів, Зустрічі міністрів закордонних справ, Постійний комітет, спеціальні комітети, Секретаріат організації, національні секретаріати

Організація	Дата створення	Країни-члени	Основні напрями діяльності	Основні органи
Азіатсько-Тихоокеанське економічне співробітництво (АТЕС)	1989 р.	21 країна: Австралія, Бруней, Гонконг, Канада, Китай, Кирибати, Малайзія, Маршалові острови, Мексика, Нова Зеландія, Папуа — Нова Гвінея, Республіка Корея, Росія, Сінгапур, США, Таїланд, Тайвань, Філіппіни, Чилі, Індонезія, Японія	Співробітництво в сфері послуг, капіталу, технологій; підвищення ступеня лібералізації торгівлі в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні	Міністерські зустрічі, Комітет з торгівлі та інвестицій, Тихоокеанський діловий форум, робочі групи
Ліга арабських держав (ЛАД)	1945 р.	22 країни: Алжир, Бахрейн, Джибуті, Єгипет, Ірак, Ємен, Йорданія, Катар, Коморські острови, Кувейт, Лівія, Ліван, Мавританія, Марокко, ОАЕ, Оман, Палестина, Саудівська Аравія, Сирія, Сомалі, Судан, Туніс	Співробітництво в сфері економіки, фінансів, транспорту, культури, охорони здоров'я	Рада ЛАД, комітети, Генеральний секретаріат, інститути й організації, Рада з економічних питань, Об'єднана рада оборони, Постійна військова комісія
Рада Арабської економічної єдності (РАЕЄ)	1964 р.	12 держав: Єгипет, Ірак, Йорданія, Ємен, Кувейт, Лівія, Мавританія, Об'єднані Арабські Емірати, Палестина, Сирія, Сомалі, Судан	Уніфікація законодавства країн-членів, узгодження економічної політики і координація діяльності в економіці, створенні спільних арабських компаній	Рада, постійні й тимчасові комітети, Секретаріат

Карибське співтовариство і Карибський спільний ринок (КАРИКОМ)	1973 р.	14 країн: Ангвіа і Барбуда, Багамські Острови, Барбадос, Беліз, Домініка, Гренада, Гайана, Монтсеррат, Сент-Кітс і Невіс, Сент-Люсія, Сент-Вінсент і Гренадини, Суринам, Тринідад і Тобаго, Ямайка. Асоційованими членами є: Віргінські Британські острови і Острови Теркс і Кайкос	Економічна інтеграція, координація зовнішньої політики, співробітництво в сферах охорони здоров'я, освіти, культури, комунікацій і промисловості	Конференція глав урядів, Бюро конференції, Комітет голів центральних банків, Рада Карибського співтовариства, Рада спільного ринку, Парламентська асамблея, Секретаріат
Міжнародні організації з регулювання світової торгівлі				
Північноамериканська зона вільної торгівлі (НАФТА)	1994 р.	Три країни: Канада, Мексика, США	Забезпечує доступ до ринків, інвестиції, гарантії, послуги, права інтелектуальної власності, державні закупівлі тощо	
Південний спільний ринок (МЕРКОСУР)	1992 р.	Чотири країни: Аргентина, Бразилія, Парагвай, Уругвай	Забезпечується вільний рух товарів, капіталів і робочої сили, спільний зовнішній тариф, координація політики в галузі промисловості, сільськогосподарства, транспорту і зв'язку, валютно-фінансовій сфері	
Латиноамериканська асоціація інтеграції (ЛАІ)	1980 р.	11 країн: Аргентина, Болівія, Бразилія, Венесуела, Колумбія, Мексика, Парагвай, Перу, Уругвай, Чилі, Еквадор	Регулювання взаємної торгівлі між країнами регіону, поетапне створення латиноамериканського спільного ринку	

Організація	Дата створення	Країни-члени	Основні напрями діяльності	Основні органи
Митний і економічний союз Центральної Африки (МЕСЦА)	1966 р.	Шість країн: Габон, Камерун, Конго, Центральноафриканська республіка, Чад, Екваторіальна Гвінея	Координація митної, податкової, економічної та валютної політики держав-членів	
Спільний ринок Східної і Південної Африки (СРСПА)	1994 р.	20 країн: Ангола, Бурунді, Заїр, Замбія, Зімбабве, Кенія, Коморські острови, Лесото, Маврикий, Мадагаскар, Малаві, Мозамбік, Намібія, Руанда, Свaziленд, Судан, Танзанія, Уганда, Ерітрея, Ефіопія	Лібералізація торгівлі, введення спільних зовнішніх тарифів на товари, створення платіжного союзу, сприяння розвитку галузей економіки, стандартизації, приватного підприємництва, захист інвестицій тощо	
Організація країн — експортерів нафти (ОПЕК)	1960 р.	12 країн: Алжир, Венесуела, Габон, Індонезія, Ірак, Іран, Катар, Кувейт, Лівія, Нігерія, ОАЕ, Саудівська Аравія	Координація та уніфікація політики щодо нафти держав-членів, розробка засобів захисту інтересів держав-членів, забезпечення стабільності цін на світових ринках	Конференція, Рада керуючих, Економічна комісія ОПЕК, Секретаріат
Всесвітня торговельна організація (ВТО)	1 січня 1995 р.	135 країн	Нагляд за виконанням багатосторонніх торговельних угод, проведення багатосторонніх торговельних переговорів; сприяння розв'язанню торговельних суперечок; контроль за розвитком міжнародної торгівлі і торговельної політики; технічне сприяння і навчання персоналу	Конференція міністрів, Генеральна рада, комітети, робочі групи

Міжнародні організації із стандартизації і сертифікації

Міжнародна організація із стандартизації (ІСО)	1947 р.	124 країни	Розробка стандартів у галузі машинобудування, хімії, неметалевих матеріалів, руд і металів, інформаційної техніки, охорони здоров'я і медицини, навколишнього середовища, упаковки і транспортування товарів, розробка принципів і документів гармонізації національних систем сертифікації; інформаційна діяльність	Генеральна асамблея, Генеральна рада, Президент, комітети, Генеральний секретаріат
Міжнародна електротехнічна комісія (МЕК)	1906 р.	40 країн	Стандартизація і сертифікація в галузях електротехніки, електроніки, радіозв'язку, приладобудування	Рада, комітети, консультативні групи
Європейський комітет зі стандартизації (СЕН)	1961 р.	18 країн ЄС і ЄАВТ	Розробка європейських стандартів для країн ЄС і ЄАВТ, забезпечення однакового застосування в країнах-членах міжнародних стандартів ІСО і МЕК	
Європейський комітет із стандартизації в електротехніці (СЕНЕЛЕК)	1971 р.	17 країн ЄС і ЄАВТ. Швейцарія і Люксембург не входять до складу організації	Розробка європейських електротехнічних стандартів	

Організація	Дата створення	Країни-члени	Основні напрями діяльності	Основні органи
Міжскандинавська організація із стандартизації (ІНСТА)	1952 р.	Чотири країни: Данія, Норвегія, Фінляндія, Швеція	Розробка узгоджених національних стандартів скандинавських держав, уніфікація технічних вимог національних нормативних документів	
Міждержавна рада із стандартизації, метрології, сертифікації (МДР)	1992 р.	12 країн СНД	Розробка міждержавних стандартів, нормативних документів, що встановлюють єдиний порядок сертифікації пріоритетних груп продукції і послуг, реалізує програми спільних робіт у галузі розробки міждержавних нормативних документів з метрології	
Валютно-фінансові організації				
Міжнародний валютний фонд (МВФ)	1944 р.	182 країни	Нагляд за валютними курсами і макроекономічною політикою країн-членів і розвитком міжнародної економіки в цілому; надання тимчасової фінансової допомоги країнам для збалансування їхніх платіжних балансів; надання технічної допомоги урядам країн у галузі державних фінансів, статистики, банківського регулювання і платіжного балансу.	Рада керуючих, Виконавча рада, Директор-розпорядник і його заступники, Тимчасовий комітет з питань світової валютної системи, географічні департаменти, департаменти функціональних і спеціалізованих послуг, служби інформації і зв'язку, допоміжні підрозділи, Комітет з розвитку МВФ/МБРР

Група Всесвітнього банку

Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР)	1944 р.	181 країна	Надання кредитів країнам, що розвиваються, і країнам з перехідною економікою, технічна допомога з розв'язання науково-технічних питань і макроекономічних проблем, надання гарантій, участь у спільному фінансуванні, створення трастових фондів	Рада керуючих, Директорат, Комітет з розвитку, Президент
Міжнародна асоціація розвитку (МАР)	1960 р.	160 країн	Надання кредитів найбільш біднішим країнам	Рада керуючих, Виконавчий директорат, Президент
Міжнародна фінансова корпорація (МФК)	1956 р.	174 країни	Допомога в фінансуванні приватних підприємств у виробничій сфері	Рада керуючих, Директорат, Президент, Виконавчий віцепрезидент, Банківська консультативна комісія, Діловий консультативний комітет
Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій (БАГІ)	1988 р.	149 країн	Заохочення іноземних інвестицій у виробничу сферу, надання гарантій, страхування, управління ризиками, технічна допомога, консультування	Рада керуючих, Директорат, Президент

Організація	Дата створення	Країни-члени	Основні напрями діяльності	Основні органи
Міжнародний центр з урегулювання інвестиційних спорів (МЦУІС)	1966 р.	131 країна	Стимулювання приватних інвестицій через урегулювання конфліктів між іноземними інвесторами та місцевими урядами	
Банк міжнародних розрахунків (БМР)	1930 р.	41 країна	Сприяння співробітництву між центральними банками країн-членів Банку, забезпечення сприятливих умов для міжнародних фінансових операцій, виконує функції агента і довіреної особи з виконання міжнародних фінансових угод, виконує дослідження в галузі валютної і грошової політики	Генеральні збори, Рада директорів, Голова Ради
Європейський інвестиційний банк (ЄІБ)	1958 р.	14 країн: Австрія, Бельгія, Великобританія, Греція, Данія, Ірландія, Іспанія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Німеччина, Португалія, Фінляндія, Швеція	Надання позик і гарантій на фінансування проектів для менш розвинутих регіонів, для модернізації або конверсії підприємств, розвитку підприємництва в нових галузях, реалізації проектів, що мають спільний інтерес для декількох країн-членів, консультативна діяльність	Правління, Рада директорів, Європейський інвестиційний фонд

Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР)	1990 р.	58 країн, ЄС, ЄІВ	Підтримка економічного розвитку і реконструкції країн Центральної і Східної Європи, допомога в проведенні структурних економічних реформ, сприяння інвестиціям у виробництво, надання технічної допомоги, фінансування приватних підприємств	Рада керуючих, Директорат, Президент, функціональні департаменти
Чорноморський банк торгівлі і розвитку (ЧБТР)	1999 р.	11 країн: Албанія, Азербайджан, Болгарія, Вірменія, Грузія, Греція, Молдова, Румунія, Росія, Турція, Україна	Підтримка інвестиційної діяльності, фінансування та просування регіональних проектів, надання банківських послуг підприємствам громадського і приватного секторів, кредитування зовнішньоторгівельної діяльності країн-членів	Рада керуючих, Рада директорів, Президент і Віцепрезидент

Передмова	3
Розділ 1. Інституційне середовище міжнародного бізнесу	5
1.1. Міжнародні організації в системі регулювання міжнародних економічних відносин	5
1.2. Історія виникнення та етапи розвитку міжнародних організацій	9
1.3. Сутність сучасної міжнародної організації	13
1.4. Типізація міжнародних організацій	15
Ключові терміни	20
Контрольні запитання і завдання	20
Запитання для обговорення	21
Розділ 2. Механізм функціонування міжнародних організацій	22
2.1. Право міжнародних організацій	22
2.2. Механізми впливу міжнародних організацій на країни-члени	24
2.3. Прийняття рішень у міжнародних організаціях	26
2.4. Міжнародні службовці	32
2.5. Інститут постійних представництв держав при міжнародних організаціях	33
Ключові терміни	37
Контрольні запитання і завдання	37
Запитання і завдання для обговорення	38
Розділ 3. Міждержавні економічні організації	39
3.1. Сутність і види міждержавних організацій	39
3.2. Основні функції міждержавних організацій	41
3.3. Порядок утворення міжнародних міждержавних організацій	42
3.4. Усталені організаційні структури міжнародних міждержавних організацій	43
3.5. Діяльність основних міждержавних економічних організацій	45
3.5.1. Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР)	45
3.5.2. Європейський Союз (ЄС)	48
3.5.2.1. Історія і цілі створення ЄС	48
3.5.2.2. Створення економічного і валютного союзу	53

3.5.2.3. Основні органи ЄС	57
3.5.2.4. Україна і ЄС	62
3.5.3. Європейська асоціація вільної торгівлі (ЄАВТ)	67
3.5.3.1. Мета та діяльність ЄАВТ	67
3.5.3.2. Організаційна структура ЄАВТ	69
3.5.4. Європейський економічний простір (ЄЕП)	70
3.5.5. Центральноевропейська ініціатива (ЦЕІ)	71
3.5.6. Рада держав Балтійського моря (РДБМ)	72
3.5.7. Співдружність Незалежних Держав (СНД)	74
3.5.7.1. Історія створення, цілі та принципи діяльності СНД	74
3.5.7.2. Організаційна структура СНД	75
3.5.7.3. Міжнародні договори в рамках СНД	78
3.5.8. Організація Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС)	80
3.5.8.1. Історія створення і цілі ОЧЕС	80
3.5.8.2. Основні органи ОЧЕС	82
3.5.9. Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН)	85
3.5.10. Азіатсько-Тихоокеанське економічне співробітництво (АТЕС)	87
3.5.11. Ліга арабських держав (ЛАД)	89
3.5.12. Рада арабської економічної єдності (РАЕС)	90
3.5.13. Карибське співтовариство і Карибський спільний ринок (КАРІКОМ)	90
Ключові терміни.	92
Контрольні запитання і завдання	93
Запитання і завдання для обговорення	94
Розділ 4. Міжнародні неурядові економічні організації	95
4.1. Сутність і види міжнародних неурядових організацій	95
4.2. Організаційні структури та форми діяльності неурядових економічних організацій	97
4.3. Діяльність основних неурядових економічних організацій	100
4.3.1. Європейське товариство з вивчення громадської думки та маркетингових досліджень (ЕСОМАР)	100
4.3.2. Міжнародна асоціація економічних наук	101
4.3.3. Міжнародний кооперативний альянс (МКА)	101
4.3.4. Європейський діловий конгрес (ЄДК)	102
4.3.5. Римський клуб	104
4.3.6. Дакарський клуб	104
Ключові терміни.	104
Контрольні запитання і завдання	105
Запитання для обговорення	105
Розділ 5. ООН та міжнародне економічне співробітництво	106
5.1. Історія створення, цілі та принципи діяльності ООН	106
5.2. Головні органи та структура ООН	110
5.2.1. Генеральна Асамблея ООН (ГА ООН)	111
5.2.2. Рада Безпеки ООН	111
5.2.3. Економічна і Соціальна Рада (ЕКОСОП)	111
5.2.4. Рада з Опіки ООН	114
5.2.5. Міжнародний Суд	114

5.2.6. Секретаріат ООН	115
5.3. Структура та діяльність Генеральної Асамблеї ООН	115
5.4. Регіональні економічні комісії	119
5.4.1. Європейська економічна комісія (ЄЕК)	120
5.4.2. Економічна і соціальна комісія для Азії і Тихого океану (ЕСКАТО)	123
5.4.3. Економічна комісія для Латинської Америки і країн Карибського басейну (ЕКЛАК)	125
5.4.4. Економічна комісія для Африки (ЕКА)	127
5.4.5. Економічна і соціальна комісія ООН для Західної Азії (ЕСКЗА)	129
5.5. Міжурядові установи, зв'язані з ООН	129
5.5.1. Групи міжнародних установ	129
5.5.2. Спеціалізовані установи ООН	131
5.5.2.1. Міжнародна організація праці (МОП)	131
5.5.2.2. Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку (ЮНІДО)	132
5.5.2.3. Продовольча і сільськогосподарська організація Об'єднаних Націй (ФАО)	134
5.5.2.4. Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку (МФСР)	134
5.5.2.5. Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО)	135
5.5.2.6. Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ)	136
5.5.2.7. Міжнародна морська організація (ММО)	137
5.5.2.8. Міжнародна організація цивільної авіації (ІКАО)	137
5.5.2.9. Всесвітній поштовий союз (ВПС)	138
5.5.2.10. Міжнародний союз електрозв'язку (МСЕ) та Міжнародний союз з телекомунікацій (МСТ)	138
5.5.2.11. Всесвітня метеорологічна організація (ВМО)	139
5.5.2.12. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ)	139
5.5.2.13. Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ)	140
5.5.2.14. Всесвітня організація з туризму (ВОТ)	141
5.6. Програми і робочі органи ООН	141
5.6.1. Програма розвитку ООН (ПРООН)	142
5.6.2. Програма добровольців ООН	143
5.6.3. Конференція ООН з торгівлі і розвитку (ЮНКТАД)	143
5.6.4. Програма ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП)	144
5.6.5. Всесвітня продовольча програма (ВПП)	145
5.7. Україна в Організації Об'єднаних Націй	145
5.7.1. Історичний аспект	145
5.7.2. Сучасне співробітництво	147
Ключові терміни.	151
Контрольні запитання і завдання	151
Запитання і завдання для обговорення	152
Розділ 6. Міжнародні організації та регулювання світової торгівлі	153
6.1. Система міжнародних організацій з регулювання світової торгівлі	153
6.2. Глобально-універсальні торговельні організації	156
6.2.1. Конференція ООН з торгівлі і розвитку (ЮНКТАД)	156
6.2.2. Комісія ООН з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ)	158
6.2.3. Міжнародний торговельний центр (МТЦ)	159
6.2.4. Всесвітня митна організація (ВМО)	161

6.2.5. Бюро міжнародних виставок (БМВ)	162
6.2.6. Міжнародна торговельна палата (МТП)	163
6.2.7. Спілка міжнародних ярмарків (СМЯ)	168
6.3. Регіональні торговельні організації	169
6.3.1. Північноамериканська зона вільної торгівлі (НАФТА)	169
6.3.2. Південний спільний ринок (МЕРКОСУР)	171
6.3.3. Латиноамериканська асоціація інтеграції (ЛАІ)	172
6.3.4. Митний і економічний союз Центральної Африки (МЕСЦА)	173
6.3.5. Спільний ринок Східної і Південної Африки (СРСПА)	173
6.4. Галузеві торговельні організації	174
6.4.1. Багатосторонні міжурядові організації з регулювання світових товарних ринків	174
6.4.2. Організація країн—експортерів нафти (ОПЕК)	176
6.4.2.1. Історія створення і цілі організації	176
6.4.2.2. Організаційна структура ОПЕК	178
6.4.2.3. Фонд міжнародного розвитку ОПЕК	179
6.5. Міжнародні організації із стандартизації та сертифікації	180
6.5.1. Міжнародна організація із стандартизації (ІСО)	180
6.5.2. Міжнародна електротехнічна комісія (МЕК)	183
6.5.3. Європейські організації в галузі стандартизації і сертифікації продукції	185
6.5.3.1. Європейський комітет із стандартизації (СЕН)	185
6.5.3.2. Європейський комітет із стандартизації в електротехніці (СЕНЕЛЕК)	185
6.5.3.3. Європейське бюро стандартизації для ремесел, малих і середніх підприємств	186
6.5.3.4. Міжскандинавська організація із стандартизації (ІНСТА)	186
6.5.4. Міждержавна рада із стандартизації, метрології і сертифікації країн— учасниць СНД (МДР)	187
6.6. Система ГАТТ—ВТО (Генеральна угода з тарифів і торгівлі — Все- світня торговельна організація)	188
6.6.1. Історія створення ГАТТ	188
6.6.2. Структура ГАТТ	190
6.6.3. Організаційна структура ГАТТ	192
6.6.4. Принципи ГАТТ	194
6.6.5. Міжнародні багатосторонні торговельні переговори (раунди)	195
6.6.6. Результати Уругвайського раунду	197
6.7. Всесвітня торговельна організація ГАТТ (ВТО)	202
6.7.1. Загальна характеристика	202
6.7.2. Організаційна структура ВТО	203
6.7.3. Приєднання до системи ГАТТ—ВТО	205
6.7.4. Україна і ВТО	206
Ключові терміни.	207
Контрольні запитання і завдання	208
Запитання для обговорення	209
Розділ 7. Міжнародні валютно-кредитні організації	210
7.1. Система міжнародних валютно-кредитних організацій	210
7.2. Міжнародний валютний фонд	213
7.2.1. Історія виникнення	213

7.2.2. Цілі та функції МВФ	214
7.2.3. Організаційна структура МВФ	215
7.2.4. Вступ до МВФ	219
7.2.5. Фінансова структура МВФ	222
7.2.6. Напрями діяльності МВФ	227
7.2.7. Умови надання кредитів МВФ	236
7.2.8. Проблеми в діяльності МВФ	237
7.2.9. Україна в МВФ	240
7.3. Група Всесвітнього банку	241
7.3.1. Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР)	242
7.3.1.1. Загальна характеристика і цілі створення МБРР	242
7.3.1.2. Організаційна структура МБРР	244
7.3.1.3. Напрями діяльності МБРР	249
7.3.1.4. Кредити МБРР	254
7.3.1.5. Джерела фінансових ресурсів МБРР	269
7.3.1.6. Діяльність Всесвітнього банку в Україні	278
7.3.2. Міжнародна асоціація розвитку (МАР)	281
7.3.3. Міжнародна фінансова корпорація (МФК)	282
7.3.4. Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій (БАГІ)	285
7.3.5. Міжнародний центр з урегулювання інвестиційних спорів (МЦУІС)	287
7.4. Банк міжнародних розрахунків (БМР)	287
7.5. Регіональні банки розвитку	288
7.5.1. Європейський інвестиційний банк (ЄІБ)	289
7.5.2. Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР)	290
7.5.2.1. Історія створення, цілі та функції Банку	290
7.5.2.2. Фінансові ресурси Банку	292
7.5.2.3. Умови, види, об'єкти та напрями фінансування	293
7.5.2.4. Організаційна структура ЄБРР	297
7.5.2.5. Україна та ЄБРР	299
7.5.3. Чорноморський банк торгівлі і розвитку (ЧБТР)	303
7.6. Організації з регулювання зовнішньої заборгованості	304
7.6.1. Паризький клуб	305
7.6.2. Лондонський клуб кредиторів	307
Ключові терміни	307
Контрольні запитання і завдання	308
Запитання і завдання для обговорення	310
<i>Література</i>	311
<i>Додаток</i>	318

НБ ІНУС

639638